

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 63

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 63
SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

Eino Heikkilä

NARRATIIVINEN TUTKIJUUS JA TIETÄMINEN ETNOGRAFIASSA

Helsinki 2023

Toimittaja: Maija Mäki

Sivunvalmistus: Ville Korkiakangas

Copyright: © Eino Heikkilä ja Suomen Muinaismuistoyhdistys

ISBN 978-952-6655-33-8 (painettu)

ISBN 978-952-6655-34-5 (PDF)

ISSN 0355-1830

Kansi: Ville Korkiakangas

Kannen kuva: Eino Heikkilä

Sisällys

Kiitokset.....	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkijan subjekti jälkimodernissa etnografiassa.....	9
1.2. Tutkimustehtävä ja -kysymykset	12
1.3. Tutkimuksen menetelmät ja käsitteet.....	16
Kertomus ja narratiivisuus.....	16
Narratiivisesti rakentuva subjekti	21
Lähiluku ja etnografinen luenta	25
Kirjoittaminen ja tekstuaalinen kenttä	29
2. ETNOGRAFIA TUTKIMUSKOHTENA.....	35
2.1. Etnografian ja kansatieteen vaiheita	35
2.2. Etnografia kirjoituksena ja kirjallisuutena	40
2.3. Katsaus väitöskirja-aineistoon	45
2.4. Tutkijoiden seurassa: haastattelut	55
Haastattelujen vuorovaikutus ja tulkinta	58
Haastattelujen eettinen arviointi.....	62
3. ETNOGRAFISEN TIEDON MUODOSTUMINEN.....	67
3.1. Epistemologisia lähtökohtia	67
3.2. Etnografinen katse	73
3.3. Käsitteet ja käsitely	81
3.4. Etnografiset tutkimusmenetelmät.....	88
Havainnointi ja osallistuminen	88
Kenttämuistiinpanot ja -päiväkirjat.....	92
Haastattelu ja monimenetelmäisyys.....	99
3.5. Etnografinen analyysi ja tulkinta.....	108
4. TUTKIJA KERRONNASSA JA KERTOJANA	115
4.1. Kerronnan tyylit ja rakenne.....	115
4.2. Juoni ja juonellisuus	124
4.3. Tutkija kertojana ja "välittäjänä"	129
4.4. Tutkijan narratiivinen ja kontekstuaalinen paikantuminen	139
Dialoginen paikantuminen	139
Emotionaalinen paikantuminen.....	146
4.5. Tutkijan vapaus ja vastuullisuus	150
5. TUTKIJA KIRJOITTAJANA	161
5.1. Kirjoittamisen henkilökohtaisuus ja akateemiset käytännöt.....	161
5.2. Dialogia rakentamassa ja kirjoittamassa	171
5.3. Analyttisyys ja emotionaalisuus kirjoittamisessa	181

5.4. Refleksiivinen ja näkymätön tutkija.....	187
5.5. Kehollisuus etnografisessa narratiivissa	194
6. NARRATIIVINEN TUTKIJUUS POSTMODERNISMIN JÄLKEISESSÄ ETNOGRAFIASSA	203
6.1. Jännitteet tutkijasubjektin rakentumisessa.....	203
6.2. Tieteen kielen rajoilla.....	212
6.3. Kertomuksen vaarat ja mahdollisuudet.....	218
Tutkimusaineistot ja lähteet	222
Väitöskirja-aineisto.....	222
Haastattelut.....	222
Painamattomat lähteet	223
Internetsivut.....	223
Konferenssiesitelmät	223
Kirjallisuus	224
Liitteet.....	243
Liite 1. Kysymykset kirjallista kyselyä ja haastattelua varten.....	243
Liite 2. Suostumuslomake kirjallista kyselyä ja haastattelua varten.....	244
Tiivistelmä.....	245
Summary	246

Kiitokset

Väitöskirjan tarjoama haastava älyllinen seikkailu on tullut päätökseen, joten on aika kiittää niitä, jotka ovat tuellaan mahdollistaneet tutkimukseni synnyn. Suurin kiitos kuuluu tutkijoille, jotka antoivat minun haastatella heitä itseään ja joiden teksteihin sain perehtyä. Tätä tutkimusta ei olisi olemassa ilman heidän myötävaikutustaan.

Toisekseen haluan kiittää ohjaajiani professori Pia Olssonia ja FT Jenni Rinnettä, joiden tarkkanäköiset huomiot ja neuvot ovat rohkaisseet jatkamaan ja auttaneet suuntaamaan työtäni oikeille urille. On ollut suuri etu minulle, että ohjaajani ovat olleet helposti lähestyttäviä ja saavutettavissa tarpeen tullen.

Esitarkastajiani, professori Outi Fingerroosia ja dosentti Jukka Jouhkia, kiitän perusteellisista lausunnoista, jotka olivat suureksi avuksi käsikirjoituksen viimeistelyvaiheessa. Jouhkille kiitos myös vastaväittäjäkseni lupautumisesta.

Vuosia kestäväenä hankkeena väitöskirjan tekeminen on riippuvainen rahoituksesta. Tätä tutkimusta ovat rahoituksellaan tukeneet Seurasarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahasto, Kulttuurirahasto sekä työn viimeistelyn osalta Helsingin yliopiston Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tutkijakoulu. Kirja on ilokseni otettu mukaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Kansatieteellisen Arkiston julkaisusarjaan. Työni julkaisemista ovat tukeneet Seurasarisäätiö ja Suomen tiedekustantajien liitto. Kiitos FT Maija Mäelle työn toimittamisesta painokuntoon.

Tutkimustyötä ovat edistäneet myös lukuisat keskustelut tutkijaseminaareissa ja kollegoiden kesken. Erikseen haluan kiittää Anna-Maija Niemen luotsaaman etnografiaseminaarin tutkijoita kiinnostavista näkökulmista etnografisen tutkimuksen teoriaa ja käytäntöä koskien.

Ystävääni Johanna Koivusaarta kiitän keskeneräisen työn lukemisesta ja kommentoinnista.

Tutkimus on omistettu ihanalle perheelleni, Malmille ja Bealle.

1. JOHDANTO

1.1. Tutkijan subjekti jälkimodernissa etnografiassa

Jälkimodernia on luonnehdittu ajaksi, johon liittyy tarve tehdä identiteettityötä ja erityisesti tunnustaa, kertoa itsestä. Sosiologi Arthur W. Frankin mukaan esimodernina aikana kertomuksilla oli yhteisöllisiä funktioita, kuten tiedon siirtäminen eteenpäin jälkipolville, opettaminen myyttien avulla ja yhteisön sisäisen yhtenäisyyden ylläpitäminen. Jälkimodernina aikana sen sijaan on korostunut kertominen yksilöllisenä projektina, jossa kertova subjekti käyttää ääntään ja tuo omakohtaisen tarinansa julki.¹ Uskontotieteilijä Terhi Utriainen on todennut, että ihmiset haluavat nykyisin kertoa ja kuulla kerrotavan yksityisistä ja henkilökohtaisista kokemuksista.² Näkemys kertomusten ja kertomisen muutoksista toimii taustana tutkimukselleni, jossa tarkastelen tutkijuuden narratiivista rakentumista ja dialogista tiedonmuodostusta etnografisessa tutkimustekstissä.

Tutkimuksessani lähestyn etnografista tutkimusta kertomuksena, jossa tutkijan autobiografinen näkökulma ja toisaalta tutkittavan kulttuurin tulkitseva kuvaaminen kulkevat rinnakkain muodostaen tutkimuksen tekstuaalisen kentän. Tulkitsen aineistoni tekstuaalista kenttää etnografisesti hyödyntäen narratiivista tutkimusotetta ja lukutapaa. Tutkijuuden tarkastelussa otan lähtökohdaksi teorian narratiivisesta subjektista, joka on jatkuvassa rakentu-

1 Frank 1995, 4–7.

2 Utriainen 1999, 14. Tähän liittyen on puhuttu jopa *tunnustuskulttuurista* (Aldridge 2001).

misen ja purkautumisen prosessissa.³ Käsitteet narratiivisesti muuttuvasta subjektista ottaa huomioon tekstin ja tekijän välisen suhteen sekä kontekstin merkityksen ja tarjoaa siten luontevan työvälineen etnografian refleksiivistä tutkijuutta analysoitaessa.

Etnografisen tiedon on sanottu muodostuvan tutkijan ja tutkittavan välisessä vuoropuhelussa, dialogissa.⁴ Tämän konstruktivistisen tiedonmuodostuksen tarkastelu on tutkimukseni toisena juonteena, mutta se myös olennaisesti nivoutuu etnografisen tutkijuuden ymmärtämiseen. Minua kiinnostaa se, miten tutkijan subjekti ilmenee ja rakentuu osana etnografian dialogista tiedonmuodostusta. Tutkimukseni episteeminen perusta on sosiaalisessa konstruktionismissa ja hermeneutiikassa, kuten etnografiassa on yleistä, mutta samalla hyödynnän narratiivista teoriaa aineistoni tulkinnessa. Ymmärrän etnografisen tutkimustekstin kulttuurisena tuotteena, joka liittyy kiinteästi etnografiseen tutkimusperinteeseen, mutta on samalla paikantunut jälkimodernin ajan näkemyksiin tiedon sosiaalisesta rakentumisesta ja subjektin narratiivisuudesta.

Käsillä oleva tutkimus on muotoutunut pidemmän ajan kuluessa kansatieteellisten ja muiden opintojeni aikana. Jo pro gradua tehdessäni minua kiinnosti tutkijan merkitys ja asema tiedon tuottamisen prosessissa. Hyödynsin tutkielmaani varten etnografisia menetelmiä, kuten havainnointia ja haastattelua, päästäkseni lähelle tutkittaviani ja ymmärtääkseni heidän kokemusmaailmaansa paremmin. Tutkimusotteeni mukaisesti reflektoin omaa toimintaani ja ajatuksiani kentällä ja tutkimukseni kohteena olevien ihmisten parissa. Mietin positiotani tutkijana, mutta tunsin samalla epävarmuutta tulkinnoistani ja sen tiedon laadusta, jota olin tuottamassa.⁵ Olen yliopisto-opintojeni aikana kuullut usein puhuttavan etnografisesta tiedosta, mutta omalla kohdallani käsitteen käyttöön on sisältynyt aina jonkinlaista epäselvyyttä. Tutkimukseni liittyy osaltaan näihin pohdintoihin etnografisen tiedon luonteesta ja tutkijan asemasta kentällä sekä tekstiä kirjoittaessa.

Kiinnostukseni kertomuksiin ja tarinoihin on sekin vanhaa perua. Introverttinä ihmisenä kirjastot ja antikvariaatit ovat olleet minulle tärkeitä rau-

3 Esim. Schechtman 2011; Brockmeier & Carbaugh 2001; Kerby 1991; Bruner 1987.

4 Madison 2020, 7–9; Hakamies 2016; Maihoub 2015; Koskinen-Koivisto 2014.

5 Sosiologi Amanda Coffey (1999, 1, 5, 59) on todennut, että tutkimusmetodikirjallisuus usein vaikenee siitä, miten etnografinen kenttätyö vaikuttaa tutkijaan ja toisaalta, miten tutkija vaikuttaa tutkimuskohteeseensa. Coffey peräänkuuluttaa avoimempaa tutkimustapaa, jossa tutkijan emotionaalinen ja kehollinen läsnäolo näkyvät myös kirjoitetussa tekstissä.

hoittumisen paikkoja, joissa olen voinut keskittyä kirjoihin ja kertomuksiin, antautua niiden vietäväksi. Runouden kautta olen puolestaan saanut kosketuksen kielen mahdollisuuksiin luoda uutta ja avartaa kokemuspiirini rajoja. Sittemmin olen itsekin kokeillut siipiäni runoilijana. Luku- ja kirjoitusharastukseni ovat merkittävänä taustasyynä sille, että haluan tutkia etnografisia tekstejä ja niissä avautuvia todellisuuksia narratiivisesta näkökulmasta. Etnografian tutkimisen myötä minulle tarjoutuu myös mahdollisuus tarkastella kriittisesti mutta samalla empaattisesti oman tieteenalani perusteita: mitä tarkoittaa olla kansatieteilijä ja etnografi nopeasti muuttuvassa ajassamme?

Tutkijan merkityksen tarkastelu nimenomaan etnografiassa on hyödyllistä siksi, että tämän päivän etnografiaa luonnehtii tutkimuskirjallisuuden perusteella tutkijan aseman näkyväksi tekeminen refleksiivisyyden ja tiedollisen paikantamisen avulla.⁶ Kulttuuritieteissä, erityisesti antropologiassa 1980-luvulla tapahtuneen *refleksiivisen käänteen* (engl. reflexive turn) myötä tutkimustulosten on nähty syntyvän tutkijan ja tutkittavan välisessä vuoropuhelussa menneen ja nykyisyyden välissä.⁷ Tutkija nähdään aktiivisena toimijana etnografisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa tutkimusaiheen ja -aineiston muodostamisesta alkaen siihen asti, kun tutkimus julkaistaan. Tutkijan identiteetin, elämänhistorian, koulutuksen, sukupuolen, ihonvärin ja muiden sosiaalisten merkitysajattelijoiden ajatellaan vaikuttavan siihen, minkälaista tutkimusta tehdään ja minkälaista tietoa syntyy etnografisen tutkimustyön kautta. Refleksiivisyyden ja tutkimuksen paikantamisen kautta on pyritty tekemään näkyviksi ja tieteellisen arvioinnin kohteiksi etnografiseen tutkimusprosessiin sekä tuloksiin vaikuttaneita tekijöitä.⁸

Refleksiivisyyden kautta huomio kiinnittyy tutkimuksen tekijään tai kirjoittajaan, tässä yhteydessä etnografiin, joka viime kädessä vastaa siitä, minkälainen kirjallinen tuotos tutkimustyön tuloksena syntyy. Clifford Geertz, jolla oli suuri merkitys antropologisen paradigman muutokseen erityisesti teoksellaan *The Interpretation of Cultures* (1973), kirjoittaa, että etnografisen kuvauksen paikkasidonnaisuus – se, että kyseessä on juuri tämä tutkija tässä ajassa ja paikassa, näiden tutkittavien kanssa – tekee tutkijan työstä välttämättä tarinallistettua ja fiktiivistä, mutta ei kuitenkaan epätotta.⁹ Geertz korostaa tutkimustekstin tekijän tai kirjoittajan (engl. author) merkitystä etnografises-

6 Esim. Gould 2016; O'Reilly 2009, 189–191; Davies 2008, Coffey 1999.

7 Kajander 2013; Gould 2016, 12; Fingerroos & Kurki 2008, 13.

8 Kwame Harrison 2018, 32–33; Sluka & Robben 2012, 10; Davies 2008; Fingerroos 2003.

9 Geertz 1973; Geertz 1988, 5, 140.

sa tutkimuksessa ja näkee selviä yhteyksiä etnografisten ja kaunokirjallisten tekstien välillä. Tutkijana etnografi hyödyntää osin samoja keinoja kuin kaunokirjallisuuden kirjoittaja: hän ei ainoastaan tallenna näkemäänsä ja kokemaansa, vaan hän muokkaa ja rajaa aineistoaan, kertoo tarinoita, kuvailee kokemaansa ja tekee tulkintoja havainnoistaan.¹⁰

Etnografi haluaa tehdä oikeutta paitsi tutkittavilleen myös kenttäkemuksilleen ja niille havainnoille, joita hän tekee tutkittavan yhteisön parissa.¹¹ Tutkijan eri rooleista tai osallistumisen asteista etnografisen kenttätöyön aikana on kirjoitettu runsaasti tutkimuksissa. Esimerkiksi tutkijan suorittama havainnointi voi olla eri asteisesti sivusta seuraavaa tai osallistuvaa tilanteesta riippuen. Muutenkin etnografian toiminnasta kentällä on olemassa runsaasti pohdintoja tutkimuskirjallisuudessa.¹² Etnografiaa kirjallisuutena on tutkittu erityisesti 1980-luvulta lähtien. Tämän myötä on myös tunnistettu erilaisia etnografisen kirjoittamisen tyylilajeja ja narratiivisia keinoja.¹³ Viimeisten vuosikymmenten aikana on tuotu esiin myös useita vaihtoehtoisia tapoja kirjoittaa ja tehdä etnografiaa.¹⁴ Tämä tutkimus käy keskustelua etnografiaa kirjallisuutena käsittelevien tutkimusten kanssa samalla kun se ammentaa narratiivisesta kulttuurintutkimuksesta teoriaa ja käsitteistöä. Aineistoni kautta avautuu näkökulmia postmodernismin jälkeiseen suomalaiseen etnografiaan sekä yleisemmin tutkijan merkitykseen kulttuurintutkimuksessa.¹⁵

1.2. Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimuksessani tarkastelen etnografista väitöskirjaa narratiivina, tieteellisenä kertomuksena, ja tutkijan subjektia osana tätä kertomusta. Tässä mielessä ymmärrän etnografian tekstinä, jota voidaan lukea ja tulkita narratiivisesti, mutta jota samalla ohjaavat tietyt etnografiseen tutkimukseen liittyvät konventiot. Antropologi Harry Wolcottin mukaan erilaiset konventiot, tavat tehdä asioita tietyn kaavan tai perinteen mukaisesti, vaikuttavat koko tutkimusprosessin ajan ja näkyvät myös siinä, miten kentän tapahtumista kirjoitetaan.¹⁶ Etnografiassa esimerkiksi refleksiivinen, itsetietoinen ja tiedostava

10 Geertz 1988; ks. myös Atkinson 1992, 5.

11 Bochner & Ellis 1996, 21; Boellstorff et al. 2012, 149.

12 Kwame Harrison 2018: 61–62; Coffey 1999; Davies 2008.

13 Van Maanen 1988; Geertz 1988; myös Clandinin & Connelly 2000.

14 Ellis & Bochner (eds.) 2001; Culhane & Elliot (eds.) 2017; Koskinen-Koivisto & Lehtovaara 2020.

15 Perustelen näkemystä postmodernismin jälkeisestä etnografiasta luvussa 2.1.

16 Wolcott 1995.

tutkimus- ja kirjoitustapa on eräänlainen konventio, joka määrittää sitä minikälaista etnografiaa yleisesti ottaen tuotetaan. Toinen konventio liittyy siihen, että etnografiassa tutkitaan yleensä ruohonjuuritason eli mikrotason ilmiöitä keskittymällä ihmisten arkipäiväiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen tietyssä kontekstissa.¹⁷

Näkemykseni narratiivisuudesta pohjautuu ihmistieteiden ”narratiiviseen käännteeseen” ja sen myötä syntyneeseen kognitiiviseen narratologiaan.¹⁸ Kognitiivisessa narratologiassa kertomuksella nähdään olevan tiedollinen funktio, jonka avulla ihminen jäsentää ajan, muutoksen ja tapahtumisen ilmiöitä. Tärkeä teoreetikko tässä suhteessa on ollut Paul Ricœur, jonka mukaan ihminen järjestää arkielämän kokemuksiaan narratiiviseen muotoon ja tällä toiminnalla on kognitiivista merkitystä. Ihminen ikään kuin tulkitsee (pohjimmiltaan kaaosmaista) todellisuutta narratiivien avulla, eli kerronnallisuus on mentaalinen työkalu. Vastakkaisen näkemyksen mukaan todellisuus on jo itsessään jäsentynyt narratiivisesti ja esimerkiksi historian tapahtumilla on narratiivinen luonne valmiiksi.¹⁹ Oma tulkintani asiasta on lähempänä Ricœurin ajatusta. Tarkastelen etnografisia tekstejä siis narratiiveina, joilla on tiedollinen ja ymmärrystä konstituiva funktio.

Narratologiassa ajatellaan, että tekstit voivat olla eri asteisesti narratiivisia eli kerronnallisia riippuen siitä, mitä ominaisuuksia kertomuksiin liitetään.²⁰ Kulttuuriantropologi Merlijn van Hulstin mukaan kertomusten määräävä piirre on se, että jotain on tapahtunut, ja tästä tapahtuneesta on muodostettu kertomus. Usein kertomuksissa keskitytään ihmisten aikomuksiin ja toimintaan. Kertomukseen sisältyy lisäksi *juoni*, joka antaa kerroituille tapahtumille merkityksen: miksi tapahtui niin kuin tapahtui ja mitä tapahtunut merkitsee. Tässä yhteydessä olen kiinnostunut ennen kaikkea siitä, miten tutkijutta ja tietoa rakennetaan etnografisissa narratiiveissa; tämä ohjaa minua fokusoimaan kerronnan tyylihin, juoneen ja *kertojaan*, joka vastaa kerronnan tyylistä ja sisällöstä.

Tutkimukseni pohjautuu sille näkemykselle, että etnografialle on ominaista tutkijan keskeinen merkitys kysymysten esittäjänä, kentän määrittäjänä

17 Jouhki & Steel 2016, 21–22; Gould 2016; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Sluka & Robben 2012, 5.

18 Steinby 2009; Brockmeier & Carbaugh 2001.

19 Steinby 2009; Meretoja 2009; Ricœur 1991c.

20 Koski 2007.

sekä tutkimusvälineiden ja tulkintojen tekijänä.²¹ Liityn myös siihen ajatukseen, että tutkijan (fyysinen) läsnäolo kentällä ja aineiston muodostuksessa synnyttää tietoteoreettisen ongelman: minä olin siellä, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa? Mistä tuo ”tutkijaminä” rakentuu ja miten se tietää?²²

Subjektia (minä, minuus) on käsitteellistetty eri tavoin eri tieteenaloilla, ja toisaalta sen käyttöä on kritisoitu erityisesti postmodernissa teoretisoinnissa, jossa subjektin on nähty viittaavan valtasuhteisiin ja toiminnan kohteena olemiseen (engl. be subjected to). Feministisessä tutkimuksessa on puolestaan kritisoitu kartesiolaista yksilösubjektia, joka on usein esitetty neutraalina, rationaalisena ja muuttumattomana (eli miehisenä) tietoisuutena ja painotettu sen sijaan subjektin monimuotoisuutta ja kehollisuutta. Sanaa on myös ehdotettu korvattavaksi *subjektiviteetin* käsitteellä, jolloin on tahdottu korostaa minuuden toimijuutta ja sosiaalista joustavuutta.²³

Kirjallisuudentutkimuksessa subjekti voi olla tekstin ”ääni”, kertoja tai kerrottu subjekti eli henkilöahmo.²⁴ Elämäkertatutkimuksessa minä nähdään jakautuneena tekijäksi (kirjoittaja), kertojaksi ja kertomalla tuotetuksi minäksi.²⁵ Koska aineistoni on tekstuaalinen, liityn työssäni ennen kaikkea tämänkaltaisiin subjektin määrittämiin. Keskityn siihen, miten tutkija ilmenee etnografisessa narratiivissa kertojana ja toisaalta yhtenä toimijoista. Puhun *tutkijan subjektista*, joka viittaa siihen, miten tutkijan kehollinen minä, joka on kirjoittanut tekstin, rakentuu kertojana ja kirjoitettuna hahmona kertomuksen maailmassa. Tutkijuus on tässä merkityksessä *narratiivisesti rakentunut*, jolloin se tulee lähelle Ricœurin ajatusta narratiivisesta identiteetistä.²⁶ En toisaalta voi aineistoni pohjalta tehdä oletuksia henkilöiden identiteet(e)istä, minkä lisäksi identiteetin käsitteeseen liittyy paljon historiallis-teoreettista painolastia, joten käytän nimenomaisesti subjektin käsitettä määrittämään tutkijan läsnäoloa ja merkitystä osana tekstien narratiiveja. Tutkimukseen valitun subjektikäsitteen narratiivinen ja hermeneuttinen pohjavire kertoo kuitenkin Ricœurin vaikutuksesta ajatteluuni.

Toisaalta haluan syventää ymmärrystäni etnografisen kirjoittamisen reunaehdoista, jotka ohjaavat sitä, minkälaista narratiivia tutkija on aineis-

21 Ks. Gould 2016, 15–16; Jouhki & Steel 2016, 21–22, 30–31; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9.

22 Gould 2016, 11.

23 Ronkainen 1999, 27–31.

24 Lyytikäinen 1995, 7.

25 Sääskilähti 2011, 55.

26 Ricœur 1990, 244–249; Ricœur 1991c.

tonsa ja kenttätyönsä pohjalta tuottamassa. Näkökulma auttaa hahmottamaan kirjoittamiseen liittyviä valintoja ja kirjoittamisen kontekstia, joka ohjaa tutkijaa työssään, sekä toisaalta tarjoaa tekstin ulkopuolisen viittauskohdan etnografisen tiedon muodostamiseen.

Tutkimustehtäväni edellä sanotun pohjalta on tarkastella tutkijan subjektin narratiivista ja kontekstuaalista rakentumista suhteessa etnografiseen kerrontaan ja tiedon muodostukseen. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mikä on tutkijan merkitys etnografisen tiedon tuottamisessa,
2. Miten etnografisen tiedon muodostumista käsitellään tutkimusaineistossa,
3. Mitkä kirjoittamisen reunaehdot ohjaavat tutkijaa työssään, ja
4. Miten tutkijan subjekti rakentuu aineistossa narratiivisesti ja kontekstuaalisesti?

Epistemologisesti tutkimukseni kiinnittyy sosiaaliseen konstruktio-
nismiin ja hermeneutiikkaan. Paul Ricœur on hermeneuttisessa teoriassaan kuvannut tulkinnan prosessia selittämisen ja ymmärtämisen välisenä dialektisena prosessina, jossa tutkimuskohteena olevasta tekstistä esitettyjä arvauksia työstetään, kunnes ne voidaan selittää paremman ymmärryksen ansiosta. Alussa ymmärtäminen on arvailua, mutta lopussa se on kehittynyt ”ymmärtämisen hienostuneeksi muodoksi”, jossa tutkimuskohteelle voidaan antaa selitys. Kaikki tulkinnat tai selitykset eivät kuitenkaan ole yhtä todennäköisiä, joten eri tulkintoihin sisältyy myös kumoamisen mahdollisuus.²⁷ Tällainen näkemys hermeneuttisesta dialektiikasta sopii hyvin omaan tutkimukseeni, sillä se muistuttaa metodisen lähiluvun sisältämää ajatusta ymmärryksen asteittaisesta syvenemisestä.

Ricœur on tämän lisäksi väittänyt, että kun tulkinnan kohteena on kirjoitettu teksti, sen merkitys on autonominen suhteessa kirjoittajansa intention. Tämä semanttinen autonomia avaa yhä uusia mahdollisuuksia tulkita tekstin merkitystä.²⁸ Tutkimuksessani en kuitenkaan mene näin pitkälle. Nähdäkseni etnografista tekstiä lukiessa tulee myös yrittää ymmärtää tutkijan tarkoitusperiä; tulkinta ei voi tapahtua irrallaan siitä sosiaalisesta tilanteesta (konteksti), jossa teksti on muodostunut tai kentästä, jota teksti käsittelee.

27 Ricœur 2000, 119, 125–126.

28 Ks. Törmä 2015, 161.

Tästä johtuen on mielestäni tärkeää kuulla myös tutkijoita itseään, kuten olen haastatteluissani tehnyt.

Konstruktivistisen tietoteorian mukaan kulttuuri ja sosiaalinen todellisuus ovat sosiaalisissa prosesseissa, erityisesti kielen kautta tuotettuja konstruktioita. Konstruktionistisen kritiikin mukaan esimerkiksi tieteellinen tieto on sosiaalisesti rakentunutta ja siten sidoksissa aikaan ja paikkaan, traditioon ja kielenkäyttöön. Tiedon sosiaalisuus merkitsee toisaalta, että tietoa ja ymmärrystä rakennetaan yhdessä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Näkemys korostaa käsitteiden ja käsitysten historiallista paikantuneisuutta ja toisaalta muuntuvuutta: se, mikä tällä hetkellä näyttää pysyvältä ja varmalta, voi tulevaisuudessa olla jotain muuta.²⁹ Filosofin Ian Hacking on sanonut, että sosiaalisen konstruktionismin nimissä tutkitaan nykypäivänä lähes kaikenlaisia ilmiöitä, kuten emootioita, sukupuolta ja vanhemmuutta. Tästä johtuen on tutkijan tärkeää nimetä se asia, jonka hän ajattelee olevan sosiaalisesti rakentuvaa tai rakentunutta.³⁰ Tutkimuksessani esitän, että sosiaalinen – ja narratiivinen – rakentuminen koskettaa nimenomaisesti subjektia ja sitä tieteellistä tietoa, jonka osana hän tekstissä muodostuu. Nämä epistemologiset kiinnitykset ohjaavat valitsemieni tutkimusmenetelmien ja käsitteiden kautta analyysin rakentumista.

1.3. Tutkimuksen menetelmät ja käsitteet

Kertomus ja narratiivisuus

Tarinankerronta tai kerronnallisuus nähdään nykyisin perustavanlaatuisena ilmiönä inhimilliselle ajattelulle ja mielen toiminnalle. Ihmisen olemassaolo voidaan siten ymmärtää olemukseltaan kerronnalliseksi.³¹ Neurotieteilijä Mark Turner kutsuu kertomusta tai narratiivia ihmisen mentaaliseksi työkaluksi, jota käytämme arjessa jatkuvasti.³² Kun käytämme kertomuksia ymmärtääksemme elämämme tapahtumia, ne auttavat meitä myös ymmärtämään itseämme; kertomukset ovat siten myös keskeisiä identiteetin rakentamisen välineitä.³³ Kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä on esiintynyt jo pitkän

29 Burr 2015, 2–4.

30 Hacking 2009, 27–32.

31 Silvasti, Tiina 2001, 55.

32 Turner 1996, 7.

33 Miettinen 2006, 24–25.

aikaa kiinnostusta erilaisiin kertomuksen muotoihin ja narratiiveihin, joiden kautta ihmiset merkityksellistävät kokemaansa.³⁴

Narratiivisuus (kerronnallisuus) viittaa tutkimuksessani näkökulmaan, jonka kautta tarkastelen aineistoani. Kirjallisuudentutkija Samuli Häggin mukaan kulttuurintutkimuksessa käytettävä narratiivinen tutkimusote on väljä metodologinen viitekehys, joka voi tutkimuskohteen lisäksi tarkoittaa myös tutkimuksen toteutustapaa. Hägg tekee erotuksen tekstianalyttisen narratologian ja kulttuurintutkimuksen parissa tehtävän narratiivisen tutkimuksen välillä ja esittää, että siinä missä edellinen viittaa systemaattiseen, käsitteelliseen ja tarkasti rajattuun tekstianalyysin menetelmään, on jälkimmäinen kiinnostunut ensi sijassa merkityksestä, identiteetistä ja sosiaalishistoriallisesta kontekstista. Tutkijan rooli ilmenee tutkimusperinteissä eri tavoin: narratologinen tutkimus ei useinkaan sisällä tutkijan aseman problematisointia, kun taas kulttuurintutkimuksen parissa tutkijan aseman reflektointi on lähtökohtaisesti osa tutkimusta. Kulttuurintutkimuksessa ajatellaan myös aineiston muodostuvan lähtökohtaisesti tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutuksessa.³⁵

Häggin mukaan keskeiset erot narratologisen ja narratiivisen tutkimuksen välillä liittyvät tutkimuksen tavoitteisiin ja käytänteisiin. Narratologinen tutkimus kytkeytyy näennäisestä objektiivisuudesta huolimatta eetokseltaan sanataiteen tutkimukseen ja pyrkii tuottamaan kiinnostavan taideteoreettisen tai filosofisen tulkinnan aineistostaan. Kulttuurintutkimuksessa kertomukseen suhtaudutaan sen sijaan tutkimusaineistona ja -otteena, jonka kautta voi pureutua yhteiskunnallisesti merkittäviin tutkimuskysymyksiin. Eroistaan huolimatta näitä molempia tutkimussuuntauksia yhdistää kiinnostus kertomukseen merkittävänä inhimillistä ajattelua ja ymmärrystä määrittävänä tekijänä. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä kiinnostuksen heräämistä kertomusmuotoon 1980-luvulta alkaen on kutsuttu narratiiviseksi

34 Hyvärinen 2004.

35 Hägg 2010, 117–118; ks. myös Sluka & Robben 2012, 20; Tedlock 1991. Käytän tässä tutkimuksessa sanaa *kulttuurintutkimus* laajana kattokäsitteenä, jonka alla tehdään monitieteistä ja monimenetelmällistä kulttuurien tutkimusta. Tässä merkityksessä kulttuurintutkimus pitää sisällään esimerkiksi etnologisen, kulttuurihistoriallisen ja folkloristisen tutkimuksen, ks. Venäläinen & Kinnunen 2022, 10. Tiedostan, että Britanniaasta lähtöisin oleva tutkimussuuntaus *cultural studies* on joissain yhteyksissä haluttu erottaa humanistisista kulttuureita tutkivista aloista (ks. Fingerroos, Kajander & Lappi 2022, 12), mutta näkisin, että käsite kulttuurintutkimus on siinä määrin vakiintunut suomalaisessa tieteellisessä kirjallisuudessa (esim. Hämeenaho, Suopajarvi & Ylipulli 2018; Kupiainen & Sevänen 2013), että sen käyttäminen on perusteltua myös tässä.

(kerronnalliseksi) käännteeksi.³⁶ Tutkimuksessani narratiivisuus viittaa tapaan tarkastella etnografista tekstiaineistoa narratologisten käsitteiden, kuten tekijä, kertoja ja kertomus, kautta. Haluan kuitenkin säilyttää tarkastelussasi kulttuurintutkimuksellisen fokuksen, mikä tarkoittaa, että syvennyn narratiivisuuden avulla tiedonmuodostuksen, kontekstin ja tutkijan subjektin merkityksiin tekstissä.

Kertomusta tutkitaan nykyisin useilla tieteenaloilla. Kertomukselle annetut merkitykset voivat liittyä sanallisen esityksen määrätynlaiseen rakenteeseen tai muodoltaan vapaaseen ideaan, jopa niin että samassa tutkimuksessa esiintyy molempia näkökulmia. Folkloristi Kaarina Kosken mukaan verbaalisten kertomusten on myös ajateltu heijastavan niin sanottuja suuria kertomuksia ja kollektiivisia uskomuksia. Narratiivisessa filosofiassa on pohdittu lisäksi elämän ja kertomisen välistä suhdetta: onko elämän kokeminen jo lähtökohtaisesti kerronnallista, vai onko kertominen erillistä kokemuksesta? Koski määrittää neljä vastakkainasettelua kertomuksen käsitteeseen liittyen: koskeeko tutkimus yksittäisiä kertomuksia vai onko kertomus teoreettinen käsite; onko kertomus tutkimuskohde vai metodinen näkökulma; määritelläänkö kertomus muodon vai sisällön perusteella; ja onko kertomus konkreettinen ilmaus vai abstrakti, elämää jäsentävä merkityksenanto? Nämä kysymykset auttavat jäsentämään, missä tarkoituksessa tutkimus lähestyy kertomusta.³⁷ Tässä tutkimuksessa kertomus on teoreettinen käsite ja metodinen näkökulma kirjalliseen aineistoon. Käytän sitä sekä tekstien muodon että sisällön analyysissä.

Narratiivisen käänteen myötä kertomuksen käsite on levinnyt folkloristiikasta ja kirjallisuudentutkimuksesta mitä erilaisimmille tutkimusaloille saaden samalla erilaisia muotoja. Klassinen narratologia, jonka juuret ovat venäläisessä formalismissa ja strukturalismissa, keskittyi kirjallisiin kertomuksiin yrittäen määritellä ”kerronnan kielioppia”. Narratologian rinnalle muodostui 1960-luvulta lähtien ns. sosiolingvistinen traditio, joka tarkasteli kertomuksia tavallisessa arkipuheessa. Suomalaisessa folkloristiikassa on pitkään operoitu perinnejen kanssa, mutta viimeisten vuosikymmenten aikana huomio on kiinnittynyt enemmän muistitiedon ja elämäkerrallisen kerronnan tutkimiseen. Tällöin kertomisen voi määritellä esimerkiksi identiteetin rakentamisen välineeksi ilman, että olisi tarvetta määritellä kertomuk-

36 Hägg 2010, 118–119; ks. myös Steinby 2009; Meretoja 2009.

37 Koski 2007, 1–2; ks. myös Steinby 2009.

sen muodon tai sisällön kriteerejä. Narratiivisuus viittaa siihen, että tekstissä (tai puheessa tai esityksessä) on tunnistettavissa joitain kertomukselle tyypillisiä piirteitä, kuten että siinä on kertomisen arvoinen aihe ja sen rakenne on ajallisesti jäsentynyt.³⁸

Kosken mukaan historiantutkimuksessa kertomusta käsitellään enemmän tietoteoreettisena kuin lingvistenä kysymyksenä. Tällöin kertomustieto ja tieteellinen tieto ajatellaan usein toisilleen vastakkaisiksi. Niin sanottujen suurten kertomusten murruttua postmodernismin myötä historiantutkimusta onkin alettu korostaa tosiasioihin perustuvana tieteenä erotuksena tulkinnallisista ja tiedoltaan värittyneistä kertomuksista.³⁹ Kosken näkemyksen voi nykypäivän historiantutkimuksen osalta kyseenalaistaa. Esimerkiksi historioitsijat Otto Latva ja Heta Lähdesmäki ovat todenneet, että historiallinen tieto on *narratiivi menneisyydestä*, tutkijan luoma valikoitu tarina. He myös korostavat tulkinnan välttämättömyyttä ja tutkijan positioinnin tärkeyttä historiantutkimuksessa.⁴⁰ Kertomuksen ja narratiivisten käsitteiden leviäminen yli tieteenalarajojen on toisaalta aiheuttanut narratologeissa huolta siitä, että nykyisin kertomukseksi voidaan kutsua melkein mitä tahansa viestiä, selitystä tai teoriaa. Tämä hämärtää kerronnan ja muun viestinnän välistä eroa, jolloin narratiivisuuden tieteellinen selitysvoima voi kyseenalaistua.⁴¹ Tehdessäni narratiivista kulttuurintutkimusta pidänkin tärkeänä sitä, että selitän tarkkaan, missä merkityksessä narratiivisia käsitteitä käytän. Tarkastelen tekstiaineistoani narratiivisesti, mikä tarkoittaa, että tulkitseen sitä määrättyjen kertomukseen liitettyjen piirteiden avulla. Narratiivi ja narratiivisuus viittaavat tällöin ennen kaikkea tekstin ominaisuuksiin, joita käsittelen seuraavaksi.

Narratiivi tai kertomus on yleisesti ottaen selostus siitä, mitä tietylle ihmiselle on tapahtunut joissakin olosuhteissa, mitä siitä on seurannut, ja mitä tapahtunut on merkinnyt kyseiselle ihmiselle.⁴² Yhteiskuntatieteilijä Sonja Miettinen on määritellyt kertomuksen neljän piirteen avulla: tapahtumallisuus, ajallisuus, juonellisuus ja henkilöisyys. Ensinnäkin kertomus kuvaa tapahtumia, ja yksittäiset tapahtumat ovat rakennuspalikoita, joista kertomukset muodostuvat. Kertomukselle on ominaista myös ajallisuus: siinä

38 Koski 2007, 2–5.

39 Koski 2007, 7.

40 Latva & Lähdesmäki 2020, 23, 31.

41 Koski 2007, 8; myös Meretoja 2009, 223–224.

42 Herman 2009, 2.

esitetty tapahtumasarja sijoittuu jollekin ajanjaksolle. Juoni puolestaan sitoo yksittäiset tapahtumat yhteen merkitykselliseksi kokonaisuudeksi, jossa on alku, keskikohta ja loppu. Yksittäiset tapahtumat saavat merkityksensä vain osana juonta, jonka etenemistä ne ohjaavat. Juonen ei tarvitse edetä kovinkaan loogisesti, vaan juonen avulla voi punoa kertomukseen myös sattumia, odottamattomia käännteitä ja konflikteja, jotka eivät sinällään edistä tarinaa. Lisäksi kertomukseen kuuluvat olennaisesti henkilöt. Kertomukset kuvaavat sitä, mitä ihmiset tekevät ja mitä heille tapahtuu tämän seurauksena.⁴³

Kulttuuriantropologi Merlijn van Hulstin mukaan arkipäiväisissä kertomuksissa selostetaan mitä tapahtui jossain tilanteessa tai ympäristössä. Kertomusten määräävä piirre on siten se, että jotain on tapahtunut, ja tästä tapahtuneesta on muodostettu kertomus. Usein kertomuksissa keskitytään ihmisten aikomuksiin ja toimintaan. Tilanne pitää sisällään ajan ja paikan ulottuvuudet: jotain voi tapahtua vain ajan ja materiaalisten olosuhteiden puitteissa. Aristotelesta seuraten voidaan olettaa, että kertomuksella on alku, keskikohta ja loppu, mutta käytännössä tarinankertoja voi kertoa kertomuksesta vain osan jättäen esimerkiksi tilanteen kuvailematta. Kertomukseen sisältyy lisäksi *juoni*, joka antaa kerrotuille tapahtumille merkityksen: miksi tapahtui niin kuin tapahtui ja mitä tapahtunut merkitsee. Tarinankertoja voi juonellistamisen kautta esimerkiksi korostaa tai vastaavasti mitätöidä jonkun toimijan merkitystä tapahtumakulun kannalta. Juonellistaminen voi olla tarkoitushakuista, jolloin kertoja pyrkii tuottamaan tapahtumista tulkinnan, joka esittää hänet tai hänen edustamansa ryhmän edullisessa valossa. Van Hulstin mukaan tarinankerronta on sosiaalista toimintaa, jossa henkilö(t) kertoo yhdelle tai useammalle henkilölle mitä on tapahtunut. Kertomuksilla on monenlaisia tehtäviä yhteisössä: ne antavat tietoa tapahtumista, tulkitsevat tapahtuneen merkitystä, ja niiden kautta voidaan ohjata, opettaa tai varoittaa muita ihmisiä.⁴⁴ Tässä tutkimuksessa käytän kertomusta van Hulstin kuvaamissa merkityksissä, sillä koen sen muodostavan riittävän lavean tulkinta-kehyksen ja mahdollistavan myös kontekstin huomioimisen tulkinnassa.⁴⁵ Käsittelen kertomuksiin liitettyjä piirteitä suhteessa tiedon muodostamiseen

43 Miettinen 2006, 25.

44 Van Hulst 2020.

45 Kontekstin merkityksestä narratiivisessa ajattelussa ovat kirjoittaneet esimerkiksi Clandinin & Connelly (2000, 32). Konteksti on ajallinen, tilallinen ja sosiaalinen ympäristö, johon toiminta sijoittuu.

ja tutkijuuden rakentumiseen, mistä johtuen kiinnitän erityistä huomiota kertojan toimintaan osana tekstin narratiivia.⁴⁶

Narratiivisesti rakentuva subjekti

Tutkimuksessani tarkastelen tutkijan subjektin rakentumista etnografisessa tutkimuksessa ja tekstissä. Teoreettisena lähtökohtanani on narratiivinen minuuskäsitys, josta ovat kirjoittaneet esimerkiksi Paul Ricœur, Jerome Bruner ja Anthony Paul Kerby.⁴⁷ Narratiivinen subjekti erkaneekin sekä fenomenologisesta että kartesiolaisesta minuuskäsityksestä siinä, että subjektin nähdään rakentuvan dynaamisesti kerronnan kautta ja olevan jatkuvassa kokoamisen ja purkautumisen tilassa. Subjekti on tässä mielessä jotain minkä ihminen tuottaa kertomalla.⁴⁸ Kerbyn mukaan minuus (engl. self) on ennen kaikkea kielen avulla kerronnassa syntyvä käsitys siitä, minkälainen olen.⁴⁹ Tähän liittyy olennaisesti näkemys siitä, että subjekti muodostaa itseymmärrystään narratiivisuuden avulla; kertominen on ymmärryksen ja tiedon muodostuksen väline, kuten kognitiivisessa narratologiassa ajatellaan.⁵⁰ Kerronnan yhteys tietoon ja itseymmärrykseen on tutkimukseni perustavia lähtökohtia.

Narratiivinen subjektikäsitys nousee siitä havainnosta, että ihmisellä on taipumus ymmärtää oma elämänsä tarinana, jolla on alku ja loppu ja määrätynlainen juoni, ja että kertoessaan itsestään yksilö hyödyntää usein kertomukselle tyypillistä rakennetta.⁵¹ Paul Ricœurin mukaan minä (engl. self) ei voi tuntea eikä ymmärtää itseään suoraan, vaan ainoastaan epäsuorasti kertomuksissa artikuloitujen kulttuuristen merkkien välityksellä.⁵² Yksilön itseymmärrys rakentuu siten kertomusten välityksellä, tai kuten Nina Sääs-kilahti muotoilee Ricœurin ajatuksiin viitaten, se mitä on kirjoitettu (kerrot-

46 Olen tietoinen, että jotkut teoreetikot ovat kyseenalaistaneet kertojan merkityksen kerronnan kannalta ja esittäneet, että kertojan olettaminen ei ole välttämätöntä tai edes järkevää kaikenlaisissa kertomuksissa. (Ks. Salin 2022.) Etnografisessa kirjallisuudessa kertojuuden tutkiminen on mielekästä jo siksi, että refleksiivinen kerronta tuo vahvasti näkyviin toimijan – tutkijan – tekstin takana.

47 Ricœur 1990; Bruner 2001; Kerby 1991.

48 Ricœur 1990, 244–248; McNay 2000, 89; Sääs-kilahti 2001, 79.

49 Kerby 1991.

50 Ricœur 1991c; Ricœur 1990, 244–248; Steinby 2009; Meretoja 2009.

51 Käytän subjektin ja minuuden käsitteitä jokseenkin rinnakkain, joskin minuus viittaa ajattelussani selkeämmin psykologiseen käsitykseen itsestä, subjekti puolestaan kuvaa minuuden performatiivista puolta, eli sitä miten minuus ilmenee ja rakentuu tulkinnan kautta tekstissä. Tämä jaottelu ei ole kuitenkaan yksiselitteinen, ja myös tutkimuskirjallisuudessa käsitteitä käytetään limittäin (esim. Saresma 2007, 23; Lyytikäinen 1995).

52 Ricœur 1991c; Ricœur 1990, 244–248.

tu) ennen minää, on opettanut minää toimimaan oman elämänsä kertojana. Subjekti ikään kuin sovittaa kirjallisuudessa (tai muussa fiktiossa) esiintyviä rooleja itseensä ja tuottaa kuvitteellisten variaatioiden kautta ymmärrystä itsestään.⁵³

Kasvatustieteilijä Eero Ropon mukaan narratiivisen subjektin käsite tukeutuu kerronnallisen tutkimuksen perinteeseen, jonka perusperiaatteet asetettiin 1980-luvulla. Sittemmin monet tutkijat eri aloilta ovat todenneet, että ihmisen minuutta voidaan tutkia kertomusten avulla. Kertomuksilla on nähty olevan epistemologinen tehtävä maailmaa koskevan tiedon jäsentämisessä, ja niitä on kutsuttu esimerkiksi mentaaliksi työkaluiksi. Ontologisesta näkökulmasta ihmisyyden on ajateltu ilmaisevan itsensä juuri kertomuksina ja kertomuksissa. Ropo katsoo subjektin määrittelyn narratiivisena perustuvan tiettyihin ennako-oletuksiin. Ensinnäkin, että minuutta ei pidetä yksilön pysyvänä ominaisuutena, vaan ilmiönä, joka näkyy aikaan ja paikkaan sidotuissa kertomuksissa. Toisekseen yksilö voi muunnella kertomuksiaan itsestä tilanteen ja ajankohdan mukaan – minuus on siis taipuisa. Kolmanneksi minuus on *kielellinen kuvaus* ja tulkinta niistä merkityksistä, joita ihminen liittää itseensä. Samalla kerrottu subjekti on myös performatiivinen, eli esittävä kuvaus siitä mitä yksilö haluaa kertoa itsestään toisille.⁵⁴ Tässä yhteydessä on huomattava, että se mitä henkilö kertoo itsestään tekstuaalisessa muodossa tutkimustekstissä poikkeaa todennäköisesti siitä, mitä hän kertoisi toisenlaisessa tilanteessa eri yleisölle.

Teoria subjektista, joka omaksuu erilaisia rooleja ollessaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, on saanut tunnetuimman muotoilunsa sosiologi Erving Goffmanin tuotannossa. Goffmanin mukaan yksilö harjoittaa eräänlaista julkisivun hallinnointia sosiaalisissa tilanteissa ja esiintyy roolissa, joka hänelle on kulloisessakin tilanteessa saatavilla. Sosiaalinen vuorovaikutus näyttäytyy tässä valossa performatiivisena näytelmänä tai rituaalina, jota jokainen osallistuja omalta osaltaan kannattelee esiintyessään roolinsa mukaisesti.⁵⁵ Goffmanin ajattelu on tutkimuksessani yhtenä huomionarvoisena taustatekijänä, mutta varsinaisen analyysin osalta nojaan selkeämmin narratiiviseen teoriaan ja subjektikäsitteeseen.

53 Sääskilahti 2001, 80–81; ks. Ricœur 1991c, 437.

54 Ropo 2015, 36–37. Subjektin performatiivisuudesta, ks. myös Saresma 2007, 27; Goffman 1971.

55 Goffman 1971, 25–37; Goffman 2005.

Narratiivisesta näkökulmasta yksilö muokkaa jatkuvasti käsitystä omasta elämäntarinastaan yhdistelemällä menneitä kokemuksia ja tulevaisuuteen liittyä käsityksiä. Narratiivisuus pitää sisällään ajatuksen siitä, että samalla kun minuuskäsitys muuttuu elämänvaiheiden mukana, siinä säilyy silti tietty jatkuvuus. Se tarkoittaa sitä, että yksilöllinen toimijuus, joka vastaa kysymykseen ”kuka?”, säilyy yhtenäisenä, vaikka oletettaisiin, että yksilö muuttuisi niin paljon, ettei hän ole enää sama ihminen.⁵⁶ Narratiivisuus toisin sanoen luo kokemuksen minuuden jatkuvuudesta muutosten keskelläkin. Tutkimuksessani narratiivinen subjekti toimii ohjaavana käsitteenä, jonka kautta tarkastelen, minkälainen on se toimija ja kertoja, joka aineistossa puhuu ja rakentuu, ja minkälainen on se narratiivi, joka hänen kauttaan saa ilmaisuunsa.

Kulttuurintutkijana ajattelen, että subjektin narratiivisuus on luonteva käsitteellinen kehys tarkasteltaessa tutkijuuden rakentumista osana tutkimustekstin kerrontaa. Se antaa välineitä ymmärtää tekstejä toimijuuden ja tiedon tuottamisen näkökulmista, mutta samalla liittyy etnografiset kulttuurin kuvaukset osaksi laajempaa tekstuaalista viitekehystä – etnografioita voi luonnehtia tieteellisiksi kertomuksiksi, jotka liikkuvat ”todellisuuden” ja ”fiktio” rajalla.⁵⁷ Etnografiset tutkimukset ovat kertomuksia samalla kun ne ovat tiedettä, mikä tarkoittaa, että niitä voi analysoida kiinnittymättä positivismi vs. konstruktionismi -jaotteluun⁵⁸ ja sen sijaan lukea niitä niiden omista lähtökohdista käsin, *tieteellisinä narratiiveina*.

Narratiivinen subjektikäsitys kiinnittää huomiota siihen, miten tekstin sisäinen kertoja kertoo toiminnastaan ja tekemistään valinnoista, mitä hän kertoo ja miksi. Koska subjekti ei narratiivisessa teoriassa ole mitään kiinteää tai pysyvää, sen voi ajatella saavan erilaisia muotoja eri kohdissa tutkimustekstiä. Se voi ilmetä refleksiivisenä minäkerrontana mutta myös siinä, miten tekstin sisäiset toimijat ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Tutkimusten lukijana olen aktiivisessa roolissa yrittäessäni tulkita tekstien eri juonteita, kerrostumia ja tapahtumia, ja paikantaessani tutkijaa tekstin sisältä, rivien välistä. Ricœurin ajatuksessa minästä, joka muuttuu kertomusten lukemisen

⁵⁶ Ricœur 1990, 246–248; Ricœur 1991a, 99.

⁵⁷ Ks. Van Maanen 1988, 8; Geertz 1988, 4–6; Bönisch-Brednich 2018, 1–3. Toisaalta Davies (2008, 258) on kritisoinut sitä, että etnografioita pidetään (kauno)kirjallisuutena tai kertomuksina sivuuttaen tekstien muut merkitykset. Itse en kuitenkaan näe, että narratiivisuus sinällään heikentäisi tekstin tieteellistä arvoa.

⁵⁸ Ks. Töttö 2000.

seurauksena, on jotain samaa kuin etnografisessa refleksiivisyudessa, jossa tutkijaminä tulee tietoiseksi itsestään ja omasta asemastaan tutkimuksen tekijänä. Sekä luetun tulkintaan että refleksiivisyyteen liittyy ajatus prosessuaalisuudesta ja liikkeestä – kummassakaan ei koskaan saavuta perille.

Liitän subjektin narratiiviseen tarkasteluun myös kehollisen näkökulman.⁵⁹ Fenomenologisen ajattelun mukaan ihmisen maailmassa oleminen on lähtökohtaisesti kehollista ja kehossa tapahtuvaa. Ihminen on sidoksissa maailmaan kehonsa kautta ajallisesti ja tilallisesti, ja hänen ajattelutoimintansa on seurausta siitä, että hän elää kehona. Keho on tässä mielessä välttämätön edellytys tietoisuudelle ja kognitiivisille toiminnoille.⁶⁰ Filosofit Maurice Merleau-Pontyille ”maailma ei ole se, mitä ajattelen, vaan se minkä elän”, koska aistiminen muodostaa suhteemme olemiseen ja olevaan. Ihmisen keho ja ympäröivä maailma ovat siten avoimen vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa.⁶¹ Tutkimukseni ei ole kuitenkaan fenomenologinen, vaan narratiivinen, joten olen tässä yhteydessä kiinnostunut siitä, minkälaisen tekstuaalisen *representation* keho ja kehollisuus saa osana tutkimustekstejä, ja miten (tutkijan) keho liittyy osaksi etnografista narratiivia.

Kirjallisuustieteilijä Daniel Punday on kehittänyt teoriaa kehollisesta narratologiasta (engl. corporeal narratology) teoksessaan *Narrative Bodies: towards a corporeal narratology* (2003). Punday kritisoi nykypäivän narratologiaa kehon ja kehollisuuden sivuuttamisesta esittäen, että tutkijat ovat keskittyneet etupäässä siihen, *miten* kertomus on rakennettu ja jättäneet huomiotta, *mitä* kertomus sisältää ja miten se vaikuttaa narratiivin kulkuun. Kuitenkin kun kertomuksia luetaan ja niistä puhutaan, voidaan huomata erityisiä toistuvia tapoja, kaavoja, joilla keholle annetaan merkityksiä. Pundayn mukaan kehollisuutta voi tarkastella narratologiassa kahdesta eri näkökulmasta: ensinnäkin sen kautta, miten keho tulee esitetyksi osana narratiivia ja toisekseen, miten kehollisuus vaikuttaa siihen, miten puhumme ja analysoimme

59 Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa englannin kielen *body* on käännetty vaihtelevasti ruumiiksi tai kehoksi. Aineistossani käytetään molempia sanoja, osin myös rinnakkain, ks. esim. Nissi 2017, Tiili 2016, Ruotsalainen 2015. Tässä tutkimuksessa käytän lähtökohtaisesti sanoja keho ja kehollisuus, koska ajattelen Parviaisen (1994, 21) tapaan, että ruumis ja siitä johdettu ruumiillisuus kantavat mukanaan kartesiolais-dualistista ruumis-sielu/tietoisuus-jaottelun miellelyhtymiä. Keho on elävä ja tunteva kokonaisuus, johon myös ajattelutoiminta palautuu.

60 Merleau-Ponty 2009, xviii–xix; Priest 2000; Parviainen 1994, 21–26.

61 Merleau-Ponty 2009: xviii–xix; ks. myös Parviainen 1994, 21–25.

narratiiveja.⁶² Tutkimukseni sisällyttää nämä molemmat puolet. Kehollisuuden esittäminen tekstissä avautuu aineiston analyysin kautta, kun taas sen vaikutus lukemiseeni ja kirjoittamiseeni tulee tarkastelluksi osana tutkimuksen refleksiivisyyttä.

Arthur W. Frankin mukaan keho ja kertomukset ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Keho tuottaa puhetta monimutkaisten mekanismien kautta, ja puhe sisältää kertomuksia. Frankin mukaan ihminen ei vain kuvaile kehoaan, vaan kehollisuus antaa kertomuksille niiden muodon ja sisällön. Esimerkiksi vakavasti sairastuessaan, potiessaan fyysistä heikkoutta ja rajallisuutta, ihmiselle tulee usein tarve kertoa elämästään, sillä sairaus on järkyttänyt perusturvallisuutta liittyen oman elämän ja minän jatkuvuuteen.⁶³ Kehon tilat siis heijastuvat kertomiseen, ja kirjoittamiseen.⁶⁴ Toisaalta voidaan perustellusti esittää, että kehollisuus liittyy läheisesti myös kuuntelemiseen ja lukemiseen. Esimerkiksi samaistuessamme voimakkaasti johonkin tarinan henkilöön saatamme fyysisesti kokea jännitystä, iloa tai surua hänestä lukiessamme. Kertomus voi liikuttaa meitä kokonaisvaltaisesti, mennä niin sanotusti ihon alle.

Lähiluku ja etnografinen luenta

Tutkimusaineistoon kohdistamani analyysin kannalta keskeisiä menetelmiä ovat lukeminen ja kirjoittaminen. Lukemisessani yhdistän *lähiluvun* metodia ja etnografista, refleksiivistä tutkimusotetta. Folkloristi Jyrki Pöysän mukaan lähiluku tarkoittaa mahdollisimman yksityiskohtaista kirjoitetun tekstin lukemisen menetelmää, jossa aineistoa luetaan useaan kertaan ymmärrystä syventäen. Lähiluku on Pöysän mukaan tieteidenvälinen paremminkin kuin yhteen alaan kytkeytyvä käsite, ja sitä käytetään yhtä hyvin kirjallisuudentutkimuksessa kuin kulttuurintutkimuksessa silloin, kun viitataan huolelliseen ja ymmärtävään tekstin tulkintaan. Myös uudemmat lukemisen tavat, kuten feministinen vastakarvaan lukeminen ja dekonstruktiivinen luenta voidaan katsoa lähiluvun perillisiksi, mikä kertoo käsitteen joustavuudesta ja monialaisuudesta. Pöysä liittää tämän päivän lähilukuun vaatimuksen teorian ja empirian yhteenliittämisestä, jossa kulttuurintutkimuksen käsitteistö ohjaa tekstin lukua. Yhtenäisen metodologian sijaan lähiluku koostuu suhteellisen

62 Punday 2003. Kehollisuuden, kerronnan ja lukemisen yhteyksistä, ks. Caracciolo & Kukkonen 2021. Kehon käytöstä narratiivisessa analyysissä, ks. Sparkes & Smith 2012.

63 Frank 1995, 27.

64 Kehollisuuden ja narratiivisuuden suhteesta ks. myös Thanem & Knights 2019.

vapaasti valittavista tekstin tulkinnan käsitteellisistä näkökulmista. Tässä suhteessa se muistuttaa narratiivista tutkimustapaa.⁶⁵

Lähiluku tai läheltä lukeminen (engl. close reading) tulee Pöysän ajattelussa likelle antropologi Clifford Geertzin määrittelemää, etnografialle luonteenomaista *tiheää kuvausta* ("ethnography is thick description"). Tiheä kuvaus tarkoittaa, että pelkän kuvailun sijaan tutkija pyrkii pääsemään kiinni ilmiön kulttuurisiin merkityksiin; esimerkiksi silmänisku voi tarkoittaa käyttöyhteydestä riippuen hyvinkin eri asioita.⁶⁶ Käytännössä lähilukua voi soveltaa myös muihin kuin tekstuaalisiin aineistoihin, kuten esineiden ja valokuvien tarkasteluun.⁶⁷ Tutkimuksessani yhdistän lähiluvun, eli tekstin systemaattisen ja hermeneuttiseen tulkintaan pyrkivän lukemisen tavan, etnografiseen refleksiiviseen tutkimusotteeseen. Heidi Haapoja kutsuu kalevalaista runolaulua käsittelevässä väitöskirjassaan käyttämäänsä tutkimusmenetelmää *etnografiseksi luennaksi*. Etnografinen luenta tarkoitti Haapojan tutkimuksessa kenttätöiden, analyysivaiheiden ja teoreettisen viitekehyksen muodostamaa synteisiä, jossa etnografia määrittyi analyysin prosessimaisuutta ja dialogisuutta korostavana metodologisena otteena. Haapoja kertoo lukeneensa tekstiaineistoja yhä uudestaan suhteessa toisiinsa, konteksteihin, tutkimuskenttään ja teoreettiseen viitekehykseen.⁶⁸ Haapojan väitöskirja kuuluu tutkimukseni aineistoon.

Kansatieteilijä Anna Kajander tarkasteli väitöskirjassaan lukemiseen liittyviä aistikokemuksia ennalta kerätyn arkistoaineiston kautta. Kajanderin tutkimus keskittyi kirjan muodon saamiin merkityksiin lukemisen kannalta tilanteessa, jossa perinteisen kirjan lisäksi on saatavilla digitaalisia kirjoja. Työnsä metodologiaa rakentaessaan Kajander pohti, miten hän voisi hyödyntää omia lukukokemuksiaan, osallisuuttaan lukemiseen liittyvistä kokemuksista, ja samalla välttää liiallisen subjektiivisuuden tulkinnan osalta. Aineiston käsittelyyn hän päätyi hakemaan tukea etnografiasta, jossa tutkija läsnäolon katsotaan olevan osa tutkimusprosessia. Etnografian refleksiivisyys tarjosi Kajanderille mahdollisuuden käydä keskustelua aineistonsa kanssa hyödyntäen omia lukemiseen liittyviä kokemuksiaan analyysin tukena. Refleksiivisyyden kautta tutkija paikantaa itsensä suhteessa tutkimuskohteeseensa ja pyrkii siten

65 Pöysä 2010, 333–340.

66 Geertz 1973, 6–9.

67 Pöysä 2010, 338.

68 Haapoja 2017, 60.

välttämään liian yksipuolisen tulkinnan aiheesta.⁶⁹ Haapojan ja Kajanderin tutkimusten pohjalta kutsun analyysitapaani *etnografiseksi luennaksi*, jossa yhdistyvät lähiluvun tulkitseva ja toisaalta etnografiasta ammentava refleksiivinen lähestymistapa.⁷⁰

Eerika Koskinen-Koiviston tarkasteli omassa väitöstutkimuksessaan *kerronnan etnografian* (engl. ethnography of narration) kautta yhden tehdastyöläisenä toimineen naisen, tutkijan oman isoäidin, elämäntarinaa. Tutkijan tekemissä haastatteluissa oli keskeistä huomioida sekä kerronnan tavat ja tilanne että kertomusten sisältö ja merkitys.⁷¹ Kerronnan etnografia tulee lähelle sitä, miten itse käytän narratiivista tutkimustapaa tekstiaineistojen tulkinnassa. Minulla ei ole keinoja päästä ”tekstin taakse”, mutta voin yrittää ymmärtää niitä kulttuurisia ja tutkimuksellisia ehtoja, joiden puitteissa etnografiaa on tehty ja kirjoitettu. Samaan tapaan Etnologi Konsta Kajander on todennut, ettei pelkkä yksityiskohtien, sanavalintojen tai teemojen valinta tekstimassasta riitä kulttuurisen ilmiön selittämiseksi. Menneisyyttä tutkittaessa on keskeistä, että tekstejä tarkastellaan myös suhteessa julkaisuajankohdan tapahtumiin ja osana laajempia kulttuurisia yhteyksiä. Ilman kontekstuaalisten tekijöiden huomiointia ihmisten toiminnan ymmärtäminen on mahdotonta.⁷² Tässä tutkimuksessa tekstin *kontekstualisointi* tarkoittaa kirjoittamisen reunaehtojen huomiointia sekä tutkijuuden rakentumisen tarkastelua suhteessa niihin tilanteisiin, joissa etnografinen tieto ja teksti ovat syntyneet.

Olen tutkimuksessani kiinnostunut tutkijuuden rakentumisesta osana etnografisen tekstin narratiivia, koska se tarjoaa nähdäkseni tuoreen näkökulman etnografiseen tiedontuotantoon ja siihen, miten etnografia voidaan ymmärtää tekstuaalisena toimintana. Etnografinen, refleksiivinen lukeminen on avainasemassa luodessani tulkintaa tekstiaineiston merkityksestä. Koen tärkeäksi lukea tekstejä kontekstejaan vasten kulttuurisina dokumentteina ja samalla sisällyttää luentaani vuorovaikutteisen ulottuvuuden: ajattelen tulkinnan muodostuvan kirjoitetun tekstin ja lukijan välisessä vuoropuhelussa. Tästä johtuen kysymys tulkinnan ”totuudenmukaisuudesta” ei ole tutkimuk-

69 Kajander 2020a, 9–10, 44–47.

70 Ks. myös Snyder 2008; Badley 2004.

71 Koskinen-Koivisto 2013; ks. myös Van Hulst 2020; Sparkes & Smith 2012; Tedlock 1991. Gubrium & Holstein (2008, 249–250) ovat puolestaan peräänkuuluttaneet *narratiivista etnografiaa*, jossa havainnoitaisiin kerrontaan liittyviä tilanteita, toimijoita ja toimintaa etnografisesti. Etnografinen luenta tulee nähdäkseni lähelle tätä ajatusta.

72 Kajander 2020b, 64. Kontekstin ja kontekstualisoinnin merkityksestä etnografiassa ks. Trueba 1981.

sessani olennainen, vaan se, että onnistun tutkijana perustelevaan näkemykseni ja tekemäni tulkinnat. Refleksiivisyys lukemisessa ja kirjoittamisessa tarkoittaa tutkimukseni osalta sitä, että lukija ymmärtää, mistä näkökulmasta tarkastelen aineistoani ja miten olen rakentanut tulkintani. Nimitän tätä myös tutkimuksen *läpinäkyvyydeksi*.

Koen olevani sekä lukijana että kirjoittajana melko vaativa: haluan käyttää aikani hyvin, joten huomaan vaativani suhteellisen paljon lukemaltani tekstiltä ja toisaalta itseltäni kirjoittajana. Tämän tiedostaminen luo tietynlaisen empaattisuuden haasteen tutkimusprosessiin: pyrin suhtautumaan lukemaani lähtökohtaisen uteliaasti ja myötämielisesti, ja myös ymmärtämään tekstiin sisältyvää epäyhtenäisyyttä ja johdonmukaisuuden puutetta.⁷³ Kriitikin aika sijoittuu luku- ja kirjoitusprosessin myöhempisiin vaiheisiin. Lähiluvun metodiin sisäänkirjoitettu ajatus analyttisyyden lisääntymisestä lukemisen edetessä on jotenkin tämän suuntainen: ensi alun uteliaisuudesta kohti kriittisempää tarkastelua. Käytännössä tämä tarkoittaa, että olen lukenut aineistoa ensi alkuun silmäillen saadakseni yleiskuvan, sitten edennyt kohti suurempaa tarkkuutta keskittyen erityisesti siihen, mitä ja miten tutkija kertoo itsestään ja omasta toiminnastaan, tutkittavistaan ja kentästään sekä toimijoiden välisistä suhteista. Siitä olen edennyt vielä analyttisempaan suuntaan pannen merkille sekä eroja että yhtäläisyyksiä tekstien välillä, vertaillen niitä keskenään ja yrittäen ymmärtää tekstejä kokonaisuuksina. Samalla olen pohtinut syitä ja merkityksiä: miksi aineistossa kerrotaan tästä eikä tuosta, miksi asia on ilmaistu juuri tällä tavalla, miksi tällainen rakenne? Kaiken aikaa aineiston luvun ja muistiinpanojen tekemisen rinnalla olen myös lukenut tieteellistä kirjallisuutta ja artikkeleita tutkimusaiheesta sekä harjoittanut itse-reflektiota. Karkeasti ottaen analyysi on edennyt alun hahmottamisesta (mitä) huomioihin tekstien yksityiskohdista ja yhteyksistä (miten) kohti merkitysten pohdintaa (miksi). Nämä vaiheet ovat kertautuneet, limittyneet ja vaihdelleet paikkaa tutkimusprosessin aikana.

Tutkijan subjekti ja etnografinen tiedonmuodostus liittyvät analyysissäni kiinteästi yhteen. Näin siksi, että tutkija on viime kädessä vastuussa kirjoittamisestaan ja tutkimuksestaan, ja siitä uudesta tiedosta, jonka tutkimus kirjallisessa muodossaan välittää, vaikka prosessiin vaikuttavat myös akateemiset konventiot ja muut reunaehdot. Tutkijan rooli on analyysissäni monitasoinen: hän on paitsi tutkimuksen kirjoittaja myös tekstin sisäinen kertoja

73 Empaattisesta lukutavasta ks. esim. Saresma 2007, 144.

ja usein myös yhtenä henkilönä tekstin narratiivissa. Nämä eri tasot ovat jatkuvassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Tutkimusaineistoni koostuu etnografisista teksteistä ja niiden tekijöiden haastatteluista. Haastattelujen tekemistä, vuorovaikutusta ja analyysia avaan tarkemmin luvussa 2.4. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomauttaa, että eri aineistot (tutkimustekstit ja haastattelut) ovat tutkimuksessani tasavertaiset ja toisiaan tukevat. Tutkimustekstejä analysoin narratiivisesti, kun taas haastatteluaineistoa tarkastelen *suhteessa* teksteihin, jolloin huomio on siinä, mitä haastateltavat kertovat omasta tutkimusprosessistaan, kirjoittamisestaan ja tutkijuudestaan, ja miten kerrottu peilautuu tekstiaineistoon tulokinnassani. Näkökulmani on tällöin ennen muuta kontekstuaalinen: keskityn niihin tilanteisiin ja käytänteisiin, joiden kautta teksti ja sen narratiivisuus ovat muotoutuneet. Haastattelut tarjoavat siten olennaisen, tekstin ulkopuolisen viittauskohdan narratiivisen tutkijuuden ja etnografisen tiedon tarkasteluun. Tätä voi verrata Ricœurin näkemykseen kielen referentiaalisuudesta, jonka mukaan puhe ja teksti ovat aina jonkinlaisessa viittaussuhteessa maailmaan ja inhimilliseen kokemukspiiriin.⁷⁴ Tutkimustekstien referentiaalisuus saa lisävalaistusta nimenomaan siitä, että tutkijat kertovat oman näkemyksensä tekstien synnystä.

Kirjoittaminen ja tekstuaalinen kenttä

Kirjoittaminen on työni metodologinen väline etnografisen luennan ohella. Etnologi Billy Ehn on sanonut kirjoittamisen olevan etnografisessa yllätysten etsinnässä tärkeä menetelmä. Tavanomaisten tapahtumien nimeäminen ja kuvailu johtavat kirjoittajan löytämään niihin piiloutuneen monimutkaisuuden, ja sopivien sanojen etsiminen vie kohti uusia näkökulmia.⁷⁵ Sirpa Lappalainen on puhunut etnografisten muistiinpanojen tekemisestä yhtenä aineistotuotannon muotona, jossa tutkija kirjoittaessaan muistiin havaintojaan samalla merkityksellistää ilmiötä.⁷⁶ Paul Atkinsonin mukaan sosiaalista elämää tuotetaan ja uusinnetaan kielen välityksellä, mikä tarkoittaa, että kielelliset käytännöt vaikuttavat myös siihen, miten elämä esitetään kirjallisessa muodossa.⁷⁷ Etnografit Katariina Hakala ja Pirkko Hynninen ovat puolestaan

74 Ricœur 2000, 49–50.

75 Ehn 2014, 75.

76 Lappalainen 2007b, 114.

77 Atkinson 1992, 2–5.

sanoneet etnografiseen tietoon liittyen, että tietäminen tapahtuu kielen sisällä – jäsenämme maailmaa kielen ja käsitteiden kautta aina tietystä näkökulmasta. Kieli ja siihen kytkeytyvä tietäminen ovat siten paikantuneita ja osittaisia. Tutkimuksessa tuotettava tieto rakentuu erilaisissa kohtaamisissa paikkaan ja aikaan sitoutuneena, ja tietävä subjekti paitsi muodostaa tietoa myös muodostuu kulloisenkin tietämisen kautta.⁷⁸

Nykykulttuurintutkija Tuija Saresma käytti kirjoittamista metodologisenä välineenä tutkiessaan omaelämäkertojen rajapintoja kirjoittamisen ja kuoleman näkökulmista. Kirjoittaminen oli Saresman tutkimuksessa tiedon tuottamisen ja representoimisen tapa sekä konkreettinen väline, joka teki hänen eettiset valintansa näkyviksi. Lisäksi kirjoitus oli teoreettinen käsite, jonka kautta tutkija tarkasteli omaelämäkertojen subjektikäsitteitä sekä kokemuksen tarinallistamista. Saresman mukaan kirjoittamista voi pitää feministenä poliittisena tekona, jonka kautta naispuoliset kirjoittajat voivat päästä kiinni diskursiiviseen valtaan tiedemaailmassa ja yhteiskunnassa.⁷⁹ Tutkimukseni kannalta on tärkeää huomioida kirjoittamiseen liittyvät erilaiset valta-aspektit: tieteellinen kirjoittaminen kytkeytyy osaltaan yhteiskunnan valtakäsitteisiin ja kysymykseen siitä kenen ääntä kuullaan päätöksenteossa.

Saresman tapaan ajattelen, ettei kirjoitusta voi pitää läpinäkyvänä raportointina, jossa vain kirjataan ylös nähty ja tehty. Tutkimuksessa kirjoittaminen ei useinkaan ole viimeinen vaihe, jossa kootaan yhteen tutkimustulokset, vaan monet tutkijat kirjoittavat kenttähavaintoja, tutkimuspäiväkirjaa ja alustavia versioita tutkimuksesta koko tutkimusprosessin ajan. ”Kirjoittamalla tutkiminen” kuvastaa sitä, että kirjoittamisen voi ajatella olevan tutkimusväline, joka kuuluu olennaisesti laadulliseen tutkimukseen. Kirjoittamalla tutkiminen on liitetty paitsi tutkimuksen kommunikatiiviseen sisältöön, myös tutkijan identiteettityöhön: tutkija ”etsii itseään” kirjoittamalla. Tämä näkemys on Saresman mukaan kuitenkin ongelmallinen, sillä se viittaa essentialistiseen minuuskäsitykseen.⁸⁰ Sen sijaan kirjoittamalla voimme *etsiä sitä mitä tiedämme ja emme tiedä*, kuten feministinen filosofi Hélène Cixous on muotoillut. Cixous’n mielestä kirjoittaminen voi johtaa uusiin löydöksiin,

78 Hakala & Hynninen 2007, 209–211.

79 Saresma 2007, 13, 52–53.

80 Saresma 2007, 56–57.

mikä luo tilaa ”toisin tietämiselle”.⁸¹ Toisin tietäminen tai katsominen on yhdistetty feministiseen etnografiaan.⁸²

Eletyn kokemuksen ja kirjoituksen välistä suhdetta on pohdittu kerronnallisen käänteän jälkeen runsaasti. Kyse on ennen kaikkea siitä, onko kokemus jo edeltä käsin kerronnallistunut, vai onko elämäkokemuksessa alue, jota kerronnallisuus ei kosketa. Lisäksi pohdintaa on herättänyt se, missä suhteessa kirjoitus peilaa kokemusta ja missä määrin se muokkaa kokemusta kielen ja sen konventioiden välityksellä. Erilaiset tarinamallit myös muovaavat tapoja, joilla kokemuksista kerrotaan.⁸³ Erityisesti omaelämäkertojen kohdalla kokemuksen ja kirjoituksen suhdetta on problematisoitu: kirjoittajat itse ajattelevat kirjoittavansa elämästään sellaisena kuin se tapahtui, mutta käytännössä kokemus muokkaantuu aina kirjoittamistilanteen ehdoilla.

Vaikka kokemuksen, muistin ja (muistinvaraisen) kirjoittamisen suhde on moniulotteinen riippuen sekä kirjoittamistilanteesta, kirjoitettavasta aiheesta, kirjoittajan tyylivalinnoista ja (mahdollisesta) yleisöstä, jolle kirjoitus kohdistetaan, käytännössä kirjoittaminen on ihmisille tyypillinen tapa ilmaista ajatuksiaan, tunteitaan ja muistikuviaan jaettavassa muodossa. Tutkimuksen metodologisena käsitteenä kirjoittaminen on kuitenkin määriteltävä niin, että lukijan on mahdollista ymmärtää, miten kirjoittamista on käytetty aineistoa analysoitaessa ja uutta tietoa tuottaessa. Tutkimuksessani kirjoittaminen tarkoittaa *konstruktivistista* ja *performatiivista* toimintaa, joka merkityksellistää maailmaa. Poststrukturalistisen teorian mukaan kieli ei ole neutraali väline, jolla ilmaistaan ajatuksia ja kokemuksia, vaan kieli tuottaa merkityksiä ja luo sosiaalista todellisuutta. Saresma korostaakin, että ”juuri kielen kautta subjekteja tuotetaan, ja kieli on siten keskeinen subjektiviteetin, identiteetin ja tietoisuuden tutkimisen kannalta.”⁸⁴ Tämän näkemyksen kautta tarkastelen sekä omaa kirjoittamistani tutkimuksen tekijänä että aineistoani, joka koostuu kirjoituksista ja haastatteluista, jotka litteroin. Tutkimukseni kohdalla painottuu toisaalta kirjoittamisen kommunikatiivinen luonne (tieteellisen kirjoittamisen tarkoituksena on tuottaa ja välittää tietoa) ja toisaalta kirjoittamisen tapa merkityksellistää ja tarinallistaa koettua.

Tutkimuksellinen mielenkiintoni kohdistuu sekä omaan kirjoittamiini että toisten kirjoituksiin. Ymmärrän oman kirjoittamiseni representaa-

81 Cixous 1993, 38.

82 Skeggs 1999.

83 Meretoja 2009; Steinby 2009.

84 Saresma 2007, 42.

tiona siitä, mitä olen ajatellut ja kokenut lukiessani aineistoani ja muuta kirjallista materiaalia yhä uudestaan eri vuorokaudenaikoina ja kehoni ollessa eri asennoissa, makuulla ja istualtaan. Se on toisaalta myös prosessikuvaus siitä, miten olen käsitellyt lukemaani tietoa, miten olen pureksinut ja jäsentänyt tutkimukseni kannalta olennaista tietomateriaalia kaiken oppiminani ja kokemani kautta, kunnes siitä on vähitellen tullut jotain ”omaa”, jotain sellaista minkä ymmärrän ja allekirjoitan. Lukeminen ja kirjoittaminen ovat molemmat aktiivista, ajatuksellista, mutta samalla kehollisesti kokonaisvaltaista toimintaa, joka liittyy siihen, miten katsomme ja ymmärrämme maailmaa ja itseämme osana sitä. Lukeminen vaikuttaa ensi sijassa ajatuksiimme ja tunteisiimme, mutta välillisesti, tulkinnallisen prosessin kautta, myös asenteisiimme ja toimintaamme, siis tapaamme olla maailmassa.⁸⁵

Kirjoittaminen nivoutuu lukemiseen. Kirjoittamista paitsi usein edeltää lukeminen, luettu myös ohjaa kirjoittamista käytännössä. Tieteellinen kirjoittaminen on eksplisiittisesti kirjoittamista, joka rakentuu aiemmin kirjoitetulle, sanotulle ja koetulle. Tutkija viittaa tavallisesti useisiin aiempiin kirjoittajiin rakentaessaan omaa argumentointiaan ja sijoittaessaan tutkimustaan osaksi tieteellisiä diskursseja. Aineisto, josta tutkija kirjoittaa, on usein tekstuaalisessa muodossa tai tutkija muokkaa siitä tekstuaalisen kirjoittaessaan tutkimustaan. Etnografisessa kirjoittamisessa painottuu usein vielä omakohtainen kokemustieto, joka asetetaan keskusteluyhteyteen kirjoitetun ja luetun kanssa. Filosofi Cixous on nostanut esiin, miksi on tärkeää, että naiset kirjoittavat: kirjoittaminen, toisin kuin pelkkä puhuminen, jättää jäljen ja tekee kirjoittajan huomatuksi.⁸⁶ Kirjoittaminen on siis vaikuttavaa toimintaa, se muuttaa ja muokkaa lukijoiden itseymmärrystä ja käsitystä maailmasta samalla kun se tuo tekijänsä nimen esiin. Erityisesti feministisessä tutkimuksessa kirjoittamisessa on nähty vahva poliittinen ulottuvuus.⁸⁷

Lukemisen ja kirjoittamisen yhteyttä on korostanut myös Jyrki Pöysä, jonka mukaan lähilukuun kuuluu usein kirjoittamista. Aineistoja ja taustakirjallisuutta läpikäyvät tutkijat tekevät yleensä merkintöjä lukemastaan esimerkiksi sivun marginaaliin tai *post-it* -lapuille. Lähiluvun edetessä kirjoittamisen muodot lisääntyvät ja hajanaiset merkinnät muuttuvat tekstiä tulkitseviksi muistiinpanoiksi. Kirjoittamisen syventyessä myös lukeminen

85 Lukemisen kehollisuudesta ks. Kajander 2020a; McLaughlin 2015.

86 Cixous 1991, 15.

87 Ks. Saresma 2007, 52–53.

muuttuu vapaasti eteenpäin virtaavasta pysähtelevämmäksi ja analyttisemmäksi, jolloin tekstin yksityiskohdat alkavat saada enemmän huomiota. Pöysän mukaan lukutavassa tapahtuu vähitellen siirtymä syntagmaattisesta, tekstiä ketjuna tarkastelevasta, paradigmaattiseen eli tekstin eri osia vertailevaan luentaan. Näin muodostuva hermeneuttinen kehä on siten lukemisen ja kirjoittamisen vuorottelua syvemmän ymmärryksen saamiseksi, ja samalla siihen sisältyy omien ennakoasenteiden ja pinnallisen tulkinnan tarkistamista sanallistamisen kautta.⁸⁸

Kirjoittaminen on etnografian yhteydessä aina tulkitsevaa: tutkimuksen kenttä piirtyy esiin tutkijan tekemien valintojen, retoristen keinojen ja tulkintojen kautta kirjoittamisen eri vaiheissa. Etnografian kenttä ”voidaan määritellä aineistoista rakentuvaksi tilaksi, jonka tutkija konstruoi valikoidulla ja rajaamalla mahdollisia tutkimusaineistoja, -paikkoja ja tutkittavia ryhmiä tai yhteisöjä.”⁸⁹ Tässä tutkimuksessa kenttä määrittyy tekstuaaliseksi, sillä aineistoni koostuu erilaisista teksteistä, joita keskustelutan keskenään. Kasvatustieteilijä Tarja Palmu on kirjoittanut sosiologi Paul Atkinsoniin viitaten fyysisestä, kirjoitetusta ja tekstuaalisesta kentästä, jotka tutkija muodostaa etnografisen tutkimusprosessin aikana. Fyysinen kenttä tarkoittaa sitä tilaa ja paikkaa, jossa tutkimus (kenttätö) toteutetaan. Kirjoitettu kenttä koostuu tutkijan muistiinpanoista, merkinnöistä ja aineistoista, joiden pohjalta alkaa rakentua kentän tekstuaalinen representaatio. Tekstuaalinen kenttä tarkoittaa Palmun mukaan aineiston koodauksen ja analyysin tuloksena syntyneitä valmista etnografista tekstiä.⁹⁰

Työssäni *tekstuaalinen kenttä* viittaa tutkimusaineistoon, jonka olen rajannut ja valikoinut tutkimuksellisten intressieni kautta, ja jota tulkitseen tutkimuskirjallisuudesta saatujen käsitteiden ja menetelmiäni (etnografinen luenta ja kirjoittaminen) avulla. Tekstuaalisen kentän ajatus ilmentää tutkimukseni etnografista luonnetta: luen etnografista aineistoa tulkitsevalla otteella hyödyntäen reflektion kautta omia kokemuksiani lukijana ja kirjoittajana. Tutkimuskysymykseni ohjaavat huomiotani aineiston narratiiveihin ja tutkijan subjektin narratiiviseen rakentumiseen aineistossa. Koska ymmärrän narratiivisen subjektin lähtökohtaisesti osana etnografista tekstiä ja tiedon-

88 Pöysä 2010, 339–340.

89 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 13.

90 Palmu 2007, 138; Atkinson 1992.

tuotantoa, en tarkastele tekstin osioita erikseen, vaan kokonaisuutena ja suhteessa muihin teksteihin.

Tulevissa luvuissa esitän, miten etnografiaa voidaan tutkia narratiivisesti ja mitä uutta tietoa narratiivinen tutkimusote tarjoaa tutkijuuden ja tiedon muodostumisen ymmärtämiseen etnografisessa tutkimustekstissä. Etenen tulkinnassani hermeneuttisesti pyrkien vähä vähältä syvempään ymmärrykseen ja tietoon. Aloitan ulkokehältä: tarkastelen ensin sitä, miten aineistossa kuvaillaan etnografisen tiedon muodostumista. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan etnografisia tekstejä narratiivisesta näkökulmasta, syventyen erityisesti tutkija-kertojan merkitykseen, toimintaan ja paikantumiseen.⁹¹ Lopulta etenen analysoimaan tutkijaa kirjoittajana ja tarkastelen niitä kontekstuaalisia tekijöitä, jotka muodostavat tutkijuuden rakentumisen reunaehdot. Lisäksi käsittelen kehollisuutta narratiivisen tutkijuuden kannalta osoittaen, että etnografinen tieto kiinnittyy tutkijan keholliseen läsnäoloon ja tekstin narratiivisiin keinoihin.

Seuraavassa luvussa avaan tutkimuskirjallisuuden avulla etnografiaa tutkimus- ja kirjoitustapana sekä käyn läpi lyhyesti sen ja kansatieteen, oman tieteenalani, historiaa.⁹² Luvussa kerron myös tarkemmin aineistonani olevista väitöskirjoista ja haastatteluista. Kolmas pääluku käsittelee etnografisen tiedon muodostumista sekä tutkimuskirjallisuuden että aineistoni valossa. Se muodostaa tietoteoreettisen pohjan sille, mitä sanon varsinaisissa analyysiluvuissa (4–5). Päätävässä luvussa 6 kokoan yhteen tutkimuksen keskeisen annin ja vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Esittämäni tulokset ja johtopäätökset luvussa pohjautuvat edeltäviin analyysilukuihin, mutta pyrkivät lisäksi eräänlaiseen meta-analyysiin.

91 Tutkija-kertoja ilmaisu on käyttänyt myös Leena Eräsaari (2004). Työssäni pyrin siihen, että käyttöyhteydestä selviää, missä merkityksessä puhun tutkijasta tai kertojasta, mutta paikoin nämä ovat toisiinsa kietoutuneet tavalla, joka suosii kirjoittamaan ne yhteen.

92 Koska tutkimukseni lukeutuu (suomalaisen) kansatieteen/ etnologian alaan, rajoitan historiallisen tarkasteluni siihen ja etnografiaan sekä näiden keskinäiseen suhteeseen.

2. ETNOGRAFIA TUTKIMUSKOHTENA

2.1. Etnografian ja kansatieteen vaiheita

Etnografia on kulttuurin kuvaamista ja analyysia, jota määrittävät tutkijan kentällä olo, osallistuminen ja havainnointi tutkittavien parissa, erilaisien menetelmien yhdistäminen ja tietoisuus kontekstin merkityksestä ihmisten toiminnalle.⁹³ Clifford Geertzin mukaan etnografian tavoitteena on tuottaa ”tiheää kuvausta” (engl. thick description) jostain kulttuurista tai sen osa-alueesta osallistumalla yhteisön elämään ja oppimalla sen jäseniltä. Kulttuuri merkitsee tässä yhteydessä ihmisten vuorovaikutukselle perustuvia merkitysrakenteita, joita tutkija yrittää tulkita.⁹⁴

Sosiologi Norman Denzinin mukaan etnografia on käynyt 1900-luvulla läpi seuraavat vaiheet: perinteinen etnografia (1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan), modernistinen aika (toisesta maailmansodasta 1970-luvun puoliväliin), sekoittuneet genret (1970–1986), representaation kriisi (1986–1996), ja viidennen, kirjoittamishetken vaiheen kirjoittaja on nimennyt tulkitseväksi etnografiaksi.⁹⁵ Nämä vaiheet tai hetket (engl. moments) kuten Denzin niitä nimittää, eivät tietenkään ole tarkkarajaisia ajoitukseltaan, minä lisäksi ne kuvastavat parhaiten amerikkalaisessa antropologiassa käytyjä

⁹³ Paju, Salo, Guttorm, Hohti, Lappalainen, Mietola & Niemi 2014, 30; Sluka & Robben 2012, 5; Lappalainen 2007a, 11; Atkinson ym. 2001, 4; Van Maanen 1988, 2–3. Kyseinen määritelmä ei pyri olemaan tyhjentävä, mutta se antaa suuntaviivat sille, mitä etnografialla yleensä ymmärretään ja miten itse sitä lähestyn.

⁹⁴ Geertz 1973, 4–6.

⁹⁵ Denzin 1996, xi.

keskustelija.⁹⁶ Etnografia tarkoitti alun perin antropologien tekemiä kenttätöitä kaukana vieraan kulttuurin parissa.⁹⁷ Tutkimuskentät sijaitsivat usein kolonialistisen hallinnon alusmaissa, ja tämä kolonialistisen historian painolasti tuntuu edelleen varsinkin antropologian piirissä käydyissä keskusteluisa. Chicagon koulukunnassa alettiin tehdä kaupunkietnografiaa 1930-luvulla, kun urbaani elämänmuoto ja nopeat rakenteelliset muutokset kiinnittivät tutkijoiden huomion.⁹⁸

Kansatieteilijä Helena Ruotsalan mukaan kenttätö profiloivat kansatiedettä samoin kuin antropologiaa ja huomauttaa, että eri tieteenaloilla on erilaisia painotuksia kenttätömetodeissa. Kulttuurien tutkimuksessa kenttätö merkitsee Ruotsalan mukaan osallistumista tutkittavien elämään ja yritystä ymmärtää heidän elämäänsä samasta perspektiivistä.⁹⁹ Tämä näkemys on hyvin samansuuntainen kuin miten etnografia on perinteisesti ymmärretty.¹⁰⁰ Kansatieteellinen kenttätö ei kuitenkaan ole seurannut Denzinin kuvaamaa etnografian vaiheittaista kehitystä, vaikka kansainväliset virtaukset ovatkin jossain vaiheessa tulleet myös Suomeen. Tämä johtuu siitä, että suomalaisen kansatieteen juuret ovat kansallisromantiikassa ja sukukansojen tutkimuksessa, ja kenttätö suuntautuivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa pitkälti Karjalaan ja Venäjälle.¹⁰¹ Kansatieteen (etnologian) lukeminen *kansallisiin tieteesiin* korostaa sen asemaa suomalaisen talonpoikaisen elämäntavan tutkimisessa, ja onkin sanottu, että kansatieteellisen tutkimuksen keskeinen tehtävä 1900-luvun alkupuolella oli pelastaa se tieto mitä perinteisestä talonpoikaisesta elämästä oli jäljellä. Kansatiede keskittyi tuolloin kansanperinteen keruuseen ja esinetutkimukseen siinä missä folkloristiikassa tutkittiin ensi sijassa suullista perinnettä ja kansanrunoutta. Suomen nopea kaupunkistuminen 1950–1960-luvuilla puolestaan siirsi kansatieteellisen tutkimuksen painopisteen maaseudulta nopeasti kasvavan kaupunkilaistyöväestön ja

96 Lisäksi 2000-luvulla etnografiassa on tapahtunut paljon, ja on mielestäni kiistanalaista, voiko tutkimuksen eri muotoja enää edes tarkastella kronologisessa järjestyksessä, koska ne näyttävät esiintyvän limittäin. Etnografista tutkimustapaa myös kuvataan eri tavoin kirjoittajasta riippuen, ks. esim. Madden 2017, 16; Kwame Harrison 2018, 3–5.

97 Tätä perinnettä edustavat Margaret Mead, Claude Lévi-Strauss ja Bronislaw Malinowski klassisilla tutkimuksillaan.

98 Deegan 2001.

99 Ruotsala 2005, 45; ks. myös Lehtonen 1972.

100 Malinowski 1961, 25; Marttila 2014, 362–363; Madden 2017, 16.

101 Vrt. Lehtonen 1972, 200–201. Kansatieteen historiasta tarkemmin ks. Fingerroos & Kajander 2022, 28–29; Olsson 1999, 15–17; ks. myös Lönnqvist 1999. Kansatiede-sanasta ollaan luopumassa yliopistoissa ja sen on korvaamassa etnologia (engl. European ethnology). Tässä yhteydessä käytän sanoja synonyymeinä.

lähiöelämän tarkasteluun. 1960-luvulta lähtien alkoi myös kansatieteen nykyaikaistuminen postmodernien ajatusten myötä, vaikkakin kehitys oli tässä suhteessa paljon hitaampaa kuin esimerkiksi Ruotsissa.¹⁰²

Ruotsalan mukaan kansatieteen paradigma alkoi muuttua 1970-luvulta lähtien positivistisesta ”totuuden” kuvaamisesta kohti hermeneuttista kulttuurianalyysia.¹⁰³ Tutkijan refleksiivistä tulkintaa ja tutkimusprosessin dialogisuutta korostava kulttuurianalyysi tulee jo lähelle Denzinin ajatusta etnografian tilasta ennen vuosituhaten vaihtumista. 1980-luvun representaation kriisin ja *Writing Culture* -keskustelujen myötä tutkijan näkyväksi tekeminen ja refleksiivinen kirjoittaminen vakiintuivat etnografisen tutkimuksen vallitsevaksi tyyliksi.¹⁰⁴ Amanda Coffey kommentoi Denzinin ja Yvonna S. Lincolnin kirjoitusta¹⁰⁵, jossa on samankaltainen etnografian kehityskaaren hahmotus kuin edellä, että etnografiassa on varmasti ollut erilaisia suuntauksia ja menetelmiä historiansa aikana. Samalla Coffey kritisoi kirjoittajia siitä, että he esittävät etnografian kehityksen liian siloisena huomioimatta tarpeeksi niitä jännitteitä ja erimielisyyksiä, joita on ollut aina tutkijoiden keskuudessa. Erityisesti positivistisen (perinteisen) etnografian ja modernistisen etnografian sekä sen jälkeen tulleen menetelmällisesti kirjavan kauden välinen *vastakohtaisuus* on Coffeyn mielestä esitetty liian yksioikoisesti. Tosiasiassa etnografian oppihistoriaa luonnehtivat paremminkin yhä uudestaan toistuvat jännitteet ja ristiriidat kuin selkeästi erottuvat ajalliset vaiheet. Temporaalisen jatkumon mieleen tuovan hetki-metaforan sijaan olisikin todenmukaisempaa puhua etnografian kurseista, jotka kertovat intellektuaalisen keskustelun yleisestä suunnasta. Coffeyn mukaan läpi 1900-luvun etnografiassa on ilmennyt sekä positivistisia että tulkitsevia, sekä tieteellisyttä että taiteellisuutta korostavia suuntauksia.¹⁰⁶

Coffeyn kriittiset huomiot ovat mielestäni tarpeellisia, sillä usein (myös) etnografian oppihistoriasta annetaan turhan yksinkertainen kuva, jossa kehitysvaiheet seuraavat toisiaan johdonmukaisesti ilman soraääniä. Etno-

102 Fingerroos & Kajander 2022, 28–29; Fingerroos et al. 2017, 10–13; myös Snellman 1997.

103 Ruotsala 2005, 46; Kajander 2013; filosofisesta hermeneutiikasta, ks. Oesch 1994. Kulttuurianalyysin merkittävimpiä kehittäjiä on Clifford Geertz (1973). Suomalaiseen keskusteluun kulttuurianalyysista ovat vaikuttaneet ennen kaikkea ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren (2007).

104 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9; myös Gould 2016; O’Reilly 2009, 173; Davies 2008.

105 Denzin & Lincoln 1994, 7–10.

106 Coffey 1999, 9–10.

grafit myös syyllistyvät samaan mihin muutkin tieteentekijät, eli siihen että nykyistä ajanjaksoa pidetään kaikkia edeltäviä edistyneempänä. Tämä saattaa sokeuttaa sille, että etnografian historia on tavattoman moniääninen, sisältäen monia kilpailevia näkökulmia tutkimustavan tavoitteista ja menetelmistä. On lisäksi hyvä huomata, että edelleen etnografiasta saatetaan puhua sekä tutkimustapana (johon sisältyy esimerkiksi osallistuvaa havainnointia) että laajempänä, koko tutkimusprosessia ohjaavana teoriana ja näkökulmana.¹⁰⁷ Ristiriitaiset äänet ovat siten etnografiassa läsnä tänäkin päivänä.

Esimerkiksi antropologi Martyn Hammersley on pohtinut kriittiseen sävyyn sitä, että etnografiaa ei enää määritä pitkäkestoinen kenttätyö ja asuminen tutkittavien parissa, kuten perinteisesti on ajateltu, vaan tutkimusta voidaan pitää etnografisena, vaikka kenttätyö olisi ollut vain lyhytaikaista ja tilapäistä, kuten esimerkiksi kouluetnografiassa usein. Toisekseen etnografiassa käytetään nykyisin monenlaisia menetelmiä osallistuvan havainnoinnin ohella, eikä sitä siten voi enää mustavalkoisesti määritellä esimerkiksi laadullisia menetelmiä käyttäväksi tutkimukseksi.¹⁰⁸ Etnografian eri muotoja kuitenkin yhdistää Hammersleyn mukaan se, että niillä pyritään saamaan *ensikäden tietoa* tutkittavasta kohteesta.¹⁰⁹ Näin väljä määritelmä tietenkin mahdollistaa lukemattoman määrän erilaisia tutkimusasetelmia ja menetelmiä.¹¹⁰ Oman tutkimukseni tarkoituksena ei ole osallistua etnografian määritelmiä koskevaan keskusteluun, koska en itse koe monimuotoisuutta varsinaisena ongelmana niin kauan kuin tutkija määrittelee selkeästi, miten ja missä merkityksessä hän etnografiaa käyttää ja soveltaa.

Tutkimukseni keskittyy ensi sijassa tarkastelemaan 2010-luvun kulttuuritieteissä, erityisesti kulttuuriantropologiassa, kansatieteessä (etnologiasa), folkloristiikassa ja uskontotieteessä tehtyä suomalaista etnografiaa. Suomeksi etnografiasta on kirjoitettu erityisesti 2000-luvun aikana enenevissä määrin, ja lisäksi etnografista tutkimustapaa on kuvattu useissa väitöskirjoissa. Pilvi Hämeenahon ja Eerika Koskinen-Koiviston toimittama *Moniulotteinen etnografia* on ollut omaa etnografista ymmärrystäni ajatellen tärkeä teos, ja varmasti yksi syy siihen, että ylipäänsä kiinnostuin metodologisista kysy-

107 Esim. Madden 2017; Marttila 2014, 363; Honkasalo 2008; Lappalainen 2007a.

108 Vrt. Fingerroos & Kajander 2022, 33.

109 Hammersley 2006, 3–5. Etnografian uudempia muotoja ovat esim. aistietnografia (Pink 2009), netnografia (Costello, McDermott & Wallace 2017) ja posthumanistinen etnografia (Hamilton & Taylor 2017).

110 Etnografiaa on kritisoitu mm. metodisesta sekavuudesta, analyysin hämäryydestä ja epämääräisistä tutkimustuloksista, ks. Jouhki & Steel 2016, 14–15; Hammersley 1992.

myksistä. Teoksen johdannossa esitetään muun muassa, että etnografian tutkimuskenttä voi sijaita lähellä tai kaukana, olla virtuaalinen tai tekstuaalinen, ja että lopultakaan kenttä ei ole paikkaan sidottu vaan muodostuu erilaisista tilanteista ja kohtaamisista.¹¹¹ Kentän avartuminen koskemaan myös immateriaalisia ja tekstuaalisia tiloja on ollut merkittävä teoreettinen käännekohta, mikä näkyy myös tutkimukseni aineistossa.¹¹² Toinen keskeinen suomenkielinen teos on ollut Sirpa Lappalaisen et al. toimittama *Etnografia metodologiana*, jossa on omat artikkelinsa esimerkiksi etnografisesta tietämisestä ja kirjoittamisesta.¹¹³ Mainittakoon tässä yhteydessä myös Jeremy Gouldin ja Katja Uusihakalan toimittama *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, joka esittelee runsaiden esimerkkien avulla refleksiivisyyden merkitystä ja myös siihen liittyviä haasteita antropologisessa kenttätyössä.¹¹⁴ Nämä artikkelikokoelmat heijastavat osaltaan sitä, miltä suomalainen etnografia vuosittuhannen alkuvuosikymmeninä näyttää.

Tutkimukseni kannalta tärkeä viittauspiste löytyy niin sanotusta *postmodernista etnografiasta*, jonka on katsottu alkaneen *Writing Culture* -liikkeestä ja representaation kriisistä sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä.¹¹⁵ Postmodernin etnografian määräävinä piirteinä on pidetty moniäänisyyteen pyrkimistä, tietokäsityksen relatiivisuutta, refleksiivisyyttä ja teksti- ja kirjoituskeskeisyyttä etnografiaa tuottaessa. Sen kritiikki kohdistui antropologian kolonialistiseen ja vähemmistöjä toiseuttavaan menneisyyteen ja ylhäältä alaspäin tehtyihin representaatioihin toisista ihmisryhmistä. Moniäänisyys tarkoitti uudenlaista, tutkittavia osallistavaa etnografian tuottamista, jossa oli tilaa myös vaihtoehtoisille kirjoittamisen tavoille. Denzin sanoo postmodernin ajan etnografeista, että he horjuttivat realistisen kirjoittamisen perintöä, koska tekstin ulkopuolista referenttiä, niin sanottua ”todellista maailmaa”, joka olisi kielen käytännöistä irrallaan, ei nähty enää olevan. Tämä tarkoitti, että tietokäsitys koskien sitä, mikä on totta ja mikä ei, muuttui aiempaa joustavammaksi – mikä puolestaan edellytti uudenlaista, moniäänistä etnografiaa, jossa myös tutkittavat saavat äänensä täysipainoisesti kuuluviin. Samalla

111 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto (toim.) 2014.

112 O’Reilly 2009, 145–146; Palmu 2007, 138; Marcus 1995; Atkinson 1992.

113 Lappalainen et al. (toim.) 2007.

114 Gould & Uusihakala (toim.) 2016.

115 Gould 2016, 16; Mutman 2006; Denzin 1996, xi; Clifford 1986.

etnografinen teksti alettiin realistisen kuvauksen sijasta nähdä enemmän allegorisena, moraalisen kertomuksena.¹¹⁶

Tulkintani mukaan tietyt postmodernin etnografian ideat, kuten moniäänisyyteen pyrkiminen ja refleksiivisyys, ovat edelleen elinvoimaisia. Samalla on havaittavissa, että etnografisen tutkimuksen kenttä on tätä nykyä niin monimuotoinen, että olisi harhaanjohtavaa kuvailla sitä yksinomaan postmoderniksi. Nykyisessä keskustelussa etnografiaa luonnehtivat useat erilaiset määritykset, kuten esimerkiksi kriittisyys, kollaboratiivisuus, affektiivisuus, digitaalisuus ja posthumanismi.¹¹⁷ Tässä nopeasti muuttuvassa tilanteessa ei ole tarkoituksenmukaista nimittää tutkimuskohdettani yhdellä nimikkeellä, vaan oletukseni on, että 2010-luvun suomalaisessa etnografiassa näkyy ennen kaikkea tutkimusalan rikkaus ja monipuolisuus.¹¹⁸

2.2. Etnografia kirjoituksena ja kirjallisuutena

Etnografia perustuu empiiriselle kenttätyölle, mutta kirjoittamisella on alusta lähtien ollut siinä keskeinen osa. Etnografian nimi juontuu kreikan kielten sanoista *ethnos* = kansa ja *graphia* = kuvata, kirjoittaa, mikä tarkoittaa, että etnografia on alun perin viitannut kansojen tai ihmisryhmien kirjalliseen kuvaamiseen.¹¹⁹ Sittemmin kansa sanana on vähitellen jäänyt pois ja sen sijaan tutkimuskohteeksi on määrittynyt väljästi ajatellen *kulttuurinen yhteisö*, jota yhdistää esimerkiksi samanlainen tausta tai jonka jäsenet ovat muuten yhteydessä toisiinsa ammatinharjoituksen, asuinpaikan tai muun sellaisen kautta.¹²⁰ Toisaalta tutkimuksen kohteena voi olla myös kulttuuriset esineet ja niihin liitetyt merkitykset, rakennettu ympäristö tai esimerkiksi ympäristösuhde. Posthumanistinen teoria on laajentamassa tutkimusta myös muuhun kuin inhimilliseen kulttuuriin.¹²¹

116 Denzin 1996, xii–xvi; Mutnam 2006.

117 Ks. Horner 2004; Lassiter 2005; Madison 2020. Postmodernismin jälkeisestä etnografiasta, ks. myös Spencer 2001. Kertomuksen tutkimuksesta postmodernismin jälkeen, ks. Björninen (toim.) 2021.

118 Päätökseni keskittyä nimenomaan suomalaiseen, suomenkieliseen etnografiaan on tässä yhteydessä ennen kaikkea käytännöllinen liittyen aineiston mielekkääseen rajaamiseen ja saatavuuteen sekä väitöskirjan työmäärään. En siten väitä, että suomalainen etnografia poikkeaisi selkeästi kansainvälisestä tutkimuksesta, joskin joitain paikka- ja kielierityisiä piirteitä siitä ehkä voidaankin havaita.

119 Fingerroos & Kajander 2022, 32; Fingerroos 2003.

120 Ks. Siikala 1997, 20.

121 Kulttuuriin liittyvää monimerkityksisyyttä on käsitelty monissa yhteyksissä; esim. Kar-kama 1998, 12–13; Fornäs 1998; Knuutila 1994.

Clifford Geertzin mukaan etnografit antavat kulttuurille tekstuaalisen muodon.¹²² Kulttuurin ja tekstin rinnastaminen ei ole kuitenkaan ongelmallista, ja antropologian ja muiden kulttuuritieteiden keskuudessa onkin käyty laajaa keskustelua etnografisen kirjoittamisen eettisistä ja metodologisista ehdoista. Tutkijoita on kritisoitu esimerkiksi kulttuuristen järjestelmien yksinkertaistamisesta, tutkittavien näkökulman hukkaamisesta ja kirjoittajan autoritäärisestä äänestä tekstissä.¹²³ Toisaalta on huomioitu, että sosiaalisen maailman rekonstruointi kirjalliseen formaattiin ei ole yksioikoinen tehtävä, ja tutkijat joutuvat pakostakin käyttämään luovuutta ja tekemään valintoja sen suhteen, mikä tulee kirjatuksi tutkimustekstiin. Samalla kirjoittamiseen liittyy aina lukuisia tyyliä, muotoa ja sisältöä koskevia päätöksiä.¹²⁴

Etnografisen tutkimuksen keskeiset ohjenuorat muotoutuivat 1920-luvulla erityisesti antropologi Bronislaw Malinowskin teoksen *Argonauts of the Western Pacific* (1922) myötä. Malinowski esittää, että etnografian validiteetti, sen tieteellinen pätevyys, perustuu tutkimusprosessin tarkalle kuvaamiselle. Toisin sanoen, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen päätelmien todenmukaisuutta ja luotettavuutta, hänelle tulee tarjota mahdollisimman kattava kuva kentän tapahtumista ja tilanteista sekä tutkijan toiminnasta.¹²⁵ Etnografia uudistui 1970-luvulta lähtien, jolloin alettiin kiinnittää enenevässä määrin huomiota tutkijan vastuuseen muista ihmisistä kirjoitettaessa. Postmodernista tieteenkritiikistä ammentaneen *kielellisen käänteen* myötä tieteen kieltä ei enää ajateltu neutraalina ja puolueettomana ilmaisuvälineenä, vaan sen nähtiin voimakkaasti kytkeytyvän vallankäyttöön ja ihmisten välisiin hierarkioihin. Michel Foucault'n historiakritiikki asetti tiedon ja vallan yhteenkietoutumat uuden paradigman keskiöön.¹²⁶ Feministinen tutkimus, joka sai paljon vaikutteita foucault'laisesta valtakäsityksestä, alkoi puolestaan haastaa patriarkaalisenä nähdyn tieteen konventioita kokeilemalla uusia tieteellisen kirjoittamisen tapoja. Etnografisessa tutkimuksessa nykyisin vakiintuneet

122 Geertzin (1973, 4–6) mukaan kulttuuri on kielelliselle ja symboliselle vuorovaikutukselle perustuva merkitysrakenne, jota kulttuurin tutkija yrittää tulkita.

123 Salo 2017, 227; Gould 2016, 16–17.

124 Atkinson 1992, 5; Van Maanen 1988, 5.

125 Malinowski 1961 (1922), 2–3.

126 Ks. Foucault 1998; Ronkainen 1999, 26–27. Postmodernismin yhteydessä käytetään usein myös nimitystä *poststrukturalismi* kun viitataan esimerkiksi Foucault'n, Judith Butlerin, Julia Kristevan ja Jacques Derridan kirjoituksiin kielen, tiedon ja vallankäytön yhteyksistä; ks. Kolozova 2021.

piirteet, kuten tutkijan refleksiivinen kirjoittaminen ja tiedon paikantaminen, liittyvät näihin keskusteluihin.¹²⁷

Kirjoittaminen sijoittuu etnografisen tutkimuksen ytimeen, sillä juuri kirjoittaessaan tutkija tekee näkyväksi ajattelu- ja tulkintaprosessiaan.¹²⁸ Tutkimusprosessin avaaminen tarkoittaa, että lukija voi ymmärtää ne tutkimukselliset ja epistemologiset reunaehdot, joiden puitteissa analyysi on tehty ja tulokset saatu.¹²⁹ Tutkijan roolin reflektointi tekstissä osoittaa, että tutkija tiedostaa oman persoonansa, elämänhistoriansa, sosiaalisen asemansa, menetelmiensä ja teoreettisen näkökulmansa vaikutuksen siihen, minkälaista tietoa tutkimus tuottaa. Esimerkiksi kenttätyössä tutkijan mukanaan kantamat tavat hahmottaa maailmaa vaikuttavat olennaisesti tutkijan herkistymiseen, eli siihen, mitä ja miten hän havainnoi ja miten hän havaintonsa tulkitsee.¹³⁰ John Van Maanen onkin sanonut etnografisen kenttätyön olevan pikemminkin tulkitsevaa kuin havainnoivaa tai kuvailevaa toimintaa, ja tämä pätee myös kirjoittamiseen.¹³¹

Etnografista kirjoittamista määrittävät James Cliffordin mukaan ainakin kuusi toisiinsa kietoutuvaa ominaisuutta. Näitä ovat ensinnäkin *kontekstuaalisuus*, mikä tarkoittaa, että teksti ammentaa siitä sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä, jossa se on kirjoitettu. Toisena piirteenä on etnografian *retorisuus*, mikä tarkoittaa, että tekstissä on hyödynnetty erilaisia ilmaisuun ja retoriikkaan liittyviä konventioita. Kolmantena on *institutionaalisuus*, eli kirjoittaja asettuu kirjoittamisellaan tietynlaiseen tieteentekemisen traditioon ja paradigmaan tai hän voi asettua vastustamaan jotain traditiota. Neljäntenä on *lajityypillisuus*, mikä viittaa siihen, että etnografia voidaan genrenä erottaa vaikkapa novellista tai matkakirjoituksesta. Viides tekijä on *poliittisuus*, mikä tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että etnografian kirjoittaminen kytkeytyy aina erilaisiin valta-asetelmiin ja kysymykseen siitä, kenellä on oikeus kirjoittaa kuvauksia toisten ihmisten elämästä. Kuudentena ominaisuutena on Cliffordin mukaan *historiallisuus*, mikä merkitsee, että edellä mainitut ominaisuu-

127 Tässä kohden on syytä huomauttaa, että ei ainoastaan etnografiassa, vaan myös kulttuuritutkimuksen alalla laajemmin yhtenä määräävänä tietoteoreettisena piirteenä on tietämisen näkökulmasidonnaisuus ja siihen liittyvä tutkijan positiointi; ks. Venäläinen & Kinnunen 2022, 19–20.

128 Kouri & Mahlamäki 2022, 379–380; Atkinson 1992, 5.

129 Gould 2016, 36.

130 Alava 2016, 125.

131 Van Maanen 1988.

det ja reunaehdot nähdään muuttuvina, aika- ja paikkasidonnaisina.¹³² Nämä ”tuntomerkit” korostavat sitä, etnografia on nimenomaan tutkijan kirjallisen työn tulosta. Etnografia kirjallisuutena ilmentää tutkijan osaamista, taitoa ja mielikuvitusta.¹³³

Etnografisen kirjoittamisen eri tyylilajeja on käsitellyt esimerkiksi John Van Maanen teoksessaan *Tales from the Field* (1988). Van Maanen esittelee esimerkkien avulla erilaisia tapoja kirjoittaa etnografiaa ja tunnistaa siinä kolme pääalajaa: realistiset tarinat, tunnustukselliset tarinat ja impressionistiset tarinat. Näiden ohella kirjoittaja nostaa esiin myös joitain vaihtoehtoisia kirjoittamisen tapoja.¹³⁴ Vaikka etnografinen tutkimus elää ja kehittyy jatkuvasti, Van Maanenin luokittelu on osoittautunut kestäväksi. Sosiologian puolella Paul Atkinson on käsitellyt etnografisen tekstin *genreä* eli lajityyppejä kiinnittäen huomiota muun muassa retorisiin ja poeettisiin keinoihin, tekijyyteen ja tulkintaan etnografisessa kirjallisuudessa.¹³⁵ Näissä teoksissa, jotka myös osaltaan perustelevat tämän tutkimuksen näkökulmia, korostetaan etnografisten tekstien ominaislaatua suhteessa muuhun (tutkimus)kirjallisuuteen sekä toisaalta avataan etnografisen kirjoittamisen narratiivisia erityispiirteitä. Se, että etnografinen kirjoittaminen kytkeytyy niin vahvasti kenttätööhön ja tutkijan kokemuksiin, antaa teksteille niiden todistusvoiman ja lumon.¹³⁶

Etnografian ohella narratiivinen tutkimus muodostaa toisen keskeisen juonteen tutkimukselleni. Tästä syystä Brigitte Bönisch-Brednichin artikkeli *Writing the Ethnographic Story: Constructing Narrative out of Narratives* (2018) on ollut minulle merkittävä suunnannäyttävä. Bönisch-Brednich käyttää narratiivista analyysia tarkastellessaan, miten etnografinen tarina valmistetaan (kirjoittaja käyttää tässä ruoanlaittoon liittyvää termistöä) kenttätöön jälkeisessä, usein yksinäisessä *liminaalitulassa*. Kirjoittajan näkökulma on siinä mielessä erityinen, että toisin kuin Van Maanen, artikkeli keskittyy nimenomaan tekstin kirjoittamisprosessiin, jonka aikana irrallisista kenttätöäineksistä, kirjallisuudesta ja muusta materiaalista muokataan yhtenäinen

132 Clifford 1986, 6.

133 Ks. Atkinson 1990, 2; Geertz 1988.

134 Van Maanen 1988; ks. myös Hammersley 1990; Mantzoukas 2012.

135 Atkinson 1990.

136 Etnografisen kirjoittamisen yhteydessä on puhuttu myös *evokatiivisuudesta*, eli siitä, että tekstin avulla pyritään esimerkiksi tunteita kuvaamalla herättämään lukijassa tiettyjä mielikuvia tai vaikutelmia, ks. Kouri & Mahlamäki 2022, 389.

tarina. Bönisch-Brednichin mukaan juuri liminaalitulassa tutkija valikoi, pilkkoo, keittää ja maustaa aineksensa – synnyttäen etnografisen narratiivin.¹³⁷

Roland Barthes on esittänyt, että postmodernin kritiikin myötä tekstin tekijä, kirjoittaja (engl. author) on saanut väistyä lukijan tieltä kirjallisuuden keskushenkilönä. Kirjoitettu teksti ilmenee tällöin moniulotteisena tilana, joka on vapaa kirjoittajan persoonasta ja äänestä, ja kohtaa lukijan ikään kuin puhtaalta pöydältä. Barthesin mukaan tekstin tekijä on poissaoleva, kuollut, suhteessa kirjoittamaansa, mikä puolestaan antaa lukijalle tulkinnan vastuun.¹³⁸ Postmoderniin tapaan tulkittuna tutkijan rooli tekstin kirjoittajana on olla eräänlainen jonglööri, joka leikkii useilla palloilla – teorioilla, konsepteilla ja näkökulmilla – samanaikaisesti yrittäessään valottaa tutkimuskohdettaan mahdollisimman monipuolisesti. Tämä muodostaa selkeän vastakohtan perinteiselle tutkijasubjektille, joka edustaa tieteellistä tietoa ja sen tuomaa auktoriteettia tutkimustekstissä.¹³⁹ Teesi tekijän kuolemasta on ollut vaikutusvaltainen tarkasteltaessa tietynlaista kaunokirjallisuutta, mutta on epäselvää, miten se suhteutuu postmodernin jälkeiseen etnografiseen kirjallisuuteen: voidaanko ajatella, että tutkija on väistynyt tutkimustekstistään taka-alalle?

Postmoderni (tai sen jälkeinen) etnografinen kirjallisuus ei ole selvärajaisista suhteista muihin tieteellisiin tai kaunokirjallisiin teksteihin. Kokeilevassa tai vaihtoehtoisessa etnografiassa, josta on julkaistu monia antologioita, etnografinen kirjoittaminen ja ilmaisu tuntuvat jatkuvasti etsivän ja toisaalta uhmaavan omia rajojaan.¹⁴⁰ Konventionaalisen, tieteellisen ”raportin” sijasta etnografinen teksti voi hyödyntää esimerkiksi runouden, satiirin tai fiktiivisen kirjoittamisen keinoja pyrkiessään herättämään lukijoissa vastakaikua.¹⁴¹ Moniaistisen kenttätöön jalanjäljissä kirjoittaminen pyrkii yhä enemmän välittämään tutkijan sensorisia kokemuksia ja toisaalta kentän moniäänisistä, usein ristiriitaisista todellisuudesta. Toisaalta etnografiseen kenttätööhön voi sisältyä myös taiteellisia ja performatiivisia ulottuvuuksia, ja kirjoittamisen voidaan haluta ilmentävän esimerkiksi hetkellisyyttä ja monitulkintaisuutta tyyliään ja muodoltaan. Myöskään kirjoittamista ei voi sinällään enää pitää etnografian edellytyksenä, vaan kenttätöön tuloksena voi syntyä esimerkik-

137 Bönisch-Brednich 2018.

138 Barthes 1977, 142–146; myös Grbich 2004, 67–69.

139 Grbich 2004, 67–69.

140 Ks. Lähdesmäki et al. 2021, Elliot & Culhane 2017, Ellis & Bochner 2001.

141 Esim. Crapanzano 1980; Krieger 1983.

si taidenäyttely, osallistava performanssi tai elokuva.¹⁴² Uudenlaisessa etnografiassa rajat muihin teksteihin ja sisältömuotoihin ovat liudentuneet, mikä tekee siitä kirjallisuuden lajina joustavan. Samalla etnografisen tiedon muodostuminen nojaa yhä selkeämmin narratiivisiin konventioihin ja tutkijan henkilökohtaisiin valintoihin ja luovuuteen kirjoittaessa, mikä edellyttää tutkijalta tarkempaa reflektointia myös kirjoittamisen osalta.¹⁴³

2.3. Katsaus väitöskirja-aineistoon

Pääasiallinen tutkimusaineistoni on etnografinen siinä merkityksessä, että analysoimissani väitöskirjoissa on käytetty etnografisia menetelmiä ja ne on nimetty etnografisiksi. Tekstiaineistoni koostuu 17 suomalaisesta etnografisesta väitöskirjatutkimuksesta, jotka on tehty Suomen yliopistoissa vuosien 2010–2020 välisenä aikana (ks. Taulukko 1). Etnografista tutkimusta tehdään eri tieteenalolla huomattavassa määrin, mikä näkyy siinä, että haettuani hakusanoilla ”etnografia” ja ”etnografinen” väitöskirjoja yliopistojen tietokannoista sain noin 130 hakutulosta. Päätin rajata aineistoa keskittymällä kulttuurintutkimuksen alalla tehtyihin väitöskirjoihin, vaikka tiedostin rajaa misperusteen olevan tulkinnanvarainen. Kulttuurintutkimus on löyhä termi, jota käsittää joukon humanistisia tieteenalvoja, kuten kansatiede (etnologia), sosiaaliantropologia, folkloristiikka ja uskontotiede. Kulttuurintutkimusta on sanottu luonnehtivan sen tapa reflektoida kriittisesti akateemisten oppialojen tiukkoja raameja ja oppialaistumista.¹⁴⁴ Kulttuurintutkimuksessa on yleistä, että tutkija soveltaa uutta (ehkä toisilta tieteenaloilta lainattua) käsitteistöä oman aineistonsa tulkinnassa, mikä sopii määrittelemään myös tätä tutkimusta. Kulttuurintutkimuksen poikkitieteellisyys tekee alasta joustavan ja monipuolisen, mutta asettaa haasteita tarkalle määrittelylle; lisäksi Suomen yliopistoissa tieteenalojen rajat ovat osin epäyhtenäiset.

Etnografia ei myöskään ole tieteenasidonnainen tutkimustapa, vaan sen kohdalla on nähtävissä akateemisten rajojen hämärtymistä yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä.¹⁴⁵ Käytännössä tämä tarkoittaa, että esimerkiksi sosiologi ja folkloristi saattavat tehdä hyvinkin samanlaista etnografiaa. Aineiston rajaaminen tieteenalakohtaisesti on siten enemmänkin käytännöllisi-

142 Esim. Kazubowski-Houston 2017; Denzin 2003.

143 Ks. Emerson et al. 2011, 46; Salo 2007; Atkinson 1990, 1–3.

144 Venäläinen & Kinnunen 2022, 10; Pöysä, Järviluoma & Vakimo 2010, 7; myös Saresma 2007, 33.

145 Bochner & Ellis 1996, 18.

nen kuin analyttinen ratkaisu, jonka taustalla on se, että olen itse opiskellut kansatiedettä (nyk. etnologia) ja kulttuurintutkimusta ja ne ovat siten tutkimuksellisesti minulle tutuimmat. Koska kulttuurintutkimus (tai kulttuurien tutkimus) on määritelmällisesti joustava, valitsin etnografiat tieteenaloilta, jotka omassa viitekehyksessäni Helsingin yliopiston kasvattina ovat selkeästi kulttuurintutkimusta: kansatieteestä/etnologiasta, (kulttuuri)antropologias-
ta, folkloristiikasta ja uskontotieteestä.¹⁴⁶ Näillä kriteereillä etnografioita on 15–20 (osan kohdalla tieteenala on epäselvä tai ne ovat monitieteisiä), joista valitsin 17 analyysin kohteeksi. Tein lisäksi valinnan, että jätän pois (pelkät) autoetnografiat ja tutkimukset, jotka ovat etnografisia vain osittain (esimerkiksi yhden artikkelin osalta). Toisaalta otin mukaan tutkimuksia, jossa autoetnografiaa käytetään osana muuta etnografiaa.

Väitöskirjat sopivat tutkimusaineistoksi, sillä ne ovat muodollisesti akateemiset kriteerit täyttäviä tutkimuksia, jotka tutkija tekee pääosin itsenäisesti. Etnografiset väitöstutkimukset muodostavat eroistaan huolimatta suhteellisen yhtenäisen tutkimusjoukon analysoitavaksi, sillä toisin kuin monialaisissa tutkimushankkeissa niissä tavallisesti näkyy piirteitä tutkimusperinteestä, jota ne edustavat. Samaten tutkijan ‘ääni’ ja positio on monografioissa, joita etnografiset väitöskirjat yleensä ovat, helpommin havaittavissa kuin osana laajoja monialaisia hankkeita tehtävissä tutkimuksissa. Suomalaiset väitöskirjat ovat pääosin hyvin saatavilla ja avoimessa käytössä verkossa ja/ tai kirjastoaineistona. Niiden tutkimiseen ei myöskään liity anonymisointiin liittyviä kysymyksiä, sillä ne on julkaistu yleiseen käyttöön tekijän nimellä.

Esittelen seuraavaksi aineistooni kuuluvat tutkimukset lyhyesti yleiskuvan saamiseksi. Mainitsen samalla yliopiston, julkaisuvuoden ja tutkimusalan, johon väitöskirja liittyy. Anne Ala-Pöllänen kansatieteen väitöskirja *Happy ship? Etnografinen tutkimus suomalaisista ja filippiiniläisistä merimiehistä suomalaisilla rahtilaivoilla* (Helsingin yliopisto 2017) käsittelee suomalaisilla rahtilaivoilla työskentelevien miehistöjen laivaelämää keskittyen miehistön yhteistyöhön ja työyhteisön arkeen. Tutkitut laivayhteisöt olivat sekamiehitettyjä sisältäen suomalaisia, virolaisia ja filippiiniläisiä laivamiehiä. Aineistonsa pohjalta Ala-Pöllänen selvitti, minkälainen inhimillisten kohtaamisten verkosto rahtilaivoilla muodostuu arjen käytäntöjen, kulttuurisen diversiteetin ja rakenteellisen hierarkian kautta. Tutkimus on etnografian avulla tuotettua

146 Turun yliopiston *Askel kulttuurien tutkimukseen* -julkaisussa (Kouri 2015) kulttuurien tutkimuksen oppiaineisiin luetaan folkloristiikka, kansatiede ja uskontotiede.

kulttuurianalyysia. Ala-Pöllänen teki etnografista kenttätutkimusta kolmella rahtilaivalla vuosina 2013–2015, ja kukin kenttätöjako kesti noin kuukauden. Aineistoksi muodostui laaja kenttätöpäiväkirja ja 46 henkilön haastattelut. Tutkimuksen anti oli monimuotoinen, mutta yhtenä keskeisenä tuloksesta voidaan pitää sitä, että rahtilaivojen miehistö oli jakautunut kulttuurisesti kahtia eri kansallisuuksien viettäessä aikaansa pääosin omissa porukoissaan, ja laivojen yhteiselo ilmeni kohteliaana isäntä-vieras -asetelmana.

Heidi Haapojan folkloristiikan väitöskirja *Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykykansanmusiikin kentällä* (Helsingin yliopisto 2017) käsittelee menneisyyden ja nykyisyyden suhteen muodostumista kalevalamittaiseen runolaulamiseen liittyvässä puheessa nykykansanmusiikin kentällä. Runolaulaminen tarkoittaa tutkimuksen kontekstissa kalevalamittaiseen runolauluaineistoon pohjautuvaa, esittämiseen tähtäävää musisointia, jonka viittauspiste on 1800- ja 1900-luvun alussa kerätyssä arkistoaineistossa. Haapojan tutkimuksen etnografinen aineisto koostuu 23 nykykansanmuusikoiden ja muiden asianosaisten toimijoiden haastatteluista, mediateksteistä, osallistuvasta havainnoinnista, kentän sisäisistä teksteistä kuten luentomateriaaleista ja autoetnografisesta reflektiosta. Haastattelut tehtiin vuosina 2011–2015, mutta havainnointi tapahtui vuosien 2000–2016 aikana, jolloin kirjoittaja oli osa nykykansanmusiikin kenttää. Haapojan positio kentällä oli sisäpiiriläisen: hän valmistui muusikoksi Sibelius-Akatemian kansanmusiikin aineryhmästä vuonna 2013. Tutkimuksen tulosten mukaan menneisyyden ja nykyisyyden runolaulujen ja -laulajien välillä ilmenee voimakas yhteys. Haastatellut laulajat kertoivat runolaulun olevan väylä taiteelliseen ilmaisuun samalla kun he samastuivat aiempiin runolaulajiin vanhojen tekstien kautta.

Pilvi Hämeenahon etnologian alan väitöskirja *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta* (Jyväskylän yliopisto 2014) tarkastelee maaseudulla asuvien perheenäitien arkielämää, heidän käsityksiään hyvän arjen rakennuspuista sekä erityisesti julkisia palveluja osana arjen hyvinvoinnin verkostoa. Hämeenahon tutkimus keskittyy julkisten palvelujen käyttöön osana arjessa koetun hyvinvoinnin rakentumista. Väitöskirja perustuu etnografiselle tutkimusotteelle ja sen tärkeimmän aineiston muodostavat 25 kotiäidin ja kuntatyöntekijän haastattelua, jotka on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimus välittää kuvan äitien liikkuvasta arjesta, joka perustuu

yksityisautoilulle. Tuloksista ilmenee julkisten palvelujen suuri merkitys kotiäitien hyvinvoinnille, vaikka maaseudun harva palveluverkosto heikentää palvelujen saatavuutta. Paikallisyhteisön muodostama auttamisen verkosto on äitien tukena arjessa.

Katja Hyryn väitöskirjassa *Meistä jäi taas jälki. Miten Vienan pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa* (Lapin yliopisto 2011) tutkitaan jälkiä, joita Vienassa syntyneet ja Suomeen ja myöhemmin Ruotsiin paenneet pakolaiset ovat elämästään jättäneet. Hyryn tutkimuksessaan tarkastelemat jäljet voivat olla haastatteluissa syntynyttä puhetta, kirjoituksia, maalauksia, veistoksia tai muuta, joka kertoo tutkittavien suhteesta kokemaansa. Hyry nimeää tutkimustapansa narratiiviseksi etnografiaksi, minkä ohella hän on käyttänyt autoetnografiaa. Tutkimuksen haastattelut on tehty useassa vaiheessa vuosien 1989–2009 aikana. Tutkimus osoittaa, miten monilla tavoilla rajoja ylittäneet ilmaisevat kokemuksiaan, ja miten nämä kokemukset yhdistyvät enemmistön kokemuksiin.

Anu Isotalon uskontotieteen väitöskirja *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset* (Turun yliopisto 2015) käsittelee islaminuskoisten somalityttöjen maineeseen liittyviä uskonnollisia, kulttuurisia ja etnisiä merkityksiä heidän arjessaan. Turussa tuotettu etnografinen aineisto koostuu osallistuvaan havainnointiin perustuvasta kenttäpäiväkirjasta ja 25 somalitytön ja -naisen haastattelusta vuosien 2003–2006 aikana. Isotalon tutkimuksen lähestymistapa oli monitieteinen yhdistäessään muun muassa uskontotieteen, antropologian, sukupuolentutkimuksen ja nuorisotutkimuksen näkökulmia. Tutkimus nostaa esille, että tytön hyvä maine vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin ja että ”hyvä tyttöys” ja hyvä maine merkitsivät kulttuurisen neuvottelun onnistuneisuutta yhteisön ollessa vieraassa maassa diasporassa.

Kristiina Korjonen-Kuusipuron kulttuuriantropologian väitöskirja *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin* (Oulun yliopisto 2012) on etnografinen tapaustutkimus, jossa tarkastellaan ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutussuhdetta Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin. Tutkimus käsittelee veden taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä sekä merkitysten muuttumista ajan kuluessa. Teoreettisesti tutkimus kytkeytyy poliittisen ekologian, tulkitsevan antropologian ja ympäristöhistorian lähestymistapoihin. Korjonen-Kuusipuron aineisto on monipuolinen sisäl-

täen Vuokseen liittyvää kirjallista ja suullista muistelutietoa (haastatteluja ja kirjeitä), kenttätömatkoja Vuoksen jokilaaksoon ja näiden matkojen aikana otettuja valo- ja videokuvamateriaalia sekä kenttämuistiinpanoja. Tutkimus osoittaa, että Vuoksen jokilaakson pitkän aikavälin muutokset ovat vaikuttaneet alueen asukkaiden ympäristösuhteeseen. Muutoksista huolimatta Vuoksi on säilynyt ihmisille merkittävänä paikkana. Muuttuessaan Vuoksi on synnyttänyt uusia kertomuksia, uusia ulottuvuuksia ja uusia merkityksiä.

Jaana Kourin uskontotieteen väitöskirja *Vesi kuljettaa ääntä. Autoetnografinen tutkimus Lypyrtin kylän historiantuottamisesta* (Turun yliopisto 2017) tarkastelee Kustavin Lypyrtin kylän historiantuottamisen prosessia, joka alkoi kylätoimikunnan aloitteesta vuonna 2005. Lypyrtin kylä toimii tutkimuksessa muistin yhteisönä, joka kerronnassaan merkityksellistää kyläänsä ja sen menneisyyttä. Kourin tuottama aineisto koostui haastatteluista (yht. 54 haastateltavaa), tutkijan tutkimuspäiväkirjasta ja tutkijan kokoamasta kyläkirjasta, joka ilmestyi vuonna 2011. Autoetnografinen, tutkijan omia kokemuksia hyödyntävä tutkimusote oli tutkimuksen keskiössä. Kourin väitöskirjassa Lypyrtin menneisyyden maisemalle on annettu merkityksiä tapahtumien, muistikuvien, aistimusten tai paikannimien avulla. Pitkäaikaisen suhteen johonkin ympäristöön luonut ihminen on tietoinen myös näkymättömästä maisemasta – maisema tulee merkitykselliseksi yhdistäen kyläyhteisön menneisyyden nykyisyyteen. Veden saastumista pidettiin aineistossa merkittävimpänä muutoksena suhteessa entiseen.

Karina Lukinin folkloristiikan väitöskirjassa *Elämän ja entisyyden maisemat. Kolgujev nenetsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa* (Helsingin yliopisto 2011) tarkastellaan Kolgujevin saarella asuvien nenetsien arkea sekä saareen liittyvää puhetta ja kerrontaa. Tutkimus perustuu 2000-luvun alussa tehtyihin etnografisiin kenttätöihin sekä kirjallisiin Kolgujevia koskeviin materiaaleihin. Tutkimuksessa pohditaan, millaiset paikat ja maisemat ovat keskeisiä nenetsille neuvostoaikojen ja niiden vuosien jälkeen, ja miksi. Tutkimuksessa kävi ilmi, että menneisyyden elämästä kertovassa muistelussa keskityttiin Neuvostoliittoa edeltäneisiin aikoihin, jolloin nenetsit vielä elivät poropaimentolaiselämää ja kävivät vaihtokauppaa venäläisten pomorien ja myös norjalaisten valaanpyytäjien kanssa. Tutkimus osoittaa myös, että nenetsit ja venäläiset kokivat saaren ja sen maisemat eri tavoin: venäläisille pelottava ja karu tundra on nenetsille keskeinen elämisen, elinkeinon ja kaupankäynnin edellytykset tarjoava maisema ja koti.

Klemetti Näkkäljärven kulttuuriantropologian väitöskirja *Jauristunturin poropaimentolaisuus. Kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995* (Oulun yliopisto 2013) kuvaa jauristunturilaisen yhteisöstä tehdyn mikroanalyysin kautta poropaimentolaisuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa analysoidaan antropologis-kulttuurimaantieteellisen maisemamuistiteorian avulla poropaimentolaisuutta kolmena ajankohtana: 1930-luvulta 1950-luvun puoliväliin, siitä 1960-luvun lopulle ja 1970-luvulta vuoteen 1995. Keskeisinä aineistotuotannon menetelminä Näkkäljärvi käytti osallistuvaa havainnointia ja haastattelua osana kenttätöitään. Olennaisena tutkimusaineistonaan hän käytti myös omia tietojaan tutkittavan yhteisön jäsenenä. Tutkimus osoittaa, että perinteet ja yhteisön historia ylläpitävät poropaimentolaisuutta ja muodostavat kulttuurisen tietojärjestelmän, jonka tunteminen hyödyttää poropaimenia elinkeinon harjoittamisessaan. Jauristunturin saamelaiset kokevat historiansa ja elinkeinonsa merkittäviksi toimintaympäristön muuttumisesta huolimatta.

Pirjo Nenolan etnologian väitöskirja *Kuorolaulaminen Suomessa. Etnografinen tutkimus performanssista* (Jyväskylän yliopisto 2019) käsittelee kuorolaulajien toimintaa Richard Schechnerin performanssiteorian valossa. Nenola teki etnografista tutkimusta kuorolaulajien harjoituksissa, esiintymisissä ja vapaa-ajalla. Väitöskirja tarkastelee kuorolaisten rituaalistettua toimintaa kuorokentällä ja sitä millaisia merkityksiä kuorolaiset liittävät toimintaansa. Tutkimuksen primääriaineiston muodostavat kahden kyselyn kirjalliset vastaukset sekä osallistuvan havainnoinnin aikana 2011–2014 tuotettu materiaali. Lisäksi lähteinä on käytetty haastatteluja sekä lehti- ja online-aineistoja. Kuorolaulu näyttäytyy harrastajilleen mahdollisuutena saada elämäänsä iloa, mielenrauhaa ja itseluottamusta. Kuorolaiset arvostavat harjoituksia ja yleisesiintymisiä, joissa keskitytään tekemiseen, mutta myös sosiaalinen kanssakäyminen on heille tärkeää. Kuoroissa on havaittavissa hierarkkisia rakenteita, jotka auttavat toteuttamaan kuoron itselleen asettamia päämääriä.

Kaisa Nissin etnologian väitöskirjassa *Uskonnot, kulttuurit ja perhe. Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerrannoista Suomessa* (Jyväskylän yliopisto 2017) tarkastellaan käsityksiä uskonnosta ja kulttuurista monikulttuurisissa avioliitoissa, joissa on osapuolena suomalaissyntyiset naiset ja muslimitaustaiset maahanmuuttajamiehet. Nissi selvitti miten sukupuolirooleista ja perhe-elämästä neuvotellaan monikulttuurisissa liitoissa. Painopiste on kokemuksissa, joita parit kertoivat haastatteluissa ja Internetin

keskusteluryhmissä. Etnografinen aineisto koostui kuuden parin haastattelusta ja eri verkkosivustojen keskustelumateriaalista. Analyysissa käytettiin sisällönanalyysia ja diskurssianalyysia. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kulttuurin, uskonnon tai etnisyyden määritelmät ovat joustavia, muuttuvia ja tilanteesta riippuvaisia. Eri kulttuuritaustat voivat yhdistää pariskuntia mutta myös luoda ristiriitoja esimerkiksi suhteessa rooli-odotuksiin. Tutkimuksen mukaan jokapäiväinen elämä tutkituissa liitoissa on jatkuvassa muutoksessa ja siitä käyty neuvottelut ovat yhteydessä julkisiin keskusteluihin monikulttuurisuudesta.

Karoliina Ojasen folkloristiikan väitöskirja *Tyttöjen toinen koti. Etnografinen tutkimus tyttökulttuurista ratsastustalleilla* (Helsingin yliopisto 2011) tarkastelee, millaista tyttökulttuuria ratsastustalleilla esiintyy ja millaista tyttöyttä talliyhteisöissä rakennetaan.

Ojanen tuotti etnografisen aineistonsa haastattelemalla ja havainnoimalla tallityttöjen toimintaa suomalaisilla hevostalleilla. Tutkimus perustuu feministisiin teorioihin, perinteen- ja kulttuurintutkimukseen sekä tyttötutkimukseen. Tutkimus esittää, että vaikka tallityttöyhteisöissä tyttöyden rakentumisen tavat paikoin poikkeavat tallien ulkopuolisista tiloista, on tallityttökulttuuri kuitenkin tiiviisti sidoksissa valtakulttuurin järjestyksiin. Tallityttökulttuurissa ei vain haasteta sukupuolen tuottamisen ehtoja, vaan myös uusinnetaan hierarkkista sukupuolijärjestystä. Sukupuoliperinteen kautta nähtynä tyttönä toimimisen tavat ja tallityttökulttuuri ilmenevät sukupolvelta toiselle siirtyvänä kulttuurisena tietona.

Piritta Pietilä-Litendahlin kasvatustutkimuksen väitöskirja *Kasvatus, toimijuus ja voimaantumisen. Kasvatustutkimus andalusialaisten naisten arjesta*. (Lapin yliopisto 2014) tarkastelee andalusialaisen urbaanin kylän naisten toimijuutta ja samalla sitä, miten kasvatustutkimuksesta voidaan hyödyntää kasvatuksen ja koulutuksen tutkimisessa. Tutkimus paikantuu Etelä-Espanjan Andalusiaan, jossa tutkimuksen aineisto tuotettiin kolme vuotta kestäneiden kenttätöiden aikana. Tutkimuksessaan Pietilä-Litendahl tukeutui refleksiiviseen ja dialogiseen tiedon tuottamisen tapaan. Naisten toimijuudet näyttäytyivät tutkimuksessa moninaisina ja jatkuvan neuvottelun kohteina. Ympäristössä vaikuttivat rinnakkain historialliskulttuuriset naisten toimijuutta ohjaavat perinteet sekä yhteiskunnalliset ja yksilölliset muutostarpeet. Koulutukselliset tapahtumat edistivät naisten kriittistä ja tietoista omien tarpeiden ja mahdollisuuksien hahmottamista.

Tutkimusprosessin osallistava tutkimusote aktivoi ja voimaannutti tutkimukseen osallistuneita naisia.

Ilona Raunolan uskontoantropologian väitöskirja *Tulkintoja valosta ja henkisyystä. Etnografinen tutkimus uususkonnollisesta Valorukous-toiminnasta* (Itä-Suomen yliopisto 2018) käsittelee New Age -henkistä Valorukous-toimintaa inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden vuorovaikutuksen näkökulmasta. Valorukouksen tavoitteena on auttaa osallistujia hiljentymään oman itsen äärelle. Raunola teki etnografista kenttätöitä vuosina 2008–2009 havainnoiden ja haastatellen Valorukoukseen osallistuneita henkilöitä eri puolella Suomea ja Keski-Eurooppaa järjestetyissä retriiteissä ja illoissa. Vuorovaikutuksen tutkimisessa käytettiin toimijaverkkoteoriaa (engl. Actor-Network Theory). Tutkimuksen tärkein anti on inhimillisen ja ei-inhimillisen välisen vuorovaikutuksen tarkastelu uususkonnollisessa toiminnassa. Toimijaverkkoteorian kautta tarkasteltuna inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat neuvottelevat Valorukous-toiminnassa esiintyviä käännoiksi ja määrittävät Valorukouksen ”näennäisobjektia” eli Valoa.

Päivi Roivaisen kansatieteen väitöskirja *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille* (Turun yliopisto 2017) käsittelee lastenvaatteisiin liittyviä merkityksiä kansatieteellisen esinetutkimuksen ja aistietnografian keinoin. Roivainen kuvaa lastenvaatesaarten metaforan avulla pukeutumisen roolia siinä, miten lasten ja aikuisten maailmoja on eroteltu toisistaan sekä sitä, miten lapsuuden idea ja siihen liittyvät käsitykset näkyvät materiaalisessa kulttuurissa Suomessa. Tutkimusaineistoina käytettiin muun muassa Helsingin kaupunginmuseon kokoelmia ja 5–7-vuotiaiden lasten haastatteluja. Roivaisen tutkimus tarjoaa tuoreita näkökulmia lastenvaatteisiin sekä esineiden tutkimukseen. Lastenvaateissa on pidetty tärkeänä niiden puhtautta, siisteyttä ja käytännöllisyyttä osana turvallista, liikkuvaa ja leikkivää lapsuutta. Tutkimus esittää, että lastenvaatteet paitsi ilmentävät lapsuuteen liittyviä merkityksiä myös muovaavat lapsena olemista ja lapsen käyttäytymistä.

Jari Ruotsalaisen kulttuuriantropologian väitöskirja *Iholle kaiverrettu. Tatuoimisen kulttuurinen murros Suomessa* (Itä-Suomen yliopisto 2015) tarkastelee tatuoimisen kulttuurista murrosta historiallisten vaiheiden ja tutkijan oman kenttätöaineiston kautta. Etnografinen, tatuointikulttuurin sosiaalista kontekstuaalisuutta ja sen merkityksiä käsittelevä tutkimus koostuu kolmesta artikkelista ja yhteenveto-osasta. Tutkimuksen tavoitteena oli piirtää ääriviivat suomalaisen tatuointikulttuurin murroksesta tarkastelemal-

la niitä sosiaalisia ilmiöitä ja asenteita, jotka ovat rajanneet ja rajaavat osin edelleen tatuoimisen normatiivisen ruumiin esittämisen ulkopuolelle poikkeavaksi ruumiinkulttuuriksi. Aineistonaan Ruotsalaisella oli kolme erillistä haastatteluaineistoa, joiden kautta hän analysoi tatuointikulttuuria kolmessa eri kontekstissa: merimiesten, palveluammateissa työskentelevien ja tatuojien keskuudessa. Lisäksi tutkija hyödynsi muun muassa havainnointia, kirjallisuutta, valokuvia ja dokumenttiaineistoa artikkelien taustamateriaalina. Itsekin tatuointeja omaavana tutkija kertoo tunteneensa tutkimuskenttäänsä jo ennen kuin väitöskirja oli idean asteella. Tutkimus esittää, että Suomen tatuointikulttuurin murroksen yksi keskeinen piirre on tatuointien marginaalisuuden häviäminen. Tatuoiminen ei ole samalla tavalla sosioekonomisesti määrittynyttä kuin aiemmin, vaan siitä on tullut yleisesti hyväksytympää. Toisaalta työelämässä tatuointeihin liittyy vielä paljon sosiaalista rajankäyntiä, ja esimerkiksi hotelli- ja ravintola-alalla ne voidaan jopa mieltää epähygieenisiksi.

Miia-Leena Tiilin kansatieteen väitöskirja *Ammattilaisuuden ankkuripaikat. Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomen merivartiostossa* (Helsingin yliopisto 2016) tarkastelee Suomenlahden merivartioston virkamiesten ammattilaisuutta ja sitä, millaista kulttuurista tietoa sotilasviroissa palvelevat merivartiomiehet tuottavat ammatistaan sekä miten tämä sanaton tai sanallistettu tieto näyttäytyy suhteessa organisaation muutoksiin. Tiilin tutkimus on fenomenologista kulttuurianalyysiä, ja sen aineisto on tuotettu etnografisesti vuosina 2007–2009 havainnoimalla merivartiostossa työskenteleviä sekä heitä ja heidän läheisiään haastattelemalla. Tutkimuksen mukaan merivartiostossa työskentelevien ammattilaisten kulttuurinen tieto ei jakaudu viralliseen ja epäviralliseen tietoon, vaan se paikantuu kehollisesti työntekijään ja hänen toimintaansa. Tiili esittää, että merivartioston ”kinesteettiset dispositiot” eli liikkeitä koskevat jäsennykset säilövät tietoa merivartioston ammattilaisuudesta myös silloin, kun toimintaympäristö käy läpi muutoksia.

Kuten olen johdantoluvussa kertonut, tarkastelen väitöskirjoja narratiivisesta näkökulmasta keskittyen erityisesti tutkijan subjektin narratiiviseen rakentumiseen sekä epistemologisiin kysymyksiin siitä, miten tietoa muodostetaan kentällä ja kirjoittamisen kautta. Aineiston moniulotteisuudesta ja laajuudesta johtuen haluan painottaa, että käsittelen sitä yksinomaan tutkimuskysymysteni ja valitsemani näkökulman kautta. Kokonaisemman kuvan

Taulukko 1. Väitöskirjat tekijän mukaan aakkostettuna.

Ala-Pöllänen, Anne	Happy ship? Etnografinen tutkimus suomalaisista ja filippiiniläisistä merimiehistä suomalaisilla rahtilaivoilla	Helsingin yliopisto	2017
Haapoja, Heidi	Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykykansanmuusiikin kentällä	Helsingin yliopisto	2017
Hyry, Katja	Meistä jäi taas jälki. Miten Vienan pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa	Lapin yliopisto	2011
Hämeenaho, Pilvi	Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta	Jyväskylän yliopisto	2014
Isotalo, Anu	Mistä on hyvät työt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset	Turun yliopisto	2015
Korjonen-Kuusi-puro, Kristiina	Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin	Oulun yliopisto	2012
Kouri, Jaana	Vesi kuljettaa ääntä. Autoetnografinen tutkimus Lyyrirtin kylän historiantuottamisesta	Turun yliopisto	2017
Lukin, Karina	Elämän ja entisyyden maisemat. Kolgujev netsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa	Helsingin yliopisto	2011
Nenola, Pirjo	Kuorolaulaminen Suomessa. Etnografinen tutkimus performanssista	Jyväskylän yliopisto	2019
Nissi, Kaisa	Uskonnot, kulttuurit ja perhe. Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerrannoista Suomessa	Jyväskylän yliopisto	2017
Näkkäljärvi, Klemetti	Jauristunturin poropaimentolaisuus. Kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995	Oulun yliopisto	2013
Ojanen, Karoliina	Tyttöjen toinen koti. Etnografinen tutkimus tyttökköylästä ratsastustalleilla	Helsingin yliopisto	2011
Pietilä-Litendahl, Piritta	Kasvatus, toimijuus ja voimaantumisen. Kasvatusantropologinen tutkimus andalusialaisten naisten arjesta	Lapin yliopisto	2014
Raunola, Ilona	Tulkintoja valosta ja henkisyystä. Etnografinen tutkimus uususkonnollisesta Valokous-toiminnasta	Itä-Suomen yliopisto	2018
Roivainen, Päivi	Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille	Turun yliopisto	2017
Ruotsalainen, Jari	Iholle kaiverrettu. Tatuoinnin kulttuurinen murros Suomessa	Itä-Suomen yliopisto	2015
Tiili, Miia-Leena	Ammattilaisuuden ankkuripaikat: Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomen merivartiostossa	Helsingin yliopisto	2016

tutkimuksista saa hakeutumalla alkuperäisten tekstien pariin. Seuraavaksi kuvailen haastatteluaineistoa ja sen osuutta tutkimuksessani.

2.4. Tutkijoiden seurassa: haastattelut

Haastattelut eivät kuuluneet alkuperäiseen suunnitelmaani, mutta ymmärsin melko pian väitöskirjoja lukiessani, että haluan saada tutkimukseeni myös niiden kirjoittajien näkemyksen. Tekstiaineistoa tulkitessani koin tarpeelliseksi, että minulla on myös tekstin ulkopuolinen viittauspiste, johon peilata väitöskirjoista esiin nostamiani aiheita. Kyse ei ole niinkään aineistojen vertailusta kuin siitä, että pyrin rakentamaan tekstianalyysistäni mahdollisimman kestävä. Toisekseen väitöskirjat ovat opinnäytteinäkin tekijöilleen usein henkilökohtaisesti merkittäviä, ja pelkkä tekstiin keskittyvä analyysi – ilman että antaisin tekijöille puheenvuoroa – olisi voinut tuntua hieman kiu-salliselta puolin ja toisin. Haastatteluiden tekemisen taustalla oli siten sekä analyysiin liittyviä että tutkimuseettisiä syitä.

Analyysin edetessä huomasin, että käytän haastatteluaineistoa myös ymmärtääkseni paremmin tutkimuksen teon ja kirjoittamisen reunaehdoja ja sitä kontekstia, jossa tutkimus on syntynyt. Näin haastattelut muodostavat olennaisen lisänäkökulman tutkijuuden rakentumiseen. Ne eivät ainoastaan tue tekstianalyysiä vaan auttavat hahmottamaan, missä suhteessa tutkija on tekstiinsä.

Haastattelu on yksi käytetyimpiä tiedonhankinnan keinoja yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä. Lähtökohtana on yleensä se, että tutkija haluaa tietoa jostain aiheesta, joten on luontevaa kysyä siitä niiltä ihmisiltä, joita asia jollain tapaa koskee.¹⁴⁷ Sosiologi David Silvermanin kehittämä ilmaus *haastatteluyhteiskunta* kuvaa tilannetta, jossa haastattelusta on tullut yhteiskunnassa keskeinen tapa kerätä tietoa.¹⁴⁸ Yhteiskuntatieteilijä Johanna Ruusuvoori ja kielitieteilijä Liisa Tiittula ovat painottaneet haastatteluvuorovaikutuksen merkitystä osana tiedon tuottamista. Tämä näkökulma pohjaa sosiokonstruktionistiseen ajatukseen siitä, että todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan kielien avulla erilaisissa teksteissä ja vuorovaikutustilanteissa.¹⁴⁹ Tutkimuksessani haastattelu on nimenomaan vuorovaikutukseen perustuva tiedontuotannon

147 Tiittula & Ruusuvoori 2009, 8.

148 Silverman 1993.

149 Tiittula & Ruusuvoori 2009, 10–11; myös Hirsjärvi & Hurme 2000, 17.

muoto, jota ei voi ymmärtää ottamatta huomioon kontekstia ja tilannesidonnaisia tekijöitä.

Tein tutkimustani varten puolistrukturoituja haastatteluja verkossa kahden videopuhelusovelluksen, 8x8 Meet ja Jitsi Meet, välityksellä. Sovellukset mahdollistavat videonauhoituksen, joten sain haastattelutallenteet ladattua suoraan omalle tietokoneelleni haastattelun jälkeen. Minulla oli sovelluksissa käytössä henkilökohtainen puheluhuone, johon kutsuin haastateltavani osallistumaan sähköpostitse jaetun linkin kautta. Päädyin tekemään haastattelut videopuhelun välityksellä ensisijaisesti koronavirustilanteen takia mutta myös sen vuoksi, että osa haastateltavista asui minusta katsottuna kaukana, ja etätapaamiset oli siten helpompi järjestää. Annoin vaihtoehdoksi myös vastata kysymyksiin kirjallisesti.

Kasvatustieteilijät Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme ovat teemahaastattelua käsitellessään nostaneet esille näkökohtia, joista tutkijan tulisi olla tietoinen haastattelua ja kyselylomaketta (kirjallista vastaamista) verratessaan. Tärkeä huomio on se, että haastattelussa haastattelijä voi säädellä käsiteltävien aiheiden järjestystä, kun taas kyselylomakkeen kohdalla vastaaja itse päättää missä järjestyksessä vastaa kysymyksiin. Toinen keskeinen asia on se, että haastattelu mahdollistaa tarkentavat kysymykset ja täsmennykset tilanteissa, joissa kysymys osoittautuu monitulkintaiseksi; kyselylomakkeen osalta on vaara, että jokin kysymys tulee väärinymmärretyksi tai jopa ohitetuksi kokonaan, koska mahdollisuutta välittömiin tarkennuksiin ei ole (jos siis vastaaminen tapahtuu ilman tutkijan läsnäoloa). Haastattelu myös mahdollistaa non-verbaalisen viestinnän havainnoinnin, joka voi olla tärkeää aineistoa analysoitaessa; kyselylomakkeen osalta tutkija on vastaajan sanallisen ilmaisuuden varassa.¹⁵⁰

Päädyin tarjoamaan kirjallista vastaamista vaihtoehtona haastattelulle, vaikka olin tietoinen, että haastattelu tarjoaa enemmän aineistoa tutkijan käyttöön sanattoman viestinnän ja vuorovaikutuksen muodossa. Perustelen valintaani sillä, että teknologiavälitteinen haastattelu ei välttämättä ole kaikkien mieleen ja toisaalta kirjallinen vastaaminen on ajallisesti joustavampi kuin haastattelu, joka vaatii ajankohdan sopimista. Ajattelin, että vaihtoehdon tarjoamalla rohkaisen enemmän ihmisiä osallistumaan tutkimukseeni. Niin kävikin: pari tutkijaa sanoi ajan puutteen vuoksi suosivansa kirjallista vastaamista, ja yksi sanoi ilmaisevansa itseään paremmin kirjallisesti.

150 Hirsjärvi & Hurme 2000, 36.

Tein päätöksen ottaa yhteyttä jokaiseen tutkijaan, jonka väitöstutkimukseen olin tutustunut (17 henkilöä). Pääasiallinen yhteydenottoväline oli sähköposti, jossa esittelin lyhyesti itseni ja mitä tutkimukseni käsitteli sekä pyysin haastattelua tai vaihtoehtoisesti kirjallista vastaamista kysymyksiin. Vastaanottajien sähköpostit olin löytänyt pääasiassa Google-haun kautta. Kun sain myöntäviä vastauksia aloitusviestiini, kerroin seuraavassa viestissä lisää tutkimukseni taustasta ja mahdollisista osallistumistavoista. Viestin liitteeksi laitoin haastattelukysymykset ja suostumuslomakkeen, jotka olin tehnyt etukäteen heinä-elokuussa 2020 ja joihin olin pyytänyt ja saanut ohjaajiltani palautetta.¹⁵¹ Pari aloitusviestiin vastannutta pyysi lisätietoja tutkimukseni tarkoituksesta ja aineiston tallentamisesta, joten kerroin heille kohdennetusti mistä oli kyse ja mihin aineisto tallennettaisiin tutkimuksen päätyttyä. Kerroin kaikille myös aineiston anonymisointimahdollisuudesta.¹⁵² Pari aloitusviestiäni ei löytänyt perille, sillä kyseiset sähköpostitilit oli suljettu (esim. työsuhteen päätyttyä), joten päädyin lähestymään henkilöitä Facebookin ja numerotiedustelun avulla saadakseni heidät kiinni. Tietääkseni sain kaikille asianomaille viestin. Haastateltavia ilmoittautui lopulta 9, ja 3 tutkijaa halusi vastata kirjallisesti. Kaksi tutkijaa ilmoitti kieltäytyvänsä osallistumasta työkiireiden ja muiden syiden johdosta. Tein haastattelut elo-joulukuussa 2020. Kirjalliset vastaukset sain osin vasta vuoden 2021 alussa.

Digitaalisen maailman eettisiä kysymyksiä tutkineen Janet Salmonsin mukaan verkkohaastatteluja (engl. online interviews) käyttävissä tutkimuksissa seurataan olennaisesti samoja sääntöjä kuin muissakin tutkimuksissa, mutta lisäksi niissä on teknologinen ulottuvuus. Teknologian mukanaolo haastatteluissa on merkittävää erityisesti vuorovaikutuksen kannalta, vaikka monet videokonferenssipalvelut pystyvät tarjoamaan melko luonnollisen, kasvokkaista kohtaamista muistuttavan vuorovaikutustilanteen.¹⁵³ Tietokonevälitteinen kommunikointi ei kuitenkaan ole täysin sama kuin elävän tilanteen sisältämä vuorovaikutus jo siitä syystä, että kone muistuttaa läsnäolostaan aisteillemme. Vaikka näen toisen kasvot kuvaruudulla ja tiedän hänen puhuvan kanssani reaaliajassa, olen silti jollain tasolla tietoinen katsovani näyttöä, jonka teknisistä yksityiskohdista tiedän vain vähän. Kommunikaatio näytön kautta myös rajoittaa kehollista kokemista ja kehon kautta tapahtuvaa

151 Ks. liitteet.

152 Käsittelen anonymisoinnin problematiikkaa jatkossa enemmän.

153 Salmons 2012; Khalil & Cowie 2020.

viestintää ja elekieltä.¹⁵⁴ Sanallinen viestintä korostui tekemissäni haastatteluisissa.

Haastattelujen vuorovaikutus ja tulkinta

Haastattelun (video)nauhoittaminen mahdollistaa sen, että tilanteen vuorovaikutusta voidaan tarkastella ja analysoida jälkikäteen. Uudelleen kuunteleminen (ja katsominen) tuo haastattelusta esiin uusia sävyjä, joita itse tilanteessa ei ehkä huomannut lainkaan. Haastattelunauhan läpikäynti voi olla kiusallista, mutta samalla opettavaista, sillä tallenne voi paljastaa asioita myös haastattelijan manereista ja tavoista johdatella haastateltavaa.¹⁵⁵ Yhtenä tärkeimmistä haastattelijan taidoista pidän kykyä sietää hiljaisuutta haastattelutilanteessa.¹⁵⁶ Olen opetellut sitä haastatellesani ihmisiä aiemmissa opinnoissani. Hiljaisuus voi tarkoittaa sitä, että haastateltava miettii vastaustaan, aikoo sanoa jotain lisää kyseisestä aiheesta tai epäröi, muotoiliko sanottavansa oikein. Yleensä haastateltava sanoo, jos ei ymmärtänyt kysymystä. Koska haastattelu on ensisijaisesti vuorovaikutustilanne, haastattelijan on tärkeää tunnustella tilannetta ja ehkä pitäytyä kysymästä lisää jostain aiheesta, jonka huomaa olevan vaikea tai herkkä. Myös äänensävyllä voi olla merkitystä tilanteen kannalta. On toisaalta niinkin, että tilannekohtaiset tekijät ohjaavat huomaamatta haastattelun osapuolten käytöstä, eikä kaikesta voi millään olla tietoinen. Haastattelijan on hyvä tiedostaa, ettei kohtaamisen sosiaalinen dynamiikka ole täysin hallittavissa.

Haastattelu voi muistuttaa arkista keskustelua, mutta eroaa siitä institutionaalisuutensa vuoksi, kuten Ruusuvuori ja Tiittula huomauttavat. Haastattelulla on aina tietty päämäärä, johon pyritään. Haastattelijalla on jonkinlainen tiedon intressi, jonka vuoksi hän kysyy haastateltavalta asioita ja ohjaa keskustelua. Tutkimushaastattelu ei ole satunnainen kohtaaminen, vaan sitä ohjaa viime kädessä tutkimuksellinen tavoite. Keskustelusta haastattelun erottaa myös osallistujien roolit: haastattelijalla on kysymysten esittäjän ja haastateltavalla lähtökohtaisesti 'vastaajan' rooli. Myös tallentaminen lisää tilanteen institutionaalista luonnetta.¹⁵⁷ Toisaalta erityisesti kulttuuritieteissä (kansatiede, sosiaaliantropologia, folkloristiikka) korostetaan nykyisin haastattelua

154 Hokka, Kurtti & Olsson 2022, 123.

155 Tiittula & Ruusuvuori 2009, 14–15.

156 Ks. Hyvärinen 2017, 30–31.

157 Tiittula & Ruusuvuori 2009, 23.

vuorovaikutustilanteena, jossa haastattelija ja haastateltava yhdessä muodostavat merkityksiä puheena olevasta aiheesta. Folkloristi Taina Ukkonen on esimerkiksi sanonut omaan muistitietotutkimukseensa viitaten haastattelun olevan prosessi, jossa ennemmin tuotetaan kuin tallennetaan menneisyyttä käsitteleviä tulkintoja. Tutkijan näkökulmasta haastattelu voi olla tällöin viirikkeiden antamista haastateltavalle sekä osallistumista tulkintojen tekemiseen.¹⁵⁸

Tein haastattelut aikana, jolloin koronapandemian toinen aalto oli käynnissä ja tartunnat olivat nousussa. Zoom-palavereista ja muista etäyhteyden muodoista oli tullut osa arkipäivän sanastoa. Tästä syystä ajattelen, että tutkittavilla ei ollut kovin suurta kynnystä suostua etähaastatteluun. Tietokonevälitteisyys tuskin teki tilanteesta sen enempää institutionaalista, koska siihen oli totuttu jo muissa yhteyksissä. Yksi tutkittava sanoi suosivansa kasvokkain tapaamista, mutta hänkin suostui etähaastatteluun kuultuaan perusteluni (välimatkat ja koronariski). Toinen nähdäkseni olennainen seikka on se, että kaikki haastateltavani olivat itse haastatelleet ihmisiä tutkimustaan varten tavalla tai toisella. He luultavasti osasivat ennakoida tilanteen kulkua jonkin verran, ja ainakaan tilanne ei ollut heille täysin vieras, vaikka jokainen haastattelu onkin vuorovaikutukseltaan omanlaisensa. Tutkijan tausta antoi heille hyvät valmiudet haastatteluun ja oletettavasti myös vähensi tilanteen jännitystä.

Itse huomasin jännittäväni jonkin verran sekä ennen haastattelua että sen aikana. Tämä saattoi näkyä esimerkiksi nopeana puheen rytminä ja siinä, että jouduin tietoisesti kääntämään katseeni kohti tietokoneen kameraa esittäessäni kysymystä. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun tein haastatteluja etäyhteyden kautta, ja tilanteen *välittyneisyys* saattoi aiheuttaa minussa jonkin asteista kireyttä, vaikka pyrinkin hymyilemään ja olemaan täysipainoisesti läsnä kaikissa haastatteluissa. Tiedostan, etten ole haastattelijana kaikista lähestyttävini: en juurikaan kerro henkilökohtaisista asioistani enkä ole persoonaltani sellainen, että osaisin rentouttaa tilanteen tunnelmaa luontevasti. Toisaalta koen olevani hyvä kuuntelija ja osaan antaa tilaa haastateltavan puheelle. Sosiologi Paul Thompson on korostanut tutkijan kuuntelun merkitystä haastattelutilanteessa ja esittänyt, että tutkijan tehtävänä on saada ihmiset puhumaan eikä kertoa omia tietojaan tai mielipiteitään.¹⁵⁹ Itse kuitenkin koen,

158 Ukkonen 2000, 79.

159 Thompson 1988, 209–210.

että tutkija voi omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan kertomalla rakentaa luottamusta haastateltavan kanssa ja siten mahdollistaa vuorovaikutuksen sujuvuus tilanteessa.

Haastattelutallenteita kuunnellessani huomasin, että haastattelut etenevät melko suoraviivaisesti kysymys-vastaus-mallia seuraten. Sekä minulla että haastateltavilla tuntui olevan roolijako selvänä mielessä – minä kysyn ja he vastaavat. Lisäksi haastattelupuhe pysyi pääosin koko ajan aiheessa ilman, että kerronta olisi merkittävästi ajautunut sivupoluille, mikä osoittaa haastateltavien kyvyn fokusoitua kuhunkin aiheeseen kerrallaan. Kysyin muutamia lisäkysymyksiä tilanteissa, joissa haastateltava sanoi jotain, mikä erityisesti kiinnitti huomioni, esimerkiksi jonkin ilmaisun, jonka merkityksestä en ollut varma. Pääosin seurasin kuitenkin kysymysrunkoa. Haastattelut olivat ajallisesti kompakteja, kestäen keskimäärin tunnin ajan, ja pisimmillään tunti kaksikymmentä minuuttia.

On tyyppistä, että nauhoitetut aineistot litteroidaan eli muutetaan kirjalliseen muotoon analyysia varten. Litterointi helpottaa tärkeiden yksityiskohtien havaitsemista. Litteroinnin tarkkuus on tärkeää erityisesti tutkimuksissa, joissa ollaan kiinnostuttu sanotun lisäksi non-verbaalisesta viestinnästä ja vuorovaikutuksesta (tämä tosin edellyttää videotallennusta).¹⁶⁰ Sosiaaliantropologi Laura Huttunen toteaa etnografiseen tutkimukseen viitaten, että nauhoitetut ja litteroidut haastattelut mahdollistavat kielenkäytön hienovireisen analyysin, mutta (tutkittavan ilmiön) kokonaisuutta hahmotettaessa kenttäpäiväkirjaan kirjatut havainnot tietyistä puheenaiehistä ja -tavoista voivat myös olla arvokkaita. Muistiinpanoihin kirjatut haastattelut ovat tarkkuudeltaan vaihtelevia, mutta yhtä kaikki käyttökelpoisia analyysia muodostettaessa. Kirjatessaan ylös haastattelun kulkua tutkija peilaa samalla omia miellejhtymiään ja tutkimuskirjallisuuden näkökulmia haastateltavien puheeseen tehden jo jonkinlaista esianalyysia.¹⁶¹

Tutkimuksessani litteroin haastattelujen videotallenteet ja käytin niitä haastatteluista tekemiäni muistiinpanojen ohella väitöskirjojen analyysin tukena. Halutessani palauttaa mieleen haastattelutilanteen vuorovaikutukseen liittyviä yksityiskohtia saatoin myös katsoa tallenteita uudelleen ja tehdä tarkennuksia muistiinpanoihin. Litteraatit mahdollistivat aineiston keskeisen sisällön hahmottamisen ja luokittelun, jota voidaan pitää varsinaisen analyysin

160 Tiittula & Ruusuvaori 2009, 16.

161 Huttunen 2010, 41–43.

esiasteena.¹⁶² Kuten laadullisen aineiston analyysissä muutenkin, olennaista ei ole niinkään aineiston määrä, vaan laatu ja se miten aineisto mahdollistaa tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Aineisto ei kuitenkaan yleensä tarjoa suoria vastauksia tutkimusongelmaan, vaan tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinta ohjaavat aineiston käsittelyä. Aineistosta ei itsessään nouse esiin asioita, vaan kyse on aina tutkijan tutkimuskysymysten pohjalta tekemistä valinnoista ja tulkinnasta.¹⁶³

Haastattelujen kulun osalta en koe sukupuolella olleen kovin suurta merkitystä.¹⁶⁴ Myöskään se seikka, että haastateltavat olivat minua vanhempia, ei nähdäkseni vaikuttanut olennaisesti haastattelujen kulkuun. Koin olevani jokseenkin tasavertainen haastateltavieni kanssa, vaikka he olivat kokeenempia tutkijoita, ja muutenkin tunsin kuuluvani samaan ”akateemiseen heimoon” kuin tutkittavani.¹⁶⁵ Liiallinen läheisyys tutkittaviin voi aiheuttaa perspektiiviharhan, mutta käytännössä tutkijan on hyvä tiedostaa suhteensa tutkittaviin ja tutkittavaan aiheeseen joka tapauksessa.¹⁶⁶ Jonkinlainen sisäpiiriläisyys näkyi siinä, että saatoimme esimerkiksi keskustella etnografisesta metodologiasta ilman tarvetta selitellä, mitä tarkoitamme.

Haastattelukysymykset koskivat etupäässä kirjoittamista, koska halusin saada tietoa aiheesta, jota käsitellään tutkimusteksteissä vähemmän. Toisaalta, kuten myös haastateltavat toivat esiin, kirjoittaminen on vahvasti läsnä etnografisessa tutkimusprosessissa aina ensimmäisistä kenttämuistiinpanoista lähtien. Vaikka siis kysymysteni kantavana teemana oli kirjoittaminen, pääsin sen kautta tutustumaan kokonaisuudessaan tarkemmin siihen, miten etnografiaa tuotetaan, mitä kokemuksia siihen liittyy ja mitkä ovat tutkimusprosessin keskeisiä elementtejä. Haastattelujen kiinnostavaa antia oli myös se, kun tutkijat pohtivat suhdettaan väitöskirjaansa nykyhetkestä käsin. On huomattava, että väitöskirjojen valmistumisesta oli jo kulunut aikaa silloin, kun tein haastattelut elokuussa 2020. Enimmillään aikaa oli kulunut lähes 10 vuotta. Osa haastateltavista ei ollut edes avannut väitöskirjaansa sitten väitöstilaisuuden. Tämä aiheutti sen, että haastattelupuhe muistutti paikoin

162 Ks. Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 19.

163 Ks. Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 14–15.

164 En kysynyt osallistujilta heidän sukupuoli-identiteetistään, eikä sukupuoli muutenkaan ole tutkimukseni fokuksena. Sukupuolen merkityksestä haastattelutilanteessa, ks. Koivunen & Ylöstalo 2017, 242.

165 Ks. Ylijoki 1998.

166 Esim. Coffey 1999, 20, 34.

muistelukerrontaa.¹⁶⁷ Tekemäni haastattelut eivät olleet varsinaista muistitietotutkimusta, mutta kaikenlaisia haastatteluja tehdessä on hyvä olla tietoinen ajallisen ja usein myös fyysisen etäisyyden merkityksestä siinä, mikä tulee kerrotuksi ja miten.

Minulla ei ollut aluksi tarkkaa kuvaa siitä, mitä etsin haastatteluaineistosta. Haastattelut tuntuivat puhuvan eri aiheista kuin mihin narratiivinen näkökulma minua ohjasi tekstiaineiston tulkinnessa. Syy tähän on se, että laadin haastattelukysymykset ja tein haastattelut oikeastaan jo ennen kuin olin tarkemmin määritellyt teoriakehyksen, johon tutkimukseni nojaa. Mieleeni ei kuitenkaan tullut hylätä aineistoa epäolennaisena, vaan päädyin siihen, että voin käyttää sitä kontekstualisoimaan väitöskirja-aineistoa. Haastattelujen kautta muodostin ymmärrystäni niistä kirjoittamisen ja tutkimustyön reunaehdoista, jotka ohjasivat tutkijoita heidän väitöskirjansa aikana. Analyysin edetessä huomasin kuitenkin, että kontekstitiedot ovat olennaisia myös tutki-juuden rakentumisen ja merkityksen kannalta.

Tulkintaprosessin aikana luin – lähiluvun tapaan – haastattelulitteraateja useaan otteeseen. Tein kirjoitusohjelmalla muistiinpanoja ja alleviivasin tai ”paksunsin” tärkeitä tekstikohtia. Systemaattisuuden sijasta analyysiani ohjasi erityisesti alussa sattumanvaraisuus ja jopa henkilökohtainen mieltymys sen suhteen, mitä pidin itse merkittävänä näkökulmana.¹⁶⁸ Tätä selittää osittain se, haastattelujen merkitys tutkimuksen kannalta alkoi tarkentua siinä vaiheessa, kun olin jo edennyt tekstiaineiston analyysin kohdalla ja uppoutunut narratiiviseen käsitteistöön. Haastattelut tulivat tulkinnan osaksi vähän jälkijunassa, mikä ilmenee paikoin analyysin epätasapainona.

Haastattelujen eettinen arviointi

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) käsittelee Suomessa tieteelliseen tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja edistää tutkimusetiikkaa. Neuvottelukunnan määrittämään hyvään tieteelliseen käytäntöön sisältyy esimerkiksi se, että tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten

167 Muistelukerronnasta ks. Hytönen 2014.

168 Vetoan tässä siihen näkemykseen, että tutkimusprosessissa ”ihan kaikki ei ole perusteltavissa, vaan persoonallisten mieltymysten ja silkkojen sattumien vaikutus on melkoinen” (Latvala, Peltonen & Saresma 2004, 23).

arvioinnissa.¹⁶⁹ Eettisten elimien antamien yleisten ohjeistusten lisäksi on tutkimusala- ja suuntauskohtaisia eettisiä ohjeita ja suosituksia, jotka ohjaavat tutkimuksen tekemistä.

Laadulliseen tutkimukseen kuuluva eettinen arviointi koskettaa ennen kaikkea seuraavia näkökohtia: harmin tai vahingon välttäminen (tutkittaville), itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja yksityisyyden suojaaminen. Yksityisyyden suojaamisen voi myös ajatella sisältyvän kahteen edelliseen: tutkija pyrkii turvaamaan ihmisten yksityisyyden jottei (tutkimukseen osallistuminen) aiheuttaisi heille harmia ja koska ajattelee tutkittaviensa olevan oikeutettuja yksityisyyteen.¹⁷⁰ Laadullisessa tutkimuksessa korostuu eettisten ohjeistusten sijaan tutkijan tapauskohtainen eettinen harkinta siinä, että tuotettu tieto vastaa tutkimuskysymyksiin ilman, että tiedon tuottaminen tai sen julkituonti tutkimustekstissä aiheuttaisi kohtuutonta haittaa tutkittaville.¹⁷¹ Koen tällaisen harkinnan asianmukaiseksi suorittamieni haastattelujen ja kyselyjen sekä koko tutkimukseni osalta. Ensinnäkin on hyvä todeta, että tiedollinen intressini oli ja on toissijainen suhteessa tutkittavieni oikeuksiin. Lähtökohtainen eettinen vastuuni oli olla aiheuttamatta tutkimuksellani harmia niille, jotka ovat siihen tavalla tai toisella osallistuneet tai joiden tuottamaa tekstiä olen käyttänyt aineistona (väitöskirjat). Tästä vastuu koskee tietysti myös itseäni: mikään tutkimus ei ole sen arvoinen, että sen tekijä joutuu kärsimään kohtuutonta haittaa sen seurauksena.

Haastatteluihin liittyvä tärkeä eettinen kysymys koskee pseudonymisointia ja anonymisointia. Molemmissa on kyse *henkilötiedoista* ja niiden käytöstä. Tietosuojavastaava Helena Eronen toteaa tietosuojalainsäädäntöön viitaten, että kaikki tiedot, jotka voidaan yhdistää elävään ihmiseen, ovat henkilötietoja. Suoraan henkilön voi tunnistaa esimerkiksi nimestä, henkilötunnuksesta, valokuvasta ja sormenjäljestä; epäsuoria tunnisteita, joista henkilön voi tunnistaa kohtuullisen helposti, ovat esimerkiksi ammatti ja työpaikka. Pseudonymisointi on henkilötietojen käsittelemistä siten, että tietoja ei voida enää yhdistää tiettyyn henkilöön ilman lisätietoja, kuten koodiavainta. Käytännössä pseudonyymi on henkilön oikean nimen korvaava peitenimi tai vastaava koodi. Anonymisointi puolestaan tarkoittaa henkilötietojen käsittelyä niin, että henkilö ei ole tunnistettavissa niistä. Tunnistamisen täytyy tällöin

169 Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.

170 Hammersley 2018, 28–30.

171 Iphofen & Tolich 2018, 5; Vakimo 2010, 95.

estyä peruuttamattomasti – mikä käytännössä merkitsee kaikkien tunnistetietojen hävittämistä tutkimuksen loppuksi.¹⁷²

Kysyin haastattelujen aluksi, oliko haastateltava tutustunut suostumuslomakkeeseen ja oliko siitä herännyt jotain kysyttävää. Osa haastateltavista oli palauttanut suostumuslomakkeen jo ennen haastattelua ja siten osoittanut ymmärtävänsä, mistä oli kyse. Kysyin jokaiselta tutkimukseen osallistuneelta myös siitä, saako henkilön oma nimi näkyä tutkimustekstissä silloin, kun viitataan haastatteluihin tai kirjallisiin vastauksiin. Huomautin siitä, että nimi ilmenee silloin kun käsittelen väitöskirjoja, sillä väitöskirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia, mutta että tarvittaessa voin häivyttää tunnistetiedot haastattelu-/kyselyvastausten osalta. Kaksi osallistujaa sanoi suoraan, ettei halua nimensä esiintyvän haastattelulainauksen tai -viittausten yhteydessä, ja lisäksi kaksi jäi miettimään asiaa. Loput sanoivat, että oma nimi saa näkyä. Se, että niinkin moni epäröi nimensä julkaisua, antaa olettaa, että tietosuoja-asiat ovat osallistujille tärkeitä. Kyse ei varmastikaan ole siitä, ettei minuun tutkijana luoteta, vaan että digitaalinen aikamme edellyttää olemaan tarkka siitä, mitä kertoo kenellekin ja missä yhteydessä. Oma nimi on suora henkilötunniste, ja julkisena dokumenttina väitöskirjani tulee vastaan esimerkiksi Google-hakujen kautta. Kyse ei ole välttämättä edes siitä, että henkilö pelkäisi tulevansa esiin epäedullisessa valossa tai paljastavansa jotain arkaluonteista esimerkiksi omista tutkittavistaan (toki sekin voi olla syynä), vaan paremminkin oman yksityisyyden varjelusta. Kaikilla ihmisillä on oikeus suojella yksityisyyttään, ja se voi tarkoittaa sitä, ettei osallistu tutkimuksiin tai jos osallistuukin, niin ei omalla nimellään.

Tutkimukseni on yksityisyydensuojan kannalta hieman kimurantti. Käsitellessäni väitöskirjoja on ymmärrettävää, että viitataan niihin käyttäen tutkijoiden nimiä. Väitöskirjat ovat julkisia, ne löytyvät yliopistojen kirjastojen tietokannoista,¹⁷³ minkä lisäksi on hyvän tieteellisen käytännön mukaista tutkimukseen viitattaessa osoittaa, kenen työstä on kyse.¹⁷⁴ Haastattelut ja kyselyt ovat kuitenkin asia erikseen, niissä tunnistetiedot tulee yleensä häivyttää joko pseudonymisoinnin tai anonymisoinnin kautta. Mutta koska haastateltavani ovat samoja ihmisiä, joiden tutkimuksia analysoin käyttäen heidän nimiään, ei täysi anonymisointi ole mitenkään mahdollista jo siitä syystä, että

172 Eronen 2019.

173 Osaa tutkimuksista ei ole kuitenkaan saatavilla sähköisenä, vaan niistä on vain painettu versio kirjastoissa.

174 Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.

haastatteluissa ja kyselyissä käsitellään asioita, jotka liittyvät väitöskirjoihin.¹⁷⁵ Päädyin joka tapauksessa siihen, että en käytä haastateltavien nimiä aineiston analyysissä ja pyrin mahdollisuuksien mukaan häivyttämään haastattelusitaateista suorat viitteet henkilöiden tutkimuksiin, kuten aiheisiin. Nimien sijasta käytän haastateltavista aakkoskirjaimia (A–L, sillä haastateltavia ja kirjallisesti vastanneita oli 12). Tiedostan, ettei tämä menettely ole yksityisyydensuojan kannalta täydellinen, mutta katsoin sen kuitenkin tässä kohtaa riittäväksi. Käytin myös tutkijan harkintaani siinä, millä tavoin tuon esiin osallistujien näkemyksiä. Esimerkiksi jos kyseessä oli arkaluontoinen asia, pohdin hyvin tarkasti, onko sen esiintuominen tekstissä tulkintani ja kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta olennaista. Aineiston oikeudenmukainen mutta samalla sensitiivinen käsittely oli analyysini johtava eettinen periaate.

Haastattelut edellyttävät tutkijalta aina eettistä harkintaa. Tiittulan ja Ruusuvuoren mukaan haastattelijan ja haastateltavan välinen *luottamuksellisuus* tarkoittaa, että haastattelijan on kerrottava avoimesti haastattelun ja tutkimuksen tarkoituksesta, käsiteltävä saamiaan tietoja luottamuksellisesti sekä suojeltava tutkittavien anonymiteettia tutkimusta kirjoittaessaan.¹⁷⁶ Kuten sanottua, kerroin sähköpostitse tutkimukseni sisällöstä ja tavoitteista sekä aineiston tallentamisesta, ja vastasin niihin tarkentaviin kysymyksiin, joita tutkittaville oli herännyt. Kerroin myös mahdollisuudesta ottaa minuun jälkeenpäin yhteyttä, jos mieleen tulee jotain kysyttävää tutkimuksesta tai muistaa jotain sellaista, mitä ei haastattelutilanteessa muistanut sanoa, tai jos jostain syystä haluaa vielä perua osallistumisensa tutkimukseen. Erityisesti yhden haastateltavan kohdalla tunsin tarpeelliseksi painottaa osallistumisen vapaaehtoisuutta, sillä hän vaikutti epäilevän tutkimukseni tarkoituksiperiä.

Luottamuksellisuus tarkoittaa myös aineiston säilyttämiseen ja tallentamiseen liittyvää huolellisuutta. Tallensin haastattelutiedostot ja kirjalliset kyselyvastaukset, sekä täytetyt suostumusta ja aineiston tallennusta koskevat lomakkeet ulkoiselle kovalevyllä, jota säilytän kotonani. Tutkimuksen päätyttyä luovutin aineiston ja lomakkeet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistoon. Arkistotallennusta koskevan lomakkeen sain SKS:lta. Aineisto on saatavilla arkistosta myöhempään tutkimuskäyttöön. Selvitin tutkittavilleni,

175 Craig Scottin (2005, 249) mukaan anonymiteettia kannattaa ajatella jatkumona, jonka ääripäissä ovat täydellinen anonymiys ja melkein tunnistettavuus; laadullisessa tutkimuksessa harvoin saavutetaan täyttä anonymiteettia jo siitä syystä, että tutkittavat usein tuntevat toisensa.

176 Tiittula & Ruusuvuori 2009, 17.

että alkuperäisessä aineistossa tulee olla mukana osallistujan nimi, vaikka sitä ei tutkimustekstissä näkyisi. Yhden haastateltavan kohdalla päädyttiin kuitenkin siihen, ettei hänen nimeään mainita videotallenteella. Toisen kohdalla poistin pyynnöstä tallenteelta yhden arkaluontoisen osan. Koen tärkeäksi luottamuksellisuuteen sisältyväksi toimintatavaksi senkin, että tutkittavat saivat luettavakseen heitä koskevat tekstiosuudet ennen tutkimuksen julkaisua. Tämä liittyy ennen kaikkea siihen, että voin turvallisin mielin seistä tutkimukseni takana ja puolustaa sitä, kun annoin osallistujien nähdä ja kommentoida kirjoittamaani tekstiä etukäteen. Vastaan itse tekemistäni tulkinnoista, mutta tekstin luetuttaminen antoi takeet siitä, etten tule loukanneeksi ketään tai tule väittäneeksi sellaista, mikä ei haastateltavien mielestä pidä paikkaansa.

3. ETNOGRAFISEN TIEDON MUODOSTUMINEN

3.1. Epistemologisia lähtökohtia

Etnografian tarkoitus on *tuottaa tietoa* jostain kulttuurisesta ilmiöstä tai ihmisryhmästä.¹⁷⁷ Tiedon tuottaminen on intentionaalista, tarkoitushakuista toimintaa, joskin etnografista kenttätöitä on luonnehdittu myös ennakoimattomaksi siinä mielessä, että kentällä usein ilmenee asioita, joihin tutkija ei ole varautunut ja joista hän saa tietää sattumanvaraisesti. Tutkimuksen suunnan muuttuminen voi edellyttää improvisointia ja heittäytymistä.¹⁷⁸ Aineistossani haastateltava toteaaakin: ”[S]ehän on todella muutosaltis ja sattuma-altis tapa tuo etnografia tehdä tutkimusta. Että kun siinä ollaan ihmisten kanssa tekemisissä niin se tuottaa jatkuvasti uusia väyliä siirtyä uusille poluille.”¹⁷⁹ Ennakkoluulottomuudesta on kenttätilanteissa hyötyä, vaikka tutkija tekeekin tutkimusta koko persoonallaan, elämänhistoriansa ja osaamisensa kautta.¹⁸⁰ Tutkimussuunnitelman laadinta, kentälle meneminen, aineiston tuottaminen ja kirjoittaminen ovat kuitenkin selvästi suunnitelmallista ja keskittyneitä toi-

177 Annamaria Marttilan (2014, 363) mukaan etnografia tarkoittaa tietyn (osa-)kulttuurin tiheää kuvaamista sekä kulttuurin näkyvien ja näkymättömien merkitysjärjestelmien analyysia. Etnografialla viitataan sekä tutkimusprosessiin että sen kautta syntyneeseen produktiin, tutkimustekstiin. Etnografian eri määritelmistä, ks. Kwame Harrison 2018, 3–5.

178 Cerwonka & Malkki 2007, 20; myös Kwame Harrison 2018, 43–44.

179 Haastateltava I.

180 Ks. Suopajarvi, Koskinen-Koivisto, Korjonen-Kuusipuro, Hytönen & Hämeenaho 2019, 42; Madden 2017, 19; Gould 2016, 15–16; Coffey 1999, 59.

mintaa. Käytännössä kaikki tutkimusprosessiin kuuluvat vaiheet tehdään sitä varten, että tutkimus tuottaisi (eettisesti kestävä) uutta tietoa kohteestaan. Etnografista tutkimusta leimaa *prosessimaisuus*, jossa tutkimuksen eri vaiheet liukuvat ja tapahtuvat lomittain. Esimerkiksi kirjoittaminen alkaa yleensä alustavina muistiinpanoina ja se jatkuu etnografisen tekstin viimeistelyyn asti. Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineistoni valossa etnografista tiedon muodostumista koko tutkimusprosessin osalta ja avaan näkökulmia etnografisen tiedon narratiiviseen puoleen.

Etnografian prosessimaisuus liittyy myös siihen, että etnografista tietoa muodostuu tutkimuksen teon eri vaiheissa, ja myös odottamattomissa tilanteissa. Uusi tieto voi syntyä jostain kentällä tulleesta oivalluksesta tai kun tutkija lukee aineistoa uudesta näkökulmasta, hyödyntäen samalla kaikkea aiheesta aiemmin kirjoitettua. Tietoa syntyy *hermeneuttisesti*, niin että uusi ymmärrys rakentuu aiemman tiedon varaan, joko asteittain ja kumulatiivisesti tai vastaavasti yksittäisten oivallusten kautta, kun tutkija tajuaa jotain, mikä on ehkä ollut ilmeistä, mutta jonka käsittäminen on vaatinut oman aikansa.¹⁸¹ Tiedon muodostuminen liitetään etnografiassa tutkijan ja tutkittavien väliseen verbaaliseen, sanattomaan ja emotionaaliseen vuorovaikutukseen, mutta samalla korostetaan tutkijan merkitystä tulkintojen tekijänä.¹⁸² Seuraavassa haastattelulainauksessa ilmenee, miten etnografinen tulkinta syntyy hiljalleen tutkimuksen edetessä.

No mä koetan muistella niitä ensimmäisiä haastatteluja, ja kun mä sitten ajelin junalla pitkin poikin ja, mulla ei varmaan ollu edes läppäriä silloin, niin kyllä mä silloin tein niitä käsimuistiinpanoja siellä sitten pitkin matkaa. Et siellä tuli paljon sellaisia oivalluksia, jotka kanto loppuun asti. Ajatukset lähti kasvamaan heti sieltä alusta alkaen. Aina kun kävi tekemässä haastattelun, sanotaanko niitä nyt kenttämuistiinpanoiksi, se oli semmoista jäsentelyä ja hahmottelua siitä tilanteesta. Niitä kun sitten teki, niin alkoi kasvamaan niitä ituja.¹⁸³

Etnografisessa tutkimusprosessissa tulkinta ja analyysi ovat sisäänkirjoitettuna kaikkiin tutkimusvaiheisiin.¹⁸⁴ Harry Wolcott on kuvannut laadullisen aineiston ja sen analyysin jännitettä siten, että analyysissa aineisto muuttetaan toiseen, teoreettisempaan muotoon. Aineistosta muokataan analyysin kautta jotain sellaista, mitä ei aiemmin ollut olemassa – uutta tietoa.¹⁸⁵ Sosi-

181 Ks. Kajander 2013, 71; Ricœur 2000, 119.

182 Gould 2016, 15; Hakala & Hynninen 2007, 211; Coffey 1999, 22–23, 37.

183 Haastateltava B.

184 Ks. Kwame Harrison 2018, 43–44; O'Reilly 2009, 14–16; Lappalainen 2007a.

185 Wolcott 1994, 15.

aalinen todellisuus ei kuitenkaan ilmene tutkijalle monografian tai artikkelin muodossa, vaan analyysin tekemiseen liittyy monia valintoja, jotka tulisi aukikirjoittaa tekstiin – aineiston ja ajatteluprosessin sotkuisuudesta huolimatta.¹⁸⁶ Etnografisen aineiston analyysissa on toisaalta nähty tärkeänä säilyttää vahva yhteys empiiriseen kenttäaineistoon esimerkiksi haastattelulainausten ja kenttämuistiinpanojen muodossa.¹⁸⁷ Toisin sanoen siirryttäessä analyysissa yleisemmälle, teoreettiselle tasolle, etnografia pyrkii nojaamaan kentällä kulttuihin kertomuksiin ja tutkijan subjektiivisiin kokemuksiin.¹⁸⁸

Etnografiassa ei ole laajasti hyväksyttyjä näkemyksiä siitä, mitä analyysin tai kirjallisen representaation tulisi sisältää.¹⁸⁹ Osittain tähän vaikuttaa se, että etnografiaa tehdään nykyisin niin monella eri tieteenalalla. Sosiologisessa etnografiassa on nähty olevan kaksi vallitsevaa tutkimussuuntausta: Grounded theory ja laaja tapaustutkimus. Grounded theory on *induktiiviselle päättelylle* perustuva tutkimustapa, jossa pyritään puhtaisiin kenttähavaintoihin ilman aineiston muodostusta ohjaavaa teoriaa. Aineiston pohjalta rakennetut analyysiluokat ja tehdyt päätelmät nojaavat vahvasti tutkijan havaintoihin ja siihen mitä kenttätilanteissa nousee esiin. Grounded theoryn etuna on se, että tutkimuksessa pyritään tuomaan esille tutkittavien omia näkökulmia ilman teorian suodatusta. Laaja tapaustutkimus (engl. extended case method) on puolestaan teorialähtöisempi tutkimustapa, jossa tutkijalla on teoreettisesti perusteltuja käsitteitä ja malleja, joita soveltamalla hän tutkii valittua kohderyhmää. Laaja tapaustutkimus tuottaa siten *teoriajohteista* etnografiaa, jossa tutkimustoiminta nostaa esiin, vahvistaa tai problematisoi olemassaolevia teorioita, siinä missä Grounded theoryssa tutkittavien kertomukset ohjaavat etnografian muodostusta.¹⁹⁰

Näiden tutkimussuuntausten ohella on puhuttu myös *abduktiivisesta tutkimustavasta*, jossa huomioidaan se, että jokaisen havainnon taustalla vaikuttaa jonkinlainen teoreettinen esiyymmärrys. Esimerkiksi sosiologit Colin Jerolmack ja Shamus Khan ovat sanoneet, että etnografit lähestyvät kenttää

186 Ks. Atkinson 1992, 5; Bönisch-Brednich 2018, 3.

187 Ks. Davies 2008, 194.

188 Etnografista analyysia ja tulkintaa käsittelem tarkemmin luvussa 3.5.

189 Abramson & Dohan 2015.

190 Jerolmack & Khan 2017, 2–3; O’Reilly 2009, 104; Tavory & Timmermans 2009. Antropologiassa vastaavanlaisesta jaottelusta käytetään nimitystä emisistinen (emic) ja etisistinen (etic) tutkimus, ks. Harris 1990; aineistossa esim. Pietilä-Litendahl 2014, 36. Hämeenaho (2014, 66) kertoo tehneensä induktiivista sisällönanalyysia, sen sijaan deduktiivisesta päätte-lystä ei löytynyt aineistossani esimerkkejä.

sosiaalisesti hienosyisellä tavalla, joka ohjaa miten he havainnoivat ja tulkitsevat havaintojaan ilman tiukkaa sidosta Grounded theoryn induktiiviseen tai laajan tapaustutkimuksen edustamaan deduktiiviseen päättelyyn. Etnografilla on *analyttiset linssit*, jotka toimivat eräänlaisena kompassina, kun tutkija navigoi kentän monisyisissä sosiaalisissa verkostoissa. Analyttiset linssit auttavat tutkijaa kiinnittämään huomiota oikeisiin asioihin mutta eivät varsinaisesti määrää mitä tulisi nähdä.¹⁹¹ Lukeneisuus ja teoreettinen tietämys antavat tutkijalle tietyn näkökulman, mutta hän käyttää niitä oman persoonansa kautta kentän vaihtuvissa tilanteissa. Linssien ohella puhutaan myös *etnografisesta katseesta*, joka viittaa samaan asiaan.¹⁹² Tällöin havainnointi on pyrkimystä holistiseen, monipuolisesti kohdetta sen ja sen ympäristöä hahmottavaa tarkastelua, johon sisältyy myös luovaa asioiden yhdistelyä etnografisen narratiivin luomiseksi.¹⁹³ Suhteessa teoriaan abduktiivinen analyysi yrittää paremminkin rakentaa uutta kuin pitäytyä vanhassa, ja tämä on nähtävissä myös aineistossani. Esimerkiksi Piritta Pietilä-Litendahl tuo andalusiolaisten naisten arkea käsittelevän tutkimuksensa johdannossa esiin teorian, aineiston ja tulkinnan tiiviin yhteyden:

Tulkintani syntyi analyysiprosessien kautta luomani tiheän kuvauksen ja teoreettisen tiedon välisessä vuoropuhelussa. Erityisesti fyysinen ja ajallinen etäännyminen tutkimuskentästä helpotti tulkinnan ”teoreettisen käännöksen” tekemistä.¹⁹⁴

Vuorovaikutus tiheän kuvaamisen ja teorian välillä liittyy tiedon tuottamisen *dialogisuuteen*, joka on erityisesti refleksiivisen käänteen myötä tullut keskeiseksi tavoitteeksi etnografiassa ja kulttuurintutkimuksessa laajemmin.¹⁹⁵ Dialogisen, tutkijan ja kentän väliseen vuoropuheluun nojaavan tutkimustavan kautta on pyritty pois yksiaanisista, tutkittavien näkökulman hukkaavista kulttuurin kuvauksista ja sen sijaan peräänkuulutettu tutkittavien osallisuutta tutkimuksen eri vaiheissa. Tähän liittyen on nähty, että aineistoa ei niinkään kerätä kentältä, vaan tuotetaan yhdessä tutkittavien kanssa; samaten kentän, eli sen tilan, tilanteen tai sosiaalisen verkoston, jossa aineisto tuotetaan, voi ajatella rakentuvan tutkijan ja tutkittavien välisessä jatkuvassa

191 Jerolmack & Khan 2017. Maddenin (2017, 18) mukaan etnografian on löydettävä keskitie induktiivisen ja deduktiivisen analyysin väliltä rakentaessaan kertomustaan.

192 Komulainen 2014, 246.

193 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 18; O'Reilly 2009, 99.

194 Pietilä-Litendahl 2014, 46.

195 Ks. Venäläinen & Kinnunen 2022, 25; Siikala 1997, 48; Crapanzano 1990; Tedlock 1979.

vuorovaikutusprosessissa.¹⁹⁶ Palaan kysymykseen etnografian dialogisuudesta useaan otteeseen tutkimukseni aikana.

Parissa aineistoni väitöskirjassa viitataan *kulttuurianalyysiin* kuvattaessa omaa etnografista tutkimustapaa.¹⁹⁷ Sillä tarkoitetaan lyhyesti itselle tutun jokapäiväisen elämän ja arjen tarkastelua ennakkoluulottomasti. Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin mukaan tutkimustavassa fokusoidaan siihen, mitä tapahtuu, kun mitään merkittävää ei näytä tapahtuvan.¹⁹⁸ Tämä vertautuu siihen, että etnografiaa on kuvattu ”syvähengailuna” (engl. deep hanging out), mikä tarkoittaa tutkijan tiivistä, uppoutuvaa oleskelua tutkittavassa yhteisössä, osallistumista ihmisten arkiseen olemiseen.¹⁹⁹ Sekä kulttuurianalyysiin että syvähengailuun näyttäisi siten liittyvän ennakkoluuloton heittäytyminen tutkimukseen ja eläminen tilanteen ehdoilla, kuten seuraavassa haastattelukatkelmassa todetaan:

[M]ulla siinä työssä aiheeksi valikoitui se, että miten kulttuuri muodostuu erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja toiminnassa, ja koin että ainoa millä mä tavoitan sen kokonaisuuden missä kulttuuri tapahtuu tai missä se muotoutuu on menemällä mukaan. Ja mulle etnografia oli hyvin kokonaisvaltaista heittäytymistä aiheen pariin.²⁰⁰

Vaikka kulttuurianalyysissä korostuu tilanteisiin meneminen ilman odotuksia, samalla myönnetään, että on mahdotonta nähdä tai kuvata jotakin soveltamatta siihen yhtä tai useampaa ennakko-oletusta ja kulttuurista merkitystä.²⁰¹ Näin kulttuurianalyysi tulee lähelle abduktiivista lähestymistapaa, jossa teoria ja havainnot toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Riippumatta siitä, minkälaista nimitystä etnografi tutkimustavastaan käyttää, tutkimusprosessi tulee aina kuvata tarkoin. Aineistossani painotetaankin refleksiivisyyden merkitystä koko tutkimuksen selkärankana.²⁰²

Tarkasteltaessa etnografista tiedonmuodostusta voi olla kiusaus hypätä suoraan kenttätööhön, koska se on leimallisesti toimintaa, joka erottaa etnografian muista tutkimustavoista. Kuitenkin, kuten perinteentutkija Seppo Knuutila huomauttaa, aineiston muodostaminen ja asettaminen tutkimuksen kohteeksi alkaa aina kysymyksestä, joka ilmaisee tutkijan tiedonha-

196 Aineistossa esim. Nenola 2019; Isotalo 2015, 75.

197 Esim. Ala-Pöllänen 2017, 21.

198 Ehn & Löfgren 2007, 11, 16; ks. myös Frykman & Gilje 2003, 8.

199 Esim. Walmsley 2018, 276–277.

200 Haastateltava J.

201 Ehn 2014, 74.

202 Esim. Haapoja 2017, 229; Isotalo 2015, 59; Hämeenaho 2014, 49.

lua. Tutkimusaineistot tulevat merkityksellisiksi vasta sen jälkeen, kun niiltä on kysytty jotain ja kun ne ovat kontekstualisoitu.²⁰³ Etnografian yhteydessä tämä merkitsee, että tutkija alkaa muodostaa kenttäänsä ja ”suuntamaan tutkijan katsetaan” kysymällä alkuun jotain sellaista, mikä tuntuu kiinnostavalta jossain ilmiössä. Alustavat kysymykset auttavat rajaamaan mahdollista tutkimuskohdetta ja puolestaan kysymään yhä tarkempia kysymyksiä, joista tutkimuskirjallisuuden lukemisen ja kenttätyökokemusten kautta hioutuvat lopulta tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksen on tarkoitus vastata.²⁰⁴ Jos tutkimustehtävä asettaa tutkimuksen yleisen tavoitteen, tutkimuskysymykset kohdistuvat selkeämmin aineiston muodostumiseen ja siihen, minkälaista tietoa tutkimuksen on tarkoitus tuottaa. Hämeenahon väitöskirjan tutkimuskysymykset valaisevat kysymysten roolia etnografiassa:

Keskeiset tutkimuskysymykset ovat: Millaisista tekijöistä hyvä arki äitien kertoman mukaan rakentuu? Mitä maaseutu ja paikallinen yhteisö merkitsevät heidän arjessaan? Mikä on julkisten palvelujen rooli osana hyvän arjen rakentumista ja pysyvyyttä?²⁰⁵

Olennaisena kriteerinä tutkimuskysymyksille voidaan pitää sitä, että ne ovat linjassa tutkimuksen suunnitelman ja käytettävien menetelmien kanssa – toisin sanoen, että kysymyksiin on mahdollista vastata tutkimuksen puitteissa.²⁰⁶ ”Etnografiseksi” kysymyksen voi tehdä esimerkiksi se, että fokus on asianosaisten kokemuksissa ja merkityksenannoissa. Tutkimissani väitöskirjoissa ollaan usein kiinnostuneita siitä, miten ihmiset kertovat jostain asiasta ja mitä *merkityksiä* he liittävät johonkin ilmiöön, kuten esimerkiksi hyvään arkeen.²⁰⁷ Yllä olevissa kysymyksissä kiinnittää toisaalta huomiota niiden laajuus ja tulkinnanvaraisuus: esimerkiksi äitien hyvän arjen rakentuminen maaseudulla on jo itsessään niin laaja teema, että siitä voisi kirjoittaa kirjan; toisaalta sitä koskevaan kysymykseen ei voi antaa yksiselitteistä vastausta, koska hyvän arjen merkitykset vaihtelevat. Etnografisen tiedon *näkökulmasidonnaisuus* tulee siten implisiittisesti esiin jo tutkimuskysymyksiä tarkastellessa.

Tutkimuskysymyksillä on merkittävä rooli koko tekstin ymmärtämisen kannalta, koska ne osoittavat mihin asioihin kerronta keskittyy. Kysymyk-

203 Knuutila 2010, 19, 26–27.

204 Esim. Madden 2017, 150–151.

205 Hämeenaho 2014, 5.

206 Ks. Creswell 2014, 140.

207 Aineistossa esim. Korjonen-Kuusipuro 2012; Isotalo 2015.

set myös ankkuroivat kerronnan epistemologiset lähtökohdat – ne kertovat minkälaista tietoa tutkimuksella tavoitellaan ja mihin tutkija kohdistaa katseensa. Viitaten Knuuttilan huomioon siitä, että kysymys ilmaisee tutkijan tiedonhalua, voidaan myös todeta, että aineistossani tutkimuskysymykset heijastavat usein myös tutkijan omaa kytköstä tutkimusaiheeseen. Moni on päätenyt tekemään väitöstutkimusta itselleen läheisestä aihepiiristä ja mahdollisesti käsitellyt aihetta jo aiemmissa tutkielmissaan, mikä on ehkä vaikuttanut tutkimuskysymysten muodostamiseen.²⁰⁸ Toisaalta tutkimuskysymykset yleensä myös muuttuvat tutkimusprosessin aikana, ja tämä liittyy juuri edellä puhuttuun etnografian sattuma-alttiuteen: jokin yllättävä havainto voi ohjata tutkijan mielenkiinnon uusille urille, ja vanhat kysymykset saavat rinnalleen uusia. Sarah Pink on puhunut *etnografisesta vainusta*, joka viittaa tilanteeseen, jossa tutkija yhtäkkiä tajuaa jotain uutta tai saa kimmokkeen ajatella uudella tavalla tutkittavasta ilmiöstä. Pinkin mukaan tarkasti määriteltyä analyttistä työkalupakkia enemmän tutkija tarvitsee kykyä tunnistaa merkityksiä ja seurata merkitysten rakentumista tutkimusprosessissaan.²⁰⁹ Seuraavaksi perehdyn tarkemmin tutkijan katseeseen ja sen ilmaisuun etnografisessa narratiivissa.

3.2. Etnografinen katse

Pilvi Hämeenahon väitöskirjassa tutkijan katse nivoutuu kysymykseen tutkijan tekemistä tutkimusprosessia koskevista valinnoista ja toisaalta näiden valintojen tunnistamisesta refleksiivisyyden kautta: ”On tunnistettava tutkijan tekemät koko prosessia ohjaavat valinnat: mihin tutkija katseensa kohdistaa ja millaisiin tulkinallisiin kehyksiin tutkimiaan ilmiöitä asettaa.”²¹⁰ Tutkijan etnografinen katse ei siten ole sattumanvarainen, ilman suuntaa kohdistuva, vaan siihen liittyy tietoinen ajattelutyö ja valintojen tekeminen. Se, mihin katse suuntautuu, riippuu tutkijan kiinnostuksesta ja tutkimuksen fokuksesta, siitä mihin kysymyksiin tutkija etsii vastausta. Kertoja käyttää kohdassa yksikön kolmatta persoonaa ja kehotusmuotoa (*on tunnistettava*), mikä antaa ymmärtää, että hän ei viittaa tällä vain omaan toimintaansa, vaan siihen mitä tutkijalta etnografiassa edellytetään. Tutkimusta koskevaa normistoa ei sellaisenaan ole, mutta lukeneisuuden kautta tutkija tulee muodostaneeksi kuvan

208 Esim. Nenola 2019; Haapoja 2017; Ruotsalainen 2015.

209 Pink 2021, 30.

210 Hämeenaho 2014, 49.

siitä, miten etnografit häntä ennen ovat toimineet ja toiminnastaan kirjoittaneet. Kertoja siis tiedostaa, etnografian tekeminen edellyttää refleksiivisyyttä.²¹¹ Toisaalta tutkijalla on paljonkin liikkumavaraa siinä, miten hän refleksiivisyyttä ilmentää itse tekstissä. Seuraavassa Anne Ala-Pölläsen väitöskirjan katkelmassa tutkijan katse saa lisäsävyjä:

Mennessäni ensimmäiselle kenttätölaivalleeni pohdinkin sitä, minkälaisia muistiinpanoja minun tulisi tehdä, mihin minun tulisi kohdistaa tutkiva katseeni. Aikaisemmissa kokemuksissani, nykydokumentoinneissa, ei erityisiä tutkimuskysymyksiä ollut, vaan havainnot kohdennettiin erikseen valittujen järjestelmien mukaan. Mietin erityisesti, kuinka paljon mahdollinen ennakkokäsitykseni laivaelämästä vaikuttaisi havaintojen tekemiseen ja rajoittaisivatko ne kykyäni tarkastella kohdetta.²¹²

Tutkijan huomiokykyä kuvaava katse eroaa tavanomaisesta, arkisesta katseesta, vaikka tätä eroa ei eksplisiittisesti aina tuotaisi esiin. Tutkiva katse ei ole kaikissa tilanteissa fokuoitunut, vaan se voi toki myös ”harhailla” ja etsiä suuntaansa. Esimerkiksi Miia-Leena Tiilin mukaan tutkijan huomiokyky voi ajoittain herpaantua ja kohdistua tutkimustehtävän kannalta epäolennaisiin asioihin.²¹³ Mutta viimeistään tutkimustekstissä katse ilmenee fokuoituna: sillä on jokin kohde ja kiintopiste, jonka mukaan se suuntautuu. Toisaalta on huomioitava, että arkinenkin, ilman tutkimusintressiä oleva katse saattaa olla johonkin tehtävään tai asiaan tarkentunut. Tulkintani mukaan etnografisen katse on sidoksissa nimenomaan tutkimustehtävään ja -kysymyksiin, joihin haetaan vastausta, mutta toisaalta siihen sisältyy tietoisuus myös katseen suuntautumiseen vaikuttavista taustatekijöistä, kuten edellisessä Ala-Pölläsen lainauksessa tuodaan esille.²¹⁴ Kertoja viittaa siinä aiempiin kokemuksiinsa laivaelämästä ja pohtii, miten hänen ennakkotietonsa vaikuttavat nykyiseen tutkimukseen. Kyse ei ole siitä, että ennakkotiedot sinänsä estäisivät havainnointia, vaan siitä, että ne voivat ohjata tutkijan katsetta tiettyyn suuntaan. Tämän huolen taustalla voi olla se, että etnografisen kenttätöyön yhtenä tavoitteena on oppia näkemään maailma *toisin* kyseenalaistamalla omia perusoletuksiaan.²¹⁵ Tutkittavan ilmiön tuttuus on tästä näkökulmasta riski, jonka

211 Gould 2016; Davies 2008; Fingerroos 2003.

212 Ala-Pöllänen 2017, 19.

213 Tiili 2016, 36. Antropologi Heidi Härkönen (2016, 190) on korostanut improvisoinnin merkitystä kenttätöyössä. Laadittuja suunnitelmia tulee pystyä muokkaamaan tilanteen mukaan. Etnografisen katseen voikin ajatella kuvaavan myös mahdollisuutta joustaviin huomion vaihdoksiin.

214 Ks. Suojanen 1997, 155; myös Michalowski 1997, 49.

215 Härkönen 2016, 189.

purkaminen edellyttää refleksiivisyyttä. Kirjoittaminen voi auttaa tutkijaa samaan analyttista etäisyyttä, kuten ensimmäinen lainaus Pirjo Nenolan väitöskirjasta osoittaa:

Etäännyttäessä auttoi jo se, että kun ryhdyin tarkastelemaan tutuksi kokemaani kenttää tekemällä kenttämuistiinpanoja ja kenttäpäiväkirjaa, aloin ymmärtää syvälisemmin ja uusista näkökulmista asioita, jotka olin tiennyt olevan olemassa, mutta joiden merkitystä en ollut analyttisesti tullut pohtineeksi. Oma kenttä alkoi tuntua jollakin tavalla vieraalta ja oudolta.²¹⁶

Toisaalta mä samaan aikaan halusin ottaa hiukan etäisyyttä siihen aiheeseen ja niinku omasta positiostani joka mulla siellä kentällä oli, ja tarkastella sitä analyttisesti, ja niinku 'viileän kriittisesti'.²¹⁷

Toisin katsominen mahdollistui Nenolan mukaan sitä myöten, kun hän alkoi kirjoittamaan kenttämuistiinpanoja ja -päiväkirjaa. Samalla toisin katsominen, joka jälkimmäisessä haastattelukatkelmassa määrittyi analyttiseksi tarkasteluksi, näyttää sisältyvän jo itsessään tutkijan työkalupakkiin. Anna-Leena Siikalan ja Oleg Uljaševin mukaan tutkijan katseen tulee olla tietoinen suunnastaan ja mieltymyksistään mutta samalla *tieteellisesti valistunut* ja systemaattinen etsinnässään. Sen on myös ymmärrettävä satunnaisuusien, lipsahdusten ja erehdysten merkitys tiedon jäsentämisen prosessissa.²¹⁸ Tästä näkökulmasta tutkijan katse on fokusoitunut ja kohdentunut havaitsemaan tiettyjä ilmiöitä, mutta tarpeen tullen katseen huomion voi siirtää toisaalle, mikäli tutkija tajuaa katseensa tai kiinnittäneen huomionsa väärin, tutkimuksen kannalta epäolennaisiin asioihin. Katseen liikkuma-ala on joustava – se mihin on tutkimuksen tai kenttätöön alussa kiinnittänyt huomiota ei myöhemmässä vaiheessa välttämättä olekaan relevanttia. Heidi Haapojä huomauttaa omassa väitöstutkimuksessaan, että saadakseen vastauksia häntä kiinnostaviin kysymyksiin hän joutui kääntämään katseensa toisaalle aiemmasta runolaulututkimuksesta.²¹⁹ Tähän liittyy Siikalan ja Uljaševin mainitsema tieteellinen valistuneisuus tutkijan katseessa: tutkija on tietoinen aiemmasta tutkimuksesta ja osaa kohdistaa oman etnografisen katseensa sen mukaisesti joko samaan tai eri suuntaan riippuen kiinnostuksen kohteistaan.

Tieteellisen valistuneisuuden ja uteliaisuuden lisäksi etnografiseen katseeseen sisältyy myös itsekriittinen, refleksiivinen ote, joka palautuu viime

216 Nenola 2019, 64.

217 Haastateltava D.

218 Siikala & Uljašev 2003, 132.

219 Haapojä 2017, 6.

kädessä tutkijan vallan ja vastuun kysymyksiin. Raymond Maddenin mukaan etnografien tulee huomioida, miten valta, politiikka ja historia ovat läsnä heidän havainnoissaan toisista. Ihmisten katsominen ei ole passiivista tai neutraalia, vaan siihen liittyy usein arviointia toisen asemasta, ulkonäöstä ja käyttäytymisestä. Esimerkiksi ”miehinen katse” (engl. male gaze) on feministisessä tutkimuksessa usein käytetty termi, joka viittaa siihen, miten historiassa naiseutta on toistuvasti määritelty miehen (arvioivan) katseen kautta.²²⁰ Tutkijan katse ilmentää vallankäyttöä siinä, mikä tulee havaituksi, mikä jää havaitsematta ja miksi sekä miten havaittu tulee tulkituksi kontekstissaan. Tutkijan vastuullisuutta on osaltaan se, että hän tiedostaa asemaansa ja katseeseensa sisältyvät valtaulottuvuudet ja tuo ne esille tutkimustekstissä.²²¹ Toisaalta, kuten Tiili toteaa väitöskirjassaan, vaikka tutkijan on syytä olla tietoinen vallastaan, on tärkeää huomata, että myös tutkittavat harjoittavat vallankäyttöä asemoimalla tutkijaa ja määrittelemällä, mitä tutkijan annetaan tai ei anneta tietää.²²² Tutkijan katseen näköala on siten ainakin jossain määrin kentän toimijoiden rajaama. Katseen refleksiiviseen puoleen sisältyy myös oppimisen näkökulma, sillä kohdistuessaan tutkimuksellisen katseen muihin, tutkija on yleensä myös tietoinen itsestään katselijana ja toimijana. Etnografinen katse on siten kahdensuuntainen tarkentuen sekä ulospäin tutkittaviin ja ympäristöön että sisäänpäin tutkijan identiteettiin ja toimintaan.²²³ Tämä kahdensuuntaisuus näkyy esimerkiksi seuraavassa Heidi Haapojan väitöskirjan katkelmassa:

Tutkiessani nykyaikansävelmusiikin ja runolaulamisen kenttää tutkin samalla myös omaa toimintaani, jolloin objektiivisuuden vaateeseen pyrkivään tutkijankatseeseen sekoittuvat väistämättä voimakkaasti itsen näköalat.²²⁴

Haapoja käytti aineistonaan muun ohella autoetnografista reflektiota, jossa tutkijan omat kokemukset altistetaan kriittiselle katseelle. Kulttuurintutkija Johanna Uotisen mukaan autoetnografia tarkoittaa omaelämäkerrallista tutkimustapaa, jossa tutkija käyttää kokemuksiaan tutkimuksen keskeisenä aineistona. Autoetnografi yhdistää henkilökohtaisen kulttuuriseen siten, että tutkija tarkastelee kehollisia kokemuksiaan sijoittamalla ne sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa. Tästä näkökulmasta itse kunkin elämä on samanaikaisesti paitsi omaa ja ainutlaatuista myös liitoksissa ympäröivään

220 Madden 2017, 96.

221 Gould 2016, 31; Fingerroos 2003.

222 Tiili 2016, 38.

223 Ks. Grbich 2004, 71.

224 Haapoja 2017, 52.

yhteiskuntaan.²²⁵ Tutkijan katse on samalla kertaa kohdistuneena ympärillä havaittavaan ja sisäiseen kokemusmaailmaan niin että tapahtuu eräänlainen kaksoisvalotus: tutkija ymmärtää paremmin sekä tutkimuskohdettaan että itseään. Kertoja puhuu *objektiivisuuden vaateesta* tarkentamatta, mitä hän sillä tarkoittaa, mutta tulkitsen sen viittaavan pitkään jatkuneeseen keskustelun siitä, minkälaista tietoa etnografian tulisi tuottaa, jotta se kävisi tieteestä.²²⁶ Seuraavassa lainauksessa Tiilin väitöskirjasta voidaan huomata, että katseen sijasta tai sen lisäksi voi olla tarkoituksenmukaista nimetä tiedonmuodostuksen instrumentiksi oma keho kokonaisuudessaan:

Kohdistan tutkimuksessa kulttuurianalyttisen katseeni – tai oikeammin koko aisti-
van tutkijakehoni huomion – merivartioston työn aineellisuuteen ja kehollisuuteen
tavoittaakseni jotakin siitä, mitä voitaisiin kutsua elelyksi ammattilaisuudeksi.²²⁷

Katse sanana viittaa näköaistiin: katseen kautta jokin tulee nähdyksi. Samalla etnografinen katse viittaa myös niihin mentaaliin ja tiedollisiin prosesseihin, joiden kautta aistihavainnot saavat merkityksensä kyseisessä tilanteessa.²²⁸ Mutta paitsi katsomista ja ajattelua, etnografinen havainnointi sisältää usein myös kokonaisvaltaisen kehollista aistimista ja tuntemista.²²⁹

Onkin esitetty, että kehollista ja emotionaalista herkkyyttä havainnoida kentän tapahtumia sekä kykyä tulkita sanatonta viestintää voidaan pitää keskeisenä osana etnografista tutkimusta.²³⁰ Kaikki aistit huomioivaa tutkimusotetta kutsutaan antropologi Sarah Pinkin mukaisesti aistietnografiaksi (engl. sensory ethnography), mikä korostaa entisestään tiedonmuodostuksen kokemuseräisyyttä ja kehollisuutta.²³¹ Periaatteessa kaikkeen tutkimustyöhön sisältyy kehollinen ulottuvuus, mutta sen tiedostaminen ja kehollisten kokemusten huomioiminen osana tutkimusprosessia ja aineiston muodostusta on leimallisesti etnografista.²³² Tutkijan katse voidaankin nähdä osana tutkijakehon aistivaa kokonaisuutta, joka tutkimustilanteessa on suuntautuneena kentän tapahtumiin, mutta joka reflektion kautta altistetaan myös itse tarkastelun kohteeksi.

225 Uotinen 2010, 87-88.

226 Etnografian objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta ks. Hegelund 2005.

227 Tiili 2016, 22.

228 Madden 2017, 109.

229 Madden 2017, 19; Coffey 1999, 59.

230 Aromaa & Tiili 2014, 260.

231 Pink 2009.

232 Ks. Ranta-Tyrkkö 2005, 227-228.

Narratiivisesti ajateltuna katse viittaa tutkija-kertojan keholliseen läsnäoloon tekstissä. Kirjallisuustieteilijät Marco Caracciolo ja Karin Kukkonen ovat sanoneet, että kertojan kehollisuus voi näyttäytyä narratiivissa hyvin voimakkaana tekijänä tai painua taka-alalle tai jotain siltä väliltä, ja tällä on vaikutusta tekstin tulkintaan.²³³ Kehollinen toiminta tai ilmaisu, jotka liittyvät kehollisuuteen tai emootioihin, tuovat kerrontaan inhimillisen ulottuvuuden. Samalla katse ilmaisee tutkijan subjektiivista toimijuutta siinä, mitä hän tutkii ja mistä näkökulmasta; toisin sanoen se kiinnittyy etnografian eetokseen tutkijan kehosta tiedonmuodostuksen perustana sekä toisaalta tutkijan valankäyttöön.²³⁴ Näin tutkijan katseella on narratiivissa ainakin kolme toisiinsa kietoutuvaa merkitystä. Samalla katsominen on vain osa tutkijan kehollista toimijuutta kentällä ja kerronnassa. Seuraavassa Päivi Roivaisen väitöskirjan katkelmassa museoesineiden katsominen ja kokeminen esiintyvät rinnakkain:

Vaaleansinisten villasukkien ja muiden tuntemattomien lastenvaatteiden kautta aloin ajatella lasten pukemisen historiaa ja lastenhoidon arkea, mutta myös esineiden ja materiaalisuuden luonnetta kaikkine niihin liittyvine aistimuksineen ja tunteineen. Katselin, kääntelin ja kosketin vaatteita samalla kun mittasin niitä ja etsin sanamuotoja, joiden avulla kuvailin niitä esineiden luettelointiin käytettävään tietokantaan.²³⁵

Roivaisen väitöskirja on etnografista, moniaistista esinetutkimusta. Katsomisen ohella esineitä voi myös haistaa, kosketella, kuulostella, jopa maistaa. Tällöin etnografinen katse tiedonmuodostuksen välineenä kuulostaa turhan suppealta – on tarkempaa puhua aistivasta tutkijakehosta. Myös tunteet ovat tässä moniaistisessa tutkimustyössä vahvasti läsnä, vaikka tieteellinen tutkimus on perinteisesti välttänyt tunteista puhumista.²³⁶ Tutkijakehosta puhuminen on myös sikäli paikallaan, että etnografinen tutkimus on vahvasti vuorovaikutteista niin kehollisesta, emotionaalisesti kuin verbaalisesti. Katseeseen voi liittyä toiseuttavia ja alistavia mielikuvia, kun taas kehollinen vuorovaikutus viittaa tutkijan ja tutkittavien lähtökohtaiseen samanarvoisuuteen ja siihen, että oppimista ja vaihtoa tapahtuu puolin ja toisin.²³⁷ On myös

233 Caracciolo & Kukkonen 2021, 44–45.

234 Madden 2017, 19.

235 Roivainen 2016, 13.

236 Pehkonen 2013, 48; myös Suopajarvi et al. 2019.

237 Siikala 1997, 48–50.

sanottu, että kulttuurinen tieto tallentuu etnografiassa ensin tutkijan kehoon ja sanallisen ilmaisunsa se saa vasta jälkikäteen.²³⁸

Kertoja paikantuu katkelmassa henkilöksi, jolla on kokemusperäistä tietoa museokokoelmista ja niiden esineistä. Kokemuksellisuus korostuu esi-merkiksi ilmausten *olen saanut kokea, olen (...) hätkähtänyt, erityisen henkilökohtaiselta tuntuu* kautta. Lukijalle välittyy jotain siitä ”olin siellä” -auktoriteetista, josta James Clifford on puhunut.²³⁹ Se tarkoittaa, että tekstin uskottavuus lepää sen varassa, että kirjoittaja on omakohtaisesti kokenut niitä asioita, joista hän tekstissä kertoo. Kohta ei tuo esiin yksityiskohtia koskien esimerkiksi sitä, minkälaisen valokuvien intiimiyttä kertoja on hätkähtänyt, se ei siis pyri kuvauksessaan konkreettisuuteen, vaan siihen, että lukija saa kiinni siitä, minkälainen suhde kertojalla on museokokoelmiin ylipäätään. Tämän suhteen reflektointi on osa tutkimuksellista läpinäkyvyyttä ja toisaalta se auttaa lukijaa ymmärtämään, mihin kertojan tulkinnat pohjautuvat. Seuraavassa haastattelulainauksessa pohditaan omien tunteiden reflektointia osana tutkimusta:

Eino: Mitkä tekijät mahdollisesti rajoittivat kirjoittamistasi?

– Joo, varmaan ne tekijät jotka on rajoittaneet liittyy enemmänkin akateemiseen kirjoituskulttuuriin ja siihen opinnäytetyömalliin, ja sellaiset itesesensuuriasiat joista ajattelee että tällaiset ja tällaiset asiat ei niinku kuulu akateemiseen tutkimukseen, et ne on sellaisia omien tunteiden reflektointeja jotka ei edelleenkään mun mielestä niinku laajassa mielessä kuulu sinne tutkimukseen.²⁴⁰

Etnologi Erkkä Pehkonen kirjoittaa siitä, miten tärkeää tutkijan on tunnistaa oma tunnepositionsa (suhteessa tutkimusaiheeseen). Kuitenkaan omassa väitöskirjassaan hän päätyi siihen, ettei toisi tutkimustekstissä esiin aineiston herättämiä tuntemuksia, koska tutkimuksessa esitetyt tulkinnat ovat muokkautuneet pitkän ajan kuluessa erilaisissa tunnetiloissa. Näin tulkintaan johtaneen oivalluksen tai tunnetilan purkaminen kirjallisesti loisi vain vääränlaisen objektiivisuuden vaikutelman.²⁴¹ Nämä huomiot auttavat ymmärtämään, miksi tunteista kirjoittaminen näyttäytyy etnografiassa – ja aineistossani – niin ambivalentisti. Tunteiden merkitys tunnustetaan, mutta mikä asema

238 Samudra 2008, 667; myös Madden 2017, 19.

239 Clifford 1983, 118.

240 Haastateltava E.

241 Pehkonen 2013, 48–49.

niille tulisi antaa tekstissä, on jokseenkin kiistanalaista.²⁴² Samalla omien tunteiden ja kokemusten käsittely sekä herkkyyssosiaaliselle epätasa-arvolle ovat avainasemassa erityisesti feministisesti suuntautuneessa etnografiassa.²⁴³

Mutta naiseus ilman muuta, uskon et se on vaikuttanut siihen herkkään autoetnografiseen otteeseen ja omien kokemusten pöydälle laittamiseen. Ja aika herkkienkin kokemusten avoimeen julkittomiseen, ja siinä on vahvasti vaikutusta sillä, että on itse nainen tai sitten tällaisella feministisellä tai sukupuolentutkimuksen näkökulmilla.²⁴⁴

Haastateltavan näkökulma sukupuolen merkitykseen etnografiassa on mielenkiintoinen. Onko niin, että naiseus oletusarvoisesti vaikuttaa siihen minkälaista tutkimusta henkilö tekee? Onko nainen esimerkiksi miestä herkempi ja siten ehkä valmiimpi käsittelemään kenttätöön tai kirjoittamisen aikana heränneitä tunteita? Aineistoni pohjalta ei voida esittää kysymyksiin suoraa vastausta. Tosin sukupuoli on osa tutkijan kehollista subjektia, ja sosiaalinen sukupuoli (eli se osa sukupuolesta, joka saa erilaisia merkityksiä sosiaalisissa tilanteissa) vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten tutkijan positio määräytyy kentällä. Voidaan myös esittää Cixous'n tapaan, että on olemassa erityistä *naiskirjoitusta*, joka ei tosin viittaa niinkään kirjoittajan sukupuoleen kuin pyrkimykseen purkaa vallitsevia (mieskeskeisiä) ilmaisutapoja.²⁴⁵ Eli kehollisella olemuksella ja sukupuolella osana sitä on kyllä merkitystä kenttätöön ja kirjoittamisen kannalta, mutta tutkijana en voi väittää, että sukupuoli sinänsä määrittäisi tehtävää (auto)etnografiaa. Tulkitsenkin haastateltavan sanoja ennen muuta *retorisena keinona* asemoida itsensä suhteessa antropologisen kenttätöön ja kirjoittamisen perinteeseen, joka on ollut varsinkin aiemmin hyvin mieskeskeinen.²⁴⁶

Etnografinen *tutkimusote*, johon myös haastateltava edellä viittaa, voidaan ymmärtää koko tutkimusprosessia ohjaavaksi periaatteeksi, johon voi sisältyä erilaisia menetelmiä, aineistoja ja tapoja tehdä analyysia.²⁴⁷ Tutkimusote on nähdäkseni käsitteenä laajempi kuin tutkijan katse, joskaan niiden vertailu ei ole tämän tutkimuksen kannalta olennaista. Samoin on puhuttu etnografisesta *työkalupakista*, joka sisältää jokaisen tutkijan ainutlaatuisen va-

242 Ks. Kouri & Mahlamäki 2022, 398; Suopajarvi et al. 2019; Latvala, Peltonen & Saresma 2004.

243 Davis & Craven 2016, 11.

244 Haastateltava I.

245 Cixous 2013, 35.

246 Ks. Davis & Craven 2016, 10.

247 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7.

likoiman sosiaalisia luonteenpiirteitä, jotka vaikuttavat kentän dynamiikkaan ja analyysiin.²⁴⁸ Etnografisen tutkimuksen piirissä käytetään joka tapauksessa monenlaisia ilmauksia kuvaamaan, miten etnografiaa kyseessä olevassa tutkimuksessa on sovellettu, ja tämä käsitteiden rikkaus tuottaa monenlaista tutkimusta.²⁴⁹ Etnografiaa on toisaalta myös kritisoitu metodisesta mystifioinnista ja siitä, ettei tutkija avaa ajattelu- ja analyysiprosessiaan riittävästi.²⁵⁰ Tutkimukseni pyrkii osaltaan selkiyttämään etnografiaan liittyviä teoreettisia ja metodisia keskusteluja.

3.3. Käsitteet ja käsitetyö

Etnografian vahva yhteys empiriaan ei tarkoita sitä, että tutkimusta tehtäisiin ilman ajattelua ohjaavaa käsitteistöä ja teoriaa. Etnografia voidaan ymmärtää *metodologiaksi*, joka perustuu tiettyihin epistemologisiin oletuksiin, kuten siihen, että tieto rakentuu sosiaalisessa merkityksenantoprosessissa ja että tieto on aina kulttuurisesti ja ajallisesti paikantunutta.²⁵¹ Sosiaalisessa maailmassa ei ole ”ikuisia totuuksia” kuten luonnontieteissä ja matematiikassa, vaan kyse on muuttuvista tulkinnoista.²⁵² Myös tämä tutkimus pohjaa ymmärrykselle, että esimerkiksi sellaiset käsitteet kuin *tutkija* tai *tieto* ovat pohjimmiltaan kontekstisidonnaisia näkökulmakysymyksiä kuin asioita, jotka voitaisiin määritellä absoluuttisesti ja lopullisesti. Etnografisen tutkimuksen suhde teoriaan ja käsitteistöön ei ole kuitenkaan suoraviivainen, vaan vaatii lähempää tarkastelua. Tarkastelen teoriaa erityisesti narratiiviseen tiedontuotantoon liittyvänä asiana.

Käsitteet ovat ajattelun perusyksiköjä, jotka muodostavat ymmärryksen perustan.²⁵³ Käsitteet mahdollistavat tietämyksen kokoamisen jäseny-neeksi, yhtenäiseksi ja yksinkertaiseksi kokonaisuudeksi.²⁵⁴ Tiede ja tieteellinen tutkimus operoivat käsitteillä, ja tieteellinen keskustelu perustuu siihen,

248 Reyes 2020. Suomalaiseen keskusteluun ajatuksen tutkijan persoonasta työkaluna on tuonut etnologi Päivikki Suojanen (1997).

249 Etnografian monimuotoisuudesta ks. Kwame Harrison 2018, 3–5; Lämsä 2016; Marcus 2007; Hammersley 1993, 1–2.

250 Jouhki & Steel 2016 14–15.

251 Konstruktivistisistä tietoteoriasta ks. Fingerroos & Jouhki 2014, 108.

252 Ks. Gould 2016, 25.

253 Käsite voidaan filosofi Kari E. Turusen (1998, 13) tapaan ymmärtää yksilön mielessä olevaksi mentaaliseksi muodosteeksi, joka viittaa yleensä johonkin mielen ulkopuoliseen kohteeseen. Tässä yhteydessä puhun kuitenkin ensi sijassa *tieteellisistä* käsitteistä, joiden arvo on niiden todellisuuden ilmiöitä koskevassa selitysvoimassa.

254 Salonen 2008, 150.

että keskustelun osapuolilla on samansuuntainen ymmärrys käytettyjen käsitteiden sisällöstä. Käsitteet ovat hierarkkisessa suhteessa keskenään (puhutaan ylä- ja alakäsitteistä). Tieteellisen tutkimuksen lähtökohtia on se, että käytetyt käsitteet tulee avata mahdollisimman yksiselitteisesti. Esimerkiksi kulttuurintutkimuksessa ja etnografiassa laajalti käytössä oleva *kulttuurin* käsite on hyvin monitulkintainen, ja jotkut tutkijat ovat jopa esittäneet käsitteestä luopumista tai että puhuttaisiin monikkomuodossa kulttuureista.²⁵⁵ Tässä tilanteessa tutkijan vastuulla on määritellä, ottaen huomioon asian ympärillä käydyn tieteellisen keskustelun ja kritiikin, millä tavalla hän itse käsitettä soveltaa.

Kulttuurilla ja kulttuurisella viittaa tutkimuksessani sosiaalisessa merkityksenannon tuotettuihin sosiaalisesti tunnistettuihin ja ainakin jossain määrin tiedotettuihin merkityksiin, jotka kehystävät, mahdollistavat ja säätelevät yksilöiden toimintaa ja keskinäistä kanssakäymistä. Nämä merkitykset todentuvat esimerkiksi moraalisissa, arvoissa, uskomuksissa, ihanteissa, normeissa ja tapakulttuurissa. (Ks. Martikainen & Sintonen & Pitkänen 2006, 12–13.)²⁵⁶

Kirjoittaja ei lainaa suoraan suluissa olevaa lähdettä, vaan käyttää sitä soveltaen muotoillessaan kulttuurin/kulttuurisen määritelmää. Tärkeää on huomata, että käsitteillä on *historiansa*, joka tutkijan tulee tiedostaa ja tuntea ennen kuin soveltaa niitä omassa tutkimuksessaan. Isotalo viittaa käsitteiden kohdalla useisiin lähteisiin, mikä osoittaa, että hän tuntee sen tieteellisen keskustelun ja toisaalta sen kritiikin, jota esimerkiksi kulttuurin käsitteeseen on osoitettu.²⁵⁷ Kerronnallisesti käsitteitä koskevat tekstikohdat ovat yleensä hyvin pelkistettyjä, mikä käy ilmi myös edellisestä katkelmasta: minäkertoja on taka-alalla eikä kohdassa ole tapahtumien mukanaan tuomaa liikettä, saati juonta. Tämä tarkoittaa, että lukijalla ei ole pääsyä ”tapahtumapaikalle”, vaan kerronta tapahtuu abstraktilla tasolla, näkymättömien osallisten kesken. Lukija kohtaa tällöin tekstin, joka vain toteaa asian, jättämättä tulkinnanvaraa. Kerronta on kohdassa preesensissä, joka ei tulkintani mukaan viittaa mihinkään tiettyyn hetkeen, vaan siihen ajallisesti epämääräiseen kirjoitus- ja ajatteluprosessiin, jonka myötä teksti on saanut muotonsa.

Etnografi Pierluca Birindelli esittää, että jäykän käsitteitä ja menetelmiä koskevan artikuloinnin sijasta etnografisessa tutkimusprojektissa kan-

255 Aineistossani esimerkiksi Tiili (2016, 18) ja Isotalo (2015, 26) pohtivat kulttuurin merkityksiä. Keskustelu kulttuurin käsitteestä muistuttaa jossain määrin etnografian ympärillä käytyä debattia siitä, mikä on ’oikeaa’ etnografiaa ja mikä ei (ks. Agar 2006).

256 Isotalo 2015, 26.

257 Isotalo 2015, 26–27.

nattaa rakentaa hermeneuttinen, tilanteen mukaan säädettävissä oleva verkko. On parempi etsiä umpimähkään jotain asiaan liittyvää käyttäen joustavia menetelmiä ja arvioida tarpeen tullen uudestaan tavoitteitaan kuin olla etsimättä mitään. Jotain asiaa etsiessään tutkija voi epähuomiossa löytää joitain muuta.²⁵⁸ Ymmärrän Birindellin näkemyksen niin, että etnografin ei kannata pitäytyä liian tiukasti teoreettisiin malleihin tai käsitteisiin, vaan pitää mielensä avoimena kentän monimuotoisten ilmiöiden tarkastelussa. Pohdinta tulee lähelle kulttuurianalyttista ajattelutapaa, jota Billy Ehn ja Orvar Löfgren ovat tutkimuksissaan kehitelleet. Uudessa kulttuurianalyysissä kiinnitetään huomiota arkisen elämän tapahtumattomuuteen: siihen mitä tapahtuu, kun mitään erityistä ei näytä tapahtuvan. Tutkimustavan periaatteena on mennä tilanteisiin sellaisena kuin ne ovat, ilman tarkkoja odotuksia sen suhteen mitä löytää.²⁵⁹ Ajatus on kiehtova myös kirjoittamisen osalta: entä jos kirjoittamiseen suhtautuisi kuin löytöretkeen ilman valmiiksi asetettuja tavoitteita? Aineistossani muutamat haastateltavat toivat esiin kirjoittamisen ajattelun väliin, minkä voi tulkita siten, että kirjoittaminen vie ajattelutyötä eteenpäin ennakoimattomiin suuntiin.²⁶⁰ Tutkija saattaa yllättyä siinä, mitä tulee oivaltaneeksi kirjoituksen kautta. Etnografian yllätyksellisyys ulottuu siten myös kirjoittamiseen. Samalla se tarkoittaa sitä, että tutkijan käyttämien käsitteiden tulee olla verkon tapaan joustavia mukautuakseen tilanteiden – ja kirjoittamisen – tuomiin käännteisiin. Seuraavassa Hämeenahon väitöskirjan katkelmassa korostuu käsitteiden merkitys pyrittäessä kuvata monimuotoista arkea:

Etnologisen tutkimuksen kohteena ovat usein ilmiöt, joille ei ole mahdollista antaa yksiselitteisiä määritelmiä tai rajoja. Käsitteiden merkitys onkin etnologiselle tutkimukselle mitä merkittävin, koska ne tarjoavat mahdollisuuden kuvata ja selittää arkitodellisuutemme kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuvia ilmiöitä.²⁶¹

Käsitteet ovat työkaluja, joiden avulla arkitodellisuutta kuvataan ja selitetään. Tämä tarkoittaa, että todellisuus, niin liukuva käsite kuin se onkin, on jotain minkä ymmärtämiseksi tarvitaan teoreettista päättelyä. Tieteelliset käsitteet ovat ”tieteen kieltä”, joka eroaa arkikokemuksesta ja -kielestä. Mutta samalla on huomattava, että tieteen käsitteitä on muutettava ja kehitettävä sen mukaan kuin ympärillä oleva yhteiskunta muuttuu ja uudenlaiset ilmiöt tulevat ajankohtaisiksi. Antropologi George Marcus on puhunut tutkijan kä-

258 Birindelli 2014, 5.

259 Ehn & Löfgren 2007, 11, 16; myös Ehn 2014.

260 Haastateltavat E, I ja J.

261 Hämeenaho 2014, 36.

sitetyöstä (engl. concept work) olennaisena osana etnografista tutkimustapaa.²⁶² Ajattelen käsitetyön viittaavan laajasti ottaen tulkintaprosessiin, jossa tutkija nimeää ja liittää merkityksiä kohtaamiinsa ilmiöihin (eli käsitteellistää niitä) samalla käyden keskustelua aiemman tutkimuksen kanssa. Käsitetyö on lähtökohtaisesti kirjallista, koska se perustuu lukeneisuuteen ja siihen, että tutkija tuntee aihepiiriään koskevan tieteellisen keskustelun, mutta samalla käsitteillä tulisi olla selkeä kosketuspinta kentän tapahtumiin, siihen arkitehdellisuuteen, josta edellä puhuttiin. Aineistossani käsitteitä koskevat tekstikohdat ovat yleensä narratiivisesti ohuita: ne toteavat asian ilman juonellista sisältöä. Tämän voi tulkita siten, että tutkija ei konkreettisesti avaa käsitetyötään, vaikka itse käsitteet selitetäänkin kattavasti. Toisin sanoen se ajatuksellinen ja usein kirjoittamiseen kytkeytyvä työ, jonka avulla määrätty käsite on saanut muotonsa tai löydetty, jätetään piiloon. Ohut narratiivi tarkoittaa myös, että kohdat ovat kokemuksellisesti ohuita: kertoja ei esimerkiksi kuvaille tilannekohtaisia tekijöitä tai omaa toimintaansa, vaan keskittyy avaamaan käsitteitä aiemman tutkimuksen tukemana. Anu Isotalo tuo väitöskirjassaan esiin toisaalta teoreettisten näkökulmien valintaan liittyvän eettisen vastuun:

Teoreettiset näkökulmat ovat ikkunoita aineistoon tai kuin taskulampun valokeila, joka osoittaa ja tuo nähtäväksi rajallisen alueen. Kummassakin tapauksessa olennaista on tulkinta: mitä päätelmiä havaitun perusteella voi tehdä? Teoreettiset näkökulmavalinnat ovat aina myös eettisiä kysymyksiä. Mitä ne nostavat esille? Mitä ne jättävät pimentoon?²⁶³

Valittuihin teoreettisiin näkökulmiin liittyy aina vastuu. Koska ne valaisevat vain rajatun alueen laajasta aihepiiristä ja kiinnittävät huomiota määrättyihin ilmiöihin, se tarkoittaa väistämättä, että jotain muuta jää syrjään ja käsittelyn ulkopuolelle. Vastuun eettisyys on sitä painavampi mitä *haavoituvaisempi* tutkittava yhteisö on suhteessa (tutkijan edustamaan) valtaväestöön.²⁶⁴ Käsitteet eivät ole neutraaleja siinä missä taskulamppu on, koska niihin sisältyy valintoja, joista tutkijan on oltava tietoinen. Toisaalta ne eivät ole sosiaaliseen elämään kohdistettuina myöskään ”objektiivisia” siten, että ne osoittaisivat miten asiat todella ovat. Ne suuntaavat tutkijan huomiota (katsetta) mutta myös muokkaavat sitä, mikä tulee havaituksi ja lopulta sanoitetuksi. Käsitteellistäminen paitsi kuvaa todellisuutta myös rakentaa todellisuuden

262 Marcus 2014.

263 Isotalo 2015, 40.

264 Ks. Komulainen 2014, 245.

mahdollisuuksia.²⁶⁵ Tähän sisältyy myös muutoksen mahdollisuus: sanoittamalla ja kuvaamalla *toisin* voidaan muuttaa ilmiöön liitettyjä merkityksiä ja tuoda siitä esiin uusia puolia. Tämä vertautuu siihen, mitä Ricœur kuvaa *semanttista innovointia* fiktiivisen kirjallisuuden ja taiteen yhteydessä: se avaa uusia näkymiä todellisuuteen ja tekee vanhat maailmat uusiksi.²⁶⁶

Etnografian monitieteisyys mahdollistaa sen, että tutkija voi soveltaa eri tutkimusperinteistä lähtöisin olevia käsitteitä aineistonsa tulkinnassa. Käsitely voi siten viitata etnografiassa myös siihen, miten teoriaa *sovelletaan* erilaisten aineistojen tulkinnassa. Käsitteet perustuvat aiempaan tutkimukseen, mutta niiden soveltaminen uudessa käyttöyhteydessä voi edellyttää käsitteiden muokkaamista siten, että niiden soveltamisala laajenee. Esimerkiksi Pirjo Nenola, jonka väitöskirja ammentaa performanssiteoriasta, esittelee joukon erilaisia näkemyksiä performanssin luonteesta ja sisällöstä, mutta määrittelee sen jälkeen, mitä se tarkoittaa kyseisen tutkimuksen kohdalla:

Edelliseen alalukuun viitaten näen performanssin erityisesti sekä toistoina että prosessina. Se on havaittavissa myös kuorokentällä. Esiymmärrykseni mukaan yhtäältä kuorokentällä, niin harjoituksissa, julkisissa esityksissä kuin yhteisen vapaa-ajan tapahtumissakin, samat asiat toistuvat yhä uudelleen, suureksi osaksi rituaalistettuina, ja toisaalta kuorovuosi on prosessi, jossa harjoitusten kautta edetään yleisön edessä tapahtuviin esityksiin ja niiden jälkivaikutuksiin, jonka jälkeen prosessi toistuu, ei syklinä, vaan spiraalimaisesti edeten.²⁶⁷

Käsitely näkyy kohdassa *luovana* toimintana, jossa performanssiteoriasta otetaan osia, jotka sulautetaan yhteen. Tällöin käsite saadaan toimimaan nimenomaan kuorotoimintaa tutkittaessa. Huomionarvoinen on myös tutkija-kertojan viittaus esiymmärrykseensä aiheesta: hän perustelee käsitteen käyttöä tässä muodossa oman kokemustietonsa pohjalta. Käsitteillä voi siis olla yhteyksiä tutkijan henkilöhistoriaan; tutkija saattaa esimerkiksi suosia tiettyä teoreettista näkökulmaa jostain omakohtaisesta syystä. Esimerkiksi itse sovellan narratiivista näkökulmaa aineistooni, koska olen elämässäni kokenut, miten kerronnallisuus ohjaa ajatteluni ja vaikuttaa itseymmärrykseeni. Refleksiivisyys käytettyjen käsitteiden osalta kuuluu etnografiaan, mutta samalla on myönnettävä, että tutkijan on mahdotonta olla tietoinen kaikista vaikuttimistaan. Toisaalta käsitteiden tulee olla tarkoituksenmukaisia suhteessa siihen, minkälaista tietoa tavoitellaan. Vaikka tutkimus nojaa aiempaan

265 Hakala & Hynninen 2007, 211.

266 Ricœur 1991b, 117–123, 135.

267 Nenola 2019, 36.

tietoon, käsitteitä voi muokata ja myös luoda sopimaan omiin tarpeisiin, kuten seuraavassa Roivaisen väitöskirjan katkelmassa ilmenee:

Tulkitsen lastenvaatteita lastenvaatesaarten metaforan kautta, ja tutkimus koostuu löytöretkistä lastenvaatteiden saarille. Lastenvaatesaaret ovat lapsuuden saaria, jotka eivät sijaitse ajassa tai paikassa, vaan ajatusrakennelmissa. Käsitteen ”saari” olen omaksunut lapsuuden tutkijoilta, kuten sosiologi Helga Zeiherilta, joka on tutkinut lasten saaria ja lasten elämän saareutumista (Islanding of childhood).²⁶⁸

Lastenvaatesaarten elegantisti muotoiltu metafora toimii Roivaisen työn punaisena lankana, joka sitoo yhteen erilaisia näkökulmia aineistoon ja sen tulkintaan. Metafora on puhutteleva myös siinä mielessä, että aikuisille lapsuus ei näyttäydy vain ikäkautena, vaan ajatusmallina, johon on ladattu erilaisia toiveita ja pelkoja.²⁶⁹ Vaikka lastenvaatesaaret kuulostavatkin ehkä ihanilta kohteilta, ne eivät ole pelkästään haaveiden tyyssijoja, vaan niihin liittyvät myös aikuisten asettamia uhkakuvia. Metaforat ovat erityisesti poeettisessa kielessä käytettyjä kielikuvia, joissa sana(t) viittaa johonkin muuhun kuin ilmeiseen merkitykseensä ja synnyttävät uudenlaisia assosiaatioita.²⁷⁰ Yleisiä kielikuvia ovat esimerkiksi elämänpolku ja suonsilmä, jotka ovat siirtyneet osaksi arkikieltä. Metaforien käyttöä on tutkittu erityisesti kirjallisuudentutkimuksessa mutta myös etnografiassa.²⁷¹ Ricœurin mukaan metaforat ilmaisevat ihmisen kykyä muokata uusiksi käsityksensä maailmasta, mikä viittaa edellä mainittuun semanttiseen innovointiin. Tätä kautta lastenvaatesaaret edustavat paitsi tutkimuksellista keinoa myös tapaa sanallistaa tuoreella tavalla lapsuuden ja lastenvaatteiden (etnografista) tutkimusta.

Lastenvaatesaaret, kuten muutkin käsitteet, saavat merkityksensä vain yhteydessä toisiin käsitteisiin. Terhi Utraisen suomalaisten enkeliuskoa käsittelevän tutkimuksen työpäiväkirja avaa mielenkiintoisella tavalla etnografista ajatteluprosessia ja siihen liittyvää käsityötä. Utrainen hyödynsi tutkimuksessaan sosiologi Max Weberin *lumon* käsitettä, joka alun perin viittasi katolisten maiden pyhimyskulttiin, ja kuvasi sen avulla, miten arjen realiteetit ja toisaalta ihmeellisinä pidetyt ilmiöt kohtasivat tutkittavien maailmassa.²⁷² Tutkija ei lähtenyt kehittämään uutta käsitettä, vaan otti vapauden soveltaa

268 Roivainen 2017, 14.

269 Roivainen 2017, 17.

270 Metaforan käytöstä, ks. Tarkka 2020, 111–120.

271 Ks. Davies 2008, 186–187; Clandinin & Connelly 2000, 155–156; Van Maanen 1988, 65–66.

272 Utrainen 2017, 7, 16–17.

lumoa uudessa ja erilaisessa tilanteessa. Esimerkki osoittaa, miten tieteellinen tutkimus voi kehittyä myös huolellisen käsitteellisen pohdinnan ansiosta.

Karoliina Ojanen ammentaa väitöskirjassaan folkloristiikasta ja filosofi Judith Butlerin sukupuoliteoriasta kehittäessään *sukupuoliperinteen* käsitteen. Samoin kuin sukupuolta tuotetaan ja uusinnetaan performatiivisissa teoissa, mikä sisältää myös toisin tekemisen mahdollisuuden, myös perinnettä tuotetaan sosiaalisessa tilanteessa toiston ja variaation kautta. Ojaseen mukaan tallitytöt heijastavat puheessaan sukupuolen tekemisen ehtoja ja kulttuurisia sukupuolikäsityksiä – ja samalla tuottavat niitä itse. Sukupuoliperinne on siten yhteisöllisesti jaettua tietoa sukupuolen toistamisen tavoista.²⁷³ Käsite on esimerkki siitä, miten lukeneisuuden ja luovuuden kautta tutkija voi onnistua luomaan teoreettisen näkökulman, joka sekä liittyy aiempiin keskusteluihin että avaa uudenlaisen näkymän sukupuolen tutkimiseen kulttuurissa. Se myös tuo esiin etnografian poikkitieteellisyyden: tutkija voi sovittaa eri tieteenalojen käsitteitä ja metodeja keskenään ja yhdistellä niitä sopimaan omaan tutkimusstrategiaansa.

Olen tarkastellut käsitteiden käyttöä ja käsitelyä edellä nimenomaan narratiivisesta näkökulmasta. Kuten sanottua käsitteitä ja teoriaa koskevat kohdat ovat etnografiassa usein narratiivisesti ohuita, mikä tarkoittaa, ettei niissä ole juurikaan ajallisuutta, juonta tai tapahtumia, joita pidän tärkeinä kerronnallisuuden piirteinä. Toteava ja akateemiseen tapaan yksiselitteisyyteen pyrkivä kieli näissä osioissa tarkoittaa sitä, että lukijaa ei niinkään kutsuta vuorovaikutukseen tai tekemään tulkintoja tekstin merkityksestä, vaan kertoja käy keskustelua lähinnä aiemman tutkimuksen kanssa. Samalla niissä ilmenee oivaltavaa metaforan käyttöä (kuten *tutkimus koostuu löytöretkistä lastenvaatteiden saarille*) sekä käsitteiden yhdistämisen ja soveltamisen edellyttämää luovuutta. Käsitelyä voikin mielestäni verrata Ricœurin semanttiseen innovointiin ja sen kykyyn tuottaa uusia merkityksiä ihmisen arkikokemukseen – ja tieteelliseen ymmärrykseen – samalla kun siinä säilyy selvä yhteys akateemisen kielenkäytön ja kirjoittamisen konventioihin.

273 Ojanen 2011, 43-45.

3.4. Etnografiset tutkimusmenetelmät

Havainnointi ja osallistuminen

Etnografiassa käytetään monenlaisia tutkimusmenetelmiä sekä aineistoa muodostettaessa että analyysivaiheessa. Osallistuvaa havainnointia pidetään tunnusomaisesti etnografisena menetelmänä. Lappalaisen mukaan etnografia viittaakin tapaan käsitteellistää arkitodellisuuden ilmiöitä *havainnointiin perustuvan* kenttätyön pohjalta.²⁷⁴ Havainnointi voi vaihdella osallistumisen asteen ja intensiteetin mukaan esimerkiksi passiivisesta tapahtumien seuraamisesta täydelliseen osallistumiseen.²⁷⁵ Täydellinen osallistuminen tarkoittaa, että tutkijaa ei välttämättä erota muista osallistujista. Kansatieteilijä Mari Immonen on korostanut havainnoinnin yhteyttä keholliseen kokemukseen, mikä tarkoittaa, että tutkija on kehonsa kautta aistivana ja tuntevana läsnä havainnointitilanteessa.²⁷⁶ Toisaalta esimerkiksi verkkoympäristössä tapahtuvaan havainnointiin ei liity samalla tapaa kokonaisvaltaista kehollista läsnäoloa samassa tilassa tutkittavien kanssa.²⁷⁷ Kamera tai muu tekninen apuväline puolestaan tallentaa havaintoaineiston (tai ainakin osan siitä) myöhempiä käyttöä varten, jolloin havainnoinnin ja välittömän kokemuksen välinen yhteys hämärtyy.²⁷⁸ Samalla osallistuva havainnointi kytkeytyy vahvasti kysymykseen tutkijan roolista kentällä, kuten seuraava katkelma osoittaa:

Tutkittavakseni Suomessa rajaamani kenttä taas on rakentunut niistä kuoroissa tapahtuvista vuorovaikutustilanteista, joihin olen aineistonkeruuni aikana osallistunut vaihtuvissa rooleissa: tutkijana, mutta myös kuorolaulajana ja joiltakin osin kulttuuritoimittajana ja musiikkikriitikkona.²⁷⁹

Sosiologi Karen O'Reillyn mukaan osallistuvaa havainnointia (engl. participant observation) voi tarkastella kahdesta suunnasta. *Osallistua* tarkoittaa, että on jäsenenä ryhmässä ja sen toiminnassa ottaen osaa keskusteluihin ja jakaen kokemuksia muiden jäsenten tai osallistujien kesken. Osallistuva havainnointi puolestaan tarkoittaa, että tutkija osallistuu tarkoituksenaan havainnoida, kerätä tietoa ja ymmärtää kokemaansa. Tähän sisältyy se, että tutkija ottaa analyttistä etäisyyttä havainnoinnin kohteisiin ja reflektoi älylli-

274 Lappalainen 2007b, 113; myös Madden 2017, 16–19; O'Reilly 2009, 150–151.

275 Ruotsala 2005, 59.

276 Immonen 2014, 323; ks. myös Pink 2009, 25–26; Uotinen 2010.

277 Ks. Fingerroos & Jouhki 2014, 91.

278 Ks. Bagayoko & Tawah 2014.

279 Nenola 2019, 13.

sesti näkemäänsä ja kokemaansa.²⁸⁰ Osallistuvaa havainnointia ohjaa siten tiedon intressi, ei pelkkä osallistumisen halu tai toiminnan ilo. Geertzin mukaan etnografin olisi päästävä tutkimuksessaan ulkokohtaisesta ”siellä olemisesta” kokemukselliseen ”täällä olemiseen”, ja osallistuvaa havainnointia on pidetty yhtenä keinona saavuttaa sisäpiiriläisen näkökulma tutkittavan yhteisön elämään.²⁸¹

Havainnointitilanteissa on vaihtelua sen mukaan, kuinka paljon tutkijan ylipäänsä on mahdollista osallistua ja mikä tuntuu tutkijasta luonteelta tavalta olla paikalla. Anne Ala-Pöllänen toteaa merkittävän osan kenttätöistään rahtilaivoilla olleen havainnointia, mikä tarkoitti läsnäoloa ja tapahtumien seuraamista sivussa. Vaikka hän ei varsinaisesti osallistunut merimiesten työhön, hän koki läsnäolonsa synnyttäneen vuorovaikutusta tai ainakin tietoisuutta muissa osallistujissa. Siinä mielessä hänen havainnointinsa oli osallistuvaa.²⁸² Pirjo Nenola puolestaan kertoo kuorolaulamista Suomessa käsittelevässä väitöskirjassaan, että kentällä hänen havaintojensa lähtökohdaksi muodostui yhdistelmä toimintaa ja sijaintia. Hän oleskeli määrättyllä paikalla tietyn aikaa, seurasi mitä tapahtui ja välillä osallistui toimintaan muiden kanssa. Nenola halusi olla vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa ja tehdä heidän kanssaan musiikkia, jotta voisi saada samanlaisia kokemuksia ja ruumiillisia aistimuksia kuin hekin laulaessaan ja osallistuessaan kuoron toimintaan.²⁸³ Tutkija voi rakentaa aineistoaan monin eri tavoin riippuen siitä, minkälaisesta tiedosta hän kiinnostunut. Seuraavassa katkelmassa Ala-Pöllänen kuvailee omaa tapaansa oppia laivaelämästä:

Koska tarkoitukseni oli pyrkiä katsomaan laivaelämää kokonaisvaltaisesti ja sitä kautta löytämään mikrotason ilmiöitä, en katsonut minkään erityisen systemaattisen havainnoinnin menetelmän sopivan tarkoitukseeni. Koska halusin päästä tarkastelemaan piirteitä, jotka valaisisivat laivayhteisön ja siinä toimivien yksilöiden tapoja orientoitua ammattiinsa ja elämiseen merellä, koin, että tutkimustani edesauttaisi pikemminkin pyrkimys heittäytyä tilanteisiin niiden edellyttämällä intensiteetillä ohjaamatta tai käsikirjoittamatta toimintaani enempää.²⁸⁴

Heittäytyminen on sanana kuvaava, sillä siihen liittyy ajatus irti päästämisestä ja ehkä myös siitä, ettei ole varma mitä tuleman pitää. Heittäytyminen tutkimustarkoituksessa on kuitenkin harkittua siinä mielessä, että sen kautta

280 O'Reilly 2009, 151–152.

281 Geertz 1988, 130–140; O'Reilly 2009, 155; Madden 2017, 75–77.

282 Ala-Pöllänen 2016, 31.

283 Nenola 2019, 57.

284 Ala-Pöllänen 2017, 19.

tavoitellaan jonkinlaista autenttisuutta mitä tulee kokemuksiin ja havaintoihin. Toisaalta heittäytyminen kuvastaa aktiivista toimintaa ja mukaan menemistä tilanteen ehdoilla. Charlotte Davies on huomauttanut, että passiivinen ja osallistumaton havainnointi sopii huonosti etnografiseen metodologiaan ja tapaan tehdä tutkimusta, jossa tutkijan ja tutkittavien välinen suhde nähdään osana tutkimusaineistoa.²⁸⁵ Etnografisen metodologian näkökulmasta tietäminen ja toiminta nivoutuvat monin tavoin yhteen. Osallistumisen myötä syntyneet kokemukset ja aistihavainnot ovat olennaisessa osassa tutkijan rakentaessa tulkintaansa kentän tapahtumista.²⁸⁶ Aina ei ole kuitenkaan ilmeistä, mikä on niin sanotusti arkista havaintojen tekemistä, mikä taas tutkimusmielessä tehtyä havainnointia. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa Jari Ruotsalaisen väitöskirjan lainauksessa:

Tatuoimisen laaja yleistyminen on helppoa todentaa silmämääräisesti jokapäiväisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Toisinaan huomaan ajattelevani itsekseni niinkin, että esimerkiksi päivittäistavarakauppojen myyjillä tatuointi on suorastaan vaatimus tai edellytys työpaikan saamisessa. Toisinaan taas olen hämmästellyt sitä kuinka paljon ihmiset ovat valmiita paljastamaan tai tuomaan itseään esille tatuoinnein. Olipa tatuointi tehty muodin, identiteettiprojektin, kuoleman, huumorin, aatteen, taiteen, kapinan, koristautumisen, erottautumisen, rakkauden tai vaikkapa vain päänäpiston nimissä, on ruumiin ja kuvan kirjaimellisesti yhdistävällä toiminnalla vahvistunut ja laajentunut eri sosiaaliluokat ylittävän mediumin asema.²⁸⁷

Ruotsalaisen väitöskirjan katkelma sijoittuu aivan tutkimuksen yhteenvedon loppuun, eli sitä voi pitää eräänlaisena loppukaneettina. Kertoja vaikuttaa ensin olevan kuin kuka tahansa arkipäiväisen havainnon tekijä: hän on havainnut tatuointien yleistyneen ja monella myyjällä hän on ilmeisesti nähnyt sellaisen. Ilmaisuihin *huomaan ajattelevani itsekseni* korostaa näkemyksen subjektiivista luonnetta. Jatkossa kertoja kuitenkin etenee pohdintoissaan syvemmälle ja toteaa tatuoinneista tulleen sosiaaliluokat ylittävä itsensä ilmaisun väline. Arkinen havainnointi saa siten rinnalleen tutkimuksellisen näkökulman, joka on kulkenut läpi yhteenvedon. Tässä kohden havainnointi ei ehkä ole osallistuvaa, mutta siinä näkyy se, että kertoja osaa liittää havaintonsa laajempiin kulttuurisiin yhteyksiin. Havainnointi on tällöin teoreettisesti valistunutta.²⁸⁸

285 Davies 2008, 82; myös Coffey 1999.

286 Esim. Aromaa & Tiili 2014; Madden 2017, 75–77.

287 Ruotsalainen 2015, 67.

288 Ks. O'Reilly 2009, 150.

Osallistuva havainnointi on käsitteenä ristiriitainen ja jännitteinen. Se pitää sisällään tutkijan kahtalaisen roolin toisaalta ulkopuolisena havainnoittajana ja toisaalta empaattisena, toimintaan mukaan tempautuvana osallistujana.²⁸⁹ Tutkija saattaa kokea olevansa ikään kuin kahden maailman asukas, joka saa tasapainotella tutkimuksellisten motiivien ja läheisten, luottamuksellisten suhteiden välillä.²⁹⁰ Esimerkiksi edellisessä Ala-Pöllänen katkelmassa kertoja kertoo omia, tutkimuksellisia tavoitteitaan havainnoinnin suhteen, mutta toisessa kohden hän kertoo muodostaneensa lämpimiä suhteita miehistön jäsenten kanssa ja tunteneensa haikeutta kenttätöön päätyttyä.²⁹¹ Onkin huomautettu, että etnografin jännitteinen suhde omaan kenttäänsä ja vuorottelu *eläytymisen* ja *etääntymisen* välillä on itse asiassa tarkoituksenmukaista ja väistämätöntä. Osallistuvan havainnoinnin ristiriitaisuus on siten ilmeinen seuraus kenttätöön luonteesta.²⁹² Ojanen kertoo valinnoistaan havainnointia koskien:

Havainnoin tyttöjen toimintaa sellaisissa tilanteissa, jotka olivat kaikille avoimia. En siis esimerkiksi mennyt tyttöjen keskinäiseen sosiaalitilaan, vaan tyydyin tarkkailemaan tyttöjen vuorovaikutusta tallin käytävillä, pihoilla ja satulahuoneessa, jotka olivat minulle (ja siis kenelle tahansa) luontevasti avoimia paikkoja. Joskus joku hoitajista saattoi pyytää minua osallistumaan varusteiden pesuun, jolloin jutustelimme samalla kun pesimme satuloita ja suitsia pöydän ympärillä.²⁹³

Havainnointiin liittyy aina eettisiä kysymyksiä, jotka ovat ominaisia kyseiselle kentälle. Ojanen tutkimukseen osallistui myös alaikäisiä tyttöjä, minkä vuoksi eettinen harkinta oli keskeisellä sijalla havainnointia tehdessä. Havainnointi ja osallistuminen saa erilaisia muotoja sen mukaan missä asemassa tutkija on suhteessa kenttään ja kuinka pitkään kenttätö on jatkunut.²⁹⁴ Verratessa edellisen luvun huomioihin käsitteistä ja käsitetyöstä on merkillepantavaa, että kertoja liittyy havainnoinnin yleensä konkretiaan: aikaan, paikkaan, toimintaan ja vuorovaikutukseen. Siinä missä teoriaa ja käsitteitä käsitellään abstraktilla tasolla, antamatta paljonkaan vihjeitä teorianmuodostuksen käytännön vaiheista, havainnointi kiinnittyy tekstissä usein nimenomaan tutkijan toimintaan ja vuorovaikutustilanteisiin kentällä sekä niiden arviointiin. Tämä piirre vahvistaa tekstin kerronnallisuutta ja tuo

289 Empatian merkityksestä havainnoinnissa on kirjoittanut esim. Goffman (1989, 125).

290 O'Reilly 2009, 158–160; Tedlock 1979, 388.

291 Ala-Pöllänen 2017, 40.

292 Maso 2011; O'Reilly 2009, 158–160; Gothóni 1997.

293 Ojanen 2011, 79.

294 Esim. Ojanen 2011, 79–81; Ala-Pöllänen 2017, 30–32; ks. myös O'Reilly 2009, 151–156.

myös kertojan esiin henkilönä. Samalla on huomattava, että havainnointia koskeva refleksiivinen kerronta on saatettu kirjoittaa pitkänkin ajan kuluttua itse tilanteesta joko muistinvaraisesti tai kenttämuistiinpanoihin tukeutuen.²⁹⁵

Kenttämuistiinpanot ja -päiväkirjat

Kirjoittaminen läpäisee etnografisen tutkimusprosessin. Kenttätyötä tehdessään etnografi kirjoittaa yleensä säännöllisesti muistiinpanoja eri tilanteissa. Näitä *kenttämuistiinpanoja* kutsutaan eri nimillä ja ne käsittelevät lukuisia aiheita liittyen kentällä olemiseen: tutkijan havaintoja, kuvauksia tilanteista ja tapahtumista ja ihmisistä sekä reflektointia ja tutkijan omakohtaista pohdintaa. Jotkut tutkijat saattavat pitää kahta päiväkirjaa, joista toinen keskittyy kentän tapahtumien kuvailuun ja toisessa on enemmän henkilökohtaista kerrontaa kenttätyön herättämistä ajatuksista ja tunteista. Etnografiassa ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä siitä, mikä lasketaan kenttämuistiinpanoiksi ja tämä näkyy käytäntöjen moninaisuudessa: jotkut kirjoittavat tunnollisesti kunkin päivän päätteeksi, toiset kuvailevat viikkoonsa tai irtolapuulle sen mitä on hetki sitten tapahtunut. Myös kirjoittajan persoonalliset taipumukset näkyvät kirjoittamisen tavoissa ja siinä, millä tarkkuudella asioista kirjoitetaan. Kenttämuistiinpanot ovat tyypillisesti *henkilökohtaisia* siinä missä tutkimusteksti on viimeiseen asti harkittu ja jäsennelty. Henkilökohtaisuus tarkoittaa, että tutkija saattaa esimerkiksi arastella kirjoitustensa näyttämistä ulkopuolisille tai vähätellä niiden tutkimuksellista arvoa; niitä halutaan suojella kritiikiltä. Amanda Coffey on kutsunut muistiinpanoja jopa pyhiksi siinä mielessä, että ne näyttävät sensuroimattoman puolen kenttätyön haasteista ja iloista.²⁹⁶

Kenttämuistiinpanoja ja -päiväkirjoja ei yleensä julkaista tai arkistoida sellaisenaan, vaan editoituina ja puhtaaksi kirjoitettuina, ja myös anonymisoituina niissä esiintyvien henkilöiden osalta. Valmiissa tutkimustekstissä voi esiintyä *edustavia*, aineistoa laajemmin kuvaavia katkelmia muistiinpanoista tai niihin voidaan viitata esimerkiksi koodilla. Joka tapauksessa muistiinpanoilla on merkittävä rooli etnografisessa analyysissä: niiden avulla tutkija voi

295 Emerson, Fretz & Shaw (2011) ovat käsitelleet muistin, kirjoittamisen ja kerronnan suhdetta etnografiassa.

296 Coffey 1999, 119–121; myös Madden 2017, 117–118.

palauttaa mieleensä kentän tapahtumia ja niitä oivalluksia, joita kentällä on syntynyt, ja toisaalta havaita muutoksia omassa ajattelussaan.²⁹⁷

Aineistoni väitöskirjoista käy ilmi, että kentällä kirjoitetaan paljon. Esimerkiksi Pietilä-Litendahl kertoo kenttähavainnoistaan kertyneen kolme kenttäpäiväkirjaa, (minä)päiväkirja sekä noin 500 valokuvaa.²⁹⁸ Ala-Pölläsen kenttämuistiinpanot kolmelta eri rahtilaivalta käsittivät 238 tiheästi kirjoitettua liuskaa.²⁹⁹ Kirjoituksen määrä ei kuitenkaan tarkoita etnografiassa kaikenkattavuutta. Päinvastoin kirjoittaja on usein hyvin tietoinen siitä, että muistiinpanoihin tallentunut kerronta edustaa vain pientä osaa, pintaraapaisua niistä havainnoista, tuntemuksista ja kokemuksista, joita kenttätöy oikeasti on pitänyt sisällään. Etnografiassa puhutaan tiedon *osittaisuudesta*, mikä viittaa juuri ymmärrykseen siitä, että sosiaalista maailmaa ei ole mahdollista kuvata tyhjentävästi ja toisaalta, että kirjoittaminen on aina luonteeltaan tulkitsevaa ja merkityksiä luovaa toimintaa.³⁰⁰ Osittaisuus on myös keskeneräisyyttä, mikä tarkoittaa, että etnografinen kirjoitusprosessi ei saavu päätökseen minään tiettyinä hetkenä, vaan on kestoltaan avoin, kuten ensimmäinen lainaus Jaana Kourin väitöskirjasta osoittaa:

Tutkimuspäiväkirjojen tekstejä luonnehtii jatkuva keskeneräisyys, mikä on hermeneuttisen tutkimusprosessin oleellinen ominaisuus ja tutkijan kokemus tutkimuksesta. Niiden järjestelmälliseen muotoon laittaminen tai luokittelu tuntui olevan hyvin keinotekoisia. Prosessinkuvauksessa hyödynnän tutkimuspäiväkirjojeni, mutta en tee niistä kokonaisanalyysiä. Prosessi jatkui muuntuvana ja oivaltavana myös tutkimuksen kirjoittamisen ajan.³⁰¹

Työssä esiintyvät sisennetyt otteet on kirjoitettu muistiinpanojen pohjalta. Impressionistinen kerronta tarkoittaa tässä työssä paitsi refleksiivisyyttä myös sitä, etteivät kenttätöyotteet edusta näennäisobjektiivista viranomaiskieltä. Kuvailen tilanteita ja toimintaa niin kuin olen ne havainnut ja kokenut. Toiminnan kohteena olevat ihmiset ovat nais- ja mieshenkilöiden sijaan asiakkaita ominaispiirteineen ja edesottamuksineen. Koska merivartioston toimintaa ei ole aiemmin esitetty julkisesti, ajattelen analyttisen kuvailun olevan itsessäänkin arvokasta ja kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta kiinnostavaa. Lisäksi kuvailu on fenomenologisesti virittyneen argumentoinnin ja tulkintojen edellytys. Käsittely ei pyri olemaan tyhjentävää siinä mielessä, että voisin tarkastella systemaattisesti kaikkia merivartioston tehtäviä, tilanteita, tiloja ja työntekijöitä; tällainen aukottomuus olisi jo ajatuksena etnografisen tutkimuksen tavoitteille ja todellisuudelle vieras.³⁰²

297 Kouri & Mahlamäki 2022, 386; Mills & Morton 2013, 78.

298 Pietilä-Litendahl 2014, 42.

299 Ala-Pöllänen 2017, 36.

300 Clifford 1986.

301 Kouri 2017, 62.

302 Tiili 2016, 47.

Impressionistisuus ei tarkoita jälkimmäisessä Tiilin väitöskirjan katkelmassa hätäisyyttä, vaan se on tietoinen strategia, jonka avulla kirjoittaja kertoo halunneensa välttää ”näennäisobjektiivisen viranomaiskielen”. Viranomaiskieli voi tarkoittaa monia asioita, mutta tässä se viittaa lähinnä persoonattomaan ja tekijänsä piilottavaan retoriikkaan, jota käytetään usein viranomaisinstituutioiden viestinnässä asiakkailleen. Sen vastakohtaksi asetettava impressionistinen kerronta on siten henkilökohtaisuutensa ja paikantuneisuutensa tunnustavaa, elävää kieltä. Kertojan asemoituminen näin vahvasti näennäisobjektiivisuutta vastaan voi tuntua oudolta, mutta sen taustalla on pidempään käyty keskustelu siitä, minkälaista tietoa etnografian positivismista irtautunut, refleksiivinen tutkimustapa tuottaa ja mikä sen tieteellinen arvo on. Kaikuja tästä keskustelusta kuuluu edelleen tutkimuskirjallisuudessa.³⁰³

John Van Maanen luonnehtii etnografiassa esiintyvää impressionistista kerrontaa ”dramaattiseksi mieleenpalauttamiseksi”, jossa tapahtumat yksityiskohtineen kuvaillaan vapaasti siinä järjestyksessä kuin niiden muistetaan tapahtuneen. Rönsyilevän kerronnan tarkoitus on houkutella lukija astumaan sisään kertomuksen maailmaan, jossa hän voi kuulla, nähdä ja tuntea saman minkä tutkijakin.³⁰⁴ Tärkeää tässä tyyliä on siten välittää vaikutelmia ja tunnelmia *paikan päältä*, antaa lukijalle tunne siitä, että hän on tutkijan seurassa kentällä. Toinen keskeinen ominaisuus kerronnassa on henkilöiden *karakterisointi*, joka tarkoittaa, että ihmisiä luonnehditaan inhimillisine piirteineen tai että heistä dialogin välityksellä välittyy jonkinlainen vaikutelma. Toisaalta aineistoni kenttämuistiinpanoissa henkilöitä kuvaillaan harvemmin suoraan, vaan kerronta keskittyy yleensä johonkin merkitykselliseen tilanteeseen, kuten seuraava katkelma Tiililtä:

Katsomme televisiota, kun ”hälykänny” soi. Kaikki hiljenevät ja kääntyvät katsomaan puhelimeen vastannutta Jannea. Mika nousee seisomaan valppaan näköisenä. Matias, joka makasi sohvalla, on noussut istumaan. Kun Janne alkaa kaivaa kynää, tarttuu Mika tuolilla olevaan varustevyöhön ja alkaa pukea sitä päälleen. Janne kääntyi meihin päin ja sanoi puhelun sivusta ”Lähetään, ei o kiire”.³⁰⁵

Kenttäpäiväkirjaote kuvaa merivartioston virkamiestien hälytystilannetta ja ilmentää sen kautta, miten työntekijät toimivat yhtenäisesti ”kokonaisuutena”. Tilanteen draamallinen kaari on hyvin rakennettu siten, että

303 Gould 2016; Davies 2008, 7–20; Clifford 1986.

304 Van Maanen 1988, 103.

305 Tiili 2016, 120.

se sopii väitöskirjan kokonaisuuteen. Puhelu aiheuttaa välittömästi liikehdintää työntekijöissä: yksi nousee seisomaan, toinen alkaa pukea varustevyötä. Tunnelman tiivistyminen kuvataan vähäeleisesti mutta tehokkaasti, keskittyen siihen mitä tapahtuu. Lopussa puheluun vastanneen sanat ikään kuin laukaisevat jännityksen: kyseessä on hälytystilanne, mutta ei ilmeisen kriittinen. Kertoja on tilanteessa tarkkanäköinen havainnoija, joka sattui olemaan paikalla hälytyksen sattuessa. Kyseessä on todennäköisesti melko tavanomainen tilanne virkamiehillä, mutta etnografiseksi muistiinpanoksi kirjattuna se saa erityisen painoarvon. Kirjailija James Wood on sanonut fiktiivisestä kirjallisuudesta, että se ohjaa kiinnittämään huomiota tärkeisiin yksityiskohtiin. Toisin kuin elämä, joka on rajaton ja hallitsematon yksityiskohdissaan, kirja keskittää lukijan huomion tiettyihin asioihin ja tapahtumiin, ja luo tapahtumien välille merkittäviä yhteyksiä eli *juonellistaa* kerrottua.³⁰⁶ Samalla tavalla etnografia ohjaa lukijaa huomaamaan tiettyjä, tutkimuskysymysten kannalta olennaisia asioita ja jättää ulkopuolelle lukemattoman määrän vähemmän olennaisia yksityiskohtia.³⁰⁷ Esimerkiksi edellisessä katkelmassa luodaan muutamalla lauseella tiivis kuvaus siitä, mitä hälytystilanne saa aikaan virkamiehissä.

Etnografi saattaa kokea monenlaisia tunteita, kuten innostusta, hämmennystä ja turhautumista kirjoittaessaan muistiinpanoja. Alun innostus voi vaihtua turhautumiseen, jos kirjoittamiselle ei tunnu löytyvän aikaa tai jos päivän jälkeen on liian väsynyt keskittyäkseen. Toisaalta jos aluksi tutkija kokee tarvetta kirjoittaa kaikesta mahdollisesta, kenttätyön edetessä on tyyppillistä, että muistiinpanoissa keskitytään vain päivän keskeisiin tapahtumiin ja uusiin oivalluksiin.³⁰⁸ Tutkijan katse kouliintuu huomaamaan sen, mikä on tutkimuksen kannalta tärkeää. Ja myöhemmin, tutkimustekstiä kirjoittaessaan, tutkija yleensä käy kriittisellä silmällä läpi muistiinpanonsa ja tekee valintoja niiden käyttämisestä tutkimuksen osana. Kenttämuistiinpanot suodattuvat etnografiseen tekstiin monivaiheisen luenta- ja analyysiprosessin kautta.³⁰⁹ Ala-Pöllänen arvioi kenttäpäiväkirjoaan suhteessa kenttäkokemuksiinsa:

Tarkastelllessani omia kenttäpäiväkirjojani suoria viittauksia aisteihin ei juuri löydy: laivayhteisö vaikuttaa hajuttomalta ja mauttomalta. Kuten usein on todettu, aistit

306 Wood 2009, 52–53.

307 Ks. Madden 2017, 117; Bruner 1986, 7; Clifford 1986.

308 Emerson, Fretz & Shaw 2011, 51; O'Reilly 2009, 72–73.

309 Palmu 2007, 144–146; O'Reilly 2009, 14–15, 76.

eivät helposti käänny tekstiksi ja tietoa on usein vaikea artikuloida. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kenttätöni sisältäisi aistinvaraisia elämyksiä ja etteikö kokemukseni merenkulusta perustuisi merkittävässä määrin aistittaviin tuntemuksiin, empaattiseen vuorovaikutukseen sekä ruumiilliseen tietoon.³¹⁰

Aistitiedon artikulointi on etnografisen kirjoittamisen keskeisiä haasteita.³¹¹ Kentän moniaistisuus ei välttämättä välity lukijalle, ja kirjoittaja saattaa itsekkin huomata muistiinpanojensa ”latteuden” verrattuna niihin muistijälkiin, joita kenttätö on jättänyt. Kaikki tärkeä ei tule kirjoitetuksi. Toisaalta kenttämuistiinpanojen osittaisuus ja summittaisuus vain alleviivaa sitä, että tutkija on kentällä sidottu inhimillisiin ja käytännöllisiin reunaehtoihin, kuten aikaan ja mahdollisuuteen kirjoittaa. Myös kielellisillä kyvyillä on merkitystä: jotkut ovat esimerkiksi kirjoittajataustansa ansiosta taitavampia sanallistamaan kokemuksiaan kuin toiset. Edellisen katkelman tekee mielenkiintoiseksi se, että kertoja reflektoi siinä muistiinpanojaan kriittiseen sävyyn ja tiedostaa, että kirjoitus muuttaa havaintoainesta välttämättä. Muistiinpanojen kirjoittaminen on muistista kirjoittamista, mutta myös luovaa toimintaa, jossa kirjoittaja rekonstruoi tapahtumia, tilanteita ja ihmisiä – ja myös itseään kertojan hahmossa.³¹² Tästä näkökulmasta muistiinpanoihin tallentuu ainakin osittain se, miten tutkija prosessoi havaintojaan tiedoksi ja kirjoitukseksi. Kourin mukaan kirjoittaminen sisältää mahdollisuuden sanoittaa hiljaista, kehollista tietoa:

Autoetnografian keskiössä olevaan kokemuksen tekstualisaatioon liittyy paikallisen hiljaisen tiedon sanoittaminen. Kokemuksen aikana ei muistiinpanoja voi yleensäkään tehdä, joten ne ovat muuttuneet muistoiksi ennen tuloaan paperille. Näin muistitietotutkimukseni aineistona on haastattelujen tuottamia ja omia kokemuksellisia muistoja. Tulkinta tapahtui monesti kirjoittaessa. Siinä oma ruumiillinen, hiljainenkin tieto sai kirjallisen muodon. Se alkoi vähitellen haparoivasta muistiinpanosta ja ikään kuin täydentyi tullessaan osaksi tieteellistä päättelyketjua, merkitysverkon kutomista.³¹³

Hiljaisesta tietoon liittyen on sanottu, että ihminen tietää aina enemmän kuin pystyy sanoittamaan ja että tiedon hiljainen ulottuvuus muodostaa perustan kielelliselle tiedolle. Hiljainen ja kielellinen tieto eivät kuitenkaan

310 Ala-Pöllänen 2017, 37.

311 Aromaa & Tiili 2014; Uotinen 2010; ks. myös Kouri & Mahlamäki 2022, 389.

312 Ks. Emerson et al. 2011, 46; Rapport 2000, 76; Palmu 2007, 148; Hakala & Hynninen 2007, 211; Madden 2017, 120–121.

313 Kouri 2017, 289.

ole erillään, vaan toimivat yhteistyössä.³¹⁴ Esimerkiksi kirjoittaessa molemmat tiedon alueet ovat käytössä, vaikka kirjoittaja ei olisikaan siitä tietoinen. Usein kirjoittaessa ei tiedä enakkoon mitä tulee kirjoittamaan, vaan kirjoitus etenee assosiaatioiden kautta aiheesta toiseen. Vaikka tieteellinen kirjoittaminen eroaa luovasta kirjoittamisesta intentioiden ja tavoitteiden osalta, myös siinä voi kokea luovaa irtautumista ja flow'n kaltaista työn iloa. Kenttämuistiinpanoja tehdessään tutkijan ei tarvitse välittää johdonmukaisuudesta, vaan hän voi siirtyä vapaasti teemasta ja tyylilajista toiseen.³¹⁵ Editointivaihe seuraa vasta myöhemmin. Tämä kirjoittamisen vapaus voi synnyttää oivalluksia ja viedä ajattelua ennakoimattomiin suuntiin. Kourin väitöskirjan katkelmassa sanotaankin tulkinnan tapahtuneen usein kirjoittaessa.

Kirjoittaminen ja refleksiivisyys ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa. Tutkija kirjoittaa muistiinpanoja ymmärtääkseen – tai tarkemmin sanottuna rakentaakseen – tutkimuskohdettaan ja kenttäänsä, mutta myös ymmärtääkseen itseään, ”tärkeintä työvälinettään” ja omaa tapaansa tutkia.³¹⁶ Tämä tasapainottelu sosiaalisen kentän kuvaamisen sekä toisaalta ajattelun ja kehollisen tietämisen välillä ilmenee erityisen selkeästi kenttämuistiinpanojen ja -päiväkirjojen kohdalla, sillä varsinkaan alkuvaiheen merkintöjä ei sellaisenaan, editoimatta, ole tarkoitettu ulkopuolisen luettavaksi. Toisaalta kirjoittajalla voi olla mielessään kuvitteellinen yleisö esimerkiksi jotain tärkeää tilannetta kuvatessaan. Kirjoittajan intentio voi myös vaihdella: jotkut osiot on tarkoitettu vain itselle, kun taas toiset on selkeämmin rakennettu vastaanottaja(t) mielessä. Kirjoittajan tarkoitusperät säätelevät myös sitä, millä tarkkuudella ja missä tyylilajissa teksti tulee kirjoitetuksi.³¹⁷ Edellinen katkelma, jossa kertoja peilaa muistiinpanojaan ja hiljaisen tiedon sanoittamista, edustaa refleksiivisen kirjoittamisen loppuvaihetta, jossa ”katsotaan taaksepäin” aiempiin kirjoituksiin. Kertojalla on tässä kohdassa kokonaisnäkyvä tutkimusprosessiin, mikä näkyy myös etäännettyissä ilmauksissa (kuten *siinä oma ruumiillinen, hiljainenkin tieto sai muodon*). Tämä vertautuu siihen mitä Ilo-na Raunola sanoo väitöskirjassaan muistiinpanojen lukemisesta: niitä hyödyntäessään (analyysin osana) tutkija tulkitsee itseään ja muistiinpanojaan

314 Polanyi 1966, 4–7. Sakari Hänninen (2005, 107) on kirjoittanut hiljaisen tiedon olevan *toisen tiedon* laji, joka liittyy mm. ihmisten muistiin, kokemuksiin, tuntemuksiin ja osaamiseen. Hiljaista tietoa on kytkeytyneenä esimerkiksi traditioihin.

315 Emerson et al. 2011, 50.

316 Lappalainen 2007b, 114–115; Palmu 2007, 147–149.

317 Emerson et al. 2011, 93; Palmu 2007, 149; ks. myös Madden 2017, 120; O'Reilly 2009, 74.

kentän ulkopuolisella toiseuden katseella.³¹⁸ Seuraavassa katkelma Raunolan väitöskirjasta:

Viimeinen aamu. Kello on 5:20. Talosta kuuluu heräilemisen ääniä: alhaalta kolinaa, ylhäältä suihkun ääniä. Lähdemme ajamaan kohti Roomaa kuudelta. On siis aika nousta, pukeutua, ahtaa viimeiset tavarat laukkuun, -- ja lähteä. On ollut -- hieno viikko. Minulla alun kolme päivää (su-ke) olivat aina vain intesiivisempiä, kunnes keskiviikkona kaikki huipentui, tiivistyi osaltani yhteiseen valorukoukseen kotona, tultuamme Maria di Angelin kirkosta. Osallistumisasteeni oli (yli) 100%. Siinä koh-
taa minulle tuli stoppi.³¹⁹

Kuvailevissa muistiinpanoissa kirjoittaja joutuu päättämään, kuvailee-ko hän tapahtumia ikään kuin ne tapahtuisivat reaaliajassa (jolloin kertoja ei tiedä mitä tulee tapahtumaan), vai katsoako tapahtumia lopusta käsin, jo tietoisena siitä mitä tilanteessa tapahtui ja miten se päättyi.³²⁰ Aina kerronta ei ole kuitenkaan yksiselitteistä tässä suhteessa. Esimerkiksi edellä kertoja kuvailee aluksi tapahtumia preesensissä, mutta sitten hän siirtyy menneeseen aikamuotoon ja muistelee, mitä aiemmin viikolla on tapahtunut. Tämä vaihtelu aikamuotojen ja näkökulmien välillä on tyypillistä päiväkirjoissa, mutta sitä esiintyy myös kenttämuistiinpanoissa. Ero on toisaalta siinä, että kenttämuis-
tiinpanot eivät esiinny tutkimustekstissä irrallaan tai ilman kontekstia, vaan nimenomaan osana muuta kerrontaa. Katkelmat pyrkivät yleensä havainnol-
listamaan konkreettisesti jotain tutkimuksen kannalta olennaista asiaa, ku-
ten edellä tutkija-kertojan osallisuutta ja läsnäoloa Valorukous-toiminnassa. Vasta tutkimuskonteksti ja siihen liittyvä tulkinta tekevät yksittäisestä katkel-
masta mielekkään.³²¹

Clifford Geertzin mukaan etnografian keskeisiä haasteita on kyetä esit-
tämään tutkimusprosessi kirjallisessa muodossa. Se tarkoittaa, että kirjoitus
onnistuu välittämään tutkijan kulttuuriset tulkinnat suhteessa kyseisen kult-
tuurin jäsenten elämään. Se tarkoittaa kirjoitusta, jossa tutkijan silminnäki-
jyys yhdistyy toisista kertovaan tarinaan.³²² Etnografian haasteena on myös
tasapainotella tutkimusprosessiin kuuluvien harha- ja sivupolkujen kuvaami-
sen ja toisaalta valmiiseen tutkimukseen kohdistuvien eheyden ja johdon-
mukaisuuden vaateiden välillä. Omien kenttämuistiinpanojen kautta tutkija
voi osaltaan avata tutkimusprosessin ja -kirjoittamisen monihaaraisuutta. Ne

318 Raunola 2018, 49.

319 Raunola 2018, 294.

320 Emerson et al. 2011, 105.

321 Ks. Emerson et al. 2011, 92–93.

322 Geertz 1988, 84.

edustavat prosessoituinakin ”ensikäden tietoa” siitä, miltä tuntui olla kentällä, mitä siellä tapahtui ja mitä kokemuksista jäi käteen.³²³ Samalla on huomattava, että muistiinpanot eivät ole objektiivisia kuvauksia, vaan päinvastoin näkökulmaan ja kirjoittamisen ajankohtaan sidottuja rekonstruktioita tapahtumista, ihmisistä ja vuorovaikutussuhteista. Ja siinä mielessä ne kertovat eniten tutkijasta itsestään.

Eri tutkimusmenetelmiä tarkastelemalla tutkijan subjekti määrittyy eri tavoin. Siinä missä etnografinen katse ja käsityö nivoutuvat selkeästi tutkijan akateemiseen kompetenssiin, analyttisyyteen ja tieteellisen tekstin rekisteriin, pääsee osallistuvassa havainnoinnissa ja kenttäpäiväkirjoissa esiin toisenlainen, henkilökohtaisempi kertojaääni. Tullessaan henkilönä esiin subjekti paikantuu niihin inhimillisiin ehtoihin, joiden piirissä tutkimusta tehdään – ja tällöin kerronnassa ilmenee myös emotionaalisia ja kokemuksellisia eli kehollisuuteen viittaavia sävyjä. Subjektin tietäminen rakentuu sekä osana akateemista maailmaa että osallistumalla ja toimimalla osana tutkittavaa yhteisöä, ja näiden välinen tasapainottelu on etnografisen tiedon ytimessä.

Haastattelu ja monimenetelmäisyys

Haastatteluja tehdään etnografiassa paljon. Yleensä suositaan vapaamuotoisia tai semistrukturoituja haastatteluja survey-kyselyiden sijasta, koska tämä antaa tilaa haastateltavien omalle kerronnalle. Keskusteleva haastattelu on vastavuoroista siten, että niin haastattelija kuin haastateltavat antavat ja saavat tilanteessa jotain. Haastattelun ytimessä oleva keskusteleva vuorovaikutus tuottaa yhdessä muodostettua tietoa. Tutkimuksen metodina käytettävän haastattelun tarkoituksena on tarjota haastateltavan kokemusmaailman läpi suodattunut tulkinta jostain ilmiöstä – antropologiassa puhutaan paikallisen asukkaan eli *natiivin* näkökulmasta.³²⁴ Haastattelun mieltäminen keskustelevana vuorovaikutuksena tulee aineistossani selvästi esille, vaikka samalla korostettiin tilan antamista haastateltavan omille näkemyksille.³²⁵

Etnografisen haastattelun erityispiirteenä on se, että haastattelu tehdään yleensä kentällä, kenttätöyön yhteydessä. Tällöin haastattelua luonnehtivat haastattelijan ja haastateltavan välinen tuttuus ja mahdolliset yhteiset

323 Madden 2017, 116–117.

324 Kvale 1996, 2–6, 14.

325 Esim. Nenola 2019, 54; Hämeenaho 2014, 56.

kokemukset. Haastattelu saattaa sisältää yhteisiä viittauksen kohteita eli puheessa käsitellään yhteisesti tunnettuja ihmisiä ja tapahtumia. Haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde, joka on syntynyt tutkijan kenttätyö aikana, on etnografisessa haastattelussa avainasemassa. Toisaalta laajemman tulkinnan mukaan aineistoa voi käsitellä etnografisesti, vaikka tutkija ei itse olikaan suorittanut haastattelua tai vaikka haastattelu olisi tehty kirjallisesti ilman yhteyttä kenttätyöhön. Silloin etnografisen haastattelun (ja aineiston) kriteeriksi määrittyy tapa, jolla aineisto analyysin kautta kontekstualisoidaan ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin.³²⁶ Omassa aineistossani haastattelut toteutettiin fyysisesti kentällä ollessa, ja tällöin keskeisenä kysymyksenä on haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus sekä itse haastattelutilanteessa että sen ulkopuolella.

Kysymykset haastattelun osapuolten välisestä suhteesta ja haastattelutilanteesta ilmenevästä roolijaosta haastattelijaan (kysymysten esittäjä) ja haastateltavaan (vastaaja) sekä näiden roolien tasavertaisuudesta ja ylipäänsä tilanteen dialogisuudesta ovat moniulotteisia. Esimerkiksi se, käyttääkö tutkija henkilöitä, jota haastatellaan, nimitystä *informantti* vai haastateltava, kertoo jotain tilanteen (valta-)asetelmasta ja siitä, miten haastattelussa tuotettu tieto ymmärretään. Toisaalta merkitystä on myös sillä, miten haastateltavat valikoidaan eli kenen/keiden ääni lopulta tulee tutkimuksessa esille. Karina Lukin puhuu väitöskirjassaan *avaininformanteista*, jotka toimivat portinavaajina tutkittavan yhteisön perinteeseen ja kerrontaan.³²⁷ Samaan tapaan Klemetti Näkkäljärvi korostaa haastateltavien paikallistuntemuksen merkitystä haastateltaviensa valinnassa:

Tutkimuksen etnografisen aineiston luotettavuuden kannalta haastateltavien valinta on ensisijaisen tärkeää eikä haastateltavien valinnan tule olla sattumanvaraista. [...] Paikallistuntemus tutkittavasta kulttuurista on tässä yhteydessä tärkeää, koska paikallistuntemuksen perusteella kohdeyleisöstä voi valita tutkimustavoitteiden mukaiset informantit. Ilman informanttien huolellista valintaa tieto tutkimuskohteesta voi jäädä ohueksi tai jopa vääristyneeksi.³²⁸

Tutkimusta on välttämätöntä lukea kontekstissaan. Näkkäljärven näkemys haastateltavien valinnan merkityksestä perustuu ajatukselle siitä, että tutkittava yhteisö – tässä yhteydessä Jauristunturin poropaimentolaiset – on kulttuurisesti suhteellinen yhtenäinen ja homogeeninen ryhmä, jota on

326 Tolonen & Palmu 2007, 110–111.

327 Lukin 2011, 77; myös O'Reilly 2009, 132.

328 Näkkäljärvi 2013, 8.

mielekäästä tarkastella kokonaisuudessaan. Näin ollen voidaan ajatella, että haastateltavissa on eroa sen suhteen, kuinka hyvin he tuntevat paimentolaiskulttuuria. Taustalla on siten tietty käsitys kulttuurista ja siihen liittyvästä tiedosta. Konstruktivistisen tietokäsityksen mukaan tieto kuitenkin tuotetaan aina tilannekohtaisesti ja vuorovaikutuksessa toimijoiden kesken – tieto ei sijaitse missään valmiina odottamassa. Kysymys tiedon ”oikeellisuudesta” on siten lähtökohtaisesti tulkinnanvarainen ja perustuu erilaisille käsityksillä kulttuurisen tiedon luonteesta ja tutkijan roolista sen muodostamisessa.³²⁹ Katkelma Ojaseen väitöskirjasta havainnollistaa tätä ajatusta:

Usein tutkimuksen pätevyyttä arvioitaessa kiinnitetään huomiota myös siihen, tarjoaako aineisto ”totuudenmukaista” tietoa. Kysymys totuudesta ei työssäni ole kuitenkaan keskeinen siinä mielessä, että olisin kiinnostunut, ovatko kerrotut asiat todella tapahtuneet, vaan olen kiinnostunut tallityttökulttuurin piirteistä ja merkityksestä siten kuin tytöt kuvaavat sen kokeneensa, haastattelutilanteen puitteissa. Tallityttöjen haastattelut (ja myös havainnointiaineisto) ovat tässä mielessä kokemuksellisesti totta.³³⁰

Ojaseen kertoja asettuu postmodernin etnografian mukaisesti korostamaan tiedon sosiaalisesti rakentuvaa luonnetta. Tästä näkökulmasta etnografia on nimenomaisesti tutkijan analyysin ja tulkinnan tulos; etnografit luovat tutkimuskohteensa ja kenttänsä, eivät löydä niitä.³³¹ Tällöin huomio kiinnittyy enemmän siihen, miten ja minkälaisessa kontekstissa haastattelujen tieto on syntynyt kuin siihen onko tieto ”totuudenmukaista”. Tai tarkemmin sanottuna: tiedon totuusarvon sijasta tärkeämmän merkityksen saa se, minkälaista todellisuutta haastateltavien puhe tuottaa ja heijastelee. Kulttuurinen todellisuus ei ole yksi ja sama kaikille, vaan moniääninen ja kerrosteinen, tulkinnassa rakentuva mosaiikki. Tutkijan rooli kokemusten *tulkitsijana* on väistämättä jännitteinen, koska tutkija on itse osa tutkimuskohdettaan. Edellisessä katkelmassa kertoja tekee epistemologisen asemoinnin suhteessa siihen, miten tutkimuksen pätevyyttä voidaan arvioida, mutta samalla hän ilmoittaa oman tieteellisen intressinsä (-- *vaan olen kiinnostunut*), joka ohjaa aineiston tulkintaa. Tulkinnan ohella tutkijan tehtävänä on tuoda esiin tutkittavien näkemyksiä, ja tähän viitataan yleensä äänen antamisena, kuten seuraavassa Ala-Pölläsen katkelmassa:

329 Burr 2015, 2–4; Fingerroos & Jouhki 2014, 108.

330 Ojaseen 2011, 83.

331 Aineistossa Ojaseen 2011, 81; ks. myös Davies 2008, 15; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 12–14.

Haastattelulla on osallistuvan havainnoinnin ohella tärkeä merkityksensä paitsi äänen antamisessa tutkimuksen kohteelle, myös henkilökohtaisen suhteen luomisessa tutkittaviin. Usein kenttätöntekijästä tulee jonkinasteinen uskottu erityisesti silloin, kun tutkimuksen kohde on avautunut henkilökohtaisesta elämästään haastattelun yhteydessä, vaikka vain pinnallisella tasolla. Törmäsinkin tilanteisiin, joissa haastateltu viittasi myöhemmin esimerkiksi kahvitauoilla elämäntarinaansa tai tapahtumaan, jonka oli kertonut haastattelussa.³³²

Etnografisesta haastattelusta on sanottu, että kyseessä on yhteyden tai samuuden rakentaminen tutkijan ja haastateltavien välillä.³³³ Kenttätöyöhön sisältyvien yhteisten kokemusten kautta tutkijalla on jo jonkinlaista samaistumispintaa tutkittavien todellisuuteen tai todellisuuksiin, ja haastattelutilanne voidaan ymmärtää tämän kokemusperäisen tiedon astetta ohjatumpana ja verbalisoituna jatkumona. Haastattelun tarkoitus on tuottaa tallennettavaa aineistoa ja ymmärrystä tutkimuskohteesta, mutta sillä on katkelman perusteella myös muita funktioita. Äänen antaminen tutkittaville on monessa mielessä kiistanalainen ajatus, josta käydään keskustelua myös aineistossani puolesta ja vastaan.³³⁴ Toisaalta varsinkin antropologisessa perinteessä ja osallistavassa tutkimuksessa on usein korostettu äänen antamista sosiaalisesti heikommassa asemassa oleville.³³⁵ Kiistanalaista on kuitenkin se, kenen ääni tutkimuksessa lopulta kuuluu, ja voidaanko ajatella, että tutkittavilla on yksi yhtenäinen ääni vai paremminkin äänten kavalkadi, jota voidaan tulkita monella tavalla.

Haastattelijan ja haastateltavan, tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta on kuvattu etnografisessa tutkimuskirjallisuudessa paljon.³³⁶ Onkin oikeastaan mielekäästä ajatella haastattelua ja kenttätöyötä sekä näihin nivoutuvia rooleja ja suhteita toisiinsa kietoutuneina paremminkin kuin erikseen. Haastattelutilanteen *erityisyys* tosin vaikuttaa vuorovaikutukseen, mutta yhtä lailla tilanteessa ovat läsnä ne monenlaiset tapahtumat ja kohtaamiset haastattelua edeltäneeltä ajalta. Joka tapauksessa haastattelu voi avata mahdollisuuden luoda henkilökohtainen suhde tutkittavaan. Se, onko läheisen suhteen luominen tutkittaviin tavoiteltavaa, on kysymys, johon ei ole yksiselitteistä vastausta.³³⁷ Tutkijan suhde tutkittaviin ja haastateltaviin kysyy ennen kaikkea

332 Ala-Pöllänen 2017, 33.

333 Tolonen & Palmu 2007, 99.

334 Esim. Ojanen 2011, 60–61; Ruotsalainen 2015, 49.

335 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 22–23; Koskinen 2014, 139; Duffy & Bailey 2010; Gordon 2002, xii.

336 Skinner 2012; Davies 2008; Tolonen & Palmu 2007; Coffey 1999.

337 Ks. Davies 2008, 93.

eettistä ja refleksiivistä harkintaa, sillä vaikka suhde vaikuttaisi tasapuoliselta, tutkimustyö lähtökohtaisesti tekee tilanteesta herkän valtavaristymille ja hyväksikäytölle. Seuraavassa katkelmassa tutkija pohtii haastattelutilannetta suhteessa muuhun vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa:

Omalla kohdallani huomasiin yllätyksekseni haastattelun olevan usein se tilanne, jossa roolini tutkijana tuli eniten esille... Koin myös haastattelun melko keinotekoiseksi tilanteeksi verrattuna muuhun kanssakäymiseen miehistön kanssa. Haastattelupaikka oli yleensä jokin toimistotila, päivähuone tai vastaava neutraali tila, jossa ei ollut muita henkilöitä läsnä, eli selkeästi normaalista kanssakäymisestä eristetty tila ja tilanne.³³⁸

Havainnoidessaan tutkija voi sulautua joukkoon, tehdä osin samoja asioita kuin tutkittavatkin ja olla periaatteessa huomaamaton, kun taas haastattelutilanne on varta vasten mietitty ja suunniteltu, ja sitä leimaavat tietyt odotukset ja käyttäytymisnormit. Nämä odotukset ja normit liittyvät esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavan rooleihin ja toimintaan haastattelutilanteessa. Lähtökohtana haastattelussa on se, että haastattelijalla on tiedon intressi ja jonkinlainen suunnitelma haastattelun suhteen koskien esimerkiksi käytännön toteutusta (missä ja milloin) ja haastattelun sisältöä.³³⁹ Vastaavasti haastateltava osaa usein jo valmiiksi asennoitua tilanteen edellyttämällä tavalla. Henkilöllä voi olla mielikuvia ja ennakoasenteita haastatteluihin liittyen ja hän saattaa olla miettinyt valmiiksi jotain vastauksia kysymyksiin, joita hän ennakoiki tutkijan kysyvän. Kouluetnografi Reetta Mietolan mukaan haastattelu muodostaa puheelle erityisen kontekstin, jossa asiantuntijan paikka tarjotaan haastateltavalle. Haastattelupuheella onkin erityinen painoarvo verrattuna arkisiin keskusteluihin.³⁴⁰ Puhe haastattelutilanteen keinotekoisuudesta on tulkintani mukaan osin retoriikkaa, joka pohjautuu niille mielikuville, joita kertojalla itsellään on kenttätöistä. Seuraavassa Tiilin väitöskirjan katkelmassa huomiota herättää kriittinen sävy, jolla tutkija kuvailee toimintaansa aineiston muodostamisessa.

Sekä haastattelu- että kenttätöaineistossa on kohtia, jotka vastaavat käsitystäni täydellisistä onnistumisista. Hetkittäin mukana oleminen ja vuorovaikutus tutkittavien kanssa oli kulttuurianalyttistä ilotulitusta; yhteinen spehtaakki, joka tuotti työn loppuun asti kantaneita oivalluksia tutkimuskohteesta. Toiset muistiinpanot ja haastatteluotteet herättävät minussa sen sijaan epäonnistumisen, harmin ja häpeän tunteita. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa en kyennyt muodostamaan tut-

338 Ala-Pöllänen 2017, 33.

339 Ks. Rapport 2012, 55; Gubrium & Holstein 2012, 27–28.

340 Mietola 2007, 159–160. Haastattelun ja keskustelun välisestä suhteesta ks. myös Rapport 2012, 55.

kimusta tukevaa suhdetta tutkittaviin tai olin liian väsynyt kohtaamisiin. Olen esittänyt johdattelevia kysymyksiä, käyttänyt vääriä ilmaisuja, herpaantunut ja tullut sivuuttaneeksi viittauksia, joita haastatteluja litteroidessani olen pitänyt tutkittavien ilmeisinä yrityksinä saada minut kysymään asiasta tarkemmin. Lienee tarpeetonta sanoa, että minua on tuolloin suuttanut kyvyttömyyteni kuunnella, mitä minulle on haluttu kertoa. [...] Koska tutkijan tavoitteena on muodostaa kokonaiskäsitys tutkimuskohteesta, ei yksittäisten kompurointien merkitystä kuitenkaan ole syytä liioitella.³⁴¹

Katkelma kuvastaa haastattelu- ja kenttätöaineistoihin liittyviä monenlaisia tunteita ja erityisesti sitä reflektointiprosessia, jota tutkija käy aineistoa tuottaessaan ja analysoidessaan. Tunteet ovat olennainen osa etnografista kenttätöä ja itsestään selvästi läsnä myös haastatteluissa.³⁴² Tällöin puhutaan myös kehollisesta tiedosta, joka tarkoittaa filosofi Jaana Parviaisen mukaan kehon kykyä kommunikoida älykkäästi ympäristönsä kanssa.³⁴³ Koska keho tietää paljon sellaista, mitä ihminen ei osaa sanallistaa, kyse on oikeastaan hienovaraisesta kehollisten vihjeiden tarkkailusta ja aukipurkamisesta, jossa usein myös kirjoittamisella on osansa.³⁴⁴ Edellisessä katkelmassa kertoja luo yhdenlaisen tiivistyksen niistä tunteista, joita hänelle heräsi aineistoa jälkeensä tutkiessaan. Tunnekirjo on laaja ulottuen onnistumisen ilosta harmin ja häpeän tunteisiin. Kertoja ei kuitenkaan ”vello” tunteissaan, vaan suuntaa huomionsa siihen, miten hän olisi voinut toimia haastattelu- ja kenttätilanteissa paremmin. Tämä itsekritiikki hellittää katkelman viimeisessä lauseessa; tutkimus ei kaadu yksittäisiin kömmähdyksiin.

Narratiivisesti tarkasteltuna kohta on kerrosteinen. Toisaalta se muistuttaa päiväkirjamerkintää, jossa minäkertoja erittelee onnistumisiaan ja epäonnistumisiaan *tunnustuksellisessa* sävyssä.³⁴⁵ Tutkimuksellinen intentio on toisaalta ilmeinen: kertoja käyttää tunnekerrontaa avatakseen lukijalle määrättyjä tutkimusprosessinsa piirteitä. Hän reflektoi muistiinpanojaan ja haastatteluaineistoaan kriittisesti jälkeensä. Kertoja ei siten ainoastaan ”välitä” aineistoaan, hän kertoo aineiston synnystä ja siihen liittyvistä kokemuksistaan.³⁴⁶ Aineistoon palaaminen herättää kertojassa voimakkaita tunteita, jotka

341 Tiili 2016, 49–50.

342 Aromaa & Tiili 2014, 266.

343 Parviainen 2002, 20.

344 Aineistossa esim. Kouri 2017, 289.

345 Ks. Hammersley 1993, 21; Van Maanen 1988, 77.

346 Palaan kysymykseen kertomisen ja tiedon välittämisen suhteesta luvussa 4.3.

kertovat siitä, miten hän mielestään onnistui tutkijana. Hän myös tunnistaa, miten hän voisi kehittyä paremmaksi tässä suhteessa.³⁴⁷

Kuvaillessaan haastatteluja ja niiden tekemistä aineistoni kertojat asettuvat osaksi moniulotteista vuorovaikutuskenttää. Kyse ei ole vain vuorovaikutuksesta, joka toteutui haastattelutilanteessa, vaan myös siitä, miten tämä vuorovaikutus tulee kirjoitetuksi ja representoiduksi tekstissä niin, että se on tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista. Kirjoitettu vuorovaikutus on kirjoittajan (ja tekstin kertojan) ja lukijan välinen kohtaamisalue, joka rakentuu kirjoittajan tekemien valintojen seurauksena.³⁴⁸ Tällöin kysymys ei ole lukijan kannalta se, *mitä tapahtui todella*, vaan se minkälaisen suhteen lukija muodostaa kerrottuun. Esimerkiksi tuodessaan esiin haastatteluihin liittyviä kokemuksiaan tutkija-kertoja ikään kuin kutsuu lukijaa katsomaan tapahtunutta hänen näkökulmastaan. Kertojan näkökulma on välttämättä osittainen, mikä tarkoittaa, että lukijan odotetaan olevan jossain suhteessa myötämielinen kerrotulle sen subjektiivisuudesta huolimatta, tai ehkä juuri siksi. Seuraavassa Kaisa Nissin väitöskirjan katkelmassa kertoja pohtii haastattelujen merkitystä tutkimuksessaan, mutta omakohtaisen reflektoinnin sijaan kerronta liikkuu yleisellä tasolla.

Kaiken kaikkiaan haastattelumateriaali ja haastattelujen sujuvuus vaihteli hyvin paljon. Henkilökohtaiset tekijät ja henkilökemia vaikuttavat kuhunkin tilanteeseen ja joissakin tapauksissa aineistoa kertyi vain lyhyiden kysymysten ja vastausten verran. Tällaisista haastatteluista materiaalia oli haasteellisempaa saada myös tutkimusaineistoksi. Tällaiset tilanteet olivat hyvä esimerkki siitä, kuinka haastateltavan mahdollinen epäluuloisuus tutkimusta ja haastattelua kohtaan vaikutti materiaaliin ja toisaalta myös yksilöiden väliset erot kerronnassa ja puhetavoissa erosivat. Kielteiset odotukset tai muu vastahankaisuus saattoi olla suurtakin, vaikka haastattelusta ei varsinaisesti kieltäydyttykään. Myös tutkijan asenne, tiedostamattomat tavat, tiedostamattomasti epäsoivat kysymykset tai väärin rakentunut rooli vaikuttavat kommunikaation ja niin tapahtui varmasti jossain tapauksessa myös omassa kenttätyössäni.³⁴⁹

Jokainen haastattelutilanne rakentuu vuorovaikutukseltaan yksilöllisesti, mutta samalla niissä on yhteisiä piirteitä esimerkiksi roolijaon (haastattelija – haastateltava) ja eettisten kysymysten suhteen.³⁵⁰ Tutkimushaastatte-

347 Etnografisen haastattelun analyysi riippuu metodologisesta lähestymistavasta, ks. esim. Mietola 2007; Riessman 2012 (narratiivinen analyysi); Nikander 2012 (diskurssianalyysi).

348 Ks. Virtanen, Rahtu & Shore 2018, 17.

349 Nissi 2017, 74.

350 Haastatteluihin liittyvästä tutkimusetiikasta, ks. Tiittula & Ruusuvoori 17–18; tietoon perustuvasta suostumuksesta Marzano 2012; luottamuksellisuudesta ja yksityisyyden suojasta Kaiser 2012.

lulle on myös tyypillistä, että haastattelu nauhoitetaan analyysia ja arkistointia varten.³⁵¹ Tutkijan kannalta haastattelu on lopulta paljon muutakin kuin varsinainen nauhoitettava osuus. Haastattelu on prosessi, joka alkaa suunnittelusta, tiivistyminen haastateltavan kohtaamisessa ja purkautuu analyysissa ja kirjoittamisessa. Nissin katkelma on siinä mielessä kiinnostava, että kertoja käyttää enimmäkseen passiivia kuvatessaan haastatteluiden sujumista. Tulkitseen tätä niin, että kertoja pyrkii tietoisesti tai tiedostamattaan etäännyttämään itsensä toimijana; hän viittaa haastattelutilanteisiin ulkokohtaisesti. Tämä eroaa selkeästi edellä olevasta Tiilin väitöskirjan katkelmasta. Minämuotoinen kerronta kutsuu lukijan lähelle, ikään kuin kertojan puolelle, kun taas etäännytetty kerronta sulkee oven kertojan ja lukijan kohtaamiselta. Tällöin lukijalle jää vähemmän tilaa muodostaa omaa suhdetta kerrottuun – ja kertojaan.³⁵² Etäiseksi jäävä kertoja voi aiheuttaa sen, että lukijan on hankalampi saada otetta tekstistä ja sen merkityksestä.

Tutkimustekstin lukijalle haastattelulainaukset edustavat ainakin jossain määrin tutkittavien ääntä tai ääniä. Sisennettyinä otteina ne kiinnittävät huomiota leipätekstin seassa. Samalla on tietenkin selvää, että otteet on kura-toitu ja usein myös editoitu jollain tavalla havainnollistamaan tai tukemaan tutkijan argumentointia. Ne eivät siten ole tekstissä sattumalta, vaan niillä on selkeä, tutkimuksen kirjoittajan antama funktio tekstissä. Otetaan esimerkiksi tämä teksti. Väitöskirjoja ja haastatteluja sisältävä aineistoni on lyhyesti sanottuna ylenpalttinen, mikä tarkoittaa, että olen saanut harkita tarkkaan, mitä kohtia nostan esiin analysoitavaksi, mitä käsittelen vain yleisellä tasolla ja minkä asian sivuutan. Pysin tekemään nämä valinnat huolellisesti, mutta lopullinen arviointi sekä aineiston käytön että sitä koskevien tulkintojen oikeudenmukaisuudesta ja tasapuolisuudesta kuuluu lukijalle. Seuraava lainaus Isotalolta havainnollistaa valintojen tekemistä aineistossani:

Tutkija valitsee aineiston kokonaisuudesta juuri ne näytteet, jotka sopivat hänen tarkoitukseensa parhaiten – esimerkiksi kiteyttävät mahdollisimman hyvin tai tiiviisti jotain olennaista. Usein aineistolainauksia täytyy lisäksi muokata poistamalla toistoa ja sanojen hakemista sekä lisäämällä hakasulkuihin ymmärrettävyyttä lisääviä apusanoja... Vaikka edellä mainittuja editointeja ei tehtäisikään, aineistolainaukset eivät itsessään tee tutkimusraportista sen autenttisempaa.³⁵³

351 Tiittula & Ruusuvaara 2009, 14–15.

352 Ks. Virtanen, Rahti & Shore 2018, 17–18.

353 Isotalo 2015, 70–71.

Tutkijan vapaudesta valita ja muokata aineistoa seuraa vastuu sen oikeanlaisesta ja eettisesti kestävästä käytöstä. Toisaalta aineiston tuottamiseen, analyysiin ja käyttöön tekstissä liittyy aina (eettisesti) harmaita alueita, joiden läpi tutkija joutuu luovimaan. Tutkimuskirjallisuuskään ei anna vastauksia kaikkeen. Tästä johtuen refleksiivisyyden tulisi olla etnografiassa koko tutkimuksen läpäisevä periaate, ja tiivistetysti se tarkoittaakin tutkijan avoimuutta tutkimuksen tekemiseen, analyysiin ja tulkintaan liittyvistä valinnoista. Edellinen katkelma kertoo tästä refleksiivisyydestä kohdistamalla huomion niihin lukuisiin valintoihin, jotka ovat edeltäneet tutkimuksen nykyistä ilmiötä. Kertoja ei kuitenkaan käytä kohdassa minämuotoa (esimerkiksi *minä valitsen aineiston kokonaisuudesta...*), vaan puhuu tutkijasta kolmannessa persoonassa, mikä viitanee siihen, että tutkija on tässä periaatteessa kuka tahansa etnografi.³⁵⁴ *Kaikki* etnografit tekevät aineiston esittämistä koskevia valintoja. Aineistolainaukset eivät tee tekstistä sen autenttimpää, koska kyse on aina siitä, mitä tutkija haluaa nostaa esiin ja korostaa ja mistä ehkä vaieta.

Kentällä ollessa, havaintoja kirjatessa, kuvia ottaessa tai haastattelupuheeseen antautuessa ei aina tiedä, mikä lopulta on tärkeää ja tulee osaksi tutkimusta. Yhtäältä on etukäteen mietittyjä tilanteita, kuten tulirituaalit, jotka olen halunnut tallentaa mahdollisimman tarkoin. Toisaalta merkityksettömiltä tuntuvat yksityiskohdat tai nopeasti ohimenevät hetket, joissa ei edes kunnolla ehdi ymmärtää mitä tapahtuu, saattavat osoittautua olennaisiksi jälkikäteen kirjoittamisen vaiheessa.³⁵⁵

Eri menetelmien, kuten havainnoinnin, muistiinpanojen kirjoittamisen ja haastattelun, ajatellaan etnografiassa täydentävän toisiaan. Esimerkiksi havainnointi ja haastattelu avaavat molemmat omanlaisensa näkymän tutkittavien elämään, ja niiden rinnakkainen hyödyntäminen voi tuottaa kokonaisvaltaisemman käsityksen tutkittavasta ilmiöstä.³⁵⁶ Nuorisotutkija Riitta Hänninen käytti teemahaastattelua, lomakekyselyä, havainnointia ja artikkeliaineistoa tehdessään lumilautailukulttuuria käsittelevää etnografiaansa. Monimenetelmäisyys mahdollisti hänelle ilmiön tarkastelun useasta eri näkökulmista, mutta toisaalta siihen sisältyi aineiston laajuuteen ja yhteensovittamiseen liittyviä haasteita.³⁵⁷ Myös aineistossani useampi tutkija hyödynsi

354 Minämuodon käyttämisestä tieteellisessä tekstissä, ks. Rahtu 2018, 43; ks. myös Day 2002. Huomattakoon, että kolmannessa persoonassa kirjoittaminen voi olla myös retorinen keino.

355 Raunola 2018, 49.

356 Ks. Denzin & Lincoln 2005, 5.

357 Hänninen 2012, 37–38.

monimenetelmäisyyttä ja triangulaatiota osana tutkimustaan. Esimerkiksi kuorolaulajia tutkinut Pirjo Nenola koki moninaisen aineiston ristiinvalottamisen kautta voivansa esittää laaja-alaisen, tutkimuskohdetta tarkasti selittävän kuvan kuorolaulamisen performatiivisuudesta, mikä ei olisi onnistunut vain yhdenlaista aineistoa käytettäessä.³⁵⁸

Toisaalta edellä oleva katkelma Raunolan väitöskirjasta kertoo siitä, että menetelmien ja aineistojen moninaisuus ei takaa, että kokonaiskuva tutkimuskohteesta hahmottuisi mitenkään suoraviivaisesti. Paremminkin jokin yksityiskohta, jota ei edes ole osannut ennakoita, saattaa osoittautua tulkinnan kannalta olennaiseksi. Kohdassa kertojan refleksiivisyys avaa aineiston tulkintaprosessiin liittyvää epävarmuutta ja merkityksen etsintää. Koska teksti on julkaistu ja valmiiksi arvioitu, lukijalle kerronnan kuvaus piirtää esiin kehityskaaren, jossa aineiston moninaisuudesta ja sirpaleisuudesta huolimatta tutkija on onnistunut löytämään sen, mikä on olennaista ilmiön ymmärtämisen kannalta. Se, että etnografinen kertomus on olemassa, kertoo tutkijan onnistumisesta ainakin tiettyyn pisteeseen asti. Tästä näkökulmasta kertojan rooli narratiivissa on todistaa (tai antaa todisteet) siitä, miten tutkimus tehtiin.

3.5. Etnografinen analyysi ja tulkinta

Tutkimukseni on kyläläisten merkitysverkon ja tieteellisen merkitysverkon yhteen kutomista, joka sisältää myös kirjoittajan ja lukijan välisen suhteen perustamisen.³⁵⁹

[M]ä ymmärrän etnografian sellaisena kokonaisvaltaisena tiedontuotannon prosessina, johon liittyy paljon muutakin, ja se tutkija vielä enemmän siinä isommassa roolissa, koska sen tutkijan läpi kulkee kaikki.³⁶⁰

Etnografian lähtökohtana voidaan pitää sitä, että se perustuu tutkijan ensikäden tietoon ja kokemukseen jostain kulttuurista.³⁶¹ Kaikki mitä kentällä tapahtuu, tulee (valikoidusti) tulkituksi ja lopulta myös kirjoitetuksi etnografian kautta, unohtamatta kuitenkaan tutkimuksellisia reunaehtoja ja niitä teoreettisia keskusteluja, joista tutkija on ammentanut tulkintaa rakentaessaan. Etnografiassa kokemuksellisuus ja kehollisuus ovat kiinteä osa tulkinnan rakentamista, ja tähän liittyen on nostettu esiin myös empaatti-

358 Nenola 2019, 50.

359 Kouri 2017, 29.

360 Haastateltava A.

361 Madden 2017, 16–17.

sen vuorovaikutuksen merkitys kenttätyössä.³⁶² Coffeyn mukaan etnografisen kenttätyö ja sen anti perustuvat juuri kiinteälle vuorovaikutukselle ja emotionaaliselle yhteydelle tutkittavien kanssa.³⁶³ Tutkijan ensikäden tieto ei siten rakennu irrallaan kentän monimuotoisista ihmissuhdeverkostoista, vaan niiden osana ja niiden kautta muovautuen.³⁶⁴ Tämä tekee etnografisesta tiedosta pohjimmiltaan dialogista, kuten Kourin väitöskirjan katkelma edellä osoittaa.³⁶⁵

Se, minkälaisia muotoja dialogisuus saa tekstissä, on kysymys erikseen. Antropologi Brigitte Bönisch-Brednich nostaa esiin kaksi mielestäni tärkeää huomiota koskien etnografista analyysia ja kirjoittamista. Ensinnäkin tutkijasta riippuvia yksilöllisiä aineiston järjestelytapoja on useita. Hän kuvaillee omaa aineiston järjestelyään sekavaksi työskentelyksi, jossa hän käyttää muun muassa paperia, kyniä, saksia ja liimaa; hän kirjoittaa puhekuplia ja huomautuksia papereille, eksyy välillä aiheesta ja löytää taas oikealle tielle. Työskentelyn ohessa hän myös katsoo ulos ikkunasta, kuuntelee aineiston tarinoita päässään ja muistelee kuulemaansa. Toisekseen Bönisch-Brednich puhuu kuuntelun merkityksestä analyysia tehdessä. Hän viittaa David Morrisin näkemykseen siitä, että sen sijaan että kohdistaisi ajatuksensa kertomukseen, tulee ajatella kertomusten kanssa (engl. *thinking with stories*). Aineiston järjestely ja sen huolellinen kuuntelu ovat avaintekijöitä etnografisen narratiivin rakentamisessa.³⁶⁶ Kouri toi väitöskirjassaan esiin aktiivisen kuuntelun tärkeiden myös merkitysten tuottamisessa:

Tavoitteellinen, keskittynyt, eläytyvä kuunteleminen ei ole passiivista hiljaisuutta vaan aktiivista merkitysten tuottamista. Kuuntelemisen mahdollistama intensiivinen kerronta ja mieleen palauttamisen tapahtuma tuntuvat pysäyttävän tämän hetken ajankulun.³⁶⁷

Mutta jos miettii sitä väitöskirjaa ja mitä mä oon oppinut siellä kenttätöissä, niin sellainen vastavuoroinen kuuntelu ja niin kuin täysin vieraan ihmisen kunnioittaminen ja kiinnostus vierasta ihmistä kohtaan. Ja niinku kyky asettua toisen tasolle. Et se ei ollut vaan musta kiinni, vaan mun tutkittavissa oli tosi hienoa se, että ne halus osallistua mun tutkimukseen ja auttaa mua, ja tullut ikään kuin mun tasolle kertomaan niitä asioita.³⁶⁸

362 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 18–19; Suopajarvi et al. 2019, 43.

363 Coffey 1999, 56–57.

364 Ks. Ranta 2016, 46.

365 Ks. myös Madison 2020, 9–11.

366 Bönisch-Brednich 2018, 10–11, 13–14; Morris 2002, 196.

367 Kouri 2017, 80.

368 Haastateltava E.

Kuuntelu liitetään oletusarvoisesti osallistuvaan havainnointiin, mutta otteessa se saa jopa menetelmällistä painoarvoa. Aktiivinen, ymmärtämään pyrkivä kuunteleminen on lopulta dialogisuuden ytimessä, sillä se toimii edellytyksenä sille, että kertoja tai haastateltava saa ja uskaltaa kertoa tarinansa omin ehdoin ja myös sille, että tutkija voi osallistua kerronnan merkitysten rakentamiseen. Kuunteleminen ilmentää siten tutkijan kunnioitusta tutkittavaa kohtaan.³⁶⁹ Se ei kuitenkaan kohdistu vain sanoihin – tutkija voi kuunnella yhtä hyvin paikan ilmapiiriä, ympäristön ääniä sekä tutkittavien sanattomia viestejä ja eleitä. Dialogisuus voidaan tässä mielessä ajatella jatkuvana vuorovaikutuksena tutkijan ja kentän rikkaan, aistittavan todellisuuden välillä, jota tutkija pyrkii tulkitsemaan huolellisen kuuntelun ja osaamisensa avulla.³⁷⁰ Dialogisuus viittaa myös siihen, että tutkittavilla on valtaa suhteessa siihen, minkälainen tutkimuksesta muovautuu. He eivät ole vain ääniä, jotka tutkija taltioi ja välittää lukijoille, vaan kokonaisia ihmisiä omine tunteineen ja intresseineen, ja he itsestään selvästi muokkaavat sitä sosiaalista todellisuutta, jossa tutkimus tapahtuu. Tutkittavat myös säätelevät sitä, mitä ja minkälaista tietoa tutkija kentällä saa tuotetuksi. Kuten Isotalo sanoo väitöskirjassaan, tutkijaa itseään positioidaan kentän vaihtuvissa tilanteissa esimerkiksi etnisyyden, kansalaisuuden, luokan, iän ja sukupuolen kautta.³⁷¹ Tutkija on henkilönä tietynlaisten sosiaalisten kategorioiden määrittämä, ja näiden luokittelujen tuottama asema ohjaa sitä, millaisiin tilanteisiin hän pääsee osalliseksi ja millaiseksi hänen saamansa kuva tutkittavasta yhteisöstä tai ilmiöstä muodostuu.³⁷²

Vuoropuhelu tutkittavien kanssa ei kuitenkaan pääty kenttätöjaksos loputtua, vaan jatkuu aineiston analyysissä ja parhaimmillaan yltää myös kirjoittamiseen.³⁷³ Bönisch-Brednichiin viitaten etnografisen narratiivin rakentaminen edellyttää aineiston järjestelyä ja tarkkaa kuuntelua. Aineiston järjestelyssä tutkija käyttää harkintaansa ja intuitiotaan, mutta yleensä myös jonkinlaista koodausmenetelmää ja siihen liittyviä apuvälineitä, kuten värikyniä ja tietokoneohjelmia. Koodauksen avulla analyysille voidaan myös

369 Esim. haastateltava A: ”[K]yl sen tavallaan huomaa, kun ihmiset tunnisti et mä oon aidosti kiinnostunut heidän muistoistaan ja heidän tunnekokemuksistaan niin he uskalsi ne myös kertoa.”

370 Ks. esim. haastateltavat B ja H; Korjonen-Kuusipuro 2013, 36.

371 Isotalo 2015, 76.

372 Härkönen 2016, 169.

373 Ks. esim. haastateltavat E ja I.

hakea myös tieteellistä uskottavuutta.³⁷⁴ Joka tapauksessa aineiston kanssa työskentely perustuu vuorovaikutukselle ja sille, että tutkija yrittää ymmärtää ja tulkita, teoreettisten käsitteiden avustamana, mitä sekalainen aineisto merkitsee ja kertoo tutkimuskohteesta. Myös tekstuaalista ja visuaalista aineistoa voi ”kuunnella”.³⁷⁵ Kun tutkimusprosessi määrittyy tällä tavoin läpikotaisin vuorovaikutteiseksi, voi se hämärtää sen seikan, että tutkija on lopulta vastuussa aineistosta tehdyistä tulkinnoista kuin myös siitä, mikä tulee kirjoitetuksi tutkimustekstiin. Kirjoittamiseen sisältyy välttämättä valintoja ja päätöksentekoa sen suhteen, mitä tutkija haluaa nostaa esiin, mitä painottaa, minkä jättää vähemmälle huomiolle ja minkä sivuuttaa. Atkinson esittää, että tutkimuskenttä rekonstruoituu etnografiassa kolmesti: ensin kenttätöiden aikana tutkijan *katseen* kautta, sitten tutkijan kirjoitustyön tuloksena ja lopulta lukijan tulkitsevan lukemisen seurauksena.³⁷⁶ Kirjoittaminen on tässä mielessä tutkijan kokeman, kuuleman, lukeman ja tietämän (uudelleen) järjestämistä ja esittämistä. Kirjoittaminen on etnografiassa usein prosessuaalista ja kertautuvaa, ja se näyttäytyi aineistossani selkeästi myös ajattelemisen tapana.³⁷⁷

Laadullisen analyysin osalta on huomautettu, ettei aineistosta itsestään nouse mitään, eikä aineisto sellaisenaan puhu, vaan tutkimuskysymykset, lukemisen tapa ja tulkinta ohjaavat aineiston käsittelyä ja auttavat jäsentämään sitä. Aineisto ei vastaa ilman, että tutkija esittää sille kysymyksiä.³⁷⁸ O’Reilly on Bönisch-Brednichin tapaan kirjoittanut etnografisen analyysin sotkuisuudesta, jonka avulla tutkija yrittää saada selkoa (engl. making sense) aineistostaan ja kaikesta kokemastaan. Tämä prosessi on usein pitkälinen ja pareminkin kehämäinen kuin lineaarinen, ja pitää sisällään esimerkiksi aineiston järjestelyä, luokittelua, koodaamista, lukemista ja kirjoittamista. O’Reillyn mukaan analyysissä myös *mielikuvituksella* on merkittävä osansa; se auttaa muodostamaan yhteyksiä ja näkemään olennaisen alkujaan sirpaleisessa ja monimuotoisessa aineistossa.³⁷⁹ Toisaalta tutkijan voi olla hankala eritellä, miten jokin oivallus on oikeastaan syntynyt:

374 Bönisch-Brednich 2018.

375 Ks. Frim 2018.

376 Atkinson 1992, 9.

377 Haastateltavat E, I ja J.

378 Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 13–15.

379 O’Reilly 2009, 13–16. Mielikuvituksen roolia etnografiaa kirjoittaessa on korostanut myös Atkinson 1990.

Vaikka tuotin ja käsittelin aineistoa monin tavoin systemaattisesti – asetin tutkimuskysymyksiä, kirjasin, kirjoitin puhtaaksi, litteroin, luetteloin, asiasanoitin, hahmotin toistoja, tyyppillistä ja epätyypillistä sekä luin aineistoa eri näkökulmista – en pysty paikantamaan, erittelemään ja sanallistamaan kaikkia niitä kirkastumisia, joita tulkinnoiksi kutsutaan.³⁸⁰

Laadullisessa tutkimuksessa on kyse tutkijan omasta intuitiosta, tulkinnasta, järjestyksevyydestä ja yhdistämis- ja luokitteluvalmiuksista [viite]. Käsitteiseni, kokemukseni ja tutkimustapani mukaan kyse on siis loputtomista tutkijalle lankeavista valinnoista ja päätösten tekemisistä, missä tutkimuksen luotettavuuden perusta lepää pikemminkin sen mahdollisimman läpinäkyvässä prosessissa kuin objektiivisessä totuudessa.³⁸¹

Erilaiset tavat tuottaa ja analysoida aineistoa mahdollistavat rikkaan kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä, mutta viime kädessä tutkijan tulkintaan sisältyy myös paljon sanallistamatonta ja tiedostamatonta. Refleksiivisyys on keino läpivalaista tutkimusprosessia, mutta samalla tutkija voi joutua toteamaan, että silläkin on rajansa. Tietämisellä on rajansa, ja kieli, joka kantaa merkityksiä myös tuottaa niitä osin ennakoimattomasti.³⁸² Etnografian on sanottu haastavan käsityksen täydellisestä yhteisymmärryksestä ja ainoasta oikeasta kertomuksesta.³⁸³ Sen lisäksi voidaan sanoa, että sen tieto on muuttuvaista, virtavaa ennemmin kuin kivettyntä, ja tutkijan tulkinta ilmiöstä edustaa vain yhtä, tutkimuksellisesti paikantunutta näkökulmaa aiheeseen – se on ikään kuin keskustelunavaus, kutsu dialogiin.

Tutkijan ajattelu ja intentio saa suurimman ilmaisunsa tutkimusta kirjoittaessa. Tutkijalla on tosin läsnäoleva ja vaikuttava roolinsa läpi etnografisen tutkimusprosessin, mutta nimenomaan kirjoituksen kautta tulevat näkyviin – kirjoittajan persoonallisella tyylillä ilmaistuna – prosessia muovanneet valinnat. Kertoisuus tutkimuksessani tarkentuu aineiston, teorian ja tutkijan välisessä vuorovaikutuksessa merkitsemään sitä tapaa, jolla etnografinen narratiivi on kerrottu. Juuri kertoja tuottaa kerrontaan juonellisuutta ja yhtenäisyyttä. Narratiivisen subjektin kannalta kertoja on eräänlainen tekstuaalinen väline, jonka kautta tutkijan ajattelu ja tutkimusprosessin dialogisuus tulevat ilmaistuksi. Koska kirjoitus ei ole läpinäkyvä raportointimuoto, vaan keskeinen osa tutkimusta ja tiedonmuodostusta, kuten feministitutkijat ovat todenneet, myöskään kertoja ei määrity avoimesti, vaan aina suhteessa teks-

380 Tiili 2016, 40.

381 Ruotsalainen 2015, 49.

382 Ks. Atkinson 1990, 7

383 Hakala & Hynninen 2007, 211.

tin tulkintaan.³⁸⁴ Ricœurin mukaan tekstin tulkinta nivoutuu yhteen subjektin itsetulkinnan kanssa niin, että teksti laajentaa subjektin käsityksiä mahdollisuuksiensa rajoista. Lukija ei siis niinkään projisoi itseään tekstiin, vaan hahmottaa tekstuaalisen maailman avulla uusia tapoja ymmärtää itsensä.³⁸⁵ Tutkijan subjektin kannalta etnografisen narratiivin kertoja merkitseekin tutkijan subjektin ja dialogisen tutkimusprosessin yhteenliittymää, jonka kautta tutkijuus heijastuu monitulkintaisena. Kertoja ei siten osoita tutkijaan henkilöinä, vaan niihin mahdollisuuksiin ja ehtoihin, joiden myötä tutkijuus toteutui tutkimuksessa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten Kouri väitöskirjassaan kuvaa suhdettaan kenttään:

Tutkimuksessani kenttä kulki ja muuttui mukanani, olin sitten kylässä tai yliopistolla, työpöydän ääressä tai rannassa istumassa. Sitä määrittivät tarkentuva kysymyksenasetteluni, valintani ja ratkaisuni eri vuorovaikutustilanteissa, tiedostamaton ja tietoinen vallan käyttö, tulkintani ja kirjoittamiseen liittyvät asiat.³⁸⁶

Kentän kulkeminen ja muuttuminen tutkijan mukana viittaa siihen, että tutkijuus, siis tutkijan tapa toimia tutkijana, rakentuu yhteydessä tutkimuksen kenttään ja muuttuu sen myötä saaden uusia muotoja. Feministitutkija Beverley Skeggs on kuvannut etnografiaa tavaksi *nähdä toisin*, mutta tulkintani pohjalta esitän, että etnografisella tutkijalla on mahdollisuuksia myös toimia toisin ja jopa *olla toisin*.³⁸⁷ Tämä toteutuu konkreettisesti kirjoittamisessa, joka mahdollistaa näkemysten ja tulkintojen vertailun, näkökulman vaihdon ja harkinnan eri vaihtoehtojen välillä – siis erilaiset tavat tutkia ja olla tutkija.³⁸⁸ Cixous'n mukaan kirjoittaessa etsimme sitä mitä tiedämme ja mitä emme tiedä.³⁸⁹ Kirjoittamisessa on näin ollen potentiaalia etsiä ja löytää jotain uutta maailmasta ja kirjoittajasta itsestään. Siten etnografisen narratiivin kertoja edustaa nimenomaan erilaisia mahdollisuuksia tutkijuudelle, ja erilaisia samaistumispiintoja ja kiinnittymiskohtia tutkijan subjektille.

Tässä luvussa päähuomioni on ollut etnografisen tiedon muodostumisessa ja tutkijan roolista siinä. Seuraavassa luvussa siirryn analysoimaan

384 Saresma 2007, 56.

385 Ricœur 1991c; ks. myös Sääskilahti 2011, 80. Tämä tulee lähelle Terhi Törmän tulkintaa Ricœurin narratiivisesta *imaginaatiosta*. Törmän (2015, 167) mukaan imaginaatio tarkoittaa Ricœurille kielen kykyä semanttiseen innovaatioon eli merkityksen lisäämiseen. Imaginaation suhde todellisuuteen on siten olemisen mahdollisuuksia lisäävä.

386 Kouri 2017, 40.

387 Ks. Skeggs 1999, 33.

388 Esim. haastateltava J.

389 Cixous 1993, 38.

etnografian narratiivisuutta ja tutkijuuden narratiivista rakentumista. Luvussa 5 puolestaan tarkastelen tutkijaa kirjoittajana ja merkitysten rakentajana. Päättävässä luvussa 6 koostan yhteen tutkimukseni keskeisen annin ja vastaan tutkimuskysymyksiini.

4. TUTKIJA KERRONNASSA JA KERTOJANA

4.1. Kerronnan tyyli ja rakenne

Tutkiessa etnografiaa ja tutkijuutta narratiivisesti on tarpeen alkuun selvittää, minkälaisia yleisiä narratiivisia piirteitä etnografioista voidaan löytää. Tässä yhteydessä tarkastelen tutkimustekstien kerronnan *tyyliä* ja *rakennetta*.³⁹⁰ Etnografisen tekstin tyyllilajeja eritellessään Van Maanen nimeää realistiset, tunnustukselliset ja impressionistiset kerronnan tyyllilajit ja osoittaa esimerkkien avulla, miten näitä tyyllilajeja etnografiassa käytetään. Realistinen kerronta on selkeästi hallitsevin, vaikka etnografiassa onkin erkaannuttu jo kauan aikaa sitten positivistisesta oletuksesta, että tutkija vain raportoi asiat niin kuin ne tapahtuivat. Sen sijaan realismi etnografiassa viittaa tiettyyn yleiseen lähtökohtaan siitä, että tutkija on ollut kentällä ja kertoo *tulkintansa* siitä, mitä kentällä tapahtui ja miksi. Toisaalta Van Maanenin mukaan realistisista kertomuksista usein puuttuu tekijän oma ääni tai läsnäolo tekstistä.³⁹¹

390 Tyyli tarkoittaa tässä yleiskielisen merkityksensä mukaisesti kirjailijalle/ tekijälle ja/tai tietyille genrelle ominaista esitystapaa. Ks. esim. Clifford 1986, 4. *Genre* eli lajityyppi tarkoittaa laajasti ottaen tietyille teksteille (tai muille kulttuurisille tuotteille) ominaisia ja jaettuja piirteitä, joiden perusteella ne voidaan erottaa muista tekstilajeista ja jotka toisaalta ohjaavat niiden lukemista ja tulkintaa. Esim. dekkaria lukiessa genren tiedostaminen ohjaa lukijan odotuksia kirjaa kohtaan ja siten muokkaa lukukokemusta. Lajityyppien rajat eivät ole pysyviä ja niitä voidaan myös haastaa. Ks. Frow 2006, 1–2.

391 Van Maanen 1988, 45–47.

Kun aineistonkeruumatkoillani vierailin maaseudulla asuvien haastateltavieni luona, astuin keskelle tavallista, jokapäiväistä perhearkea. Vauvat tuhisivat leikkimatoilla ja äidit valmistivat ruokaa koulusta palaaville lapsille. Keittiöpöydän äärestä katsottuna julkisessa keskustelussa näyttävästi esillä olleet peruspalvelut ja palvelujärjestelmän muutoksiin liittyvät huolet tuntuivat kaukaisilta, jopa arkinen todellisuuden ulkopuolisilta ilmiöiltä.³⁹²

Ote Pilvi Hämeenahon väitöskirjasta sopii esimerkiksi realistisesta tyylistä. Arkinen tuokiokuva kertoo tutkijan tekemistä havainnoista ja samalla johdattelee tutkimuksen aihepiiriin. Etnologinen näkökulma kiinnittää huomiota arkiseen ja tavalliseen elämään, joka voi poiketa paljonkin siitä, mitä julkisessa keskustelussa käsitellään. Tutkijan läsnäolo kerronnassa on kuitenkin ilmeinen eikä katkelma siten heijasta täysin sitä, mitä Van Maanen tarkoitti realistisella tyyllillä. Kirjallisuudentutkija Liisa Saariluoma sanoo realistisena tunnetusta kirjallisuussuuntauksesta, että kirjailijan pyrkimyksenä oli siinä kuvata aikansa ihmisiä ja yhteiskuntaa mahdollisimman totuudenmukaisesti. 1800-luvun empiirisen tietoteorian mukaan todellista oli se, mikä on havaittavissa. Realismin tavoitteena oli ehyt illuusiovaikutus: kuvauksen tulee olla niin todenmukaista, että lukija ikään kuin tuntee todellisuuden kerronnan välityksellä.³⁹³ Yksityiskohtainen kuvailu ei ole etnografialle vierasta, mutta illuusiovaikutuksen sijaan etnografisen kerronnan tavoitteena on pidetty paremminkin avoimuutta ja sitä, että lukija voi seurata analyysiprosessin etenemistä.³⁹⁴ Seuraavassa Nenolan katkelmassa kiinnittää huomiota kerronnan tyyli:

Osallistujani kirjoittavat ja puhuvat minämuodossa, mutta jonkin verran he käyttävät myös memuoita tai passiivia yhdessä koetusta kertoessaan. Analyysivaiheessa esiin nousi sekä omaa kokemustani vahvistavia ajatuksia että uusia kysymyksiä herättäviä yksityiskohtia. Kovin yllätyksellistä tietoa sinänsä vastaukset eivät tuottaneet, mutta ne saivat minut tutkijana ajattelemaan kuorolaulun merkityksiä toisista ja laajemmista näkökulmista kuin aineiston keräämistä aloittaessani.³⁹⁵

Tekstikatkelmaa voisi kutsua tyyliiltään lakoniseksi tai toteavaksi. Kerroja tyytyy toteamaan asian ja lukija kutsutaan hyväksymään todettu. Ilmaus *kovin yllätyksellistä tietoa vastaukset eivät tuottaneet* vaikuttaa itsekriittiseltä tunnustukselta: tutkimus ei tarjonnut suuria yllätyksiä. Tunnustuksellinen kertomus etnografiassa tarkoittaa Van Maanenin mukaan sitä, että kerron-

392 Hämeenaho 2014, 15.

393 Saariluoma 1998, 8–10.

394 Esim. Aro 1996, 28–29.

395 Nenola 2019, 55–56.

nan näkökulma on selvästi tutkijan tai kertojan oma. Tunnustuksellisuus voi koskea esimerkiksi tutkijan henkilökohtaista muutosprosessia kenttätöiden aikana: oppimalla uusia asioita itsestään ja tutkittavistaan tutkija alkaa nähdä maailman uusin silmin.³⁹⁶ Esimerkiksi Malinowski esitti, että etnografisen kenttätöiden tavoitteena on saavuttaa tutkittavan näkökulma hänen omaan maailmaansa.³⁹⁷ Tunnustuksellisuus viittaa edelleen rehellisyyteen mitä tulee tutkijan tekemiin virhetulkintoihin tai kömmähdyksiin tutkimuksen aikana.³⁹⁸ Etnografien parissa on toisaalta käyty Van Maanenin kirjan ilmestymisen jälkeen runsaasti keskustelua siitä, kuinka paljon tutkijan refleksiivisyyden nimissä tulisi tunnustaa tai kertoa itsestään tutkimustekstissä, ja ainakin omassa aineistossani näkyy tietynlaista kriittisyyttä mitä tulee päiväkirjamaiseen tunnustuksellisuuteen tai ripittäytymiseen.³⁹⁹ Samalla etnografiassa on säilynyt keskeisenä ajatus tutkimusprosessin henkilökohtaisuudesta ja siitä, että teksti edustaa tutkijan refleksiiviseen osallistumiseen ja kirjoittamiseen perustuvaa tulkintaa tutkimuskohteesta.⁴⁰⁰

Etnografian väitetty tunnustuksellisuus vertautuu kiinnostavalla tavalla *autofiktiona* tunnettuun kirjallisuuden lajiin, jonka esimerkiksi Helsingin Sanomien toimittaja Jukka Petäjä nimesi kirjallisuuden uudeksi trendiksi syksyllä 2019. Autofiktioille on tyypillistä, että kerronta etenee ensimmäisessä persoonassa ja siinä käsitellään kirjoittajan henkilökohtaista elämää tavalla, jossa omaelämäkerrallinen aines sekoittuu fiktion.⁴⁰¹ Autofiktio on usein korostetun tunnustuksellista. Sen sijaan aineistoni väitöskirjoissa asenne itsestä kertomiseen on selkeästi pidättyväisempi. Esimerkiksi Jaana Kourin autoetnografisessa väitöskirjassa on kyllä paljon viittauksia tutkijan omiin kehollisiin aistimuksiin, kokemuksiin ja muistoihin, mutta ne nivoutuvat tekstissä siihen, miten tutkija tulkitsee kenttäympäristöään ja sen merkityksiä tutkitaville.⁴⁰² Tutkijaminän henkilökohtainen elämä ei ole varsinaisen analyysin

396 Van Maanen 1988, 77–79. Etnografian tunnustuksellisuudesta ks. myös Bowles, Fleming & Parker 2021.

397 Malinowski 1961, 7–9. Malinowskin postuumisti julkaistu kenttätöypäiväkirja pitää sisällään paljon ”tunnustuksellista” aineistoa esimerkiksi liittyen kenttätöiden hankaluuksiin ja hankauksiin. Ks. Malinowski 1989 (1967).

398 Van Maanen 1988, 78–79.

399 Esim. Tiili 2016, 37. Tunnustuksellisuuden kritiikistä, ks. Šikić-Mićanović 2010, 45.

400 Esim. Nissi 2017, 84; Kouri 2017, 40.

401 Petäjä 2019.

402 Esim. Kouri 2017, 164–165. Autoetnografisesta metodista ks. Chang 2008. Autoetnografialle tyypillinen *minäkerronta* (self-narrative) keskittyy usein kirjoittajaan/ kertojaan, mutta samalla minä tai itse esiintyy siinä relatiivisena, suhteessa muihin toimijoihin ja ym-

kohteena. Muutenkaan etnografian keskiössä on kulttuurin ymmärtävä kuvaaminen – ei tutkija itse.⁴⁰³ Tutkija kertoo itsestään tiedon paikantamisen tarkoituksessa, ei niinkään siksi, että hänellä olisi halu paljastaa henkilökohtaisia asioitaan.⁴⁰⁴ Tämä ilmenee myös seuraavassa Haapojan lainauksessa:

Aloittaessani nuorena teini-ikäisenä nykykansanmusiikin kuuntelemisen ja soittamisen suhteeni itse musiikkiin, runolauluun sen puitteissa ja ylipäänsä kentän toimijoihin oli täynnä ihailua ja kunnioitusta. Myöhemmin ammattiopintojen myötä suhde arkipäiväistyi, ja olin tiiviisti sisällä kentän diskursseissa niin, etten pystynyt tarkastelemaan niitä ulkopuolisesta näkökulmasta (vrt. Haapoja 2009). Väitöskirjaprosessin aikana on tapahtunut hienoinen erkaantuminen, haikeakin: laajemman kuvan saavuttaakseni olen joutunut astumaan muutaman askeleen kentän sivuun.⁴⁰⁵

Autobiografisesta sisällöstään huolimatta katkelma palvelee tutkimuksen refleksiivistä otetta, jonka kautta tutkija paikantaa itseään suhteessa kenttään. Viimeinen virke on siinä mielessä erityinen, että kertoja ilmaisee erkaantumisen kentästä olleen *haikea*, eli hän käyttää tunnelmaisua korostaakseen, ettei muutos ollut kaikilta osin kitkaton. Vaikka etnografian tekemiseen liittyvät olennaisesti erilaiset tunnepuolen ristiriidat, niistä ei aina kirjoiteta tutkimustekstiin. Toisaalta tunteista kirjoittaminen tuo tutkijan kertojan hahmossa erityisellä tavalla näkyviin *henkilönä*. Tutkimusprosessin henkilökohtaisuus saa suoran ilmaisunsa tunteita kuvaavan kerronnan välityksellä. Tunteita sisältävä kerronta on myös retorinen keino, jonka avulla lukijaa kutsutaan asettumaan kertojan asemaan.⁴⁰⁶

Tunnustuksellinen kerronta liittyy Van Maanenin mukaan laajempaan murrokseen, jonka myötä etnografia alettiin nähdä ennemmin tulkitsevana kuin kuvailevana toimintana. Tutkija on väistämättä osa tutkimuskohdettaan, ja tutkimuksen tieto syntyy kiinteässä vuorovaikutuksessa ympäristön ja sen toimijoiden kanssa. Tässä mielessä tunnustuksellisuus viittaa siihen, että teksti ilmentää refleksiivistä tietoutta omasta syntyhistoriastaan ja niistä tiedontuotannon mekanismeista, joiden kautta ymmärrys jostain ilmiöstä on muodostunut.⁴⁰⁷ Näin ymmärrettynä tunnustuksellisuus on varmasti osa myös postmodernismin jälkeistä etnografiaa.

päristöön. Minäkerronta näyttäytyy siten oikeastaan keinona ymmärtää itsensä ohella *toista* paremmin (Chang 2008, 33–34).

403 Etnografiaan sekoittuvat usein henkilökohtaiset näkökohdat ja tutkijan persoonallisuus, mutta aineistoni väitöskirjat ovat tässä suhteessa melko pidättyväisiä.

404 Ks. Vine, Clark, Richards & Weir 2018, 5–6.

405 Haapoja 2017, 53.

406 Tätä kutsutaan tekstin evokatiivisuudeksi, ks. Kouri & Mahlamäki 2022, 389.

407 Ks. Van Maanen 1988, 93; Bowles, Fleming & Parker 2021.

Kolmantena tyyliä Van Maanen käsittelee impressionistisia kertomuksia. Ne ovat kirjoittajan mukaan dramaattisia/ draamallisia muistumia (engl. dramatic recall) tilanteista ja tapahtumista karkeasti ottaen siinä järjestyksessä kuin ne ovat tapahtuneet. Impressionistisen kerronnan tarkoituksena on vetää lukija mukaan samoihin tapahtumiin, jotka tutkija kentällä koki, näki ja tunsu. Tälle tyyliä on tunnusomaista luonnosmainen tarinallisuus ilman tulkinnallista harkintaa.⁴⁰⁸ Aineistossani Tiili kuvailee kenttäpäiväkirjojensa kerrontaa, jota on sisennettyä tutkimustekstin lomassa, impressionistiseksi.⁴⁰⁹ Ala-Pöllänen taas sanoo kenttämuistiinpanoista, että koska tekstiä kirjoittaessa ei yleensä ole aikaa pohtia rakennetta tai tyyliä, kerronnasta muodostuu persoonallista ja tekijänsä näköistä.⁴¹⁰ Isotalo kertoo pyrkineensä kenttäpäiväkirjassaan kirjottamaan ”yksityiskohtaisia ja kronologisesti eteneviä kuvauksia kokemastani sulkeistamatta myöskään tunteitani, reaktioitani tai tilanteessa virinnetä pohdintojani”.⁴¹¹ On selvää, että kaikkien kirjoittajien kenttämuistiinpanot eivät ole erityisen impressionistisia ja toisaalta, että kuvailevaa ja kerronnallista tyyliä käytetään myös itse tutkimustekstissä.

Tullessani ensimmäisen kerran M/S Marthalle koin tilanteen yhtä kutkuttavaksi ja odotuksia herättäväksi kuin 1980-luvulla mennessäni ensimmäiseen laivaani töihin. Uuteen laivaan tulo onkin aina yhtä jännittävää: mielessä pyörii kysymyksiä, kuten miten tulen löytämään tieni eri paikkoihin, mistä ovesta uskallan astella kieltotaulujen näköisistä kylteistä huolimatta ja missä paikoissa pitää olla kuulosuojaimet valmiiksi korvissa. Laiva on aina täynnä ovia, joiden takaa ei tiedä mitä löytää.⁴¹²

Kertojan kuvaus ei ehkä täytä impressionistisen kerronnan kaikkia tunnusmerkkejä, mutta se ohjaa huomioimaan, miten kerronnallisuutta voidaan käyttää etnografiassa.⁴¹³ Ote välittää sen jännittyneen tunteen, kun menee vieraaseen paikkaan ensimmäisen kerran eikä ole täysin varma, miten käyttäytyä. Samalla lukija pääsee kurkistamaan laivan sisälle siihen materiaaliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, jossa tutkimus tapahtui. Minäkerronta toisaalta vahvistaa tekstin ”silminnäkövaikutusta”: tutkija osaa kertoa näistä

408 Van Maanen 1988, 103.

409 Tiili 2016, 47.

410 Ala-Pöllänen 2017, 36.

411 Isotalo 2015, 66.

412 Ala-Pöllänen 2017, 92.

413 Kyseistä katkelmaa voidaan pitää *avauskertomuksena* (tai sen osana), joka on etnografiassa yleinen tapa kuvata ensivaikutelmiaan ja vastaanottoaan kentällä. Avauskertomuksessa tutkija voi irrottautua tieteellisen kirjoittamisen tyylistä ja kertoa tutkimuksensa epävirallisesta puolesta, ks. Eräsaari 1995, 57. Aineistossa myös Pietilä-Litendahl 2014, 39.

asioista, koska hän oli itse paikalla.⁴¹⁴ On huomattava, että Van Maanenin nimeämät kolme tyyllilajia eivät ole tarkkarajaisia, vaan samoissa tekstikohdissa voi ilmetä kahta tai useampaa kerrontatyyliä eikä mikään etnografia toisaalta edusta vain yhtä kirjoittamisen tapaa. Sosiologi Martyn Hammersley on tehnyt vastaavanlaista jaottelua etnografisen kirjoittamisen tunnuspiirteistä (moodeista), mutta hän käyttää nimitystä naturalistinen kerronta viitatessaan realistiseen tapaan kirjoittaa siten, että lukijalle tulee vaikutelma havaitun ja kuvatun yhdenmukaisuudesta. Toisaalta Hammersley tekee tärkeän lisäyksen siinä, että nostaa esiin *oikeuttavan* (engl. *legitimatory*) kerrontatavan, jonka tarkoituksena on vakuuttaa lukija tutkimuksen merkityksestä ja todenmukaisuudesta. Etnografia ei siten ainoastaan kuvaa ja analysoi jotain ilmiötä, se myös pyrkii oikeuttamaan olemassaolonsa perustelemalla, miksi se on tehty tietyllä tavalla ja mitä arvoa sen tuottamalla tiedolla on.⁴¹⁵ Yksi merkittävä piirre etnografisen tiedon narratiivisuudessa on sen vahva kiinnittyminen kokemuksellisuuteen, kuten Katja Hyryn väitöskirjan lainauksessa näkyy:

Jokaisella pakolaisella on oma kertomuksensa paosta. Nämä kertomukset ovat jäsentyneitä ja usein toistettuja. Ne ovat kuvauksia elämän käännekohdasta. Vuonna 1912 syntynyt mies aloitti kertomuksensa paosta heti haastattelun aluksi: ”Minä muistan sen kyllä hyvin kun kotoa lähettiin.” [...] Huone oli hiljainen, kello tikitti. Mies kertoi keskeyttämättä ja kertomukseen oli helppo eläytyä, pimeyteen, tykkien jylinään ja kylmyyteen. Kertomus tuntui olevan valmiina ja mietittynä hänen miellessään. Päästyään pakokertomuksen loppuun hän totesi: ”Siitä se alkoi se pakolaisen taival sitten”⁴¹⁶

Katkelma on esimerkki tunnelman rakentamisesta etnografiassa. Lukijan on helppo eläytyä kerrontatilanteen jännitteiseen ilmapiiriin ilmausten kuten *huone oli hiljainen, kello tikitti*, kautta. Se korostaa pakolaiskertomuksen erityistä luonnetta suhteessa tavanomaiseen arkikerrontaan, sekä toisaalta tutkijan *kokijan* asemaa. Pelkkä ääninauha ei välittäisi kerrontatilanteen tunnelmaa samalla tavalla ja kertojan tehtävä on kertoa, mitä muuta tilanteessa oli koettavissa. Henkilökohtainen näkökulma toimii kohdassa tietoisena strategiana, jonka kautta lukijalle avautuu kerrontatilanteen merkittävyys. Tunnelman luominen samoin kuin tunteista kirjoittaminen ovat selkeästi narratiivisia tyylikeinoja, joiden kautta lukijan huomio kiinnittyy tutkijaan kertojana ja henkilöönä. Tällöin yksittäisen tyyllilajin tunnistamista tärkeämpää on ym-

414 Ks. Geertz 1988, 78.

415 Hammersley 1990, 18–21; etnografian tyyllilajeista ks. myös Katz 2004.

416 Hyry 2011, 64.

märtää, että kerronnan tyyli ja kertoisuus ovat seurausta tutkijan tekemistä valinnoista, ja että ne ovat osa tutkimuksen tiedollista substanssia.

Etnografisen tekstin rakenne, eli se miten teksti on jäsennelty, sijoitettu ja aseteltu, riippuu monesta asiasta. Väitöskirjasta puhuttaessa tulee huomioida, että akateemisia opinnäytteitä ja muita tutkimustekstejä säädellään muodon ja rakenteen puolesta. Esimerkiksi luonnontieteistä peräisin oleva IMRaD-malli (engl. Introduction, Methods, Results and Discussion) on laajalti opinnäytteissä ja tieteellisissä artikkeleissa käytetty tekstin asettelun perusrakenne.⁴¹⁷ Mallin etuna on selkeys ja ennakoitavuus: jos haluaa tietää, miten tutkimus on toteutettu, voi lukea alusta löytyvän johdannon ja metodiosuuden, ja tulokset taas löytyvät tekstin loppupuolelta. Selkeä, ennustettava rakenne helpottaa siten lukijaa tiedon etsinnässä. Monografia-tyyppisessä väitöskirjassa voidaan ottaa alakohtaiset käytännöt huomioiden enemmän vapauksia muodon ja rakenteen suhteen, jos tutkija haluaa kirjallisen työn heijastavan tutkimus- tai ajatteluprosessinsa etenemistä tai muuten kokeilla vaihtoehtoisia esitystapaa. Rakenteen tulee kuitenkin olla kaikissa tilanteissa perusteltu ja johdonmukainen.⁴¹⁸

Rakenne merkitsee eräänlaista tiekarttaa, joka ohjaa tekstin lukemista ja kertoo mistä tekstissä kokonaisuudessaan on kyse.⁴¹⁹ Otsikointia lukemalla saa yleensä jo hyvän käsityksen siitä, miten teksti on rakennettu. Tässä mielessä rakenne on kiinteässä yhteydessä *juoneen*, joka sitoo tapahtumat yhteen merkityksellisellä tavalla. Tarkasteltaessa rakennetta vielä tarkemmin, huomaa että tekstiä on jaoteltu pää- ja alalukuihin, leipätekstiin ja sisennettyihin tekstikatkelmiin, jotka ovat esimerkiksi haastattelu- tai kenttäpäiväkirjaotteita, sekä viitteisiin sivun ala-laidassa. Rakenne ohjaa lukemista myös tauottamalla sitä ja antaen vihjeitä siitä, missä suhteessa eri tekstisisällöt ovat toisiinsa. Esimerkiksi sisennetty tekstiote voi olla suora lainaus joltain toiselta henkilöltä, joten siihen tulee asennoiduttua hieman toisin kuin muuhun tekstiin. Toisaalta uusi pääluku tarkoittaa, että teksti siirtyy käsittelemään aihetta

417 Ks. Rahtu 2018, 45.

418 Jukka Törrösen (2002, 29) mukaan tieteellisen tekstin rakennetta ei kannata ajatella reseptinä, joka sisältää johdannon, metodit, tulokset ja keskustelun, vaan paremminkin dynaamisena, tutkimusprosessia ohjaavana kompositiona.

419 Atjonen & Niukko (2018) ovat analysoineet kasvatustieteellisen alan väitöskirjoja vuosilta 2010–2016 mm. rakenteen ja lähestymistavan osalta. Lisäksi jokaisella yliopistolla on ohjeita väitöskirjan rakennetta koskien.

toisesta näkökulmasta. Lukija oppii siten ennakoimaan ja tunnistamaan, mitä erilaiset rakennetta koskevat ratkaisut tarkoittavat.⁴²⁰

Aineistoni pohjalta voidaan todeta, että etnografisen tutkimuksen rakenne noudattelee yleisesti ottaen kenttätöiden etenemistä alkaen valmisteluista, teoreettisista lähtökohdista ja ensihavainnoista ja edeten niistä kohti konkreettisempaa ja syvempää analyysia ja tutkimuksen johtopäätöksiä.⁴²¹ Havainnollistan tätä Anne Ala-Pölläsen väitöskirjan otsikoinnin avulla. Väitöskirja suomalaisten sekamiehitettyjen rahtilaivojen miehistön ja päällystön elämästä alkaa esipuheen jälkeen *Matkavalmisteluja* -nimisellä luvulla, jossa tutkija kuvaa tutkimuksen lähtökohtia, määrittelee tutkimustehtävän ja rajaa tutkimuskohteen. *Kenttätöyt ja aineisto* -luvussa tutkija siirtyy kuvaamaan konkreettisesti, miten ja missä tutkimus on tehty, mitä menetelmiä on käytetty ja miten aineisto on tuotettu. Kolmas pääluke *Sekamiehitetty* käsittelee osaa tutkimusaiheesta, eli sekamiehitystä rahtilaivoilla, yleisellä tasolla ja enemmän kirjallisuuden näkökulmasta. *M/S Martha* -luvussa kirjoittaja puolestaan kuvailee tutkimuskohteenaan olevaa laivayhteisöä ja sen järjestystä. Seuraavassa *Tilat ja viihtyvyys* -luvussa tutkija on jo paikan päällä kentällä tuoden esiin havaintojaan ja haastateltaviensa näkemyksiä laivan tiloista ja viihtyvyyden rakentumisesta. Seuraavissa luvuissa Ala-Pöllänen etenee syvemmälle aineiston analyysissaan käsitellessään laivayhteisöä etnografian näkökulmasta omiin kenttätökokemuksiinsa nojaten ja tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen. Viimeinen varsinainen luku *Suomalainen sekamiehitetty laiva* tekee synteesiä edellä sanotusta ja tarjoaa tutkimuksen johtopäätökset. Tässä vaiheessa kirjoittajan huomaa jo ottaneen fyysistä ja analyttistä etäisyyttä kenttäänsä.⁴²²

Toisaalta on huomattava, että etnografisen tutkimuksen rakenne ei kaikissa tapauksissa noudattele edellä kuvattua kaavaa. Esimerkiksi Katja Hyryn monografia, joka käsittelee taidetekoja eli jälkiä, joita Vienassa syntyneet ja Suomeen ja myöhemmin Ruotsiin paenneet pakolaiset ovat elämästään jät-

420 Brian Paltridge (1997, 21) mukaan genret tarjoavat lukijalle tulkintakehyksen, joka suuntaa tulkintaprosessia ja auttaa ymmärtämään tekstiä oikein. Tämä sama pätee mielestäni myös rakenteen osalta.

421 Väitöskirjaprosessin vertautuminen *matkaan* (esim. Nissi 2017; Pietilä-Litendahl 2014), jolla on alkua ja päätepiste, ei ole tässä yhteydessä mitenkään yllättävää. Etnografinen tutkimus sisältää usein konkreettisia siirtymiä, matkustelua ja uusiin paikkoihin, ihmisiin ja kulttuurisiin totuttelua sekä viimeiseksi kentältä lähdön ja paluun. Toisaalta on huomattava, että etnografinen kenttä ei välttämättä rajaudu tai paikannu fyysisesti, jolloin siirtymät sinne ja sieltä pois näyttäytyvät tutkijasta ehkä eri tavalla.

422 Ala-Pöllänen 2017. Etäännyminen (kentästä) on uskontotieteilijä René Gothónin (1997, 142) mukaan kriittisen tutkimuksen perusedellytys.

täneet, on rakenteeltaan hyvin moniulotteinen muistuttaen enemmän ehkä spiraalia kuin johdonmukaista etenevää tarinaa. Yksi syy tähän on se, että tutkimus sisältää kolme näkökulmaa etnografiaan, kollektiivibiografian, biografian ja autobiografian, joista kaksi ensimmäistä keskittyy tutkijan tekemiin haastatteluihin ja taidetekoihin, joita tutkittava ovat jättäneet jälkeensä, viimeinen puolestaan tutkijan omiin kokemuksiin ja siihen miten hänen oma henkilöhistoriansa oli kietoutuneena tutkimusprosessiin. Väitöskirja liikkuu kulttuurintutkimuksen ja taiteentutkimuksen välimaastossa ammentaen näkökulmia molemmista, mikä myös heijastuu rakenteen logiikkaan. Selkein poikkeus suhteessa moneen muuhun aineistoni etnografiaan on kuitenkin se, että luku *Kuulluksi tuleminen: tutkijana rajoilla*, joka sisältää refleksiivistä pohdintaa tutkijan positiosta ja hänen henkilöhistoriansa ja tutkimusaiheen välisistä yhteyksistä, sijaitsee vasta aivan tutkimuksen lopussa, kun esimerkiksi Miia-Leena Tiilin ja Karoliina Ojasen väitöskirjoissa refleksiivinen pohdinta käydään jo tutkimuksen alkupuoliskolla.

Etnografisen tutkimuksen erikoisuutena voidaan pitää sitä, että kentän kuvailu ja analyysi kulkevat niissä usein rinnakkain, ja että kentän havainnointi muodostaa tutkimuksesta saatujen tulosten perustan.⁴²³ Kenttätyö ja siihen nivoutuva teoretisointi muodostavat etnografiassa tekstuaalisen rungon, jonka varaan muu teksti on rakennettu. Vakiintuneena etnografisen tekstin piirteenä voidaan toisaalta pitää myös runsaita aineistositaatteja. Ojanen sanookin suorien haastattelusitaattien avulla halunneensa asettaa tutkittavat työt oman työnsä asiantuntijoiksi.⁴²⁴

Tutkija voi etnografiassa käyttää luovuuttaan rakenteen suunnittelussa, mutta samalla niissä on huomioitava akateemisia opinnäytteitä koskevat vaatimukset muodon ja sisällön suhteen. Lisäksi monografiat ovat rakenteen puolesta joustavampia kuin artikkeliväitöskirjat, joissa artikkelit suunnitellaan sopimaan tieteellisten jouliaalien ja julkaisujen muotovaatimukseen. Rakenteeseen vaikuttavat siten paitsi tutkijan mieltymykset ja tutkimuksen sisältöön liittyvät näkökohdat myös akateemista toimintaa ja tieteellistä julkaisemista koskevat käytännöt.

423 Lappalainen 2007a, 13; Rauhala 2019, 26.

424 Ojanen 2011, 13; myös Isotalo 2015, 70–71.

4.2. Juoni ja juonellisuus

Juoni tai juonellistaminen (engl. *emplotment*) on kertomukselle ominainen keino järjestää esitetyt tapahtumat mielekkäällä tavalla niin, että ne sopivat kertomuksen kokonaisuuteen. Inhimillisen kokemuksen kannalta juonellistaminen on nähty työkaluna, jonka avulla ihminen jäsentää kokemustaan ajasta ja sen tapahtumista. Juoni on siten paitsi kirjallisuuden ja tarinankerronnan keskeisiä käsitteitä myös tapa hahmottaa inhimillistä kokemuspiiriä.⁴²⁵ Ricoeurin mukaan juonellistaminen on inhimillinen perustoiminto, jonka avulla yksilö (yhteisön osana) pyrkii luomaan jatkuvuutta ja sointuvuutta kokemaansa. Sekä fiktiivinen että tosiasioihin perustuva, historiallinen kertomus ovat koetun ajan juonellistamista, merkityksen rakentamista inhimilliseen kokemuspiiriin.⁴²⁶

Ricoeurin ajattelussa juonellistaminen tarkoittaa dynaamista toimintoa, jonka kautta yksittäiset tapahtumat saavat merkityksensä osana narratiivia. Juoni luo irrallisten tapahtumien välille kausaalisuhteen: kun tuo tapahtui, tämä seurasi. Se myös mahdollistaa tarinan etenemisen sitomalla moninaiset toimijat, tapahtumat, teot ja olosuhteet yhteen ajalliseen kokonaisuuteen. Ricoeurin ajattelussa aika ja kertomus liittyvät olennaisesti yhteen siten, että koettu ja eletty aika tulee käsitettäväksi kerronnan kautta.⁴²⁷ Tulkintani mukaan etnografiset tekstit ovat juonellistettuja, mikä tarkoittaa käytännössä, että tekstin narratiivi liittää yhteen joukon kerrottuja tilanteita, ihmisiä, teoreettisia näkökulmia, haastatteluotteita ja muuta tekstisisältöä koherentiksi kokonaisuudeksi, jolla on määrätty muoto ja joka etenee, ei yleensä kronologisesti, mutta tiettyä logiikkaa noudattaen. Tutkija-kertojan suhde juoneen on kuitenkin joustava, sillä hän voi tarkastella tapahtunutta myös jälkikäteen:

Tämän työn aineisto on tuotettu arkipäivieni lomassa, noin viiden kilometrin säteellä kodistani, ja omaa elämäni ja kenttää on välillä vaikeaa erotella toisistaan. En ole huomannut kenttätöyden olevan sen primitiivisempää kuin muukaan elämäni, eivätkä kohtaamiset tutkimukseeni osallistuneiden henkilöiden kanssa ole olleet järin eksoottisia. Päinvastoin – olemme puhuneet työasioista, juoneet kahvia, kertonut toisillemme vitsejä ja vaihtaneet kuulumisia. Tutkimuskohde ei ole noussut tästä syystä päässäni erityiselle jalustalle, mutta tämä ei tarkoita kohteen väheksyn-

425 Sääskilahti 2011, 357; Brooks 1985, xi–xiii.

426 Ricoeur 1991c, 426–431; ks. myös Hallila 2008, 27.

427 Ricoeur 1991c, 426–431.

tää: olen pyrkinyt kohtaamaan kentän innostuneesti, avoimesti ja ymmärtävällä asenteella.⁴²⁸

Tässä kohden kerronta muistuttaa yksinpuhelua, jonka kautta lukijalle avataan tutkijan asemoitumista suhteessa kenttään ja tutkimuskohteeseen. Kyseessä ei ole kaukainen kohde, vaan tuttu ja kotoinen, ja kohtaamiset tutkittavien kanssa ovat olleet arkisia. Katkelmassa ei juonen tasolla tapahdu oikeastaan mitään, vaan paremminkin se taustoittaa niitä kohtaamisia ja tilanteita, joita kerronnassa myöhemmin esiintyy. Kertoja ei siten ole sidottu juonen käännteisiin, vaan hän voi myös ottaa niistä etäisyyttä ja reflektoida tapahtumia ikään kuin ulkopuolelta.

Juoni tai juonellistaminen eivät näyttäyty samantyyppisinä ilmiöinä kaunokirjallisten ja tieteellisten tekstien kohdalla, vaikka etnografinen tutkimusteksti joiltain osin hyödyntää kaunokirjallisia keinoja.⁴²⁹ Näiden kahden erottamisen lähtökohdaksi voidaan ottaa kirjallisuusteoreetikko Gary Saul Morsonin huomio siitä, että toisin kuin elämässä, kaunokirjallisessa teoksessa mikään ei tapahdu sattumalta. Edes sattumanvaraiselta näyttävä tapahtuma ei kirjallisuudessa ole sattumaa tai ennakoimatonta, vaan osa ennalta laadittua rakennetta.⁴³⁰ Tarinan henkilöt saattavat joutua yllättäviin tilanteisiin ja kohdata jotain odottamatonta, mutta lukija tietää, että kyseessä on kirjan juoneen liittyvä asia, joka ei *oikeasti* tapahdu sattumalta, vaan koska kirjoittaja on sisällyttänyt sen tarinan kokonaisuuteen. Lukija ei kuitenkaan, jos hän on uppoutunut tarinan maailmaan, lukiessaan ajattele tarinan rakennetta tai sommittelua sen enempää, vaan on ikään kuin eläytyneenä tarinan henkilöihin ja tapahtumiin. Juonen kokonaisuus, sen kaari, hahmottuu lukijalle tällöin vasta jäljestäpäin, kun hän on lukenut tarinan loppuun. Kaunokirjallisen teoksen alussa lukija ei vielä tiedä mitä tulee tapahtumaan ja mihin suuntaan juoni lähtee kulkemaan; tarina avautuu sitä mukaa kun sitä lukee eteenpäin, henkilöhahmot saavat syvyyttä ja tapahtumien välille ilmaantuu kausaalisia yhteyksiä. Tätä voi verrata siihen, miten Ruotsalainen kertoo tutkimuksensa tavoitteista johdantoluvussa:

Tutkimuksen tavoitteena on piirtää ääriviivat suomalaisessa tatuointikulttuurissa tapahtuneelle kulttuuriselle murrokselle tarkastelemalla niitä sosiaalisia ilmiöitä ja

428 Haapoja 2017, 46.

429 Ks. Van Maanen 1988, 5; Geertz 1988, 8–9.

430 Morson 1998, 599–600.

asenteita, jotka ovat muodostaneet ja muodostavat osin edelleen tatuoimisen normatiivisesta ruumiin esittämisestä poikkeavaksi ruumiinkulttuuriksi.⁴³¹

Etnografinen juoni rakentuu useissa tapauksissa niin, että lukijalle selviää jo ensimmäisen luvun aikana tarinan kokonaisrakenne ja sen keskeinen sisältö. Etnografiassa ei tässä mielessä ‘rakenneta jännitystä’ sen suhteen mitä tuleman pitää, vaan lukija saa tietää tarinan kulun helposti jo sillä, että silmäilee sisällysluetteloa ja tutustuu johdantolukuun. Kertomuksen juonen esittäminen saattaa myös nivoutua osaksi tutkimuksen tavoitteen määrittelyä, kuten edellisessä katkelmassa näkyy. Kertojan käyttämä ilmaisu *piirtää ääri- viivat* osoittaa, ettei aiheen tarkastelu pyri olemaan systemaattinen tai kattava, vaan paremminkin luonnehdinta tai luonnos tatuointikulttuurin muutoksesta. Kertoja voi siten esittää juonen kulkua paitsi tutkimuksen sisällön osalta myös kertomalla, miten hän on aihettaan lähestynyt ja mistä näkökulmasta.

Monessa aineistoni väitöskirjassa on joko erikseen nimikoitu osio *Tutkimuksen kulku* tai vastaava tai tutkimuksen rakennetta on kuvattu osana muuta tekstiä.⁴³² Näissä osioissa kertoja asettaa eräänlaiset askel- ja lukumerkit lukijalle ja kertoo, miten tutkimus etenee vaihe vaiheelta. Toisin kuin esimerkiksi romaanikirjallisuudessa, jossa kertoja elää tapahtumien keskellä tai seuraa niitä muuten intensiivisesti eikä tavallaan näe tai tiedä, miten tilanne kehittyy tai miten henkilöt kulloinkin toimivat, etnografiassa rikotaan tietoisesti tarinan illuusio, ja kerrotaan suoraan alkulukujen aikana, mitä on tehty ja miten, mihin traditioon tutkimuksessa liitytään ja minkälaista tietoa sillä tuotetaan.

Tarkastelen rinnakkain kasvatuksellisia ja koulutuksellisia prosesseja sekä kasvatustantropologisen tutkimusotteen hyödyntämistä tutkittaessa erilaisia kasvatuksen ilmiöitä. Olen kiinnostunut siitä, miten naiset näkevät oman toimijuutensa arjessa, kuinka he jäsentävät arkeaan eri toimijuuksien valossa sekä siitä, miten ilmiötä voidaan tutkia.⁴³³

Katkelma Pietilä-Litendahlin väitöskirjan johdannosta havainnollistaa kertojan vahvaa positiota: *minä tarkastelen ja olen kiinnostunut*. On selvää, että se mikä tulee jatkossa kerrotuksi, liittyy minäsubjektin toimintaan ja niihin valintoihin, joita hän on tutkimusprosessin aikana tehnyt. Kertoja on aktiivinen toimija, jonka kautta tutkimus muotoutuu sellaiseksi kuin se

431 Ruotsalainen 2015, 4.

432 Ks. Raunola 2018, Ruotsalainen 2015, Lukin 2011.

433 Pietilä-litendahl 2014, 12.

on. Preesens-muoto korostaa lisäksi toiminnan aktuaalisuutta ja eteenpäin suuntautuvuutta: tutkimus ei ole jotain mennyttä, jota muistellaan, vaan se toteutuu tekstin edetessä.⁴³⁴ Vaikka lukija ymmärtää, että käsillä oleva tutkimusteksti on valmis, siis arvioitu ja julkaistu, kertoja esittää retorisesti tutkimuksenteon alkavan johdannosta. Tämä viittaa tutkimustekstin liukuvaan aikarakenteeseen: vaikka johdantoluku esittää tutkimuksen alkuasetelman se käytännössä usein kirjoitetaan viimeiseksi, kun tutkimusprosessi alkaa olla loppuillaan. Kyseessä on narratiivinen valinta, joka vaikuttaa siihen, miten lukija asennoituu tekstiin. Kertomalla alkuluvussa, mitä tulee tapahtumaan jatkossa, kertoja luo odotuksia tekstin suhteen, ja kaikki jatkossa sanottava rakentuu johdannossa esitetyn perustan päälle. Samalla johdantoluvussa voidaan tuoda esiin tutkijan ajattelussa tapahtuneita muutoksia:

Projektin käynnistyessä odotin, että perheiden kertomat tarinat ja kokemukset ovat selkeitä, johdonmukaisia kertomuksia kulttuurista ja siitä, miten kahden kulttuurin kodit toimivat sulatusuuneina ja kolmannen kulttuurin kiteytyminä. Nämä tutkimuskysymykset kulkivat työssäni mukana, vaikka pikkuhiljaa huomasin, etteivät perheiden kokemukset olleet lainkaan niin yksiselitteisiä kuin olin etukäteen kuvitellut.⁴³⁵

Huomionarvoinen piirre etnografisessa juonen kehittämisessä on se, että kertoja ei alussa kerro ainoastaan siitä, mitä narratiivissa jatkossa seuraa, vaan mahdollisesti myös siitä, mitä olisi voinut seurata, jos tutkimus olisi toteutettu toisin. Refleksiivisyyden kautta kertojalla on siten tilaa paitsi kertoa, mitä tapahtui myös mitä olisi tapahtunut, jos asiat olisivat edenneet vaihtoehtoisella tavalla. Erilaisten vaihtoehtojen kuvaamisen tarkoituksena on osaltaan avata tutkimuksellisia valintoja ja perustella, miksi tutkimuksesta tuli sellainen kuin siitä tuli. Nissi toteaa tutkimuksensa aluksi, että alkuperäiset tutkimuskysymykset muuttuivat, kun hän huomasi, etteivät tutkittavien perheiden kokemukset olleet niin yksiselitteisiä kuin hän alkuaan kuvitteli. Hän huomasi olevansa tilanteessa, jossa työn suunta muuttui: arjen käytäntöjen sijaan tutkimuskohteeksi tulivatkin monikulttuuristen perheiden kokemukset ja erilaiset tulkinnat arjen tilanteista.⁴³⁶ Kerronnallinen ratkaisu avata tutkimuksen erilaisia skenaarioita liittyy siihen, että etnografiassa tutkijan valta konkretisoi-tuu siinä, mihin hän tutkimuksessaan päättää keskittyä, ja tämä on tärkeää

434 Ks. Emerson et al. 2011, 105.

435 Nissi 2017, 15.

436 Nissi 2017, 15.

tuoda lukijan tietoon.⁴³⁷ Tutkimukselliset valinnat eivät nouse tyhjästä, vaan niitä edeltää harkinta ja tilannearvio siitä, mihin kysymyksiin aineistolla voidaan vastata. Tämä ei poista sitä, että kenttätyö ja aineiston tuottaminen voi vaikuttaa ajoittain sattumanvaraiselta ja järjettömältä touhulta:

Kenttätyön järjettömyys liittyy muistiinpanojen tekemiseen: muistiinpanemisen hetkellä ne vaikuttavat triviaaleilta, tarpeettomilta ja merkityksettömiltä. Järjettömyys on myös siinä, miten monet materiaalit kerääntyvät sattumien ja onnenkantamoisten kautta. Kenttätyöjakot sijoittuvat sattumanvaraisesti tiettyihin vaiheisiin tutkittavan yhteisön elämässä [...] Myös yksittäiset sosiaaliset tilanteet tulevat tutkijan eteen odottamatta; jokin aihe voi aueta äkkiä täysin toisenlaisten kysymysten kautta kuin mitä oli alun perin suunnitellut.⁴³⁸

Morsonin ajatus siitä, että kaunokirjallisuudessa mikään ei tapahdu sattumalta, asettuu etnografisen narratiivin tulkinnassa uuteen valoon. Etnografiseen tutkimusprosessiin usein sisältyvä ennakoimattomuus ja sattumanvaraisuus voivat suunnata myös narratiivia uusille urille.⁴³⁹ Työn suunnanmuutokset voivat olla pieniä korjauksia tai suorastaan koko tutkimuksellisen kurssin vaihtamista. Samalla on kuitenkin huomattava, että kirjallisen etnografian kompositio on aina harkittu ja viimeistelty – toisin sanoen, vaikka tutkimusprosessiin liittyy odottamattomia tilanteita ja käännteitä, ne eivät sellaisenaan ilmene tekstitasolla. Vaihtoehtoisten tutkimussuuntien avaaminen on etnografiseen kirjoitustradition refleksiivisyyteen kuuluva piirre, mutta se ei sinällään kerro siitä, että etnografinen narratiivi muodostuisi sattumanvaraisesti.⁴⁴⁰ Tutkimusprosessin yllätyksellisyys voi ilmetä tekstissä sivuhuomion tapaan ilman, että saisi merkittävää sijaa juonessa.

Etnografisessa tekstissä juoni on tulkintani mukaan tiettyjä konventioita hyödyntävä tiedontuotannon väline, joka muokkaa sitä, miten etnografia luetaan ja tulkitaan. Myös lukijan odotukset tekstin suhteen vaikuttavat tekstin tulkintaan. Tutkimuskirjallisuutta luetaan usein sillä oletuksella, että se sisältää tutkittua tietoa; vastaavasti kaunokirjallisuudelta toivotaan usein mukaansatempaavaa tarinaa ja mielenkiintoisia henkilöahmoja. Etnografisen tradition vahva kiinnittyminen empiriseen kenttätyöhön voi myös luoda

437 Ks. Vitalis 2010, 3–4; Salo 2007; Clifford 1986.

438 Lukin 2011, 74–75.

439 Ks. Kwame Harrison 2018, 43–44; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 8; Cerwonka & Malkki 2007, 20–25.

440 Clandinin & Connelly (2000, 93) ovat korostaneet kenttätektien (*field texts*) olevan jatkuvaa valintojen tekemistä sen osalta, mitä nostetaan esiin ja mitä jätetään huomiotta.

omanlaisiaan odotuksia lukijalle, ja kerronnan juonta tulkitaan näitä odotuksia vasten.

4.3. Tutkija kertojana ja ”välittäjänä”

Kertojan rooli on tutkimuksessani keskeinen, koska kertoja on lopulta vastuussa siitä, mikä tulee kerrotuksi ja miten, hän siis vastaa kertomuksen sisällöstä. Kertojan ja tutkijan erottaminen muuten kuin käsitteellisellä tasolla on aineistossani paikoin hankalaa, mistä johtuen käytän myös ilmaisua ”tutkija-kertoja” alleviivatakseni näiden kahden välistä yhteenkietoutumista. Etnografiassa on totuttu puhumaan ennemmin tutkijan äänestä (tekstissä) kuin tekstin kertojasta, mikä osaltaan kertoo samasta ilmiöstä: tutkimuksen tekijä nivoutuu yhteen tekstissä ilmenevän kertojan kanssa.⁴⁴¹ Kertojuus tuo kuitenkin esiin näkökulman, joka äänestä puuttuu: se painottaa tekstin tekijyyttä ja vastuuta tulkinnasta. Puhuttaessa tutkijan äänestä voi tulla mielikuva, että se on vain ääni muiden joukossa ja että se on jokseenkin samassa asemassa tutkittavien äänten kanssa.

Suomenkielisessä tieteellisessä tekstissä käytetään harvoin ilmaisua *minä*, vaan kertojan ensimmäiseen persoonaan viitataan pääsääntöisesti verbin persoonapäätteellä (esimerkiksi *tutkin*) tai omistusliitteellä (tutkimuksen). Tätä on perusteltu sillä, että *minä*-sanana käyttäminen merkitsisi ylimääräistä toistoa, koska viittauskohta selviää jo verbin tai omistusliitteen persoonapäätteestä. Pronomini määriteltiin näin ollen turhaksi ja sille jäi tieteellisessä kielessä lähinnä korostamisen tai kontrastoinnin tehtävä.⁴⁴² Ties-tiaineistoni vahvistaa osittain tämän havainnon: *minä*-pronominia (tai puhekielistä *mä*-sanaa) esiintyy ennen muuta haastattelulainauksissa, mutta ajoittain myös kertojan viitatessa itseensä tai toimintaansa.⁴⁴³ *Minä*-pronominin puuttuminen ei tee kertojasta näkymätöntä, mutta se on kuitenkin hyvä muistaa, kun viitataan jäljempänä tekstin *minäkertojaan*.

Paul Atkinson esittää, että postmodernin tieteen kritiikin seurauksena etnografisista representaatioista on tullut entistä fragmentarisempia.

441 Charmazin & Mitchellin (1997, 193) mukaan etnografisessa kirjallisuudessa ääni on tutkijan tahdon, tarkoituksen ja tunteen ilmenemismuoto, joka määrittää tekstin sävyä ja luonnetta. Se ei ole kertomuksen sisältö, vaan viittaa siihen, miten tutkija esittää itsensä osana tutkimusta. Tässä mielessä ääni sisältyy kertojuuteen.

442 Rahtu 2018, 43.

443 Hämeenahon (2014) ja Ala-Pölläsen (2017) väitöskirjat sopivat tässä kohden vertailupariksi.

Fragmentaariset tekstit ottavat etäisyyttä sellaisiin representaatioihin, joissa ”kulttuuri” rekonstruoidaan ja esitetään yhtenäisenä narratiivina tutkijan dominantin äänen kautta. Kun kulttuuri, jota tutkitaan, näyttäytyy fragmentaarisenä ja sekalaisista aineksista kootulta, on ymmärrettävää, että tekstin halutaan heijastavan tätä pirstaleisuutta. Tutkijan tekstuaalinen työ voi tällöin muistuttaa *bricolage*-tekniikkaa, jossa erilaisia materiaaleja tarkastellaan rinnakkain ja jonka tuloksena syntyy eräänlainen kollaasi paremminkin kuin johdonmukainen narratiivi. Näissä etnografioissa tutkija voi haluta yrittää minimoida tulkitsevan läsnäolonsa tekstissä ja todella esiintyä vain äänenä tai tekstifragmenttina muiden joukossa. Tästä seuraa, että lukijan vastuu etnografisen tekstin tulkinnaassa kasvaa.⁴⁴⁴ Postmodernissa etnografiassa on siten tilaa kirjoittamiselle tai tekstin koostamiselle, jossa tutkijan tehtävänä on lähinnä välittää tai koota tiedon palasia ja kentän ääniä lukijoille. Miten tämä näkyy aineistossani?

On huomionarvoista, että aineistoni väitöskirjoissa *bricolage*-tekniikka tulee mainituksi useamman kerran. Sillä viitataan tällöin monenlaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistävään tutkimustapaan ruotsalaisten etnologien Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin tarkoittamassa mielessä.⁴⁴⁵ Mutta samalla monimutkaisesta tekniikasta puhuvissa teksteissä yleensä säilyy tulkitseva ote ja kertojat ottavat vastuun tekstinsä sisällöstä. Teksteissä ilmenee myös narratiivinen johdonmukaisuus ja tyyllinen yhtenäisyys. Toisin sanoen kollaasimainen työskentelytapa ei välttämättä näy tekstitasolla. Tekstin fragmentaarisuus ei myöskään tarkoita kertojan poissaoloa, vaan sitä, että hän ei esiinny lukijalle yhtenäisenä ja ennakoitavana. Narratologiassa ajatellaan, että kertoja voi olla minäkertoja, joka viittaa itseensä ensimmäisessä persoonassa ja joka puhuttelee lukijaa/kuulijaa joko suoraan tai epäsuorasti, tai vastaavasti etäännytetty, persoonaltaan hahmottomaton kertoja(ääni), joka ei puutu tai vaikuta kertomuksen kulkuun, vaan ainoastaan toimii sen ”neutraalina” välittäjänä.⁴⁴⁶ Aineistossani esiintyy molempaa kertojatyyppejä, ja ne saattavat vaihtua myös huomaamattomasti.

Museokokoelmia käsitellessäni olen saanut kokea esineet sillä tavoin, kuin niitä katseltiin varhaisissa museoissa, ja olen myös kokenut intiimiuden, joka tällaiseen

444 Atkinson 1992, 41.

445 Ks. Roivainen 2016, 31; Tiili 2016, 46.

446 Amerian & Jofi 2015, 185.

esineiden tarkastelutapaan liittyy. Olen toisinaan jopa hätkähtänyt museokokoelmissa olevien esineiden ja valokuvien intiimiyttä.⁴⁴⁷

Museoiden velvollisuutena pidetään kokoelmissa olevien esineiden tutkimista, mutta tällä voidaan tarkoittaa monia asioita. Esineen tutkiminen voi olla tiedon keräämistä esineistä ja niiden luettelointia; esineen fyysisen olomuodon tutkimista ja kuvaamista sekä valokuvaamista; sosiaaliseen, historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin asettamista; kunnan tarkastamista ja konservoimista tai esineen arvon ja merkityksen selvittämistä.⁴⁴⁸

Ensimmäisessä katkelmassa on vahva minäkertoja, joka kertoo kokemastaan ja myös tunteistaan liittyen museoesineisiin. Hän viittaa omaan toimintaansa museokokoelmien parissa, ja samalla lukijalle välittyy tutkijan subjektiivinen näkökulma aiheeseen. On kiinnostavaa, miten tehokkaasti minäkertojan läsnäolo muokkaa omaa lukukokemustani – se, että tutkija puhuu minämuodossa ja kuvailee tunnereaktioitaan, tuo hänet ja käsiteltävän aiheen lähemmäs minua. Minäkertoja ei ole pelkkä ääni, joka selostaa tapahtumia – hän on inhimillinen persoona, siis kaltaiseni. Vastaavasti jälkimmäisessä katkelmassa kertoja on selvästi taustalla: hän välittää sen, mitä toiset ovat sanoneet lukijan tietoon. Tarkoituksena on, että lukija saa käsityksen museoiden harjoittamasta esinetutkimuksesta. Kertojalla ei ole asiasta omaa näkemystä (tai hän ei tuo sitä esiin), ja tyyli on toteava ja neutraali. Lukijana suhtaudun tekstiin totena, eikä minulla ole tarvetta epäillä sitä. Toisaalta saan tutkijana ja ihmisenä paljon enemmän irti kohdista, joissa kertoja on omakohtaisesti läsnä ja ikään kuin minua vastassa.

Kertojatyyppillä on huomattava merkitys siinä, miten lukija suhtautuu tekstiin ja kokeeko hän narratiivin puhuttelevana vai etäisenä. Etnografisen tekstin viehätys syntyy usein yhtä paljon omakohtaisuudesta kuin varsinaisesta asiasisällöstä, jonka se välittää. Narratiivinen tutkijuus kuitenkin muodostuu tekstissä nimenomaan kertojuuden kautta, ja se tulee ilmeisemmäksi, läheisemmäksi lukijalle sitä mukaa kun minäkertoja pääsee ääneen. Etäisen, tiedon välittämiseen keskittyvän kertojan myötä subjekti painuu taka-alalle, mutta ei missään vaiheessa täysin katoa. Tässä mielessä neutraali tiedon välittäminen voidaan esittää kumotuksi, mutta se ei tarkoita, etteikö idea tutkijasta ”välittäjänä” näkyisi paikoin myös lukemissani väitöskirjoissa.

Omat muistikuvani Talvaduksen porokaarteesta ajoittuvat juuri 1970-luvulle. Muistan elävästi miten isäni teki porokauppaa kätkäsvantolaisen poronostajan kanssa

447 Roivainen 2017, 55.

448 Roivainen 2017, 62–63.

kirnussa. Sekä isäni että poronostaja tiesivät myyntiporon hyväkuntoiseksi ja periaatteessa heillä oli yhteinen näkemys teurasporon hintahaitarista, mutta asiaan kuului pitkäkin tinkiminen hinnasta. Lopulta päästiin yksimielisyyteen ja poronostaja veti ostamansa porot myyntikonttoriin.⁴⁴⁹

Näkkäläjärven väitöskirjan kertoja on enimmäkseen etäisen hillitty, mutta paikoin siinäkin pääsee ääneen edellisen katkelman tapainen muisteleva minäkertoja, joka paikantuu syvälle osaksi tutkittavaa saamelaisten poronhoitajien kulttuuria. Lukijalle välähdykset kertojan omakohtaisista muistoista avaavat näkymän tieteellisen kerronnan verhon taakse: kirjoitus on nivoutuneena tutkijan henkilöhistoriaan, muistoihin ja mielikuviiin.

Tulkitsen aineistoani niin, että teksteissä ilmenee yhden tutkijan äänen (ja monien tutkittavien äänten) sijasta moniääninen kertoja, jolla on tietynlainen äänirekisteri. Äänirekisteri liittyy kunkin tutkijan persoonalliseen tapaan kirjoittaa ja toisaalta niihin konventioihin, jotka ohjaavat etnografista kirjoittamista, ja käytännössä se näkyy erilaisina tekstilajeina. Havainnollistan tätä esimerkeillä. Anne Ala-Pöllänen kertoo tutkimuksensa alussa läheltä piti -tilanteesta, joka sattui hänen ollessaan kenttätöissä rahtilaivalla. Kenttäpäiväkirjaan kuvatussa tilanteessa rahtilaiva on teknisestä viasta johtuen vaarassa osua matkustaja-alukseen. Kertoja keskittyy kuvauksessaan siihen, miten tilanteeseen reagoitiin laivahenkilöstön osalta:

Kippari jatkaa ajamista eteenpäin ja sit alkaa kääntää paikallaan. Kiroilee vielä ranskasti. Toteaa, että tässä olis ollut isompikin vaaranmahdollisuus. Oltais menty päin sitä matkustaja-alusta. Ja tää oli jo toinen kerta viikon sisällä. Hän irtisanoo itsensä! Luotsi toteaa, että jos se olis jatkunut, olis vaan pitänyt lekottaa ankkurit. Että ne kannattaa pitää aina valmiudessa.⁴⁵⁰

Otteessa ilmenee yllättäen tulleen tilanteen aiheuttama jännitys: kippari kiroilee ja uhkaa irtisanoutua! Lukija pääsee tekstiotteen välityksellä lähelle tapahtunutta ja voi suorastaan aistia laivalla olleen tunnelman. Lyhyt lauserakenne ja henkilöiden sanojen toistaminen vain korostaa tilanteen akuuttia ja dramaattista luonnetta. Lukija voi kuvitella, että tapahtuma on kirjattu ylös nopeasti ja luonnosmaisesti tilanteen päättymisen jälkeen. Teksti ei ole analyttinen tai refleктоiva, vaan iskevän tarinallinen tilannekuvaus, jolla on väitöskirjan osana omanlaisensa funktio: välittää kokemus laivalla sattuneesta vaaratilanteesta. Otteen jälkeen teksti jatkuu seuraavasti:

449 Näkkäläjärvi 2013, 111.

450 Ala-Pöllänen 2017, 9.

Tämä ote on kenttätyöpäiväkirjastani eräältä Suomen lipun alla purjehtivalta rah-tilaivalta. Ote kertoo tilanteesta, johon kukaan merenkulkija ei halua joutua, mutta jota ei aina voi välttää: laivan tekniikka pettää, ja törmäminen toisen laivan kanssa on enemmän kuin lähellä. Raudan kolistessa puhuttaisiin pahimmillaan ihmishen- kien menettämisestä, usein vähintään suurista aineellisista vahingoista ja mahdolli- sesta ympäristövahingosta.⁴⁵¹

Tyyllilaji vaihtuu, ja kertoja analysoi tapahtunutta myöhemmin. Ker- ronnassa painottuu tutkimuksellinen näkökulma: kirjoittaja/ kertoja tietää tekniikan välillä pettävän ja että mahdollisesta onnettomuudesta seuraisi suu- ria vahinkoja. Kenttätyöpäiväkirjan kertoja on selkeästi paikan päällä laivalla: hän kuulee laivahenkilöstön puhuvan ja kipparin kiroilevan, ja on osallisena tapahtumista. Kerronnassa välittyy myös voimakkaasti kokemus ajasta: uh- kaava tilanne tiivistää tunnelmaa laivalla, ja aika rytmittyy vuorosanojen ja nopeasti elävän tilanteen ehdoilla. Ajasta tulee koettavaa, kun tapahtuu jotain poikkeuksellista, joka terävöittää aistit. Seuraavassa tekstikatkelmassa kerto- jan ääni on kuitenkin toinen. Ääni on analyttinen ja harkitseva, sellainen, joka kommentoi akuuttia tilannetta etäisyyden päästä, selkeästi jälkikäteen. Tässä kohtaa kertova subjekti on viitteellisesti sama kuin kenttätyöpäiväkir- jassa (tekstien kertojien välillä on viitteellinen yhteys) mutta ääni on muuttu- nut. Kertoja elää *tutkimuksen ajassa*, jossa on mahdollisuus ajatella tarkem- min kentällä tapahtunutta.⁴⁵² Tutkimuksen ajassa kertoja ei enää ole suoraan osallinen laivan tapahtumista, ja samalla kokemus ajasta häviää kertojan ää- nestä. Tässä ajassa kertojalle ei varsinaisesti enää tapahdu mitään, vaan kehol- linen kokemus välittyy laivalla oloa koskevana muistona.

Palaan ampumaradalta, törmään Seppäseen ja muuhun porukkaan. Ovat siviileissä [arkivaatteissa], tekevät hyväntuulisina lähtöä illanviettoon. Kutsuvat minua taas mukaansa ja päätän sittenkin hypätä remmiin. Tunnelma on helppo, syödään pitsaa ja juodaan olutta, puhutaan niitä näitä... Mielenkiintoinen keskustelu Kallen kanssa jossain vaiheessa iltaa. Kalle tulee avautumaan: ”Mä aina ihmettelen ku nää muut ne kertoo sulle ihan kaiken, ne puhuu ihan mitä vaan. Mä en tajuu! Mä en kerro, mä en kerro sulle mitään!”⁴⁵³

Tässä Tiilin kenttäpäiväkirjaotteessa kertoja on selkeästi yksi henki- löistä: hän osallistuu vuorovaikutukseen muiden kanssa, syö pizzaa ja juo olutta. Kenttäpäiväkirjan otteessa on käytössä lyhyt ja tiivis lauserakenne, jon- ka kautta lukijalle välittyy tunne tilanteen akuuttisuudesta, siitä, että tilanne

451 Ala-Pöllänen 2017, 9.

452 Ks. Emerson et al. 2011, 105–106.

453 Tiili 2016, 52.

on käynnissä kertojan kuvaamalla hetkellä. Preesens-aikamuodon käyttö ei tarkoita, että kirjoittaja itse olisi kirjoittanut päiväkirjaa tapahtumien keskellä, vaan se on ehkä osittain tiedostamaton tyylikeino, jonka kautta lukijalle havainnollistetaan suoraan mitä tapahtuu kertomuksen ajassa. Tiili kertoo aiemmin väitöskirjassaan, että sisennetyt otteet (kuten edellinen) on kirjoitettu muistiinpanojen pohjalta ja että impressionistisen kerronnan avulla hän on halunnut välttää näennäisobjektiivisen viranomaiskielen.

Kenttäpäiväkirjassa näkyvä impressionistinen kerronta tuntuu henkilökohtaisemmalta ja jotenkin arkisemmalta kuin tieteellinen, faktoihin pitäytyvä kerronta, joka hallitsee tutkimuskirjallisuutta. Voi ajatella, että kenttäpäiväkirjan välityksellä avautuu mahdollisuus kuvata mitä tapahtuu tieteellisen toiminnan julkisivun takana: tutkija voi nauttia pizzasta, juoda olutta ja rupatella tutkittavien kanssa. Kerronnassa ilmenee tilanteen rentous työpäivän jälkeen: virka-asut on riisuttu ja vietetään vapaa-aikaa. Tiili on valinnut kyseisen katkelman väitöskirjaansa, koska nimimerkki Kalle tuo siinä voimakkaasti esiin, että toisin kuin muut, hän ei suostu kertomaan tutkijalle mitään työstään tai itsestään. Ote havainnollistaa (kerrotun) kentän toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja sitä, että kaikki eivät halunneet osallistua tutkimukseen ainakaan haastateltavina. Otteen jälkeen kertojan positio on vaihtunut: hän ei enää ole tilanteen keskellä, vaan reflektoi sitä jälkikäteen:

Olin valmistautunut siihen, että ennen pitkää joku kieltäytyisi osallistumisesta tai kritisoiisi työtäni, joten reaktio ei hämmäntänyt minua. Vastasin – elegantisti ennakkoon suunnittelemallani tavalla – osan kyllä kertovan monenlaista, mutta ei kaikkien eikä kaikkea. Sanoin myös, että olen iloinen jos joku haluaa kertoa, mutta oli ”ihan oookoo” olla kertomattakin. Loppuillan Kalle viihtyi seurassani eikä välitellyt minua myöhemminkään. Hän kuitenkin piti sanansa, eikä puhunut minulle mitään työstään, itsestään eikä ajatuksistaan.⁴⁵⁴

Lukijalle käy ilmi, että kertoja on sama kuin edellä olevassa kenttäpäiväkirjaotteessa, sillä hän viittaa omaan toimintaansa, mutta käyttäen mennyttä aikamuotoa. Kertoja ei siten ole enää samassa tilanteessa kuin aiemmin, vaikka siirtymää (tilanteiden välillä) ei varsinaisesti tuodakaan esiin muuten kuin kappaleen vaihtona. Samalla kertojan ääni on kuitenkin muuttunut: nopeasti etenevästä tilannekuvauksesta on siirrytty enemmän reflektivaan tyyliin, jossa kertojalla on näkemystä koko kenttätöön laajuudelta: Kalle piti sanansa eikä myöhemminkään kertonut hänelle mitään. Aika on myös toinen: kenttä-tapahtumien rytmissä etenevästä ajasta, jossa ilmeni vahva kokemuksellinen

454 Tiili 2016, 52–53.

ulottuvuus, on siirrytty joustavampaan tutkimuskirjoittamisen aikaan. Tässä kohtaa kertojan kehollinen läsnäolo ei enää paikannu tiettyyn tilanteeseen eivätkä ajassa etenevät tapahtumat oikeastaan kosketa kertojaa. Tämä vertautuu siihen, että etnografiassa on nähty tarpeelliseksi ottaa etäisyyttä kentän tapahtumiin voidakseen kirjoittaa niistä analyttisesti.⁴⁵⁵

Ne hetket, jolloin keskustelu oli vaikeaa, puhetta ei tullut ja aloitettu aihepiiri tuntui tyssäävän, saattoivat osaltaan paljastaa jotain. Kertomatta jätetty aines tai tekemä-
tön teko, ehkä puheessa huomioimaton aineiston osa voi osaltaan merkitä paljon. Toisena vaiettujen puheenalueiden vyöhykkeenä voidaan pitää kulttuurista puhetta sopivuudesta, siitä, mitä voi jakaa muiden kanssa. Se, millaisin keinoin kahden kulttuurin perheet joutuvat vahvistamaan käsitystä ”normaalista parisuhteesta” suhteessa ulkopuolisiin mielipiteisiin näkyi keskustelupalstoilla, missä haukkujen ja epäilyksen uhka on jatkuvasti läsnä.⁴⁵⁶

Katkelmassa Nissin väitöskirjan kertoja reflektoi sitä, miten jotkin puheenaiheet ovat osoittautuneet tutkimuksen kuluessa arkaluontoisiksi. Tämä puhumattomuus on toisaalta arvokasta tutkimustietoa, koska se osoittaa, missä kulkee tutkittavien kohdalla sallittujen ja salattavien (tai yksityisten) puheenaiheiden välinen raja. Tämä raja koskee myös kyseisen tutkimuksen kenttää, koska tutkittavat osaltaan määrittävät minkälaiseen tietoon tutkija pääsee käsiksi. Kohdassa kertoja siis niinkään kuvaile kenttää tai sen tapahtumia, vaan purkaa tutkimuksen tiedonmuodostusta koskevia reunaehtoja.

Coffey on todennut kenttätöön olevan väistämättä subjektiivista ja persoonallista, koska kentällä oleminen koetaan henkilökohtaisesti omassa kehossa. Tutkijan persoona ja kehollinen olemus vaikuttavat siihen, miten hänet otetaan kentällä vastaan, ketä hänet päästetään tapaamaan ja miten haastattelut sujuvat – toisin sanoen siihen, minkälaista aineistoa ja tietoa hänellä on käytettävissään tutkimusta kirjoittaessa.⁴⁵⁷ Toisaalta tutkijan positio usein muuttuu kenttätöön aikana, ja yksittäisen tekijän, kuten sukupuolen, merkityksen korostamisen sijaan vuorovaikutusta tutkittavien kanssa on tärkeää tarkastella kokonaisuutena, johon vaikuttavat myös tilannekohtaiset tekijät. Kenttätöön henkilökohtainen luonne syntyikin tulkintani mukaan merkittävältä osin siitä, että tutkimusta tehdään aina suhteessa materiaaliseen ja sosiaaliseen ympäristöön ja osana monimutkaisia ihmissuhdeverkostoja. Tämä heijastuu myös kirjoitettuun tekstiin – kertojat reflektoivat itseään ja toimintaansa suhteessa kenttään ja sen ihmisiin.

455 Clandinin & Connelly 2000, 81–82. Gothóni 1997, 142.

456 Nissi 2017, 296.

457 Coffey 1999, 59–60; myös Madden 2017, 19; Šikić-Mičanović 2010, 46–47.

Kärjistäen minun voi todeta uusintaneen ja eläneen läpi kentällä omia muistojani, senhetkisten tallityttöjen jäädessä kenttäprosessissa välillä sivuun. Tämä tutkijan monipaikkaisuus herätti pohtimaan sitä, mitä kentällä oikeastaan tapahtui sekä miten itse vaikutin kentän tapahtumiin ja erityisesti siitä tekemiini tulkintoihin.⁴⁵⁸

Ojaseen väitöskirjan kertoja kertoo aiemmin samalla aukeamalla taustastaan tallityttöä ja miten se on ehkä keskeisin hänen tulkintojensa paikantamiseen liittyvä tekijä sen ohella, että hän on keskiluokkainen ja valkoihoinen nainen. Se, mitä tutkija-kertoja tuo esiin omasta taustastaan selittyy tutkimusaiheesta ja kentästä käsin: menneisyys tallityttöä näkyi hänen kenttäkokemuksissaan ja vaikutti hänen tulkintoihinsa tallityttökulttuurista. Kerrotun on tarkoitus auttaa lukijaa hahmottamaan, mistä näkökulmasta tutkija on aihettaan tarkastellut. Henkilökohtainen aines tekstissä on valikoitunut sen mukaan, miten se palvelee tutkimuksen kokonaisuuden ja tulosten ymmärtämistä; se ei ole sattumanvaraista biografiaa. Henkilökohtainen kerronta saa siten merkityksensä vain suhteessa tutkimuksellisiin intresseihin ja tavoitteisiin.

Kasvatustieteilijä Ulla Maija Salon mukaan yksiaäninen tutkija-kertoja on saanut eri tahoilta arvostelua osakseen. Hänen on sanottu valikoivan liikaa, mikä pääsee tutkimuksessa esiin ja asettuvan muiden yläpuolelle tiedon muodostamisessa. Yksiaäninen *puhumisen asento* (Salon ilmaus) ei arvostelun mukaan tee oikeutta kulttuuriselle monimuotoisuudelle, elämän vivah-teille eikä edes kirjoittajalle.⁴⁵⁹ Sosiologi Timo Piirainen on tutkimuksessaan vuokra-asumisesta ratkaissut yksiaänisyyden ongelman hajottamalla tutkijapuhujansa kahdeksi: tekstissä vanhempi tutkija ja hänen nuorempi kollegansa käyvät eräänlaista vuoropuhelua tutkimusaiheesta. Vanhemman tutkijan mukaan tekstissä esiintyvää protagonistia (päähenkilöä) ei voida pitää todellisen henkilön suorana representaationa, ja johdonmukaisuuden nimissä tekstin dekonstruktio edellyttää aina myös (tekstissä esiintyvän) tutkijan dekonstruktioita. Piiraisen tekstissä vanhempi tutkija (joka on ehkä kirjoittajan alter ego) esittää, että hän ja nuorempi kollega ovat molemmat konstruktioita, luotu tätä nimenomaista tekstiä varten.⁴⁶⁰

Piiraisen kekseliäs ratkaisu tutkijan subjektin jakamisesta on esimerkki siitä, miten yksiaänisyyttä voi lähteä purkamaan, samalla kun se kiinnittää lukijan huomiota siihen, että teksti samoin kuin siinä esiintyvät henkilöt ovat

458 Ojaneen 2011, 66–67.

459 Salo 2007, 229.

460 Piirainen 1993, 6–7.

kirjoittamalla konstruoituja. Mielestäni yksiäänisyyden ongelma voidaan kuitenkin ratkaista luontevammin tarkastelemalla etnografisen tekstin kirjoittajan, kertojan ja tekstissä esiintyvien toimijoiden välistä dynamiikkaa. Kirjoittajan ei tarvitse keksiä uusia henkilöihahmoja luodakseen moniäänisyyttä, ja se voi jopa sekoittaa lukijaa. Yhden huolellisesti rakennetun kertojan kautta on mahdollista tuoda esiin erilaisia äänenpainoja ja siten luoda sävykäs kuva kentästä ja sen toimijoista (ja myös tutkijan omasta henkilöihahmosta). Kertoja voi ottaa erilaisia positioita tekstin sisällä: hän voi välillä olla yksi kentän toimijoista ja välillä etäännyä kentän tapahtumista. Eri positiot tuottavat erilaisen äänen kerrontaan: kun kertoja on tapahtumien keskellä, kerronnassa ilmenee nopea ajallinen rytmi ja kokemus läsnäolosta, kun taas myöhemmin, otettuaan etäisyyttä kentän tapahtumiin ja sen ihmisiin, kertoja voi tarkastella sitä analyttisemmin ja ajallisesti joustavammassa tilanteessa.

Mahdollisesti naimattomuuteen ja opiskeluun liittyen minut arvioitiin toistuvasti ikäistäni nuoremmaksi. Tällä saattoi olla vaikutusta siihen, mitä naimattomat haastateltavat minulle asioistaan kertoivat ja miten he minuun suhtautuivat kenttätyön aikana. Kuulin ”tyttöjen juttuja”, joita ei yleensä tavattu jutella äidille tai muille vanhemmille naiskulalaisille. [...] Kerran olin paikalla tyttöjen chattailla kotona somalipoikien ja miesten kanssa huoneen ovi suljettuna. Ehkä tämän tyyppiset tilanteet olisi suljettu minulta, jos minun olisi ikäni ja sosiaalisen statukseni puolesta tulkittu kuuluvan avioituneiden perheenäitien kategoriaan?⁴⁶¹

Katkelmassa ilmenee monenlaista vuorovaikutusta ja positioitumista. Kertoja viittaa muiden hänestä esittämiin arvioihin ja siihen, miten häneen tutkijana suhtauduttiin. Samalla kertoja ilmaisee olleen paikalla tilanteissa, joihin vanhemmilla yleensä ei ole asiaa ja todistaneensa tekoja, joita kyseisessä kulttuuriyhteisössä pidetään tavallisesti salassa. Kertoja on katkelmassa jo ottanut etäisyyttä kokemukselliseen kenttäänsä ja arvioi tilanteita jälkikäteen, suhteuttaen kokemuksiaan tietoonsa somalikulttuurista ja omasta asemastaan tutkijana. Narratiivinen yhtenäisyys ei siten vähennä tekstiin upotettua vuorovaikutteisuutta, vaikka se toisaalta korostaa kertojan roolia eri äänten välisessä kuratoinnissa.

[Edellä haastattelusitaatti]

Naisen puheessa sivilisaatio ja villeyt asettuvat limittyville janoille - eivät yhden janan päähän. Materiaalinen sivilisaatio ja henkinen kulttuurisuus asettuvat vastakkain yksittäisissä paikoissa: sisäoppilaitoksessa, Bugrinossa, Kolgujevilla. Nainen toi ensin esiin internaattiin liittyvät, puheessa usein koko Venäjän Pohjolassa esiintyvät seikat: sisäoppilaitosten materiaalisen hyvyyden ja henkisen pahoinvoinnin välisen

461 Isotalo 2015, 86.

ristiriidan, pilalle menneet, passivoituneet sukupolvet ja vanhempien hädän lastensa puolesta.⁴⁶²

Moniäänisyyttä etnografiseen narratiiviin tulee usein myös sen kautta, että siihen on liitetty suoria haastatteluotteita, kuten edellisessä otteessa Karina Lukinin väitöskirjasta. Tutkija on ehkä stilisoinut haastateltavien sanomisia, poistanut täytesanoja ja mahdollisesti muokannut puhekieltä enemmän yleiskielen suuntaan, mutta pääpiirteissään otteissa kuuluvat haastateltavien omat ajatukset. Etnografisen tiedon on sanottu muodostuvan tutkijan ja tutkittavien välisessä dialogissa, empirian ja teorian välisen vuoropuhelun kautta, joten on luontevaa, että tutkittavien ääniä tuodaan esiin sekä ottein että upotettuna muuhun tekstiin.⁴⁶³ Yleinen tekstin rakennetta koskeva ratkaisu, joka näkyy myös edellisessä lainauksessa, on se, että ensin on haastattelusi-taatti ja sen jälkeen kertojan tulkinta siitä, mistä haastateltavan näkemys kertoo laajemmassa, kulttuurisessa kontekstissa. Kertojan tehtävänä ei ole toistaa tai välittää kuulemaansa, vaan asettaa kerrottu tulkinnallisiin yhteyksiinsä.

Ojansen tutkimuksessa olevassa haastattelukatkelmassa yksi tallitytöistä vastaa kysymykseen, mikä on tärkeintä hevosten käsittelyssä, että niitä ei saa pelätä (ellei hevonen ole 'hullu'). Seuraavassa kappaleessa kertoja sanoo: ”Talliyhteisössä vallitsee tietty kaiken kestävän tyttöyden ihanne, mikä muistuttaa ideaalia itsenäisestä ja pärjäävästä naisesta.”⁴⁶⁴ Lauseen yhteydessä oleva viittaus tutkimuskirjallisuuteen kertoo siitä, että kertoja käy keskustelua muiden tekstien kanssa hakien sitä kautta pontta omalle tulkinnalle. Narratiivin moniäänisyys rakentuu siten paitsi erilaisten kirjoituslajien ja haastatteluotteiden kautta myös viittaamalla tutkimuskirjallisuuteen. Tämä erilaisista äänistä muodostuva *kudelma* on samalla yksi tapa ymmärtää tutkijan subjektia etnografisessa tekstissä.⁴⁶⁵ Kudelma ei ole sattumanvarainen, vaan paremminkin harkittu kompositio, joka on yhtäältä tiettyjen konventioiden ohjaama mutta liittyy myös tutkimuksen kysymyksiin ja tavoitteisiin.⁴⁶⁶ Toisaalta etnografiasa on edelleen tilaa myös muunlaisille kertojaratkaisuille, ja paikoin aineistossani kertoja esiintyy etäisen monotonisena. Tutkijuutta rakennetaan siten erilaisten kertojaänten välisessä jännitteessä.

462 Lukin 2011, 130–131.

463 Etnografian dialogisuudesta, ks. Madison 2020, 3–9; Clandinin & Connelly 2000, 94.

464 Ojanen 2011, 108; viittaus Käyhkö 2006, 122–136.

465 Etnografista tutkimusprosessia on kuvattu mm. vyyhdin ja kutomisen metaforilla, ks. Rauhala 2019, 26.

466 Ks. Emerson et al. 2011, 46.

4.4. Tutkijan narratiivinen ja kontekstuaalinen paikantuminen

Dialoginen paikantuminen

Feministisen tieteenkriitiikin mukaan tutkimus ei voi koskaan olla objektiivista, näkökulmatonta tai riippumatonta tutkimuskohteestaan. Tutkimuksen tuottama tieto on sen sijaan aina osittaista ja valittuun näkökulmaan sidottua, jolloin tiedon *paikantumisen* julkituominen on keskeistä koko tutkimuksen arvioinnin kannalta.⁴⁶⁷ Feministinen teoreetikko Donna Haraway on todennut, että tieteen niin kutsuttu objektiivisuus edellyttää tuotetun tiedon tarkkaa paikantamista.⁴⁶⁸ Paikantaminen vertautuu kontekstualisointiin, joka esimerkiksi historiantutkimuksessa viittaa lähteen sijoittamista sen alkupeiräiseen historialliseen yhteyteensä ja tulkitsemista siitä käsin. Se tarkoittaa, että voidakseen ymmärtää tutkittavaa kohdetta, sitä tulee tarkastella suhteessa siihen sosiaaliseen ja historialliseen tilanteeseen, jossa se esiintyy tai on esiintynyt.⁴⁶⁹ Tässä mielessä paikantaminen on ikään kuin kontekstualisoinnin suuntaamista tutkimuksen tekemiseen ja tutkijaan itseensä: tiedon muodostamisen käytännöt samoin kuin tutkija henkilönä ovat sidottuja sen hetkiseen sosiokulttuuriseen tilanteeseen. Mutta paikantuminen on tässä suhteessa vielä joustavampaa, koska se elää ja saa erilaisia muotoja tutkimuksen aikana kentällä ja kirjoittaessa.

Tutkija voi paikantaa itseään esimerkiksi tiettyjen identiteettikategorioiden mukaan (valkoihoinen, keskiluokkainen, nainen), mutta usein tätä pidetään riittämättömänä. Sen sijaan on nähty tärkeänä tunnistaa, *miten* oma asema käytännössä vaikuttaa omaan ajatteluun ja valintoihin kyseisen tutkimuksen osalta.⁴⁷⁰ Mutta paikantaminen (tai paikantuminen) ei ole vain etnografin itsetietoista ajattelua, vaikka sitä puolta usein korostetaan; se on yhtä lailla sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta, johon tutkittavat henkilöt osallistuvat omista lähtökohdistaan.⁴⁷¹ Tiedon paikantaminen liittyy olennai-

467 Venäläinen & Kinnunen 2022, 20; Gould 2016, 24–25; Lykke et al. 2014, 3. Feministisessä tieteenkriitikissä viitataan usein myös ns. standpoint-teoriaan, jossa korostetaan ensinnäkin tiedon sosiaalista paikantuneisuutta ja toisaalta marginalisoitujen ryhmien erityistä tietoa valta-asemia tutkittaessa, ks. Rolin 2005, 97–102.

468 Haraway 1991, 190.

469 Veijola, Sulkunen & Rautiainen 2019, 54.

470 Davies 2008, 4–5.

471 *Paikantaminen* ja *paikantuminen* (engl. positioning) tarkoittavat tulkintani mukaan samaa asiaa, mutta hieman eri painotuksin. Siinä missä paikantaminen viittaa (tutkijan) aktii-

sesti myös kirjoittamiseen, sillä juuri kirjoittamalla tutkija tuo ajatteluaan ja asemoitumistaan esiin lukijalle. Narratiivisesta näkökulmasta paikantuminen saa kuitenkin myös muita kuin epistemologisia ja tutkimuksen arviointiin liittyviä merkityksiä. Huomiota kiinnittää tällöin, miten paikantuminen tekstin tasolla toteutuu ja mitä vaikutuksia sillä on etnografisen narratiivin ja sen tulkinnan kannalta. Tämän työn kannalta on olennaista huomioida myös mitä paikantaminen kertoo tutkijuudesta.

Huomasin aika ajoin olevani mielenkiintoisesti kahden sosiaalisen kategorian välissä, paikantumatta täysin kumpaankaan. Olin samanikäinen tai vanhempi kuin monet tapaamani somaliäidit, mutta naimaton ja lapseton. Koska en ollut naimisissa, minuun viitattiin somalinkielisissä keskusteluissa sanalla *gabadh*, ”tyttö”, kuten naimattomiin somalityttöihin. Joskus minulle ehdotettiin naureskellen avioitumista somalimiehen kanssa, koska se olisi ”tehokkain tapa oppia somalikulttuuria”.⁴⁷²

Isotalon väitöskirja käsittelee somalityttöjen maineen rakentumista. Suhteessa tutkittavaan somaliyhteisöön tutkija paikantui selvästi sen ulkopuolelle (valkoihoiseen valtaväestöön), ja luottamuksen rakentaminen oli yksi tutkimuksen keskeisiä haasteita. Vaikka Isotalon tutkimukseen kohdistettiin joitain ennakkoluuloja (olihan kyseessä valtaväestön edustaja tutkimassa somalivähemmistöä), hän kertoo kokeneensa vuorovaikutustilanteet tutkittavien kanssa positiivisiksi ja lämminhenkisiksi. Naimattomana naisena tutkija nähtiin yhteisön silmissä vielä tyttönä, ja siinä asemassa hän pääsi kuulemaan *tyttöjen juttuja* pojista, flirttailusta ja seurustelusta. Tutkijan paikantaminen – sen ohella, että hän oli viettänyt paljon aikaa nimenomaan yhteisön tyttöjen kanssa, vaikutti siihen, miten häneen suhtauduttiin, mitä asioita hänelle kerrottiin ja minkälaisiin tilanteisiin hän pääsi mukaan – sekä toisaalta mitä asioita häneltä evättiin ja jätettiin kertomatta.⁴⁷³

Tutkimustekstissä paikantaminen tapahtuu pääosin minäkertojan kautta. Kertoja voi rakentaa paikantamiseen dialogisuutta esimerkiksi viittamalla siihen, miten hänestä (tutkijana) kentällä puhuttiin, mutta käytännössä lukijan tulee luottaa siihen, että kertoja on paikantumista kuvaavan kerronnan osalta *luotettava*. Kertojan luotettavuus on tekstin implisiittinen taustaoletus. Kerrontatyylillä on paikantamista kuvaavissa osioissa *realistinen* siinä merkityksessä, että tekstiä tulkitsee lähtökohtaisesti kuvauksena siitä, miten

visen toimintaan ja refleksiivisyyteen, paikantuminen antaa ymmärtää, että kyseessä vuorovaikutusprosessi, josta tutkija voi tulla tietoiseksi, mutta jota hän ei voi loppuun asti hallita. Vrt. Fingerroos 2003.

472 Isotalo 2015, 84–85.

473 Isotalo 2015, 83–87.

asia tapahtui tutkijan näkökulmasta. Kerronnan tyyli siis ohjaa väistämättä lukijan tulkintaa. Edellisessä katkelmassa esiintyy minäkertojan ohella myös muita henkilöitä, joskin he ovat läsnä vain yleisellä tasolla, eivät yksilöinä (minuun *viitattiin*, minulle *ehdotettiin*). Ajallisesti katkelma on epämääräisesti menneisyyteen viittaava, toisin sanoen ilman tarkempia ajan tai tilanteen määrittäyksiä, minkä tulkitsen tarkoittavan sitä, että paikantaminen on ollut toisteista ja jatkuvaa. Se tuottaa kerrontaan myös hieman etäisen sävyn.⁴⁷⁴

Kuvasin, miten koin tullee torjutuksi kyläläisen kieltäytyttyä haastattelusta. Kirjoitin tilanteista tutkimuspäiväkirjaan ja etäännytin itseäni omista kokemuksistani. Käsitin kokemukseni ei niinkään henkilöni kohdistuvaksi vaan kulttuuriseksi tunteeksi. Se oli epäluottamusta siihen, että ulkopuolinen voisi ymmärtää kylän tai paikan menneisyyttä tai luoda totuudenmukaista kuvaa siitä.⁴⁷⁵

Kourin väitöskirjan katkelmassa on nähtävissä monentasoista paikantamista ja toisaalta se, miten tutkija voi kirjoittamisen kautta säädellä paikantamiseen liittyviä tunteitaan. Tutkija saattaa joutua kenttätöiden aikana torjutuksi tai sivuutetuksi monin tavoin.⁴⁷⁶ Se voi liittyä esimerkiksi siihen, että tutkija paikannetaan *ulkopuoliseksi* ja siten jotenkin epäilyttäväksi tutkittavassa yhteisössä.⁴⁷⁷ Tutkija voi tällöin kokea turhautumista siitä, ettei tutkimus etene, mutta myös häpeää siitä, ettei ole onnistunut rakentamaan tarvittavaa luottamusta tutkittaviin. Katkelmassa kuitenkin kerrotaan, että tutkija etäännytti itsensä kokemuksistaan kirjoittamalla niistä tutkimuspäiväkirjaan, jollain hän tiedosti, ettei torjunta johtunut hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Kertoja siis asemoi itsensä tilanteessa uudestaan epäilyttävästä henkilöstä tutkijaksi, jonka rooli merkitsee annettua ulkopuolisuutta.

Kerronnallisesti katkelmassa kiinnittää huomiota verbin käyttö lauseen alussa: *kuvasin, kirjoitin, käsitin*. Tämä korostaa kertojan toimijuutta suhteessa kentän tapahtumiin. Narratologisessa tutkimuksessa ajatellaan, että kertoja voi olla minäkertoja, joka viittaa itseensä ensimmäisessä persoonassa ja joka puhuttelee lukijaa joko suoraan tai epäsuorasti, tai vastaavasti etäännytetty, persoonaltaan hahmottomaton kertoja(ääni), joka ei puutu tai vaikuta kertomuksen kulkuun, vaan toimii sen neutraalina välittäjänä.⁴⁷⁸ Mi-

474 Korostan, että yksittäinen tekstikatkelma ei kerro vielä mitään tutkimuksesta kokonaisuudessaan; paikantamisen tematiikka nousee väitöskirjoissa esiin toistuvasti ja moninaisesti.

475 Kouri 2017, 117.

476 Olsson 2018, 256–257.

477 Ks. Emerson et al. 2011, 43.

478 Amerian & Jofi 2015, 185.

nämuotoinen kerronta lisää otteen todistajanomaista vaikuttavuutta: kyse ei ole vain siitä, mitä tapahtui, vaan miten kertoja koki tapahtuneen ja miten hän sitä käsitteli.⁴⁷⁹ Omakohtaisen, kokemuksellisen tiedon käyttäminen on luonteensa autoetnografiselle tutkimusotteelle, ja tässä se ilmenee vahvana kertojajäsenenä.⁴⁸⁰ Se, millainen kertoja tekstillä on, vaikuttaa olennaisesti paikantamiseen. Toisaalta haastatteluiden kautta nousi esiin tutkijan *roolin* vaikutus tutkittaviin:

Mut monenlaisii tällaisia rooleja joita siellä hyödynsi, ja sit myös se et piti olla aidosti sitä mitä on, ja kiinnostunut siitä, et kyl sen tavallaan huomaa kun ihmiset tunnisti et mä oon aidosti kiinnostunut heidän muistoistaan ja heidän tunnekokemuksistaan niin he uskalsi ne myös kertoa. Ja monesti joku multa kysykin, et ootko sä oikeasti kiinnostunut näin arkisista jutuista, et nää ei sua varmaan kiinnosta, ja mä et eiku nää mua just kiinnostaa. Et matonpesut ja muut tällaiset. Tosi merkittävänä pidän sitä, et minkälainen itse on siinä.⁴⁸¹

Tutkijan rooli tai positio voi merkitä ulkopuolisuutta, mutta ei tätä ei tule ymmärtää mustavalkoisesti.⁴⁸² Jossain suhteessa ulkopuolinen voi esimerkiksi henkilöhistoriansa kautta liittyä tutkittavaan yhteisöön. Toisaalta tutkijan paikantaminen ulkopuoliseksi ei tarkoita, että häneen ei luoteta lainkaan. Joistain asioista voi olla jopa helpompi puhua sellaiselle, jota ei entuudestaan tunne. Katkelmassa viitataan siihen, että tutkijalla on usein monenlaisia rooleja kentällä, mutta että tärkeintä on ”olla aidosti sitä mitä on”. Puhuttaessa tutkijan rool(e)ista voi tulla mieleen, että se on jotain keinotekoista, että ihminen ikään kuin piiloutuu roolinsa taakse. Mutta samalla voidaan väittää, että vuorovaikutus perustuu aina tietynlaiseen roolipeliin, jossa asemoidaan itseä ja toisia, kuten Erving Goffman on esittänyt.⁴⁸³ Tässä mielessä tutkijan rooli on paikantamisen ehto ja välttämättömyys tutkimusta ajatellen, mutta ei (samana) pysyvä sellainen.

Etnografinen aineisto ja analyysi perustuvat vuorovaikutukseen tutkijan ja tutkittavien välillä.⁴⁸⁴ Toimivat suhteet tutkittaviin mahdollistavat

479 Geertz 1988, 78.

480 Autoetnografiasta ks. Ellis, Adams & Bochner 2011. Kourin väitöskirja on autoetnografisessa otteessaan vähemmistöissä aineistossani.

481 Haastateltava A.

482 Rooli ja positio tarkoittavat tulkintani mukaan jokseenkin samaa asiaa, mutta position kohdalla viitataan usein valta-asetelmiin tutkimusten osapuolten välillä, kun taas rooli kiinnittyy selkeämmin vuorovaikutukseen kentällä. Rajat ovat kuitenkin tässä(kin) suhteessa liukuvia.

483 Goffman 1971.

484 Gould 2016, 29; Lappalainen 2007a, 13; Clandinin & Connelly 2000, 93–94; Coffey 1999.

laadukkaan aineiston, mutta tutkijan läheisyys kenttään ei toisaalta ole itse-tarkoitus.⁴⁸⁵ Erityisesti ”kotona” eli tutkijalle kulttuurisesti läheisellä kentällä tehtävän etnografisen tutkimuksen on katsottu edellyttävän etäännyttämistä kriittisen reflektion avulla.⁴⁸⁶ Tutkijan läheisyys tai etäisyys kenttään on kuitenkin enemmän asteittainen kuin joko–tai-tyyppinen kysymys, ja kenttätöiden sekä kirjoittamisen aikana suhde kenttään elää ja muuttuu joka tapauksessa.⁴⁸⁷ Samalla tutkittaville voi luottamuksen rakentumisen kannalta olla tärkeää oppia tuntemaan tutkija ainakin jollain tasolla. Yhteinen, jaettu kokemustieto auttaa parhaimmillaan luottamuksen synnyssä ja mahdollistaa myös samaistumisen tunteet.⁴⁸⁸ Ojanen, joka tutki tallityttökulttuuria ja tytöksi sosiaalistumista hevostalleilla, huomasi puhujapositionien vaihtelevan haastatteluiden aikana. Toisinaan haastatteluissa korostui tutkijan ja haastateltavien välinen ikäero ja joskus taas yhteinen, jaettu kokemus tallityttöä olemisesta (Ojanen oli nuoruudessaan ollut tallityttö).⁴⁸⁹

Se, että olen joskus, vaikka eri aikana, kuulunut tyttöjen kanssa samaan yhteisöön, ei merkinnyt, että haastattelutilanteessa olisin voinut paikantua samalla tavalla tallitytöksi tai tyttöjen ystäväksi. Välillä tutkijan positioni haastattelutilanteessa heikkeni vahvistuakseen taas, mutta ystävyysdenomainen uskoutuminen ei ole haastattelutilanteessa edes tarkoituksenmukaista eikä se riko haastattelun valtasuhdetta.⁴⁹⁰

Katkelma on kerronnallisesti mielenkiintoinen, koska vaikka siinä on minäkertoja, paikantuminen esitetään tapahtuneen tutkijasta riippumatta (”välillä positioni heikkeni vahvistuakseen taas”). Toisin sanoen paikantaminen ei tässä kohdassa näytä kiinnittyvän yksilöiden toimintaan, vaan paremminkin vuorovaikutukseen tai johonkin tunnistamattomaan tekijään. On myös huomionarvoista, että tutkijan positio voi vaihdella kesken haastattelun ja ilman, että tutkija voisi säädellä sitä täysin. Kerronnallisesti tämän hienovaraisten vaihtelun esiintuominen ei ole mitenkään yksinkertaista, ja kirjoittaja joutuu epäilemättä tyytymään välillä vain viitteellisiin huomioihin paikantumisestaan. Otteesta ilmenee myös, että paikantamisen vaade liittyy olenaisesti tutkimuksen valtasuhteisiin. Tutkijan valta-aseman tiedostaminen ja

485 Coffey 1999, 44, 54.

486 Eräsaari 1995, 48–49; ks. myös Gothóni 1997, 142–143.

487 Esim. Clandinin & Connelly 2000, 81–82.

488 Ruusuvuori & Tiittula 2005, 25. Tutkijan läheisyyttä tai etäisyyttä kenttään sekä luottamuksen syntymistä on pohdittu aineistossani monipuolisesti, ks. Ojanen 2011, 68–69, Haapoja 2017, 53–54.

489 Ojanen 2011, 77.

490 Ojanen 2011, 78.

osittain purkaminenkin refleksiivisen kirjoittamisen kautta heijastaa etnografian paradigman muutosta.⁴⁹¹

Charlotte Davies sanoo viitaten vuorovaikutuksen merkitykseen etnografisessa haastattelussa, että tutkijan tulisi olla herkkänä sen suhteen minkälaisen kuvan hän antaa itsestään haastateltaville. Haastattelutilanteen eri positoiden ohella etnografian on syytä tiedostaa myös persoonakohtaiset tekijät, jotka vaikuttavat haastattelun kulkuun. Käytännössä kaikki haastateltavat muodostavat mielikuvansa tutkijasta itsenäisesti ja omista lähtökohdistaan, mutta tutkijan on kuitenkin hyvä olla perillä, miten se tapahtuu.⁴⁹² Toisaalta tutkija ei voi koskaan tarkalleen tietää, mitä hänestä milloinkin ajatellaan. Se, että paikantamista tapahtuu koko ajan tutkittavien toimesta, ohjaa kirjoittajaa nähdäkseni tietynlaiseen nöyryyteen ilmaisussaan.

Ilona Raunola käsittelee uskontoantropologian väitöskirjassaan uususkonnollista *Valorukous*-toimintaa tapausesimerkkien kautta. Yhdessä artikkelissaan hän tarkastelee erityisesti osallisuutta ja dialogista paikantamista etnografisessa kenttätyössä. Osallisuudella Raunola viittaa tutkimuskohteen ennalta tuntemiseen, joka on syntynyt kiinnostuksen ja esiymmärryksen kautta ennen tutkimuksen alkua. Dialogisella paikantumisella hän tarkoittaa ”monitahoista neuvottelua tai vuoropuhelua tutkijan paikasta, sen antamisesta ja ottamisesta.”⁴⁹³ Teksti käsittelee paikantamista tutkijan refleksiivisyyden kautta, mutta myös siitä näkökulmasta, miten tutkittavat suhtautuvat tutkijaan, minkä *paikan* he hänelle antavat kenttätyön aikana, ja näiden välistä vuoropuhelua. Tekstillään kirjoittaja tuntuu myös kommentoivan antropologian piirissä pitkään käytyä keskustelua ulko- ja sisäpuolisuudesta, ja sen näkymistä empiirisessä kenttätyössä.⁴⁹⁴ Refleksiivisyyden myötä on tunnustettu, että etnografi on lähtökohtaisesti aina osa tutkimustaan, eikä tutkijan paikantuminen sisäpiiriin sinänsä ole tae syvemmästä tiedosta tai ulkopuolisuus tiedon objektiivisuudesta.⁴⁹⁵ Raunola korostaakin, että hänelle sisä- ja ulkopiiriläisyys tarkoitti liikettä rajapinnoilla.⁴⁹⁶

491 Siikala 1997, 48; Gould 2016, 16; Peacock 1986, 74–75; Clifford 1986.

492 Davies 2008, 113.

493 Raunola 2018, 286–287. Etnografisen kenttätyön dialogisuudesta ks. myös Madison 2020, 3–9; Siikala 1997, 48–49; Tedlock 1979, 388.

494 Aineistossani Ala-Pöllänen 2017, 31–32; Haapoja 2017, 52–53; Raunola 2018, 304–305; ks. myös Suojanen 1997; Hage 2009; Onodera 2016.

495 Davies 2008, 3–5; Gould 2016, 15; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014.

496 Raunola 2018, 305.

Tulkitsijasta riippuen minut voisi nähdä eräänlaiseksi kerrostuneeksi sisäpiiriläiseksi: osallistujaksi, erityisosaajaksi, laajemmin valorukoukukseen perehtyneeksi, tai uushenkisyyteen (etic) ja uustietoisuuteen (emic) orientoituneeksi osalliseksi. Toisaalta minut voi nähdä myös ulkopiiriläiseksi, kyseistä ilmiötä selittäväksi tutkijaksi.⁴⁹⁷

Katkelma ei pyri antamaan yksiselitteistä vastausta siihen, miten tutkija tulisi asemoitua sisäpiiri-ulkopiiri-akselilla, vaan paremminkin toteaa paikantumisen kerrostuneeksi tavalla, joka on avoin tulkinnalle. Toisaalta näkökulma aiheeseen on selkeästi tutkijan, mikä ilmenee esimerkiksi akateemisten käsitteiden käytössä (etic, emic). Kriittisesti ajateltuna paikantaminen tehdään tällöin ennen kaikkea akateemista yhteisöä ja lukijakuntaa ajatellen. Tekstin minäkertoja on katkelmassa siirtynyt aineiston ja kentän kuvailusta analyysin tuloksiin, mikä näkyy kerronnan abstraktiotasossa. Kaikesta huolimatta dialoginen paikantuminen on mielestäni hyvä keino hahmottaa tutkijan asemaa tutkimuskohteena olevassa yhteisössä, sillä se kiinnittää huomiota etnografisen kenttätöön vuorovaikutukseen ja siihen, että tutkijan paikantuminen ei ole suoraviivainen prosessi, josta tutkija ainoana kantaa vastuun. Helmi Järviluoma on esittänyt, että tutkija itse asiassa rakentuu kentällä jatkuvan merkitysten tulkinnan seurauksena.⁴⁹⁸ Tämä tarkoittaa, että samoin kuin kentän ajatellaan olevan tutkijan luoma konstruktio, myös tutkijan voi ajatella rakentuvan vuoropuhelussa kentän kanssa.⁴⁹⁹ Samalla on huomattava, että kerronnalliset ratkaisut ja se, miten tutkimustekstissä käytännössä rakennetaan dialogisuutta, ovat viime kädessä kirjoittajan vastuulla.

Paikantumisen kiinnittyminen dialogiseen vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa tekee siitä liukkaan ja tulkinnanvaraisen asian. Tutkija ei käytännössä voi useinkaan hallita sitä, miten häntä paikannetaan, ja refleksiivisyys oman toiminnan suhteen ei riitä selittämään kaikkia vivahteita vuorovaikutusprosessissa. Lisäksi kirjoittaessa tutkija joutuu väistämättä oikomaan mutkia siinä, mitä asioita hän paikantumisessaan korostaa. Kerronnallisesti paikantamista käsitellään usein refleksiivisen minäkertojan välityksellä, mikä tarkoittaa, että lukijan tulee luottaa kertojan sanaan siitä, mitä tapahtui. Tämä osoittaa, että paikantuminen tapahtuu vuorovaikutteisesti myös suhteessa lukijaan ja hänen kontekstiinsa.

497 Raunola 2018, 305.

498 Järviluoma 1997, 118.

499 Tutkimukseni vastaa siihen, miten tämä konstruointi tapahtuu tekstin kerronnassa.

Emotionaalinen paikantuminen

Etnografisessa kenttätyössä ilmenee monenlaisia tunteita, jotka liittyvät siihen, miten tutkija kohtaa ihmisiä ja eroaa heistä ja miten näiden kohtaamisten herättämät tunteet suuntaavat aineistojen muotoutumista ja analyysia. Emotionaalinen herkkyyks havainnoida ja aistia kentän tapahtumia yhdistettynä kykyyn tulkita myös sanattomia viestejä ovat tärkeässä roolissa kenttätyöhön perustuvassa tutkimuksessa. Toisaalta vaikka reflektoinnilla nähdään olevan keskeinen osa etnografisessa analyysissa ja kirjoittamisessa, käytännössä tunteet usein piilotetaan rivien väleihin ja niiden tulkinta jätetään lukijan vastuulle.⁵⁰⁰ Tässä yhteydessä kiinnitän huomiota siihen, miten tunteet kytkeytyvät tutkijan paikantumiseen sekä miten tunteet tulkinnassani nivoutuvat tekstin kerrontaan.

Monista ihmisistä tuli minulle tärkeitä. Jotkut heistä vierailivat myös kotonani. Mietin, mitä heille kuului jos emme olleet pitkään aikaan tavanneet. Huomasin tämän kiinnostuksen olevan molemminpuolista. Tuotti iloa huomata, miten pitkänkin ajan jälkeen kohtaamisemme olivat lämpimiä ja vuorovaikutus välitöntä. Sain osakseni huolenpitoa ja huomiota, jota en osannut odottaa. Minulle uskouduttiin asioista, jotka eivät kuuluneet tai liittyneet tutkimukseen. Kuulemani tarinat arjen rasismista saivat minut vihaiseksi ja surulliseksi.⁵⁰¹

Isotalolle *emotionaalinen paikantuminen* tarkoitti kenttätöiden aikana syntyneitä kiintymyssuhteita ja kokemusta vuorovaikutuksen palkitsevuudesta sekä erilaisia tunnemuistoja, jotka vaikuttivat läpi tutkimusprosessin ja vielä sen jälkeenkin.⁵⁰² Edellä olevassa katkelmassa käytetään monia tunneperäiseen vuorovaikutukseen viittaavia ilmaisuja, kuten *mietin, mitä heille kuului, tuotti iloa, saivat minut vihaiseksi ja surulliseksi*. Lukijalle välittyy tunne kerrotun aitoudesta ja siitä, että kenttätyön aikana muodostuneet ihmissuhteet olivat merkittäviä tutkimusprosessin kannalta. Tunnepuhe ja tunteisiin viittaava kerronta synnyttää minussa lukijana empatian ja samaistumisen kokemuksen: koen tietäväni miltä kertojasta tuntuu.⁵⁰³ Kerronta, jonka tarkoituksena on ilmaista tutkijan tunnemuistoja, voittaa minut puolelleen oletettavasti siksi, että kerronta ilmaisee (kertojan välityksellä) jotain omakohtaista, mutta samalla tunnistettavaa.

500 Suopajarvi et al. 2019, 42; Aromaa & Tiili 2014, 259–260; Coffey 1999.

501 Isotalo 2015, 88–89.

502 Isotalo 2015, 88.

503 Ks. Suopajarvi et al. 2019, 61.

Paikantumisen kannalta on huomionarvoista se, että katkelman tunteisiin viittaava kerronta ilmaisee vastavuoroisuutta. Kulttuurintutkija Sara Ahmed on puhunut tunteiden *tuottumisesta*, joka kuvastaa sitä, että tunteet sekä liikkuvat että liikuttavat erilaisten ihmis- ja ei-ihmistoihimijoiden välissä. Tunteet siis muodostuvat kaikkien läsnäolevien toimijoiden kesken ilman, että kukaan yksittäinen toimija varsinaisesti tuottaisi niitä.⁵⁰⁴ Usein tutkijan reflektointi esitetään jokseenkin yksisuuntaisena kognitiivisena prosessina, mutta Ahmedia seuraten voidaan väittää tunteiden reflektoinnin ja tunteisiin kytkeytyvän paikantamisen edellyttävän dialogisuutta niin kenttätyössä kuin kirjoittamisessa. Kerronnan tasolla tämä on haasteellista, koska jos omista sen hetkisistä tunteistaan kirjoittaja osaakin jotain sanoa, tunteiden syntymisen ja esiintymisen vuorovaikutteisuuden ilmaisu näyttäisi edellyttävän jonkinlaista irtautumista akateemisen kirjoittamisen konventioista. Postmaterialistisen feminismin puolella tästä voidaan ottaa esimerkiksi Astrida Neimanisin essee *Ruumiimme ovat veden vallassa*, joka käsittelee ruumiin (kehon) ja siten myös minuuden rajojen rikkoutumista vesimetaforan kautta: ”Veden ansios- ta voimme venyttää ja laajentaa sekä fyysisiä ruumiitamme että mielellisiä, tuntevia ja kuvittelevia minuuksiamme”.⁵⁰⁵ Myös se, että tunteiden käsitetään tuottuvan ihmisen ja hänen ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa paremminkin kuin sijaitsevan esimerkiksi tutkijassa itsessään, kutsuu esiin sellaista tunnepuhetta ja -kerrontaa, joka osoittaa tunteiden kietoutuvan monenlaisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Etnografian yhteydessä on puhuttu *empaattisesta vuorovaikutuksesta*, jossa keskiössä on tutkijan aitous ja läsnäolo, joka mahdollistaa kohdatuksi tulemisen kokemuksen tutkittaville. Kolikon toinen puoli on se, että empaattinen vuorovaikutus koskee myös tutkijan omia tunteita, jolloin toisten tunteita tulkitessaan hän on samalla tekemisissä omien tunteiden ja kokemusten kanssa.⁵⁰⁶ Anne Ala-Pöllänen kertoo kenttätyöstään rahtilaivoilla, että yhdessä vietetty aika synnytti niin suurta yhteenkuuluvuuden tunnetta, että lähteminen laivalta oli aina vaikeaa. Tunteen taustalla oli tieto siitä, että hän ei tulisi luultavasti koskaan enää tapaamaan näitä ihmisiä. Kirjoittaja kertoo uskovansa, että myös osalle miehistöstä ero oli haikea, olivathan he viettäneet laiva-arkea yhdessä hyvän aikaa.⁵⁰⁷

504 Ahmed 2014, 8, 46; ks. myös Scheer 2012.

505 Neimanis 2021.

506 Suopajarvi et al. 2019, 1–2.

507 Ala-Pöllänen 2017, 40.

Kentältä poistumisen vaikeus liittyy siihen, että kenttäyökokemus on yleensä hyvin kokonaisvaltainen: laivalla asutaan ja eletään koko työjakson ajan – myös kenttätyöjakson. Kokemuksesta tulee väistämättä hyvin intensiivinen, koska rahtilaivoissa asuintila, torppa, on fyysisesti suhteellisen pieni ja kompakti rakennelma... Päivän mittaan samat kymmenestä viiteentoista naamaa tulevat vastaan useaan kertaan ja moikkauksia tulee tehtyä kymmenittäin, aina kongilla vastaan tullessa ja eri tiloihin saapuessa. Joskus vastaantulija on melko paljastavassa tilassa pelkässä pyyhkeessä matkalla saunaan tai unenpöpperössä juuri herättyään. Nämä tekijät luovat herkästi yhteisöllistä, perheenomaista tunnetta eri osapuolten välille.⁵⁰⁸

Katkelmasta käy hyvin ilmi, miten elämä rahtilaivalla tuottaa omanlaistaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Toisaalta kerronta välittää myös, miten kokemukset ovat tiiviissä yhteydessä ympäristöön ja siihen sosiaalisen tilanteeseen, jossa ne ilmenevät. Perheenomainen tunne mahdollistuu, koska arki laivalla on tietyllä tavalla erillään muusta elämästä. Kuvauksen kerronta on passiivimuodossa, mikä viittaa tulkintani mukaan siihen, että koettu tai eletty ei yksilöidy vain yhteen henkilöön (tutkijaan), vaan se on jollain tapaa yhteistä ja jaettua. Myöhemmin kertoja sanookin integroitumisensa laivayhteisöön onnistuneen niin hyvin, että hän koki tarvetta muistuttaa roolistaan tuomalla *tutkijuuttaan* enemmän näkyväksi.⁵⁰⁹ Toisenlaisen kokemuksen tuo esiin Karina Lukin väitöskirjassaan, joka käsittelee Kolgujevin saarella asuvia nenetsejä, heidän kerrontaansa ja paikkatietoaan. Vaikka tutkija solmi myös läheisiä suhteita tutkittaviinsa, hän kertoo silti jääneensä ulkopuoliseksi nentsien yhteisössä.⁵¹⁰

Olen ollut kaikkien kenttätöiden aikana nuori nainen, mikä on myös vaikuttanut aineiston keräämiseen: pääasialliset informantit ovat olleet vanhempia miehiä ja naisia. Tilanteet näiden eläkkeellä olevien, tundralta kylään vastahakoisesti muutaneiden ihmisten kanssa eivät olleet yksioikoisen helppoja. Erot iän, elämäntapausten, -tapojen ja maailmankuvan välillä ovat olleet valtavia.⁵¹¹

Lukinin väitöskirja edustaa aineistossani siinä mielessä harvinaisuutta, että siihen liittyvät kenttätyöt on tehty muualla kuin Suomessa ja myös hyvin toisenlaisessa kulttuuripiirissä kuin mihin olemme täällä tottuneet.⁵¹² Katkelmassa ilmenee jotain nykypäivän etnografiassa jo vanhentuneina nähtäviä

508 Ala-Pöllänen 2017, 41.

509 Ala-Pöllänen 2017, 46. Tutkijan integroitumista, eläytymistä tai sulautumista kenttään samoin kuin siihen sisältyviä eettisiä ym. riskejä on käsitelty antropologisessa ja etnografisessa kirjallisuudessa runsaasti, ks. esim. Suopajarvi et al. 2019; Pink 2009, 38–40, Gothóni 1997, 142–143; Geertz 1975.

510 Lukin 2011, 72.

511 Lukin 2011, 74.

512 Toinen ulkomailla tehtyä kenttätyötä sisältänyt tutkimus on Pietilä-Litendahlin (2014) väitöskirja.

ilmauksia (aineiston *kerääminen* ja *informantit*), mikä selittyy sillä, että tutkimus on julkaistu jo 2011, ja sitä ovat edeltäneet vuosia kestäneet kenttätöyt.⁵¹³ Kerronta on kohdassa tiivistä ja se tuntuu summaavan yhteen kokemuksia, jotka ovat kertyneet lukuisten kohtaamisten aikana. Se tarjoaa siten *yleiskuvan* siitä, miten kertojan edustama minä ja tutkittavat ovat *eronneet* toisistaan: nuori suomalainen nainen vanhempien nenetsien keskuudessa. Tällä sinänsä yksinkertaisella havainnolla on kuitenkin vankat etnografisen kirjallisuuden konventiot takanaan: tutkijan odotetaan kertovan, mikä hänen asemansa on ollut suhteessa tutkittaviin sekä miten häneen on suhtauduttu yhteisössä. Se kuuluu tekstin (ja tiedon) paikantamiseen. Toisaalta ne kerronnalliset keinot, joita paikantamisen julkituonnissa käytetään, vaihtelevat suuresti kirjoittajan ja tutkimuksen mukaan – ja myös saman työn sisällä.

Etnografinen tutkimus ei poikkea muusta elämästä siinä, että ihmisten välinen vuorovaikutus herättää tunteita. Tunteilla on kenttätöytössä tunnustettu ja oikeutettu paikkansa, eikä tutkijan ole tieteen nimissä syytä häivyttää inhimillisyyttään. Koin samastumisen, ystävyystymisen ja läheisyyden tunteita, mutta myös epäluuloa, turhautumista ja ärsyyntymistä. [...] On realistista olettaa, että persoonani ja toimintani herättivät monenlaisia mielipiteitä ja asennoitumisia, vaikka niitä harvoin tuotiin julki kuulleni.⁵¹⁴

Katkelmassa ilmenee se tosiasia, että tutkimustyöhön ja vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa sisältyy väistämättä erilaisia tunteita, joista osa tulee tekstissä esille ja osa joko unohtuu tai jätetään tarkoituksella syrjään kirjoitusvaiheessa. Kaikenlaiset tunteiden ailahdukset eivät saa yhtä merkittävää sijaa tekstissä, vaan tutkija tekee valintoja sen suhteen, mikä on tutkimuksen kannalta olennaista. Siten kertojan ilmentämät tunteet, sikäli kuin niitä esiin tyy, kertovat ennen kaikkea siitä valinta- ja tulkintaprosessista, jonka kautta tutkimusaihetta ja tutkijuutta tekstissä käsitellään ja esitetään. Samalla tunteiden kuvaaminen voi olla kerrontaan liittyvä strategia, jonka kautta kirjoittaja yrittää vaikuttaa lukijaan esimerkiksi herättämällä tässä myötätuntoa.⁵¹⁵ Tunteista kertominen saakin etnografisessa tekstissä monenlaisia merkityksiä: se voi liittyä tutkijan paikantumiseen ja refleksiivisyyteen, sen kautta voidaan esittää kenttätöytöhön liittyviä haasteita tai onnistumisen kokemuksia tai se on

513 On muutenkin hyvä muistaa, että vaikka aineistoni tutkimukset on julkaistu 2010-luvulla, niiden syntyjuuret ovat paljon kauempana ja niihin liittyneitä kenttätöitä on saatettu tehdä useamman vuoden aikana 2000-luvulla tai sitäkin ennen. Väitöskirjat ovat tässä mielessä ajallisesti kerrostuneita ja myös aikansa tuotteita, kuten kaikki tutkimukset.

514 Tiili 2016, 38–39.

515 Kouri & Mahlamäki 2022, 389; Kanerva 2017, 97.

tapa lisätä tekstin emotionaalista vaikuttavuutta. Tällöin tunteet näyttäytyvät tekstissä nimenomaan narratiivisena keinona tai työkaluna, joka palvelee tutkimuksen tiedontuotantoon, eettiseen läpinäkyvyyteen tai vaikkapa esteettisiin arvoihin kytkeytyviä tarkoituksia.⁵¹⁶

Aineistossani näkyy tasapainoilua eläytyvän ja emotionaalisen sekä toisaalta etäisyyttä ottavan ja analyttisen kerronnan välillä. Kertoja paikantaa itseään mutta häntä myös paikannetaan usein tunteita sisältävässä vuorovaikutuksessa. Tutkimusteksti on tärkeää ymmärtää osaksi tätä paikantamisen sykliä: se edustaa näkyvää osaa tutkimustyön vuorovaikutuksesta siten kuin tutkija on halunnut sen esittää ja kuvitella. Lisäksi lukija osallistuu oman tulkintansa kautta paikantamisen prosessiin, sillä hän viime kädessä arvioi, miten tutkimus onnistuu tavoitteissaan ja luottaako hän lukemaansa, toisin sanoen pitääkö hän kertojaa uskottavana.

Tutkijuuden rakentumisen kannalta paikantuminen on refleksiivisen kerronnan osana usein se kohta, jossa tutkija ilmenee tekstissä henkilökohtaisimmillaan. Tutkijan henkilö piirtyy esiin kertojan hahmossa realistiseen kuvaukseen nojaten. Tunteet nähdään aineistossani olennaisena osana etnografista tulkintaprosessia, mutta niillä on myös narratiivinen tehtävänsä, joka liittyy tiedon ja tutkijuuden paikantumiseen. Tulkintani mukaan paikantuminen tulee itsessään ymmärtää *kontekstisidonnaisena* ilmiönä, joka saa erilaisia muotoja riippuen käyttöyhteydestä. Tutkimuskonteksti vaikuttaa paikantumisen merkitykseen ja tulkintaan. Paikantuminen lisää tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja eettistä luotettavuutta, mutta prosessina se ei voi olla täysin läpinäkyvä, mikä tarkoittaa, että osa tulkinnasta jää lukijan vastuulle.

4.5. Tutkijan vapaus ja vastuullisuus

Oma tutkijanpolkuni ja eettinen päätöksentekoni kuvastavat tasapainoilua yksityisen ja yleisen edun välillä. Siinä missä kenttätöiden aikaan hahmotin tutkimsetiikkaa ensisijaisesti velvollisuuksina tutkittavia kohtaan, jouduin työn edetessä arvioimaan sitoumuksia, joita työllä on suhteessa tieteen vapauteen.⁵¹⁷

Vapaus on yksi tieteen keskeisistä periaatteista. Rajoitukset tai tieteen ulkopuoliset intressit ovat sen sijaan tieteen peruseriaatteita vastaan.⁵¹⁸ Tie-

516 Esimerkiksi Saresma (2007, 132) on kehitellyt ajatusta siitä, miten tunteet voitaisiin nähdä luovana väylänä tiedon tuottamiseen.

517 Tiili 2016, 54.

518 Väliverronen & Ekholm 2020, 7.

teen vapaudesta puhuttaessa on tapana erottaa toisistaan negatiivinen ja positiivinen vapaus. Negatiivinen vapaus tarkoittaa, että ulkopuoliset tahot eivät puutu tutkimukseen tai yliopiston autonomiaan. Kyse on tällöin sensuurin tai kontrollin puuttumisesta. Vastaavasti positiivinen vapaus tarkoittaa, että tutkijat ovat myös käytännössä vapaita tekemään tutkimusta ilman rajoitteita. Esimerkiksi rahoitusrakenteet voivat ohjata tekemään tietynlaista tutkimusta.⁵¹⁹ Aineistossani vapauteen liittyvät kysymykset eivät nousseet merkittävästi esiin. Ylipäänsä etnografiassa on ehkä luontevampaa puhua tutkijan eettisestä vastuusta (tutkittaviaan kohtaan) kuin vapaudesta tai sen rajoituksista. Tässä yhteydessä kiinnitän kuitenkin huomiota siihen, että voidakseni puhua tutkijan narratiivisesta subjektista, joudun oletamaan, että kirjoittajalla on tietty määrä autonomiaa päättää, miten ja mistä näkökulmasta hän tutkittavaa ilmiötä tarkastelee ja miten hän siitä kirjoittaa.

Tutkijan autonomia, eli itsenäisyys tai riippumattomuus muodostaa perusedellytyksen sille, että on ylipäänsä mielekästä puhua tutkimuseetiikasta, kuten tutkijat Martyn Hammersley ja Anna Traianou toteavat. Vain jos tutkijoilla on jossain määrin vapautta päättää omasta työskentelystään, voidaan heidän myös olettaa olevan eettisessä mielessä vastuussa siitä. Autonomia on siten akateemisen vapauden ytimessä.⁵²⁰ Tieteen vapaus kiteytyy tavoitteessa löytää ja luoda uutta, ajanmukaista tietoa. Tiili tuo yllä olevassa katkelmassa näkyviin sen tasapainoilun, jonka kai lähes jokainen etnografi tunnistaa: yhtäältä tutkija tuntee olevansa eettisessä vastuussa tutkittavilleen, toisaalta tutkimuksen tieteellisenä tavoitteena on tuottaa rehellinen kuvaus tutkimuskohteesta, myös sen varjopuolista. Tämä tasapainoilu näkyi myös tekemissäni haastatteluissa.

Silloin kun mä kirjoitin mun väitöskirjaa niin mä ajattelin paljon mun tutkittavia ja niitä ihmisiä joiden kanssa mä olin ollut. Mä halusin kirjoittaa sellaisen tutkimuksen... halusin kunnioittaa niitä ihmisiä mutta mä halusin myös tehdä selväksi mun lukijoille, että minkälaista se elämä ja kulttuuri siellä on.⁵²¹

Et se jäi mun mieleen, se että mun täytyy suojella heitä. Samalla mun piti ajatella, että mikä on tieteen ja tutkimuksen kannalta tärkeää tietoa, että se oli aika hurjaa tasapainottelua ihan loppuun saakka.⁵²²

519 Väliaverronon 2019, 4–5. Vapauden eri ulottuvuuksista ks. myös Berlin 2001, 47–60.

520 Hammersley & Traianou 2014, 227.

521 Haastateltava E.

522 Haastateltava C.

Tieteellinen itsenäisyys ilmenee siinä, että tutkija voi eettisten normien puitteissa tehdä sellaista tutkimusta kuin haluaa ja osaa – ilman ulkopuolista ohjausta. Tämä itsenäisyys tulee tietenkin ymmärtää suhteellisena, olosuhderiippuvaisena ja monenlaisissa suhdeverkostoissa toteutuvana, mutta yhtä kaikki se on tärkeä kulmakivi etnografista tutkijuutta arvioitaessa. Itsenäisyyden ja vapauden ohella tutkijuutta määrittää vastuu. Tutkijan vastuu voi merkitä eri asioita eri tilanteissa, mutta ennen kaikkea se näyttäytyy *eettisenä vastuuna* tutkittavia kohtaan. Toisaalta aineistossani vastuuta koettiin myös siitä, että haluttiin tutkimuksesta olevan jotain hyötyä sekä tutkittaville että tiedeyhteisölle.⁵²³ Etnografisessa tutkimuksessa on usein puhuttu äänen antamisesta tutkittaville, mutta tätä eetosta on myös kritisoitu.⁵²⁴ Kuten Ojanen huomauttaa väitöskirjassaan, hän ei ole ”antamassa tyttökulttuurille ääntä”, sillä tutkimus muotoutuu dialogisessa, vastavuoroisessa suhteessa, ja tutkittavilla on ollut äänensä jo ennen kyseistä tutkimusta. Paremminkin tutkimus edustaa tutkijan ääntä, ja tutkittavien ääni tai äänet tulevat esiin tutkijan valintojen seurauksena.⁵²⁵ Tutkija on viime kädessä vastuussa tutkimuksestaan, ja tämä koskee myös kirjoittamista. Isotalo sanoo kirjoittamisen olevan valintojen tekemistä sen suhteen, mitä kysymyksiä tutkija sisällyttää tutkimukseen ja mitä jättää pois, mitä käsitteitä hän käyttää ja minkälaisia mielikuvia kirjoitustyyli korostaa. Etnografiseen kirjoittamiseen sisältyvät valinnat edustavat tutkimuksellista vallankäyttöä.⁵²⁶ Vapauden ja vastuun välinen jännite ilmeni aineistossani varsinkin tutkimusta koskevissa eettisissä pohdintoissa, joissa tutkija arvioi valintojaan suhteessa eettisiin ohjeisiin ja kentän ihmisiin. Tutkimukseni johtopäätöksissä esitän, että vapaus ja vastuullisuus ovat keskeinen vastinpari tarkasteltaessa tutkijasubjektin rakentumista etnografiassa.

Tutkimuksen valta-asetelmat ovat käytännössä aina läsnä etnografiassa, mutta toinen kysymys on, mitä siitä tulisi ajatella. Mitä valta oikeastaan tarkoittaa ja miksi se on niin olennainen asia etnografiassa? Jeremy Gouldin mukaan rodullistetun väestön alistava hallinta suoran tai symbolisen väkivallan kautta määrittä pitkään etnografista kenttätöitä. Siirtomaajärjestelmän purkautumista seurasi kolonialistisen kritiikin aalto ja 1970-luvulta lähtien yhteiskuntatieteilijät alkoivat käydä reflektointia keskustelua kolonialismin

523 Esim. haastateltavat A ja K.

524 Ks. Duffy & Bailey 2010; Saarikoski 2008, 35. Äänen antaminen (äänettömille) on nähty varsinkin feministisessä etnografiassa tavoiteltavana, ks. Käyhkö 2006, 14, 20.

525 Ojanen 2011, 60–61.

526 Isotalo 2015, 59.

vaikutuksesta sosiaalitieteisiin. Feministinen tietokritiikki alkoi saada jalansijaa metodologisissa pohdintoissa samoihin aikoihin. Feministisen näkökulman mukaan havainto, joka ei huomioi toimijan sukupuolta ja sen vaikutusta sosiaaliseen elämään, on tieteellisesti hyödytön, sillä eri sukupuolet toimivat vallankäytön suhteen erilaisissa maailmoissa. Tästä seuraa se, että miehet ja naiset ja sukupuolivähemmistöt havainnoivat tilanteita erilaisista positioissa. Gould toteaaakin, että samoin kuin feminismin premisseihin kuuluu sukupuollettoman position mahdottomuus, postkoloniaalinen kritiikki kieltää roduttoman ja luokattoman näkökulman mahdollisuuden.⁵²⁷

Eri positioiden suhde valtaan ei ole yksioikoinen, vaan paremminkin kontekstin mukaan vaihteleva. Valta voidaan ymmärtää resurssina tai etuoikeutena, joka ihmisellä on hallussaan, tai se voidaan nähdä *suhteena* yksilöiden ja ryhmien välillä. Jälkimmäisestä näkemyksestä teoretisoi tunnetusti filosofi Michel Foucault, joka esitti, että valtasuhteet liittyvät elimellisesti ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin.⁵²⁸ Valta ei tällöin paikannu tiettyyn pisteeseen tai instituutioon, vaan se ilmenee ihmisten sosiaalisissa käytännöissä. Yhteiskuntatieteilijä Suvi Ronkaisen mukaan filosofiassa tapahtuneen kielellisen käänteän myötä käsitys vallasta on muuttunut ja laajentunut. Kielen ja kielenkäytön menetettyä viattoman asemansa todellisuuden kuvaajana ei valtaa voi enää ymmärtää vain pakottavana tai alistavana voimana. Perinteinen näkemys vallasta asemana, auktoriteettina ja voimana pitää tosin edelleen pintansa, mutta (post)modernissa yhteiskunnassa kieltä pidetään näitä merkittävämpänä vallan muotona. Ronkainen viittaa Foucault'n ajatteluun, jossa valta ilmenee käytäntönä, joka saa aikaan asiantiloja ilman että se näyttäisi vallankäytöltä. Esimerkiksi tieto ja tietämisen retoriikka ovat tällaista tuottavaa valtaa. Kun kieli on keskeinen vallan muoto, käytännössä kukaan ei ole vallan(käytön) ulkopuolella, vaan kaikki osallistuvat asiantilojen ja ymmärryksen tuottamiseen.⁵²⁹

Puhuessaan somalittytydestä tytöt ja naiset tuottivat käsityksiä ”somalialaisesta” ja ”suomalaisesta”, joita tulkitseen osana väitöskirjaani. Tutkijana osallistun ”suomalaisen” ja ”somalialaisen” tuottamiseen etnografisen kirjoittamisen ja tekemieni tulkin-tojen myötä. ”Somalialainen” ja ”suomalainen” eivät ole olemassa itsestään, vaan tuotettuina, tehtyinä ja kerrottuina [...]⁵³⁰

527 Gould 2016, 24, 31–32.

528 Esim. Foucault 1998.

529 Ronkainen 1999, 26–27; ks. myös Foucault 1998.

530 Isotalo 2015, 37.

Alaviitteeksi sijoitetussa katkelmassa näkyy hyvin se, miten Isotalon tutkimuksen kertoja määrittää suhteensa tutkimukselliseen vallankäyttöön; se on tulkintojen tekemistä ja ennen kaikkea kielen kautta tapahtuvaa ilmiöiden sanallistamiseen ja nimeämiseen liittyvää toimintaa, johon myös tutkittavat omista lähtökohdistaan osallistuvat. Tutkijan positioon liittyy siten implisiittisesti aina vallankäytön ulottuvuus, josta on oltava refleksiivisesti tietoinen. Kuten antropologi Edward Bruner huomauttaa, etnografinen kertomus on merkityksen liittämistä muistin virtaan, jossa toiset asiat saavat korostetun aseman ja toiset jäävät huomiotta; jokainen kerronta on *tulkinta* tapahtuneesta.⁵³¹

Valta on etnografiassa toisaalta kipeä aihe, sillä se muistuttaa tutkimustavan kolonialistisesta historiasta, toiseuttamisen pitkistä jäljistä ja vieraiden kulttuurien eksotisoinnista. *Writing Culture* -liike ja niin sanottu refleksiivinen käänne ovat osaltaan vastausta siihen, miten tutkijan position ja vallankäytön on nähty liittyvän etnografisessa kenttätyössä ja kirjoittamisessa yhteen.⁵³² Aineistossani ilmenee, että nämä keskustelut seuraavat myös tämän ajan etnografia, vaikka hän tekisi tutkimusta *kotikentällään*.⁵³³ Koska kenttä ei enää selkeästi kiinnity fyysiseen paikkaan, vaan toteutuu erilaisissa suhdeverkostoissa ja tiloissa, jotka saattavat olla virtuaalisia tai tekstuaalisia, on huomattava, että kentän tuttuus tai etäisyys määräytyy nykyisin entistä hienojakoisemmin. Kenttä voi käytännössä olla samanaikaisesti sekä tuttu että vieras, ja tutkijan positio voi muuttua joustavasti dikotomisen ulko-/sisäpuolinen -jaottelun sijaan.⁵³⁴ Kentän tutkijalähtöisyys tulee näkyviin Haapojan väitöskirjan lainauksessa:

Tässä tutkimuksessa kenttä on erittäin selkeästi muodostunut tutkimuksen tekemisen prosessissa. Kenttä on tässä myös hyvin tutkijalähtöinen: se rakentuu tapaamieni ihmisten verkostosta, omista ennako-oletuksistani, tulkinnoistani ja asettamistani kysymyksistä. Kenttätyö ei tässä prosessissa ole niinkään menemistä, vaan olemista.⁵³⁵

531 Bruner 1986, 7; myös Clandinin & Connelly 2000, 93.

532 Gould 2016, 16; Fingerroos 2003.

533 Erityisesti antropologian piirissä on keskusteltu paljon siitä, mitä seurauksia on sillä, kun tutkija tekee empiiristä tutkimusta *kotonaan*, omassa kulttuurissaan (anthropology at home, esim. Hannerz 2010, 3) sen sijaan että lähtisi toisaalle vieraita kulttuureja tutkimaan. Aineistossani tämä näkyy esimerkiksi kysymyksenä siitä, miten saavuttaa kriittinen etäisyys itselle läheiseen tutkimusaiheeseen.

534 Aineistossa esim. Haapoja 2017, 46–47; Roivainen 2017, 58.

535 Haapoja 2017, 47.

Jos valta kytkeytyi aiemmin etnografiassa siihen, että länsimainen tutkija kirjoitti kuvauksen toisesta, vieraasta kulttuurista, on valta nykyisin liukuva, tutkimuskentän mukaan muuttuva käsite, joka jokaisen etnografian on otettava huomioon. Karoliina Ojanen puhuu väitöskirjassaan siitä, miten tieteelliseen kielenkäyttöön liittyy aina valtaa. Tutkijan täytyy tehdä valintoja esimerkiksi sen suhteen, käyttääkö hän suorissa lainauksissa tutkittavien puhekieltä sellaisenaan vai stilisoiko hän sitä kirjakielen suuntaan. Toinen kielellinen valinta koskee kenttäpäiväkirjaa, jossa muistiinpanot saattavat olla lauseopiltaan sekavia tai muuten huonosti ulkopuolisille avautuvia.⁵³⁶ Toisaalta Anu Isotalo viittaa tutkimuksessaan siihen, että kulttuurin käsitteen on nähty toiseuttavan ja tuottavan eroa tutkijan ja tutkittavan elämäntavan välillä. Siten puhe kulttuurista voi itseasiassa olla keinotekoisesti tuottamassa valtahierarkiaa tutkimukseen.⁵³⁷ Tämä osoittaa, että etnografisen tutkimuksen keskiössä on yhä kysymys kielen vallasta synnyttää asiantiloja ja ymmärrystä todellisuudesta. Vallankäyttö ei kuitenkaan liity yksinomaan ilmiön kuvaamiseen, vaan jo aiempaan vaiheeseen, kun tutkija tekee valintoja tutkimusmenetelmistä ja kentän rajaamisesta. Päättämällä, miten ja mistä näkökulmasta ja mihin tutkimusperinteeseen tukeutuen hän ilmiötä tarkastelee, tutkija tosiasiassa käyttää valtaa, ja valta ei luonteeltaan ole koskaan neutraalia.

Eino: Mikä oli tärkein oppisi etnografisen väitöskirjaprosessin aikana?

- No tärkein sen väitöskirjan aikana oli, että kun mä tein sen [toiselle tieteenalalle] senväitöskirjan lopulta, että me tavallaan nähdään mitä me etsitään, et sit jos sen laajentaa sen näkökulman niin alkaa huomata ihan toisia asioita, ja se muuttuu se kuva ihan toisenlaiseks. Et se puhuttu, et se on aika kapee se näkökulma, jos tutkitaan pelkästään puhuttua, tai pelkästään tekstejä, et niiden tutkittavien maailmassa voi ihan tasaveroisena asettua ne kaikki muut jäljet siihen rinnalle.⁵³⁸

Haastateltava H kuvaa tutkimusprosessissaan tapahtunutta suunnanmuutosta, joka tapahtui sen myötä, että hän siirtyi tekemään väitöskirjaansa kulttuurintutkimuksesta toiselle tieteenalalle. Hän ymmärsi, että puheen rinnalla on tärkeää huomioida myös muut jäljet, joita tutkittavat ovat jättäneet. Puheeseen keskittyminen tarjoaa vain kapean näkökulman tutkittavien maailmaan. Tutkijan valinta *laajentaa näkökulmaansa* on osoitus tutkijan

536 Ojanen 2011, 88.

537 Isotalo 2015, 26.

538 Haastateltava H.

vapaudesta ja oikeudesta tehdä tutkimusta haluamallaan tavalla.⁵³⁹ Toisaalta on tärkeää huomata tämän oikeuden kytkeytyminen siihen sosiaaliseen verkostoon, jossa tutkimusta tehdään: haastateltavan tutkimusprosessin suunnanvaihdokseen vaikuttivat useat tekijät, kuten kenttätyössä ilmenneet asiat ja ohjaajien tuki. Oikeus ja vapaus tutkia liittyvät kuitenkin olennaisesti kysymykseen tutkijan vallasta, sillä vasta tiedollinen valta-asema mahdollistaa tutkijaksi pääsyn.

Vasta tätä tekstiä kirjoittaessani ymmärrän, että minun olisi pitänyt kysyä haastateltavilta suoraan siitä, miten tutkijan valta ja tutkimukselliset valta-asetelmat näkyivät heidän tutkimuksissaan. Kysymys vallasta nousi paikoin esiin haastattelupuheessa, mutta koska en kysynyt asiasta enkä ohjannut keskustelua siihen suuntaan, sen käsittely jää haastattelujen osalta vähäiseksi. Aineistoni väitöskirjoissa tutkimuksen valta-asetelmia kuvataan esimerkiksi suhteessa tutkijan ja tiedon paikantumiseen.⁵⁴⁰

Myös etnografiaan sisältyvää narratiivisuutta voidaan tarkastella vallankäytön ilmentymänä. Kuten omaelämäkerrallista kerrontaa ja minuutta tutkinut John Paul Eakin on sanonut, elämä ei muistuta tarinaa kirjallisessa mielessä.⁵⁴¹ Se tarkoittaa, että kun elämästä (tai tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä) rakennetaan narratiivia, on kyse kielellisestä ja retorisesta vallankäytöstä. Vaikka etnografia ja autobiografia ovat kirjallisuuden lajeina erilaisia, niillä on selkeitä yhtymäkohtia esimerkiksi siinä, että molemmissa halutaan tyypillisesti kuvata ihmisiä ja tilanteita mahdollisimman aidon tuntuisesti, tehden oikeutta kuvauksen kohteille, vaikka samalla muistutetaan eri tavoin kirjoittajan subjektiivisesta näkökulmasta. Molemmissa lajeissa kertomuksen uskottavuus perustuu paljolti omakohtaiseen kokemukseen. Esimerkiksi Geertz on puhunut siitä, että etnografisen tekstin arvovalta (engl. authority) perustuu sille, että siinä esitetään yksityiskohtia ja oivalluksia (tutkittavasta ilmiöstä), joita vain paikalla ollut kirjoittaja voisi tietää. Etnografian *sielläolo* (engl. being there) toimii tekstin uskottavuuden takeena.⁵⁴² Autobiografialle ei aseteta samanlaisia tieteellisyyden tai refleksiivisyyden vaatimuksia kuin et-

539 Tutkimuksen vapaudesta ja tutkijan sananvapaudesta ks. Väliverronen & Ekholm 2020; Väliverronen 2019.

540 Esim. Tiili 2016, 37–39.

541 Eakin 1999.

542 Geertz 1988, 4–5.

nografiselle kirjoittamiselle, mutta yhtä kaikki siinäkin teksti pyrkii luomaan vaikutelman, että ”näin se tapahtui, olin itse paikalla.”⁵⁴³

Eino: Miten kuvailisit omaa kirjoittamisprosessiasi väitöskirjan aikana?

- Tietyllä tavalla koen että olen tarinankertoja. Sen [alan kuvaamiseen] sopii ja istuu sellainen tarinallisuus ja narratiivisuus. Se varmaan sitten kirjoittajana ja väitöskirjan tekijänä oli haastavinta että miten sä paketoit sen.⁵⁴⁴

Tulkintani mukaan kerronnallisuuteen ja narratiivisuuteen liittyy tutkimuskontekstissa aina vallankäytön ulottuvuus. Tämä on kuitenkin harvoja kohtia aineistossani, joissa puhutaan suoraan tutkijasta tarinankertojana tai kuvataan hänen työtään tarinan kertomisena. Siihen voi olla useita syitä. Ensimmäkin on huomioitava, etten kysy asiasta suoraan, vaan käytin haastattelussa kirjoittamista yleisemmällä tasolla käsitteleviä kysymyksiä ja pyyntöjä, kuten ”kuvaile kirjoittamisprosessiasi”. Toinen mahdollinen syy on se, ettei kirjoittaminen tieteellisessä kontekstissa näyttäydy tarinoiden kertomisena, vaan ennemmin asiatekstin tuottamisena.⁵⁴⁵ Näin voi olla siitä huolimatta, että etnografiaan on jo pidemmän aikaa liitetty ajatusta luovasta vapaudesta mitä tulee tekstin tyylilajiin ja muotoon. Viittaus kertomuksiin saattaa kuulostaa joltain, mikä ei kuulu vakavan tieteenteon piiriin. Toisaalta mikään ei sinällään estä käyttämästä kertomuksia myös tieteellisen kirjoittamisen piirissä, koska sanat *tarina* tai *kertomus* eivät ota kantaa siihen, onko kuvauksen kohteena oleva asia, ilmiö tai tapahtuma todenperäinen, keksitty tai jotain siltä väliltä.⁵⁴⁶ Cambridge Dictionaryn mukaan *tarina* tai *kertomus* (engl. *story*) tarkoittaa joko todenmukaista (engl. *true*) tai kuviteltua (engl. *imagined*) kuvausta toisiinsa liittyvistä tapahtumista.⁵⁴⁷ Kertomus merkitsee siten kirjoituksen tai puheen juonellista rakennetta, eikä niinkään sitä missä suhteessa

543 Autobiografia tai omaelämäkerta on nimensä mukaisesti oman elämän kertomista, mutta ei mitenkään läpinäkyvä ikkuna kirjoittajan elämään tai kokemuksiin, kuten Saresma (2007, 62) huomauttaa. Samoin etnografisesta narratiivista voidaan sanoa, että se on kuvaus, joka pohjautuu osin kirjoittajan omiin kokemuksiin, mutta että narratiivi ei itsessään ole läpinäkyvä väline todellisuuden tai kokemusten kuvaamiseen.

544 Haastateltava C.

545 Narratologisessa tutkimuksessa kertomus ymmärretään tarinaa laajempänä käsitteenä, joka sisältää esittämisen tavan, kontekstin ja juonellisen sisällön; tarina sen sijaan viittaa erityisesti kertomuksen ilmaisemaan tapahtumakulkuun, ks. Koski 2007. Folkloristiikassa tarinalla tarkoitetaan yleensä kansankertomusta, joka esittää totena kerrotun tapahtumakulun, ks. Tieteen termipankki 12.1.2023. Tässä tutkimuksessa käytän pääosin sanoja kertomus ja narratiivi.

546 Faktan ja fiktion välisestä suhteesta kertomuksissa, ks. Clandinin & Connelly 2000, 179.

547 Cambridge Dictionary 2020a.

kuvattu asia on todellisuuteen tai tosiasioihin. Tästä huolimatta tarina tai kertomus liitetään ainakin arkikielessä usein kirjalliseen fiktion (engl. fiction), joka sananmukaisesti tarkoittaa kirjaa tai tarinaa, jossa kerrotaan *kuvitelluista* ihmisistä ja tapahtumista.⁵⁴⁸ Suomessa käytetäänkin nimitystä *tositarina* kun halutaan alleviivata kerrotun asian tai kuvauksen todenmukaisuutta.

Haastateltava C viittaa edellä olevassa lainauksessa siihen, että tarinat ja kertomukset ovat aina kuuluneet kiinteästi alaan, jota hän tutkimuksessaan käsittelee, joten tarinankerronta myös tutkimuksen puitteissa on paikallaan. Se ei tarkoita, että hän olisi kirjoittanut fiktiota, eli kuvauksia kuvitteellisista tapahtumista, vaan että hän hyödynsi kerronnallisuutta ja juonellisuutta muodostaessaan tulkintoja aiheesta. Samalla kuitenkin herää kysymys, millä tavoin koetun tai havaitun muuttaminen kertomukseksi, siis kerronnallistaminen, itse asiassa muokkaa kohdettaan?

Eino: Mitä tyylikeinoja hyödynsit kirjoittaessasi?

- No tää oli kans vähän hankala, kun mä en osaa ajatella, et minkälaisia tyylikeinoja. Mut sit mä jäin kuitenkin pohtimaan sitä, että kyllä mulla varmaan sellainen tunteista kirjoittaminen on semmonen tyylikeino kuitenkin, et mä halusin nostaa niitä ihmisen tunteita esille siellä. Ja ne oli aika vahvoja, ja niiden kautta mä oon saanut myös sitä palautetta. Jotenkin mä koen, että se oli keinoja tuoda se tutkimusteksti lähemmäs niitä ihmisiä, joita mä tutkin. Mutta muuten mä olen yrittänyt pysyä hyvin tieteellisenä.⁵⁴⁹

Tutkija tekee aina valintoja sen suhteen, mitä aiheita hän tekstissään käsittelee ja miten. Lainauksessa tunteista kirjoittaminen ja toisaalta tieteellisyys näyttäisivät muodostavan vastakohtaparin, ja tutkija joutuu ikään kuin perustelemaan miksi hän halusi kirjoittaa ihmisten tunteista sen sijaan että olisi pysytellyt tieteellisenä. Tieteen kieli – tarkemmin määrittelemättä – on tässä yhteydessä jotain neutraalia, kun taas tunteista kirjoittaminen esiintyy selkeämmin tyylikeinona ja valintana, joka edellyttää selitystä.⁵⁵⁰ Aineistossani kirjoittamiseen liittyviä narratiivisia valintoja ei juurikaan avata – minkä tulkitsen edellä sanotun perusteella johtuvan siitä, että tutkimustekstissä tieteen kieli muodostaa niin vahvan lähtöoletuksen, ettei sitä tarvitse erikseen perustella. Sen sijaan poikkeamat siitä edellyttävät perustelua. Ongelma on kuitenkin siinä, että tieteen kieli hyödyntää kyllä narratiivisia konventioita,

548 Cambridge Dictionary 2020b.

549 Haastateltava A.

550 Ks. Suopajarvi et al. 2019, 59; Ahmed 2014.

mutta niitä ei vain osata tunnistaa tai nimetä, kuten seuraava haastattelulainaus havainnollistaa:

Joo, kyl siinä ehkä oli vähän sellaista vaihtoehtoista tapaa, et en mä tiedä kuinka tavanomaista se silloin oli, et vaikka tuommosen luvun kirjoittaa kuin tuo autobiografia-luku. Et siinä ehkä eniten oli semmosta, mä en yhtään muista mitä mä oon sinne kirjoittanut, mutta.. Kylhän tääkin alkaa aika perinteisesti (katsoo koneelta väitöskirjaansa), mut tätä mä aika paljon siinä mietin. En osaa ite niinku sanoo et mikä se tyylikeino on siinä. Ei toi nyt musta näytä mitenkään poikkeukselliselta, ei toi herätä mitään huomiota mussa.. Mut se mun kirjoittamistapa on aika intuitiivinen, ja semmonen vähän esseistinen, et mä en hirveen tietoinen niistä keinoista joita mä käytän.⁵⁵¹

Tutkimusaineistossani kerronta tai kertomus viittaa useimmiten tutkittaviin ja heidän tuottamaansa puheeseen tai muunlaiseen kuvaukseen. Esimerkiksi Korjonen-Kuusipuro sanoo väitöskirjansa johdannossa, että hänen tutkimuksensa artikkelien kautta muodostuu viisi erilaista kertomusta Vuoksen jokilaakson merkityksistä. Merkityksellistämisen välineinä kertomukset heijastavat puhujien kulttuurisia arvoja.⁵⁵² Lukin puolestaan kuvailee perineaineistoaan kertomuksiksi, jotka sisältävät uskomus-, paikallis- ja historiallisia tarinoita.⁵⁵³ Toisaalta tutkija ei ole irrallinen osatekijä kertomusten tallentajana tai välittäjänä, vaan hän itse osallistuu kertomusten muotoutumiseen olemalla läsnä kertomustilanteessa sekä kuuntelemalla ja tulkitsemalla tutkittavien kerrontaa.⁵⁵⁴ Myös kirjoittaminen on mitä suurimmassa määrin merkitysten tuottamista aineiston ja tutkimuskirjallisuuden avulla.

Antropologi Karen McCarthy Brownin mukaan etnografiassa tutkitaan sitä, miten ihmiset tuottavat merkityksiä elämässään, eli miten he tulkitsevat ilmiöitä ja tapahtumia. Etnografiaa voi luonnehtia kahden erilaisen (tutkijan ja tutkittavien) merkitysverkon tulkitseväksi yhteenkutomiseksi.⁵⁵⁵ Merkitykset eivät ole luonteeltaan staattisia, joten myöskään se kudos, joka etnografisessa prosessissa syntyy, ei pysy samana vaan saa uusia sävyjä uusien tulkintojen myötä. Kudos on kielikuva, joka käsityökontekstissa viittaa kutoamisen tuloksena vähitellen syntyvään kankaaseen. Sen paikalle voi myös ajatella kertomuksen tai narratiivin, jolloin Brownin kuvaus voisi kuulua näin: etnografia on kahden erilaisen kertomuksen (tai kertomusperinteen) tulkitseva yhteenkutominen. Aineistossani tarinoiden kertominen määrittyy

551 Haastateltava H.

552 Korjonen-Kuusipuro 2013, 36.

553 Lukin 2011, 79.

554 Ks. Emerson et al. 2011, 4; Clandinin & Connelly 2000, 81, 93–94; myös Olsson 2018, 251.

555 Brown 2001, 14; ks. myös Rauhala 2019, 25–26.

erityiseksi kirjoittamisen muodoksi, joka poikkeaa tieteellisen kirjoittamisen konventioista. Kertominen ei ole mitä tahansa puhetta tai kirjoitusta, vaan sitä määrittävät aina kerronnalliset piirteet ja konteksti.⁵⁵⁶

Folkloristi Helena Saarikoski sanoo kiusaamisen kokemuksia käsittelevässä esseekirjassaan, ettei hän pyri esittämään juonellisesti ehyttä kuvausta henkilöineen kaikkineen, sillä kiusaamisen uhrien kertomukset eivät muodosta eheää kokonaisuutta. Eheän kertomuksen saattaisi siten kertoa vain tutkijan ääni, jonka arvovalta todistaisi tapahtumien todenmukaisuudesta. Saarikoski kutsuukin kirjoittamiseen tapaansa etnografiseksi kokeiluksi, jolla hän haluaa välittää kokemuksen luonteen ilman tunteilla tai mielenliikkeillä spekulointia. Yhtenäisen kertomuksen sijaan hän pyrki osittaisen, tilanteisen ja epäjatkuvan kokemuksen kuvaukseen, jossa ilmeni monenlaisia ääniä ilman selvää auktoriteettia.⁵⁵⁷ Feministisessä tutkimuksessa on tietoisesti lähdetty rikkomaan perinteistä, ilmaisun ja kerronnan yhtenäisyyttä korostavaa esitystapaa ja suosittu fragmentaarista, moniäänistä kerrontaa. Myös omassa aineistossani näkyy feministisen ajattelun vaikutus, joskaan ei niin selvästi kerronnan yhtenäisyyttä haastavassa merkityksessä kuin pyrkimyksessä moniäänisyyteen ja erilaisten näkökulmien huomiointiin. Joka tapauksessa on syytä painottaa, että riippumatta tekstin narratiivisesta yhtenäisyydestä tai fragmentaarisuudesta, tutkijan valta ja vastuu tutkimuksen intentiosta, sisällöstä ja asettelusta ei ole poistumassa minnekään.

556 Esim. Haapoja 2017, 98.

557 Saarikoski 2006, 31–34.

5. TUTKIJA KIRJOITAJANA

5.1. Kirjoittamisen henkilökohtaisuus ja akateemiset käytännöt

Haastatteluaineiston avulla asetan kontekstiinsa sen mitä olen edellä kirjoittanut etnografisesta kerronnasta, tutkijan subjektista ja tiedon tuottamisesta sekä silloitan tekstuaalisen kentän yhteyksiä tutkijan käytännön työhön. Tällöin tarkastelen tutkijan toimintaa ennen kaikkea kirjoittajana.

Mun tutkimuksen tekeminen oli ennen kaikkea kirjoitusprosessi. Ja käytin kirjoittamista ihan menetelmänä, että se oli tapa tuottaa tietoa ja se oli tapa tehdä oivalluksia. Ja se myös liittyi hyvin vahvasti elämäntapaani, että kirjoitan muutakin kuin tutkimustekstiä.⁵⁵⁸

Useampi haastateltava katsoi, että kirjoittamisella oli keskeinen merkitys koko tutkimusprosessin kannalta.⁵⁵⁹ Kirjoittamista tapahtui kentällä eri tilanteissa ja eri aikoina, ja se saatettiin tehdä kynällä paperille tai muistivihkoon tai tietokoneella näpytellen. Se oli yksi tiedontuottamisen menetelmistä, kuten Haastateltava I sanoo edellä, siinä missä haastattelu tai valokuvaaminen. Kirjoittaminen saatetaan usein vain nähdä tapana tallentaa muistiin asioita ja havaintoja, ja kirjata ylös tutkimuksen keskeiset vaiheet ja tulokset, mutta kun kirjoittamista tarkastellaan menetelmänä, joka osaltaan tuottaa tietoa, huomio kiinnittyy siihen, millä tavalla kirjoittaminen vaikuttaa tiedon muotoutumiseen ja miten sanoilla tuotetaan kuvaa todellisuudesta.

558 Haastateltava I.

559 Esim. haastateltavat C, E ja I.

Kirjoittamisen merkitystä kuvataan aineistossani pariin otteeseen ajattelun jatkeena tai ajattelun välineenä. Esimerkiksi Haastateltava E sanoi *ajattelevansa kirjoittamisen kautta*.⁵⁶⁰ Tätä voisi tulkita siten, että tutkija ei välttämättä tiedä etukäteen, mitä kaikkea hän tulee kirjoittamaan siinä tilanteessa. Tai tutkija ei tiedä varmasti, mitä sanoja ja ilmauksia käyttäen hän kuvailee vaikkapa kokemaansa. Kuvaus, joka on yhdenlainen tulkinta tapahtuneesta, syntyy kirjoittamisen hetkessä ja mielentilassa. Asiaa ei ole kuitenkaan tarpeellista mystifioida, vaikka luovaan toimintaan herkästi liitetään hämäreitä ilmauksia kuten oivallus, inspiraatio tai flow. Tieteellisen ja fiktiivisen tekstin luominen nousee pitkälti samoista aivokemiallisista prosesseista ja hermostollisista yhteyksistä, joiden seurauksena mieli antaa sanallisia merkityksiä muistoille ja kokemuksille, ja kädet ja muut välineet toimivat kirjoittamisen välikappaleina.⁵⁶¹ Asiassa voi aiheuttaa hämmennystä se, että joskus tuntuu kuin kirjoittaminen tapahtuisi itsestään, ilman tietoista harkintaa ja silloin lopputulos voi olla yllättävä ja odottamaton. Kirjoittaja persoonineen ja tietoineen on kyllä läsnä, ja hän vastaa siitä mitä kirjoitti, mutta samalla kirjoittaja voi kokea, ettei hän täysin *hallinnut* uuden tekstin luomisprosessia.

Sit mä ajattelen, et tutkijan työkaluna oli tämmönen tutkija itse, että kun teki autonetnografiaa, niin omat kokemukset oli työvälineitä ja oma mieli.⁵⁶²

Ei tota tekstiä mikään jumala sanele, vaan me kirjoitetaan se. Et se on yhtä aikaa tieteellinen ja sellainen inhimillinen suhtautumistapa asioihin ja kaikkeen mitä on.⁵⁶³

Kirjoittamisen henkilökohtaisuus, se että kyseessä on juuri tämä kirjoittaja, jolla on nämä tiedot ja kyvyt, tällainen persoonallisuus ja henkilöhistoria, kirjoittuu osaksi etnografista tekstiä. Etnografiseen tutkimusprosessiin on liitetty identiteettityö ja toisaalta tutkimuksen tekeminen on nähty eksistentiaalisena kokemuksena.⁵⁶⁴ Nämä ajatukset korostavat sitä, että tutkijan henkilö on enemmän tai vähemmän läsnä tutkimuksessaan ja että tutkimuksesta muodostuu määrättyllä tavalla paitsi akateeminen myös henkilökohtainen opinnäyte. Kirjoittaminen on se tapa, jolla tutkimuksesta tulee tekijänsä näköinen, koska vasta kirjoittamalla tutkijan ajattelu ja kokemukset saavat

560 Haastateltava E.

561 Ks. Gibbs 2007; Salo 2007.

562 Haastateltava I.

563 Haastateltava B.

564 Šikić-Mičanović 2010, 45–47; Coffey 1999; Ehn & Klein 1999, 14.

näkyvän muodon. Tutkijan subjekti hahmottuu suhteessa tekstiin mutta myös suhteessa kontekstuaalisiin tekijöihin.

Kirjoittamisen henkilökohtaisuuteen nivoutuu myös kysymys tutkimuksen tekijyydestä tai kirjoittajuudesta. Kirjoittaja (engl. author) on se henkilö, joka on kirjoittanut tutkimuksen tai teoksen. Etnografiassa tämä kirjoittaja on myös tutkimuksen tekijä, tutkija, etnografi. Etnografia kirjallisena tuotoksena on välttämättä kirjoittaja- ja tutkijalähtöinen, koska etnografinen tiedon muodostus liittyy (yleensä) tutkijan henkilökohtaiseen, keholliseen läsnäoloon tutkittavien parissa samoin kuin siitä kirjoitettuihin tulkintoihin.⁵⁶⁵ Tutkijan läpi kulkee kaikki, kuten yksi haastateltavani muotoili.⁵⁶⁶

Tutkijuus sinällään on kuitenkin paljon enemmän kuin kirjoittamista. Siihen kytkeytyy ajatus osaamisesta ja itsekontrollista: tutkijan on tunnettava tutkimansa aihealue, hallittava aineistonsa tuotanto, tiedostettava eettinen vastuunsa, ja säädeltävä etäisyyttä kenttäänsä. Listaa voisi helposti jatkaa. Olennaista on havaita, että tutkijalta edellytetään monenlaista *kompetenssia*, monenlaisen tiedon ja taidon hallintaa, ja näihin vaatimuksiin tuo oman lisänsä etnografisen kenttätyön mahdollinen haastavuus sekä tiedontuotannon sattumanvaraisuus. Haastateltava B kuvasikin olleensa kentällä ”monen tulen välissä” ja monenlaisten odotusten kohteena:

[S]it kun on risteäviä odotuksia, niiden tutkittavien, mun omat ja akateemisen maailman, ja sitten kun on nuori ihminen ja epävarma, ja yrittää kaikkien niiden välissä löytää sen oman tavan olla ja tutkia, niin se on suoraan sanottuna aika helvetillinen tilanne.⁵⁶⁷

Kokemukset kentän vaativuudesta tai helppoudesta ovat yksilöllisiä. Aineistossani eivät erityisesti korostuneet haasteelliset kenttätyökokemukset, mutta kylläkin vaihtelevat, odottamattomat tilanteet, tunteita herättävät kohtaamiset ja odottamattomat käänteet, jotka ovat edellyttäneet sopeutumista, harkintaa, tunteiden säätelyä ja reflektiota.⁵⁶⁸ Tutkijat myös kehittyvät ja oppivat etnografisen tutkimusprosessin aikana omasta tutkijuudestaan ja tavoistaan reagoida eri tilanteissa.⁵⁶⁹ Toisaalta tutkimuksen ajallinen pituus aiheuttaa sen, että voi olla hankala arvioida mikä johtuu mistäkin. Esimerkiksi viiden tai kymmenen vuoden aikana ihminen käy läpi monenlaisia elämän-

565 Ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9; Gould 2016, 15–16; Salo 2007, 227–229.

566 Haastateltava A.

567 Haastateltava B.

568 Esim. Tiili 2016, 38–39; Nissi 2017, 76.

569 Esim. Kouri 2017, 38–40; Haastateltava J.

tilanteita ja kokemuksia, jotka vaikuttavat ihmisen kehitykseen ja kasvuun.⁵⁷⁰ Tästä johtuen kysymykseni siitä, miten väitöskirjaprosessi on muuttanut haastateltavaa/ vastaajaa on voinut tuntua kohtuuttoman laajalta. Kuten eräs haastateltavista vastasi: ”Huhhei, laaja kysymys! No tuo aika, kymmenen vuotta olisi muuttanut minua muutenkin, mutta se on saanut mut yhä enemmän rakastamaan ja kunnioittamaan kirjoittamista.”⁵⁷¹ Toisaalta kysymyksen kautta tuli näkyviin se, että tutkimusta tehdään aina sosiaalisissa yhteyksissä, jotka voivat edesauttaa mutta myös rajoittaa työn etenemistä. Ilmeisiä käytännön tekijöitä, jotka vaikuttavat tutkimustyöhön ovat rahoitus, muut työt, perhe-elämä ja harrastukset. Kutsun näitä ulkoisiksi kontekstitekijöiksi: ne rajaavat tai mahdollistavat tutkimusta ja siihen käytettävissä olevaa aikaa, mutta eivät nähdäkseni lukeudu keskeisiin tutkimustyötä ohjaaviin tekijöihin. Sisäiseksi kontekstitekijöiksi kutsun niitä tieteenalaan ja akateemiseen maailmaan liittyviä konventioita, käytäntöjä ja toimintatapoja, jotka ohjaavat väitöskirjan toteutusta ja arviointia. Niihin kuuluvat myös tieteen paradigmat ja ajatukset siitä, mitä ”hyvä etnografia” pitää sisällään.⁵⁷²

Edellä haastateltava viittaa akateemisen maailman odotuksiin. Tulkit- sen hänen tarkoittavan väitöskirjalle asetettuja vaatimuksia esimerkiksi sisällön, muodon ja kielenkäytön suhteen.⁵⁷³ Odotusten voi ajatella liittyvän myös opintojen aikana sisäistettyihin mielikuviin siitä, mitä on oikeanlainen tieteellinen tutkimus ja mitä kaikkea se opiskelijalta edellyttää. Akateemisuus on kuitenkin myös konkreettisia *käytäntöjä* ja toimintatapoja, jotka ohjaavat, suuntaavat ja rajaavat kaikkea yliopistossa tehtävää tutkimus- ja opetustoimintaa sekä sanallistettuina ohjeina ja normeina, että sanattomina konventioina ja hiljaisena tietona.⁵⁷⁴ Käytännöt ohjaavat myös väitöskirjan tekemistä hyvin konkreettisesti erilaisina ohjeina ja sääntöinä siitä, mitä sen tulee sisältää ja mitä siinä tulee huomioida, ja näitä asioita tarkastellaan tutkimusta arvioitaessa. Akateemisten käytäntöjen ohella on myös tieteenalakohtaisia käytäntöjä, jotka ehkä vielä voimakkaammin näkyvät tutkijan tavassa olla ja

570 Esim. haastateltavat H ja L.

571 Haastateltava I.

572 Tieteen termipankin mukaan *paradigma* tarkoittaa tutkijayhteisössä vallitsevien periaatteiden, uskomusten, arvostusten ja tieteellisten normien kokonaisuutta. Käytännössä tiedettä tehdään aina jonkin paradigman puitteissa.

573 Haastateltava J:n sanoin: ”Väitöskirja on väitöskirja, sen on oltava tietynlainen sisällöllisesti.”

574 Ylijoki (1998, 35) puhuu *akateemisesta kulttuurista* viitatessaan yliopistomaailman jaettuun taustaoletuksiin, arvoihin, normeihin ja toimintatapoihin. Akateemisuus käytäntöinä tarkoittaa tässä jokseenkin samaa asiaa.

toimia. Akateemisen maailman jakaminen kahteen kulttuuriin, luonnontieteilijöihin ja humanisteihin, on varsin yleinen tapa hahmottaa akateemisuuden tieteenalakohtaisia jakolinjoja, mutta sitä on myös aiheellisesti kritisoitu, sillä se ei ota huomioon luonnontieteiden ja humanististen alojen sisäisiä eroja.⁵⁷⁵ Oman näkemykseni mukaan akateeminen maailma on Suomessa jatkanut eriytymistään eri tieteenaloihin 2000-luvun aikana, joskin samalla esiintyy myös voimakasta tendenssiä tukea moni- ja poikkitieteellistä tutkimusta. Tässä yhteydessä painotan kuitenkin sitä, että yleisten akateemisten käytäntöjen lisäksi on usein myös tieteenala- ja jopa tutkimusryhmäkohtaisia käytäntöjä, jotka muokkaavat tutkimustyötä. Asiaa käsiteltiin myös haastatteluissa:

Vaikka etnografiassa korostuu se kenttätyö ja että se tehdään ihmisten parissa niin se on kuitenkin tieteellisessä tutkimusyhteisössä tehtävää työtä. Jolloin kaikki se mitä tekee tieteen parissa konferensseissa ja seminaareissa ja työyhteisössä niin se vahvasti vaikuttaa siihen millanen etnografia siitä muotoutuu. Et sen tutkimusympäristön ja sit sen 'out there', eli ulkopuolisen todellisuuden yhteen kutominen on olennaista.⁵⁷⁶

Eino: Mitkä tekijät mahdollisesti rajoittivat kirjoittamistasi?

- Hyvin arkiset asiat tietenkin, se että mä tein sitä työn ohessa... Ja sitten se työn muoto, kyse on väitöskirjasta, siellä on oltava tiettyjä asioita ja on turvallista tehdä asioita tietyllä tavalla. Eli tää etnografinen traditio tai konventio niin tokihan ne ohjaa väitöskirjan tekijää. Ja siihen voi ja kannattaa suhtautua kriittisesti, mutta mä en pidä sitä suurena ongelmana, koska se on opinnäytetyö.⁵⁷⁷

Sekä tutkimusyhteisö että etnografinen traditio siis ohjaavat tutkimustyötä eri tavoin. Molemmissa on tulkintani mukaan pohjimmiltaan kyse käytännöistä, jotka vaikuttavat paitsi käytännön tutkimustoimintaan myös henkilön tapaan olla ja ajatella – hänen tutkijuuteensa. Mutta tämän ohella suhtautumista väitöskirjatyöhön ja ylipäänsä akateemisiin opinnäytteisiin voivat ohjata erilaiset yksilön omaksumat mielikuvat. Sosiaalipsykologi Oili-Helena Ylijoen mukaan opiskelijat puhuvat usein pro gradu tekemisestä esimerkiksi seikkailun, synnyttämisen ja viimeisen tuomion metaforin. Seikkailuna gradu tempaa mukaansa, mutta seikkailu voi päättyä yhtä hyvin tappioon kuoleman porteille kuin suurenmoisiin saavutuksiin. Synnyttämisen metafora taas merkitsee jonkin uuden ja oman tuskaisaa, mutta palkitsevaa luomista.⁵⁷⁸ Nämä metaforat voivat hymyilyttää, mutta käytännössä gradu

575 Ylijoki 1998, 31–33.

576 Haastateltava I.

577 Haastateltava J.

578 Ylijoki 1998, 9–10.

merkitsee monille jonkinlaista tulikastetta ennen työelämään siirtymistä. Väitöskirjaa voi myös ajatella tulikasteena, mutta gradua selkeästi laajempänä ja ajallisesti kestoisempänä projektina se saa aineistossani muitakin merkityksiä.

Mä ajattelen nykyisin väitöskirjan sellaisena välietappina. Niinkuin joskus se on ollut semmonen elämäntyö, niin mä koen ihan hyvänä, että se on vaan yksi tutkimus, josta voi sitten jatkaa eri suuntiin.⁵⁷⁹

No kyl mä oon tyytyväinen siihen, että mä ylipäänsä sain sen [väitöskirjan] tehtyä.⁵⁸⁰

Suhtautuminen väitöskirjaan (jälkeenpäin) näyttäisi riippuvan osittain siitä, onko sen jälkeen jatkanut tutkijanuralle vai ei. Jos on jatko-opiskelijana suunnitellut uraa tutkimusmaailmassa, on ymmärrettävää, että väitöskirjan mieltää välietappina matkalla kohti uusia tutkimuksia. Tällöin väitöskirjasta on myös helpompi päästää irti. Toinen haastateltava puolestaan kuvasi väitöskirjan loppuvaihetta, esitarkastusta ja lektiota, initiaatiotiitiksi, joka on läpäistävä, jos haluaa tutkijaksi.⁵⁸¹ Väitöskirjan valmiiksi saaminen lisää usein luottamusta omiin tutkijan kykyihin, vaikka työstä löytäisikin kritisoitavaa.⁵⁸²

Aineistossani tulee esiin myös näkemys, että sillä, *milloin* on tehnyt väitöskirjansa, on merkitystä. Esimerkiksi Haastateltava J sanoi väitöskirjansa asettuneen ajallisesti murrosvaiheeseen, jolloin siirryttiin ”mammuttimaisista elämäntapaprojekteista” tiiviisiin ja tarkemmin rajattuihin tutkimuksiin.⁵⁸³ Toisaalta haastateltava D katsoi, että tutkimustoiminta on muuttunut huomattavasti siitä, kun hän aloitti jatko-opinnot vuonna 2011. Jos kymmenen vuotta sitten yliopistossa oli vielä ”vanhan maailman pölyä” niin nykyisin on tärkeintä tuottaa mahdollisimman paljon artikkeleita, ja mielellään englanniksi. Nykyisillä rahoitusmalleilla olisi haastateltavan mukaan mahdotonta kirjoittaa enää monografista tutkimusta.⁵⁸⁴ Näitä pohdintoja voi peilata kasvatustieteilijä Kristiina Brunilan esittämiin näkemyksiin siitä, miten poliittinen ohjaus on erityisesti Juha Sipilän hallituskaudella vaikuttanut yliopistoissa tehtävään tutkimukseen. Uusliberalistisessa hengessä tehdyt reformit ovat korostaneet yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa, innovaatioita, profilointia ja kaupallistamista samaan aikaan kun yliopistojen perusrahoitusta on leikattu.

579 Haastateltava D.

580 Haastateltava A.

581 Haastateltava G.

582 Esim. haastateltava A.

583 Haastateltava J.

584 Haastateltava D.

Nykyinen suuntaus on Brunilan mukaan tuonut yliopistoihin tehokkuusvaatimuksia, kilpailua ja markkinalähtöistä ohjausta.⁵⁸⁵

Kysymys yliopiston tehtävästä tai ilmapiirin muutoksesta ei ole tämän tutkimuksen keskiössä, mutta se vertautuu kiinnostavalla tavalla kysymyksen etnografian ja etnografisen tiedon asemasta nykyaikana. On selvää, että jos tutkimukseen yleisesti kohdistuu tehokkuusvaatimuksia, sama pätee myös etnografiseen tutkimukseen. Haastateltava L:n mielestä etnografinen väitöskirjatyö ei edes helposti sovi tohtoriohjelmiin, koska se vaatii enemmän aikaa kuin valmisaineistoiset tutkimukset.⁵⁸⁶ Yksi selvä trendi koskien kulttuurintutkimuksen väitöskirjoja on siirtymä monografioista artikkelimuotoisiin tutkimuksiin, joka tunnistettiin myös aineistossani. Sukupuolentutkija Rebecca Lund on esittänyt, että artikkelien julkaisusta huipputason tieteellisissä lehdissä on tullut ”ideaalin akateemikon” mittari, ja tämä asettaa yliopiston opettaja-tutkijat herkästi eriarvoiseen asemaan, sillä kaikilla ei ole samoja mahdollisuuksia keskittyä tutkimukseen.⁵⁸⁷

Aineistoni perusteella ei voi vetää suoria johtopäätöksiä siitä, miten kehitys on vaikuttanut etnografian tekemiseen, mutta jotain viitteitä aiheesta antaa esimerkiksi Haastateltava K:n näkemys siitä, että artikkelimuotoinen väitöskirja on huono valinta *kokonaisuuden kannalta*, koska sillä saa kuvattua vain fragmentteja tutkimusaiheesta. Yhdestä artikkelistaan hän joutui jättämään paljon materiaalia pois tästä syystä.⁵⁸⁸ Kulttuurisen ilmiön kokonaisvaltaisen kuvaamisen ja analyysin kannalta artikkelimuoto asettaa varmasti rajoituksia jo siitä syystä, että artikkelilla on yleensä tietty enimmäispituus. Lisäksi artikkeli asettaa erilaisia sääntöjä kirjallisen tyylin ja rakenteen suhteen kuin monografia.

Tässä yhteydessä voidaan kiinnittää huomiota myös kysymyksen tutkimuksen yleisöstä tai vastaanottajasta. Kenelle etnografia on suunnattu? Jos kyseessä on yliopistossa tehtävä tutkimus tai opinnäyte, ensisijaiset yleisöt ovat todennäköisesti tutkijayhteisö ja tutkittavat. Etnografiassa on yleisesti ajateltu, että tieto tulisi ”palauttaa kentälle”, toisin sanoen tutkittavien tulisi saada itselleen jotain takaisin siitä, että he ovat osallistuneet tutkimukseen.⁵⁸⁹ Tämä kytkeytyy myös ajatukseen vastavuoroisesta tutkimusprosessista ja

585 Brunila 2019, 351–352; ks. myös Ylijoki 2020.

586 Haastateltava L.

587 Lund 2012.

588 Haastateltava K.

589 Esim. Swartz 2011.

siitä, että tutkittavilla on oikeus lukea mitä heistä on kirjoitettu. Joskus tiedon palauttaminen kentälle voi merkitä esimerkiksi kyläkirjan tekemistä tutkimuksen lisäksi, kuten Jaana Kourin tapauksessa.⁵⁹⁰ Artikkeliväitöskirjan kohdalla kysymys yleisöstä on sen sijaan monitahoisempi, koska artikkelit ilmestyvät julkaisuissa, joiden lukijakunta on usein moninainen ulottuen tutkijoista satunnaisiin lukijoihin. Prosessi on myös kokonaisuudessaan erilainen kuin monografian osalta, sillä julkaisuilla on määrätty arviointiin ja julkaisemiseen liittyvät toimintatavat ja aikataulut, jotka ohjaavat kirjoittajan työtä. Tutkija saattaa kuitenkin itse miettiä enemmän tutkittaviaan kuin tiedeyhteisöä kirjoittaessaan:

Et jollain tavalla mä halusin pystyä kirjoittamaan myös niistä, niistä vaietuista asioista. Mut ennen kaikkee mulla oli tosi vahvana se, että niiden tutkivien ääni pitää tulla kuuluviin, ja että kenelle mä sitä työtä tein niin oli vähän vähemmän sille tiedeyhteisölle ja vähän enemmän sille, niille ihmisille, joita mä tutkin.⁵⁹¹

Potentiaalinen yleisö tai lukijakunta liittyy etnografisen tutkimuksen vastaanottoon ja siitä tehtäviin tulkintoihin. Kuten Sarah Pink sanoo visuaalista etnografiaa käsittelevässä kirjassaan, etnografi joutuu miettimään paitsi tuottamaansa tekstuaalista tai visuaalista representaatiota tutkimuskohteesta myös sitä, minkälaisia tulkintoja ja merkityksenantoja tämä representaatio yleisössä mahdollisesti herättää. Pinkin mukaan nykyajan etnografian tulisi huolehtia siitä, että hänen tuottamansa representaatiot eivät tule nähdäiksi objektiivisina faktoina, vaan kuvauksina, jotka ovat avoimia reflektiolle ja erilaisille tulkinnoille. Tähän liittyy toisaalta tietoinen riski, sillä tutkija ei voi täysin hallita sitä, miten hänen työnsä tulee ymmärretyksi ja tulkituksi sen jälkeen, kun se on painettu ja julkisesti saatavilla.⁵⁹² Tutkija voi kuitenkin yrittää säädellä työnsä vastaanottoa esimerkiksi siten, että antaa tekstiään luettavaksi ja pyytää siitä palautetta tutkittaviltaan. Tällöin voi ainakin lieventää sitä riskiä, että joku tutkittavista kokisi tekstin esittävän hänet epäedullisessa valossa.⁵⁹³ Samalla tutkijan on ehkä tyydyttävä siihen, että representaatio on aina altis myös virhetulkinnoille. Haastateltava J toi haastattelussaan esille olennaisen näkökulman, joka liittyy etnografiseen kirjoittamiseen ja tulkinnan muodostumiseen:

590 Kouri 2017, 17.

591 Haastateltava A.

592 Pink 2013, 161.

593 Esim. Haastateltava D.

Se dialogisuus voi olla hyvin monenlaista, sellaista jatkuvaa kuuntelua ja toisen sanomisen kuulemistakin. Millä tavalla mä en halunnut että se [dialogisuus] näkyisi, se, että ottaisin kaiken annettuna mitä tarjotaan. Et sellainen tietynlainen vapaus siitä vuoropuhelusta huolimatta on säilytettävä. Semmonen hitaasti muodostuva tieto on siinä mielessä, se lisää sen tulkinnan uskottavuutta, et siinä se tutkijan positiokin ehtii vaihtua monta kertaa. Et siinä missä kenttätöiden aikana on hyvin lähellä niin sit taas kirjoittamisen yhteydessä etäänny ja pystyy ottamaan uudenlaisia katsantokantoja ja positiota tutkijana, ja se on mun mielestä etnografian ytimessä, sen ymmärtäminen.⁵⁹⁴

Dialogisuudesta huolimatta tutkijan on pystyttävä säilyttämään tietynasteinen vapaus siinä, miten hän tutkittavaa ilmiötä tulkitsee ja miten hän sen esittää. Tutkijan vapaus on akateemisen tutkimuksen kulmakiviä ja käytännössä etnografinen tutkimus- ja kirjoitusprosessi on – konventioistaan huolimatta – pääosin joustavaa ja vapaamuotoista.⁵⁹⁵ Vapauden mukana seuraava itsestäänselvästi refleksiivinen ja eettinen vastuu.

Tulkinnan uskottavuuden yhtenä takeena voidaan pitää sitä, että tiedon muodostukselle on annettu riittävästi aikaa. Haastateltava J pohdiskeli edellisen otteen perään sitä, että etnografioita arvioitaessa saattaa unohtua, miten pitkän ajan kuluessa tutkimuksen tietoa muodostetaan kenttätöiden jälkeen. Kirjoittaessaan tutkija voi kokeilla erilaisia positiota, ja siten kokeilla tulkinnan kestävyttä. Antropologi Heidi Härkösen mukaan etnografinen ymmärrys vie aikaa, sillä tutkimusprosessin kuluessa tutkijan näkemys tutkittavasta kulttuurista muuttuu yhä monisävyisemmäksi. Mitä enemmän aikaa tutkimuskentällä viettää, sitä sävykkäämmän kuvan inhimillisestä todellisuudesta saa muodostettua.⁵⁹⁶ Toisaalta haastateltavan näkemyksen mukaisesti voidaan ajatella, että tutkijan on hyvä antaa tulkinnalle aikaa myös kenttätöiden jälkeen kirjoituspöydän äärellä. Ja kirjoittaa refleksiivisesti auki, mitä itse asiassa tapahtuu aineiston järjestely- ja muokausprosessin aikana, kun sekalaisista aineksista tuotetaan arvioitavaksi ja luettavaksi tarkoitettu etnografia. Bönisch-Brednichin mukaan kenttätöiden jälkeinen työskentely tapahtuu eräänlaisessa liminaali- tai välitilassa, josta ei usein puhuta, ja sitä leimaa yksinäinen aineiston järjestely ja analyysi sekä kirjoittaminen, mutta toisaalta myös pohdiskelu, lukeminen ja keskustelut omissa tutkijaseminaa-

594 Haastateltava J.

595 Tieteen ja tutkimuksen vapaudesta, ks. Väliaverron & Ekholm 2020, 7–8. Ks. myös luku 3.5.

596 Härkönen 2016, 184.

rissa ja tiedeyhteisössä.⁵⁹⁷ Yksi haastateltavista toi esiin myös yhdessä kirjoittamisen edut:

[M]ä kirjoitan paljon toisten tutkijoiden kanssa, musta se on ihanaa. Koska siinä saa sitä palautetta, ja sit näkee kun se toinen muokkaa sitä. Et mulla ei oo mitään kauhua sitä kohtaan, että joku toinen sörkkii mun tekstiä. Et mä ajattelen, et mä rikastun siinä itse. Mä kokenut sen tosi hedelmälliseksi tavaksi parantaa niitä tekstejä, et yksin en koskaan pääsis sellaisiin lopputuloksiin. Mut yhdessä kun mä kirjoitan toisten kanssa, niin siitä mä nautin tosi paljon. Et täähän on sellainen tosi mielipiteitä jakava asia, et mulle on jotkut tutkijat sanoneet että he ei vois koskaan kirjoittaa kenenkään toisen kanssa.⁵⁹⁸

Kirjoittamisen kohdalla painotetaan usein työn yksinäisyyttä. Esimerkiksi kirjailija A. L. Kennedy toteaa kirjoittamisen olevan yksinäistä työskentelyä, jossa vastuu työn jäljestä on viime kädessä aina kirjoittajalla.⁵⁹⁹ Tutkimuskirjoittamisen kohdalla asia ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen, kuten edellinen sitaatti osoittaa. Artikkelimuotoinen väitöskirja mahdollistaa myös yhdessä kirjoittamisen, jonka voi tehdä joustavasti esimerkiksi verkossa sijaitsevilla kirjoitusohjelmilla.⁶⁰⁰ Yhdessä kirjoittaminen ja työskentely tarkoittaa monia muutoksia esimerkiksi siihen, miten etnografinen ajattelu- ja kirjoitusprosessi etenee, miten tietoa rakennetaan ja minkälaisiin vuorovaikutussuhteisiin tutkimus kiinnittyy. Monografiaa tekevä tutkija kantaa selkeämmin itse vastuun tekemistään tutkimuksellisista valinnoista ja tulkinnoista, mutta hänenkin kohdallaan sitä usein edeltävät monipolviset keskustelut ja neuvottelut tiedeyhteisön tutkijoiden, kollegoiden, ystävien sekä väitöskirjan ohjaajien kanssa. Analyysiprosessi ja siihen nivoutuva kirjoittaminen tapahtuvat harvoin tyhjiössä, vaikka joskus tutkijasta voi tuntua siltä, ettei hän saa työskentelylle riittävää tukea. Haastateltava C nosti haastattelussaan esille, että hänen tuottamansa tekstin narratiivi kärsi hieman dialogista ohjaajien kanssa, mutta samalla hän myönsi tekstin kriittisen arvioinnin kuuluvan tieteellisen prosessiin.⁶⁰¹ Toisin sanoen, vaikka tutkijalla olisi oma vahva näkemys siitä, miten hän haluaa tekstinsä rakentaa, keskustelut ohjaajien kanssa saattavat muuttaa suunnitelmia.

Tutkimus- ja kirjoitusprosessin henkilökohtaisuus ja toisaalta sitoutuminen akateemisiin käytäntöihin, ja niiden ohjaavuus, muodostavat tul-

597 Bönisch-Brednich 2018, 3.

598 Haastateltava A.

599 Kennedy 2014, 75; ks. myös Salo 2007, 228; Eräsaari 2004, 62.

600 Yhdessä kirjoittamista ja tiimityöskentelyä etnografiassa ovat käsitelleet esimerkiksi Turunen et al. (2020) artikkelissaan.

601 Haastateltava C.

kinnassani yhden vastinparin tutkijuuden rakentumisessa. Kuten edellä huomattiin, ne kietoutuvat monin tavoin yhteen: tutkijan subjektissa yhdistyvät henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka ilmenevät kirjoittamisen kautta, akateemisiin käytänteisiin, jotka ohjaavat tutkijuuden harjoittamista.

5.2. Dialogia rakentamassa ja kirjoittamassa

Menin pääaukiolle, katsoin ihmisten menoja ja tuloja, oloa. Kuuntelin sivusta keskusteluita, ja hymyilin. Pysin olemaan arjessa, luomaan katsekontakteja ja painamaan kasvoja mieleeni. Kuvasin kentän sosiaalisia tiloja hahmottaakseni niiden toimintaa ja toimijoita. Menin kunnantalolle, kävin seurakunnan toimitiloissa, nuorisotalolla, olin kaupoissa ja torilla aamuruuhkassa, tutkin kirjaston antia ja kuljin katuja. Kyselin. Toisinaan sain vastauksia, ja toisinaan taas kiinnostukseni tyrmähti tiukalla hymyllä ja ohjauksella seuraavaan osoitteeseen. Sain ensimmäiset hedelmällisiksi osoittautuneet suuntavinkit oltuani noin viikon ajan päivittäin kentällä.⁶⁰²

Etnografiassa tutkimusaiheet nousevat yleensä arjen keskeltä. Arkea luonnehtivat tavanomaisuus, rutiininomaisuus ja toistuvuus.⁶⁰³ Arkinen muodostaa eräänlaisen taustakankaan kaikille jokapäiväisen elämän asioille.⁶⁰⁴ Arki on samalla kertaa yksityistä ja yleistä, henkilökohtaista ja kulttuurista, ja voidaan sanoa, että jokainen on oman arkensa paras asiantuntija. Näin olen tutkija, joka on kiinnostunut ihmisten arjesta, haluaa pyrkiä rakentamaan luottamusta tutkittavaan yhteisöön, koska vain siten ihmiset ovat suostuvaisia kertomaan ja näyttämään, mitä heidän arkeensa sisältyy. Luottamuksen rakentaminen on tärkeää myös vuorovaikutuksen ja tutkimusprosessin dialogisuuden kannalta. Aineistossasi dialogisuus sai monia merkityksiä sekä kenttätöön että kirjoittamisen osalta.⁶⁰⁵

Jotta ihmisten arkea voidaan tutkia, tarvitaan mielekkäitä tutkimuskysymyksiä ja – tämä korostui haastateltavien puheessa – monipuolista materiaalia tuottavia kenttätöjaksosia. Yhden haastateltavan mukaan kentältä kannattaa kerätä aineistoa ja materiaalia mahdollisimman monipuolisesti siltä varalta, että jos prosessi lähteekin viemään toiseen suuntaan kuin mitä oli alun perin ajatellut, ”pystyis hyppäämään suoraan uuteen veneeseen.”⁶⁰⁶ Toisaalta materiaalin puute ei useinkaan ole etnografisen tutkimuksen ongelma,

602 Pietilä-Litendahl 2014, 39.

603 Jalas 2011, 108–109.

604 Knuuttila 2006, 16–17.

605 Etnografian dialogisuudesta esim. Lassiter 2005, 3–5; Horner 2004, 17–19; Crapanzano 1990.

606 Haastateltava B.

vaan päinvastoin sen ylenpalttisuus ja moninaisuus. Tutkijan haasteena on usein saada järjestettyä monipuolinen aineisto, joka saattaa sisältää esimerkiksi sekalaisia muistiinpanoja, haastattelunauhoja, muistikuvia ja valokuvia yhtenäiseksi, tulkittavaksi kokonaisuudeksi.⁶⁰⁷ Kulttuurin ja arkisen elämän ”tiheä kuvaaminen”, jota Clifford Geertz peräänkuulutti, tuntuisi edellyttävän mahdollisimman monipuolista aineistoa.⁶⁰⁸

Jari Ruotsalainen sanoo aineistooni kuuluvassa väitöskirjassaan halunneensa tehdä tiheää etnografista kuvausta, joka hänen mukaansa viittaa *tutkijan kykyyn* käyttää mielikuvitustaan sommitellessaan ja avatessaan tutkimuskohdetta lukijalle.⁶⁰⁹ Runsaan aineiston sommittelu ja ymmärrettävä avaaminen edellyttää tutkijalta osaamista, joka osittain palautuu myös hänen henkilökohtaisiin kirjoittajaominaisuuksiinsa.⁶¹⁰ Toisaalta haastatteluissani tai saamissani kirjallisissa vastauksissa ei näkynyt sitä, että tutkijat olisivat olleet erityisen itsevarmoja omista kyvyistään ja osaamisestaan. Päinvastoin jotkut haastateltavat toivat suoraan esiin riittämättömyyden tai rajallisuuden kokemuksestaan tutkimuksen eri vaiheissa. Omaa tutkimusta saatettiin yhtäältä hieman nolostella (”mieluummin siitä sitten vaikenee”), vaikka toisaalta korostettiin myös tilannekohtaisia tekijöitä ja sitä, että olosuhteisiin nähden omaan työhön oltiin tyytyväisiä.⁶¹¹

Haastatteluissa keskeisenä tutkimusta ohjaavana periaatteena pidettiin tutkittavien suojelua. Tämä nousi esiin esimerkiksi haastateltava C:n kohdalla, joka sanoi tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden identiteetin suojelun, eli käytännössä anonymisoinnin, olleen tutkimuksensa pääprinsiippi.⁶¹² Näkemys heijastaa ajatusta siitä, että etnografia on *eettinen kohtaaminen*, jossa tutkija asettuu kuuntelemaan tutkittaviaan heidän tietämystään kunnioittaen.⁶¹³ Tutkittavien yksityisyyden suojaaminen on toisaalta periaate, joka pohjautuu siihen eettiseen lähtökohtaan, ettei tutkimuksesta saa aiheutua haittaa tutkittaville. Ihmistieteissä tutkimuseettisten normien perustana ovat ihmisten kunnioittamista ilmentävät arvot, kuten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä henkisen ja fyysisen vahingoittamisen välttäminen.⁶¹⁴

607 Ks. Madden 2017, 138; O’Reilly 2009, 14–15.

608 Ks. Geertz 1973, 6–16.

609 Ruotsalainen 2015, 4.

610 Ks. Ala-Pöllänen 2017, 36; Tiili 2016, 39.

611 Haastateltavat B, G ja L; vrt. haastateltava E.

612 Haastateltava C.

613 Lappalainen 2007a, 10.

614 Kuula 2011.

American Anthropological Association, joka on yksi merkittävimmistä kenttätutkimuksen ohjeistusten tuottajista, on määritellyt kenttätutkijan pääasialliseksi veloitteeksi olla aiheuttamatta harmia tutkittavalle yhteisölle missään muodossa, suorasti tai epäsuorasti.⁶¹⁵

Etnografiset tutkimukset ovat erilaisia siinä, minkälaisia eettisiä kysymyksiä tutkijan tulee ottaa huomioon, ja nämä riippuvat esimerkiksi käytettävistä tutkimusmenetelmistä ja tutkittavan ilmiön arkaluontoisuudesta, mutta kaikissa niissä on kuitenkin huolehdittava, ettei tutkimuksesta aiheudu tutkittaville ilmeistä haittaa. Haitta voi koskea esimerkiksi tutkimustekstistä tunnistetun henkilön mainetta tai asemaa yhteisössä.

Haitan välttämisen ohella tutkimukseni haastateltavat toivat esiin myös asian kääntöpuolta: hyvin tehdystä tutkimuksesta voi olla iloa ja hyötyä tutkittaville. Haastateltava A kertoi saaneensa väitöskirjastaan paljon lämmintä palautetta: yksi hänen haastatelluistaan piti kirjaa yöpöydällään ja toinen, joka ei edes osallistunut tutkimukseen mutta oli kotoisin samalta alueelta, ei kuuleman mukaan voinut lukea kirjaa itkemättä.⁶¹⁶ Haastateltava F puolestaan kertoi, että saamansa palautteen perusteella tutkittavat ovat saaneet vahvistusta sille ajatukselle, että heidän harrastuksensa on monella tapaa merkityksellinen.⁶¹⁷ Tämä osoittaa, että jotkut etnografiset tutkimukset voivat olla tutkittaville hyvinkin tärkeitä tarjotessaan äänen ja kanavan jaetuille kokemuksille ja ajatuksille. Positiivinen palaute voi myös antaa tutkijalle itselleen kokemuksen työnsä merkittävytydestä. Samalla on kuitenkin todettava, että haastateltamani tutkijat olivat saaneet vain niukasti suoraa palautetta tutkittaviltaan.⁶¹⁸

George Marcusin mukaan ainakin Yhdysvalloissa on laajalle levinnyt pyrkimys avoimeen ja osallistuvaan antropologiaan, ja tämä näkyy siinä, että tutkijat ovat hyvin kiinnostuneita työnsä vastaanotosta myös akateemisten piirien ulkopuolella. Kyse ei ole vain siitä, mitä tutkittavat ajattelevat heistä kirjoitetusta tekstistä, vaan siitä miten erilaiset tutkimusprosessin kuluessa syntyneet reaktiot tulevat osaksi tutkimusaineistoa.⁶¹⁹ Osallistavassa ja yhteistyölle perustuvassa etnografiassa (engl. participatory/ collaborative ethnography) pyrkimyksenä on osallistaa ihmisiä tutkimuksen tai kehityshankkeen joka vaiheessa. Yhteistyö ulottuu siten kentän satunnaisesta vuo-

615 American Anthropological Association 2012.

616 Haastateltava A.

617 Haastateltava F.

618 Esim. Haastateltavat C, D ja K.

619 Marcus 2014, 41.

rovaikutuksesta tutkimustiedon tuottamiseen, tulkintaan ja kirjoittamiseen asti.⁶²⁰ Folkloristi Lauri Honko on korostanut, että tutkimusteksti menettää tieteellisen arvonsa, jos sen yhteys tutkittavien todellisuuteen katkeaa.⁶²¹ Oma näkemykseni on se, että etnografisen tutkimusprosessin dialogisuus on tietynlainen ideaali, jonka käytännön toteutuminen riippuu monesta eri tekijästä.⁶²² Se voi myös tarkoittaa eri asioita eri ihmisille.

Eino: Miten dialogisuus tutkittavien kanssa näkyi kirjoittamisessasi?

- Tunnistin osallistujieni kerronnasta paljon samaa, mikä natiivina oli tuttua itselleni. Koetin tekstissäni nostaa esille moniäänisen kerronnan. Empiirisessä osassa siteerasin myös omia autoetnografisia tekstejäni osallistujieni tekstien lisäksi ja analysoin molempia.⁶²³

Laatiessani haastattelukysymyksiä minulla oli ennako-oletuksena se, että haastateltavani tietävät suunnilleen, mitä dialogisuus tarkoittaa. Osa oli käyttänyt sanaa jossain muodossa tutkimuksessaan ja ajatus vuorovaikutteisesta tutkimusprosessista on vahvasti läsnä myös etnografiaa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa.⁶²⁴ Haastatteluissa kävi ilmi, että dialogisuus liitetään ennen kaikkea siihen, että tutkija nostaa haastatteluotteiden tai havaintojensa kautta esiin tutkittaviensa näkemyksiä ja ajatuksia, ja toisaalta että tutkija antaa analyysinsa tai osia siitä luettavaksi tutkittavilleen ennen julkaisua tai viimeistään sen jälkeen. Haastateltava C esimerkiksi kertoi tutkittavien saaneen äänensä kuuluviin siten, että hän haastatteli heitä ja että tutkimustekstissä oli haastatteluotteita, mutta samalla hän epäili, oliko tutkimuksessa dialogisuutta syvemmillä tasolla. Hän myös huomautti, että tutkimuksen kohteilla ei tosiasiassa ollut mahdollisuutta vaikuttaa siihen, tullaanko heidän yhteisöään tutkimaan, koska asian päättivät esihenkilöt. Hän ei myöskään luetuttanut tekstejensä kohdehenkilöillä, mutta lähetti tutkimuksen jälkeenpäin merkittävimmille tutkimuksen kohteena olleille henkilöille.⁶²⁵

Toinen haastateltava puolestaan kertoi pyrkineensä näyttämään konkreettisen vuoropuhelun siinä, mihin haastateltava vastaa. Samalla hän halusi tuoda esiin, minkälaista tarinaa arjestaan haastateltavat ovat hänelle *rivien*

620 Lassiter 2005, 3–5.

621 Honko 1992, 124.

622 Ks. Siikala 1997, 48–49.

623 Haastateltava F (kirj.).

624 Esim. Ala-Pöllänen 2017, 20 ja Raunola 2018, 43–44; dialogisuudesta myös Aromaa & Tiili 2014, Hakamies 2016.

625 Haastateltava C.

välistä kertoneet. Haastateltava viittasi yleiseen diskurssiin, joka esittää tutkittavien asuinympäristön kielteisessä valossa, ja totesi näiden voimakkaasti torpanneen sen. Dialogisuus ilmeni siten siinä, että tutkija toi tekstissään kuuluviin haastateltavien toisenlaista, valoisampaa tarinaa omasta asuinympäristöstään. Vastauksensa lopuksi hän jäi kuitenkin pohtimaan sitä, onko se dialogisuutta vai aineistolähtöisyyttä, kun tutkija pyrkii rakentamaan kuvauksensa tutkittavien näkökulmaa vastaavaksi.⁶²⁶ Pohdinta tuo näkyviin dialogin käsitteen monitulkintaisuuden.

Asiaa voi lähestyä myös laajemmasta näkökulmasta, jolloin kyse ei ole vain yhden käsitteen monitulkintaisuudesta, vaan siitä, miten etnografista tulkintaprosessia yleensä kuvataan. Etnologit Jukka Jouhki ja Tytti Steel kirjoittavat siitä, miten tutkijoita on syytetty etnografisen metodin mystifioinnista, joka näkyy tutkimustekstissä esimerkiksi metodologian ja käytettyjen metodien puutteellisena avaamisena tai metaforien kuten *etnologinen katse* käyttönä. Jouhki ja Steel viittaavat myös antropologi Richard Wiikin vaatimukseen siitä, että etnografisen tutkimuksen analyysivaihetta mietittäisiin ja sanallistettaisiin tarkemmin. Metodologisen tarkastelun tulisi olla Wiikin mukaan laajempaa ja ulottua myös analyysiin, mikä tarkoittaa, että tutkija tuo tekstissä esiin omaa ajatteluprosessiaan: miten ja miksi hän on päätenyt näihin aineistoa koskeviin tulkintoihin.⁶²⁷ Ajatukset etnografian mystifioinnista ja siitä, ettei tutkija avaa riittävästi tulkintaprosessiaan lukijalle ovat tulleet minulle tutuksi yliopiston kansatieteellisten opintojen myötä. Ne viittaavat siihen, että kansatieteen, antropologian ja muiden kulttuurien tutkimien lähi-tieteiden piirissä on jo pidempään käyty (itse)kriittistä keskustelua etnografisen metodologian ja tiedontuotannon tiimoilta, ja tämä kriittisyys on tietyltä osin tarttunut myös minuun. Osittain kritiikin taustalla on varmasti se, että etnografia mielletään nykypäivänä eri tavoin eri tieteenaloilla ja se on myös jakautunut useisiin alalajeihin – kuten aistietnografiaan ja visuaaliseen etnografiaan – joten kysymys etnografisesta metodologiasta ei ole mitenkään yksiselitteinen.

Dialogisuus on havainnollistava käsite, koska se auttaa huomaamaan miten eri tavoin tutkijat (mukaan lukien minä) voivat mieltää sanan merkityksen. Näkemyserot johtuvat tulkintani mukaan ainakin osittain siitä, että etnografisissa tutkimusprosesseissa ja menetelmissä esiintyy niin suurta kir-

626 Haastateltava G.

627 Jouhki & Steel 2016, 13–15; Wiik 2011.

joa, että vuorovaikutteisuus esimerkiksi suhteessa tutkittaviin ja kenttään näyttöytyy välttämättä eri tavoin tutkimuksesta riippuen. Myös tutkijan koulutuksella ja taustalla voi olla merkitystä. Mutta varmasti kyse on myös siitä, että kentät ovat jo lähtökohtaisesti dialogisuudessaan erilaisia. Esimerkiksi se, tekeekö tutkimusta rahtilaivalla, kuorolaulajien keskuudessa tai tallityttöjen kanssa tuo dialogisuuteen aivan omat painotuksensa. On myös havaittavia eroja siinä, miten dialogisuus sanallistetaan tutkimustekstissä. Haapoja puhuu tutkimustekstissään kenttensä muotoutumisesta:

Kutsun tässä työssä aineiston synnyttäneitä prosessia kentäksi. Kenttä ei ole niinkään maantieteellinen alue tai muu fyysinen tila, vaan prosessi, jossa tutkija ja tutkimuksen osallistujat kohtaavat ja ovat sekä emotionaalisissa että kehollisissa vuorovaikutuksessa keskenään.⁶²⁸

Haastattelukysymykseni koskien dialogisuutta oli muodossa: *Miten dialogisuus tutkittavien kanssa näkyi kirjoittamisessasi?* Vasta haastattelujen jälkeen ymmärsin, että rajasin dialogisuuden turhan kapeasti koskemaan vain tutkijan ja tutkittavien välistä vuorovaikutusta ja sen ilmaisua kirjoittamalla. Kuitenkin jo se, miten kenttä muotoutuu tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohdatessa ja ollessa vuorovaikutuksessa voidaan ajatella dialogisuutena, kuten edellinen katkelma havainnollistaa. Tällöin dialogisuuden voi ajatella alkavan jo silloin, kun kenttä alkaa hahmottua tutkimuskysymysten ja erilaisten kohtaamisten kautta. Kulttuuripsykologi Per Linell on sanonut, ettei dialogi ole pelkästään kahden ihmisen vuoropuhelua (vrt. monologi, yksinpuhelu), vaan sen voi nähdä abstraktimmin kielen tai puheen kautta tapahtuvaksi vuorovaikutusprosessiksi, jossa osapuolet tuottavat yhdessä merkityksiä.⁶²⁹ Kansatieteilijä Inkeri Hakamies on todennut, Linelliin tukeutuen, dialogisuuden merkitsevän hänen tutkimuksessaan tapaa lähestyä ja ymmärtää kirjallista aineistoaan, jota hän ei itse ollut mukana tuottamassa. Hän viittaa kansatieteessä tapahtuneeseen paradigman muutokseen, jonka seurauksena aineistonkeruun sijaan puhutaan kenttätöistä ja informantin sijaan esimerkiksi keskustelukumppanista, ja esittää dialogisuudella olevan paljon yhteistä tämän näkökulman vaihdoksen kanssa. Sen ytimessä on ajatus siitä, että ihmiset rakentavat ymmärrystään maailmasta intersubjektiivisesti. Kommunikointiprosessi ei ole yksisuuntaista tiedon siirtoa, vaan siihen vaikuttavat konteksti sekä puhujien tulkinnat sanotusta. Ihminen voi peri-

628 Haapoja 2017, 46–47.

629 Linell 2009, 3–7.

aatteessa olla vuorovaikutuksessa myös elottomien toimijoiden – tai tekstin – kanssa.⁶³⁰

[K]yl ahvasti sellainen oppi minkä tästä niinku ymmärsi, et vaik lähti tekemään etnografiaa niin mä päädyin siihen et etnografia on myös niin kuin sitä miten ihmiset ovat ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa. Et etnografia on myös niinku ympäristögrafiaa. Et etnografian kautta me tuodaan näitä ekologisia suhteita, ihmisten ja muiden eläinten ja eliöiden välisiä suhteita esiin, ja kirjoittaminen itse asiassa on siinä äärettömän hyvä työväline. Et kirjoittamalla me tuodaan haastateltavien ja heidän esiin nostamiensa asioiden toimijat esiin lukijoille.⁶³¹

Dialogisuus ei liity pelkästään tutkijan ja tutkittavien suhteeseen kentällä, vaan myös niihin tutkimusprosessin vaiheisiin, joissa tutkija analysoi aineistoaan ja kirjoittaa tutkimustaan. Kulttuuriantropologi Vincent Crapanzano on käyttänyt nimityksiä primaari- ja sekundaaridialogi kuvatessaan näitä vuorovaikutuksen eri tasoja. Ensin mainittu viittaa siihen, kun tutkija ja kertoja (tutkittava) käyvät suoraa dialogia esimerkiksi haastattelun muodossa ja jälkimmäinen taas tutkijan käymiin neuvotteluihin aineiston kanssa tutkimuksensa analyysivaiheessa.⁶³² Katkelmassa nimenomaan kirjoittaminen nousee esiin keinona käsitellä ihmisen ja hänen ympäristönsä välisiä moninaisia vuorovaikutussuhteita.

Tutkimuksen vuorovaikutteisuus käynnistyy jo siinä vaiheessa, kun tutkija muotoilee tutkimuskysymyksiään ja rajaa kenttäänsä vuorovaikutteisissa kohtaamisissa kentän toimijoiden kanssa. Edelleen dialogisuus ilmenee tutkimuskirjallisuuden lukemisessa, kun tutkija rakentaa teoreettista näkemystään aiemman tutkimuksen pohjalta. Tutkija ”käy keskustelua” erilaisten tekstien kanssa läpi tutkimusprosessin. Analyysivaiheessa tutkija palaa muistikuvissaan ja tekemiensä muistiinpanojen ja aineistotallenteiden kautta kentän tapahtumiin ja kohtaamisiin, ja tuo vielä yhden tason dialogisuuteen. On myös huomattava, että minä tutkijana ja lukijana olen yksi osapuoli dialogisuuden ja tulkintojen ketjussa, joka on lähtöisin aineistoni taustalla olevista tutkimusasetelmista ja kenttätöistä.

Tutkimusprosessin hahmottaminen dialogisuuden näkökulmasta tuo näkyviin tiedonmuodostuksen monitasoisuuden. Otetaan esimerkiksi tutkimusta varten tekemäni haastattelut. Kun suunnittelin haastattelukysymyksiä, otin huomioon sen minkä tiesin tutkijoiden tutkimusaiheista ja menetelmistä

630 Hakamies 2016, 201–203.

631 Haastateltava I.

632 Crapanzano 1990.

väitöskirjojen pohjalta ja suuntasin kysymyksiäni aiheisiin, joita olin jäänyt lukijana miettimään. Ollessani tutkittaviin yhteydessä sähköpostin välityksellä mietin tarkasti sanavalintojani ja sitä, miten esittäisin asiani niin, että mahdollisimman moni haluaisi osallistua haastatteluun. Pyrin toisin sanoen rakentamaan luottamussuhdetta ihmisiin, joita en entuudestaan tuntenut. Haastattelutilanteessa olimme tutkittavien kanssa kahden ja puhuimme toisillemme tietokonenäyttöjen välityksellä. Vastatessaan kysymykseeni dialogisuudesta tutkijat reflektoivat kokemuksiin ja muistikuviaan aiheesta, jota he olivat miettineet jo omaa tutkimusta tehdessään ja kirjoittaessaan, ja nyt he sanallistivat sitä uudestaan haastattelutilanteen ehdoilla. He siis kertoivat tulkintaansa dialogisuudesta (omassa tutkimuksessaan) uudeltaisessa vuorovaikutustilanteessa, joka liittyi vuorostaan tähän tutkimukseen. Ja kun kirjoitan tätä kappaletta, pyrin sanallistamaan tulkintojani siitä, mitä haastateltavat kertoivat dialogisuudesta haastattelutilanteessa samalla kun pidän mielessä kaiken sen, mitä olen lukenut aiheesta ja haastattelujen analyysistä. Myös tutkimuksen kirjoitusprosessia voi pitää vahvasti vuorovaikutteisena.⁶³³

Sosiologi Norman Denzinin mukaan etnografia on tutkimus- ja kirjoitustapa, joka tuottaa kuvauksia ja selontekoja kirjoittajasta ja niistä, joista kirjoitetaan.⁶³⁴ Näkemys siitä, että etnografinen tutkimus kytkeytyy nimenomaan kirjoittamiseen asettaa kysymyksen dialogisuudesta uusiin kehyksiin. Tällöin vuorovaikutus ei ole vain jotain mitä esiintyy kenttätyön aikana, vaan se on samalla jotain mitä performoidaan ja tuotetaan kertomalla. Pohjimmiltaan on kyse siitä, miten koettu dialogisuus muunnetaan kerrottuun muotoon. Siinä huomio kiinnittyy niihin keinoihin, joilla tutkijalla on käytössään ja toisaalta niihin rajoihin, joita opinnäyteformaatti tai muu ulkoinen tekijä asettaa kirjoittajalle. Lähestyin tätä teemaa kysymällä, miten haastateltavat kuvailisivat kirjoittamisprosessiaan väitöskirjan aikana. Vastaukset heijastavat osaltaan kirjoittamisen iloa sekä toisaalta todistamisen halua siitä, että osaa tuottaa tieteellistä tekstiä.

Tämmönen kirjoitusprosessi, sekä sitä kaikista ihaninta semmosta vapaata pohdiskelua kun ajatusta vaan syntyy kirjoittaessa ja sitä flowta jopa ja sit toisaalta ihan semmosta niinku et nyt vaan niinku tekstiä otsikoiden alle. Kaikki skaalat siinä.⁶³⁵

633 Ks. Hakamies 2016, 206–207; Koskinen-Koivisto 2014, 16; Clandinin & Connelly 2000, 93–94.

634 Denzin 1996, xi.

635 Haastateltava G.

Haastateltava G kertoi rahoittajatahon yllättävästä vaatimuksesta saada väitöskirja nopeasti valmiiksi, mikä aiheutti ulkoisen paineen saada tekstiä aikaiseksi. Useampi haastateltava ilmaisi, ettei tekstin tuottaminen sinällään tuota heille vaikeuksia ja että kirjoittaminen on heille mieluisaa, mutta toisaalta valmiin tieteellisen tekstin kirjoittaminen tuntui aiheuttavan päänvaivaa. Haastateltavat olivat myös varsin itsekriittisiä mitä tuli heidän osaamiseensa kirjoittajina. Haastateltavista G sanoi, vastauksena kysymykseen kirjoittamisen tyylikeinoista, että hänellä on ”tasan se yksi tapa kirjoittaa”. Hän kertoi myös saaneensa kritiikkiä kapulakielisyydestään ja huonosta suomesta.⁶³⁶ Kuitenkaan lukiessani kyseisen henkilön tutkimustekstiä en kokenut vaikeutta ymmärtää lukemaani. Tulkintani mukaan monissa haastatteluissa ilmennyt itsekriittisyys omien kirjoittajantaitojen suhteen kertoo siitä, että tutkijat ovat lukemansa perusteella omaksuneet tietynlaisen *hyvän tieteellisen tekstin* -mallin, jota vasten he peilaavat omia kykyjään ja kirjoituksiaan. Väitöskirjatutkijaksi pääsy edellyttää yleensä jonkinasteista lukeneisuutta ja viimeistään väitöskirjaa varten on luettava paljon tutkimuskirjallisuutta. Tutkijalle muodostuu ikään kuin esiymmärrys siitä, mitä tutkimukselta edellytetään, mikä toimii samalla kannustimena tehdä parhaansa väitöskirjan eteen. Monelle tutkijalle väitöskirja on lisäksi ensimmäinen suurempi tutkimushanke, joten panokset ovat siinäkin suhteessa kovat.

Eino: Mitä tyylikeinoja käytit kirjoittaessasi?

- Hm. No tietenkin sellaisen tieteellisen kirjoittamisen rekisteri... mulla oli sellainen kova halu päästä näyttämään että mä osaan tän. Halu performoida sitä omaa osaamista ni hallitsi sitä kirjoittamista jonkin verran, tai ihan merkittävästi.⁶³⁷

Muut haastateltavat eivät tuoneet esiin halua performoida omaa tieteellistä osaamistaan, mutta oletan että useampi aloitteleva tutkija tunnistaa tämän ajatuksen. Se liittyy tietenkin myös siihen, että väitöskirja opinnäytteenä arvioidaan ja sille annetaan arvosana määrättyjen kriteerien mukaan. Ja vaikka arvosana ei olisikaan päällimmäisenä mielessä, voi tekijä olla asettanut itselleen tietynlaisen vaatimustason, jota yrittää työssään noudattaa. Itsekriittisiä, joka haastatteluissa ilmeni eri yhteyksissä, voi tulkita myös toisesta näkökulmasta. Etnografian on sanottu haastavan käsityksen täydellisestä yhteisymmärryksestä ja asioiden todellisesta tilasta, joka on tutkijan löydettä-

636 Haastateltava G.

637 Haastateltava D.

vissä. Etnografisen kentän moniäänisyys ja kohtaamisten sattumanvaraisuus saa sen sijaan luopumaan yhden oikean kertomuksen tavoittelusta.⁶³⁸ Antropologi James Clifford sanoo etnografisen kirjoittamisen olevan subjektiivista siinä mielessä, että se on sidottu tiettyyn näkökulmaan ja historialliseen tilanteeseen. Etnografia ei voi antaa objektiivista varmuutta, vaan sen tieto on välttämättä osittaista ja paikantunutta.⁶³⁹ Samasta syystä etnografinen tutkimusprosessi ei voi koskaan tulla valmiiksi siinä mielessä, että totuus olisi karotettu. Etnografia jää avoimeksi, mikä voi joissain tapauksissa saada tutkijan epäilemään oman työnsä riittävyttä.

Kirjoittaminen on ensisijainen väline, jonka avulla tutkija tuo näkyviin tutkimusprosessin dialogisuutta, koskipa se sitten vuorovaikutusta tutkittavien kanssa kentällä tai analyysiprosessia, jossa tutkija asettuu vuorovaikutukseen aineistonsa ja teoreettisten työkalujensa kanssa. Näin ollen tutkijan kriittisyys omia kirjoittamisen taitojaan kohtaan määrittyy myös epävarmuudeksi sen suhteen, miten hyvin on onnistunut käsittelemään kaikkia tutkimusprosessin olennaisia tekijöitä tekstissään. Kirjoittaminen on henkilökohtainen taito, joka kytköksissä tutkijan omaan henkilöhistoriaan esimerkiksi harrastuneisuuden ja taipumusten osalta. Tämä kirjoittamiseen nivoutuva henkilökohtaisuus tekee siitä myös herkän arviointikohteen. Onkin mielenkiintoista huomata, että dialogisuus, vuorovaikutuksellinen suhde kentän ja aineiston kanssa, on myös se kohta, jossa tutkija voi alkaa epäillä kykyjään.

Ja kyl se vaan tommonen tehty työ todentaa, et se on vähän niin kuin peili, josta näkee itsensä, ai tämmönen mä olen. Et kyl se sitä itsetuntoa hieman selkeyttää, että kuka minä olen.⁶⁴⁰

Tutkimustekstissä ilmenee sekä kirjoittajan henkilökohtainen ja persoonallinen tapa kirjoittaa, että ne monitasoiset dialogiset yhteydet, joita olen käsitellyt edellä. Tutkimuksellinen omaperäisyys, joka nousee tutkijan henkilöhistoriasta ja kyvyistä, ja toisaalta tutkimusprosessin dialogisuus muodostavat tulkinnassani jännitteisen vastinparin, johon palaan luvun 6. johtopäätöksissä. Pitkäkestoisena projektina väitöskirjaa voi ajatella itsetuntemuksen välineenä, mutta aineistossani tuotiin esiin myös se puoli, että vuosien aikana ja erilaisten elämäntilanteiden myötä ihminen muuttuu ja oppii tuntemaan itseään muutenkin. Itsetuntemuksen lisääntyminen saatettiin liittää myös

638 Hakala & Hynninen 2007, 211.

639 Clifford 1986; myös Hakala & Hynninen 2007.

640 Haastateltava I.

omaan tapaan tehdä tutkimusta ja olla tutkija.⁶⁴¹ Etnografian eksistentiaalinen luonne, josta esimerkiksi sosiologi Jack Katz on puhunut, saa aineistoltani osittaisen tuen.⁶⁴² Tällä tarkoitetaan yleisesti ottaen sitä, että tutkimusprosessi muuttaa perustavalla tavalla tutkijan käsitystä itsestään tai maailmasta.

5.3. Analyttisyys ja emotionaalisuus kirjoittamisessa

Ghassan Hage on kirjoittanut omiin kenttätökokemuksiinsa viitaten *etnografisesta häilyvyydestä*, joka kuvaa etnografeille ominaista olemisen tapaa, jossa ilmiön analyttinen tarkastelu, emotionaalinen samaistuminen tutkittaviin ja poliittiset tunteet risteävät keskenään.⁶⁴³ Jokainen kenttätöprosessi muodostuu omanlaisekseen, ja Hagen kirjoituksessa käsitellyt tilanteet ovat poikkeuksellisen rankkoja, mutta silti häilyvyys ilmaisee nähdäkseni jotain olennaista etnografisen tutkimuksen luonteesta, ja myös kirjoittamisesta. Kun ajatellaan tutkimustyön emotionaalisuutta, voidaan argumentoida sen puolesta, että tutkijan ei tulisi antaa tunteiden vaikuttaa työnsä tuloksiin. Mutta etnografiassa empaattinen ja emotionaalinen eläytyminen tutkittavien tilanteeseen on tuotu esiin yhtenä keskeisenä keinona saavuttaa ymmärrystä tutkimuskohteesta. Kehollinen tietäminen kuuluu etnografian työkalupakkiin.⁶⁴⁴ Älyllisen analyttisyyden taas ajatellaan seuraavan intensiivistä kenttätöjaksoa, kun tutkija alkaa vähitellen saada (henkistä ja fyysistä) etäisyyttä tutkimaansa kulttuuriin ja nähdä asiat selvemmin. Nähdäkseen niin sanotusti metsän puilta tutkijan tarvitsee astua kauemmas. Näin selvä dikotomia eläytymisen ja etääntymisen välillä tulee kuitenkin aineistossani haastetuksi, sillä jossain tilanteissa kenttä ja tutkijan henkilökohtainen elämä leikkaavat siten, että emotionaalinen kytkös säilyy, vaikka kentältä poistuisi fyysisesti.⁶⁴⁵ Ja toisaalta tutkijan rooli voi jo itsessään merkitä analyttisen etäisyyden ottamista suhteessa tutkittaviin:

[K]un mä olin tutkijana niiden samojen ihmisten keskuudessa niin mun oli pakko omaksua sellanen analyttinen katse sitä systeemiä ja koko sitä kenttää kohtaan. Ja samalla se tarkoitti, että minä henkilökohtaisesti jouduin etääntymään siitä, niistä ihmisistä ja siitä maailmasta. Ja täytyy sanoa, et sen väitöskirjan jälkeen mä en oo

641 Haastateltava L.

642 Katz 2019; aineistossa erityisesti haastateltavat I ja J.

643 Hage 2009.

644 Aromaa & Tiili 2014, 260–262; Madden 2017, 19.

645 Eläytymisen ja etääntymisen sanaparia on käyttänyt esim. Gothóni 1997, 71.

enää pystynyt palaamaan sinne. Että sitten mä kirjoitin itseni ulos siitä. Ja se oli tavallaan vähän surullista.⁶⁴⁶

Tutkijan emotionaalinen yhteys kenttään riippuu monesta eri tekijästä, kuten siitä onko tutkija niin sanotusti omiensa parissa vai ovatko tutkittavat entuudestaan vieraita, jolloin suhteiden muodostus alkaa vasta kenttätyön alussa. Pitkään kestävien kenttätöiden aikana on ymmärrettävää ja jopa todennäköistä, että tutkija alkaa muodostaa merkittäviä tuttavuus- ja ystävyys-suhteita joidenkin tutkittavien kanssa, joskaan tätä ei voi pitää etnografian onnistumisen edellytyksenä.⁶⁴⁷ Keskeisenä havaintona aineistostani voidaan pitää sitä, että tutkija *oppii* tutkimaltaan yhteisöltä jotain sellaista, mitä hän ei ole aiemmin tiennyt tai tiedostanut, ja tähän oppimiseen kytkeytyy myös erilaisia tunteita. Esimerkiksi Anu Isotalo kertoo, että hän sai tutkimaltaan somaliyhteisöltä osakseen odottamatonta huolenpitoa ja huomiota, ja hänelle kerrottiin myös tutkimuksen ulkopuolisista asioista. Samalla tarinat somaleiden kohtaamasta rasismista saivat hänet vihaiseksi ja surulliseksi, mikä saattoi kanavoitua esimerkiksi suojelunhaluna.⁶⁴⁸ Tutkija siis sai tietää jotain siitä arjesta, jonka keskellä somalit elävät kaupungissa, ja se synnytti hänessä tunnereaktioita. On huomionarvoista, että siinä missä Isotalo lähentyi tutkittaviensa kanssa kenttätöiden aikana, haastateltava D:n kohdalla tapahtui melkein päinvastainen, eli tutkijana hän koki etääntyvänsä entisistä tovereistaan. Emotionaaliset suhteet eivät kehity yksisuuntaisesti, vaan ne elävät ja saavat usein uusia muotoja tutkimusprosessin mukana.

Lapset ottivat minut vastaan päiväkotiansa tiloihin ystävällisesti ja vieraanvaraisesti. Edellisenä päivänä haastattelemani lapset huusivat minua etunimeltä ja juoksivat halaamaan, kun tulin seuraavana päivänä tekemään uusia haastatteluja. Lapset kokivat läsnäoloni päiväkodissa jännittäväksi ja myös kilpailivat huomiostani, mikä imartelevuudestaan huolimatta liittyy kysymyksiin vallasta aikuisen ja lasten välisessä tutkimusasetelmassa: tulin hyvin tietoiseksi siitä, että tekemisilläni ja sanomisillani oli lapsille suuri merkitys.⁶⁴⁹

Katkelmassa kertojan kuvaus ilmentää hyvin tutkijan saamaa innostunutta vastaanottoa, mutta samalla siinä näkyy tietoisuus tutkimukseen liittyvistä valta-asetelmista. Tunteellisista reaktioista kirjoittamisen vastapainona on siten refleksiivinen tietoisuus siitä, mikä tutkijan vastuu on lapsista puhut-

646 Haastateltava D.

647 Vrt. Coffey 1999.

648 Isotalo 2015, 87-88.

649 Rovainen 2016, 69.

taessa. Aineistossani emotionaalinen, tunteita käsittelevä kerronta, silloin kun sitä esiintyi, kulki rinnakkain analyttisemmän kertojaäänän kanssa.

Kenttätyössä kohtaamisten henkilökohtaisuus, kehollisuus ja välittömyys tuottavat tutkijan ja tutkittavien välille usein intensiivistä vuorovaikutusta, joka vaikuttaa molempien osapuolten käsityksiin elämästä.⁶⁵⁰ Toisaalta oppiminen etnografiassa voi merkitä myös *poisoppimista* ja aiemman tiedon epäilyksenalaiseksi joutumista. Tutkijana kasvu voi jopa edellyttää epävarmuudelle altistumista, sille, ettei ymmärrä tai tiedä kaikkea. Toisaalta on myös tilanteita, joissa tutkija voi jäädä tahtomattaan hankalaan välikäteen. Haastateltava B sai omissa haastatteluissaan kuulla tutkimiansa perheiden riidoista ja joutui pohtimaan, tulisiko hänen puuttua asiaan vai pitäytyä puolueettomana. Hän kertoo, että parisuhteen kriisien tarkastelu saattoi joskus pysäyttää tutkimuksen etenemisen, kun hän ajautui liian lähelle kenttää.⁶⁵¹ Rajanveto sen suhteen, mikä kuuluu tutkijan tehtäviin ja mistä tulisi pysytellä erossa, voi olla haastavaa ja herättää ristiriitaisia tunteita. Eettistä harkintaa tarvitaan myös silloin, kun tutkija saa kuulla luottamuksellista tietoa tutkittavien henkilökohtaisesta elämästä. Nämä huomiot korostavat sitä, että etnografista tutkimustyötä tehdään emotionaalisesti intensiivisissä vuorovaikutussuhteissa, jotka jättävät jälkensä tutkijaan ja vaikuttavat myös siihen, miten tutkimus tulee kirjoitetuksi.⁶⁵²

Kirjoittamista kuvataan aineistossani paitsi koko tutkimusprossia yhdistäväksi tekijäksi myös kohdaksi, jossa tutkija ikään kuin asettuu kentästä hieman etäämmäs ja ”kirjoittaa itsensä ulos” tutkittavien välittömästä vaikutuspiiristä.⁶⁵³ Jos kenttämuistiinpanot tehdään nopeasti, improvisoiden ja vaikutelmien pohjalta päivän päätteeksi tai sopivan hetken koittaessa, tutkimustekstin kirjoittamista luonnehtii paremminkin ilmaisuja koskeva harkinta, toisteisuus, sommittelun miettiminen ja teoreettisiin lähteisiin tukeutuminen tulkintaa rakentaessa. Se on hitaampaa, pitkäjänteisempää ja työläämpää kuin kentällä tapahtuva kirjoittaminen. Kuten haastateltava J muotoili, että kun kenttätyön aikana tutkija on hyvin (emotionaalisesti, sosiaalisesti, fyysisesti) lähellä, niin kirjoittamisen yhteydessä hän voi, kentästä etäännyessään, ottaa uusia näkökulmia ja kokeilla uusia positioita.⁶⁵⁴ Kirjoittamalla tapahtu-

650 Hakala & Hynninen 2007, 214.

651 Haastateltava B.

652 Ks. Suopajarvi et al. 2019, 42; Clandinin & Connelly 2000, 81–82; Coffey 1999, 39–42.

653 Nissi 2017, 84; Nenola 2019, 64.

654 Haastateltava J.

van etäännyntymisen tarkoituksena on siten nähdä tarkemmin ja kirrkaammin, analyyttisemmin tutkimuskohteen ja -aineiston eri puolet sekä sisäiset yhteydet ja ristiriidat. Analyyttinen syvyys näyttäisi edellyttävän sitä, että tutkijalla on riittävästi aikaa käytettävissään kirjoittamiseen ja ajatteluun. Kirjoittaminen onkin etnografisen tiedonmuodostuksen kannalta nähdäkseni yhtä olennaista kuin kenttätö ja siihen liittyvät vuorovaikutussuhteet. Sosiaalisessa mielessä se tarkoittaa, että jos kentällä on emotionaalisesti ja kehollisesti tutkittavia lähellä ja läsnä heidän arjessaan saaden runsaasti aistitietoa kyseisestä ympäristöstä, niin vastaavasti analyttisessä kirjoitusvaiheessa tutkija on enemmän yksin ja omissa oloissaan, vaikkakin yleensä osana muiden tutkijoiden ja opiskelijoiden muodostamia verkostoja.⁶⁵⁵ Jotkut haastateltavista toivat esiin työn ajoittaisen yksinäisyyden, toiset saivat tarvitsemansa tuen tutkimusyhteisöltä.⁶⁵⁶

Kirjoittaminen sai näkemään asiat toisella tavalla. Se oli myös refleksiivistä kirjoittamista, jossa toin itselleni ja lukijalle ymmärrettäväksi tutkimusprosessin kulkua ja sitä, miten analyysi ja tulkinta etenivät historianuottamisen prosessissa. Se syvensi suhdettani lyyprttiläisiin paikkoihin ja aikoihin. Se oli myös osalliseksi tulemistä.⁶⁵⁷

Tutkijana olen osa tätä kertomusta. Olen osa rajan erottamaa sukua ja olen myös tutkinut rajan erottamia ihmisiä, jatkanut Karjalan pakolaisten parissa. Tätä kirjoittaessani olen pyrkinyt katsomaan etäältä ja pääsemään tarinoiden taakse, mutta samalla olen koko ajan sisällä.⁶⁵⁸

Rene Gothóni esittää pyhiinvaelluksen kenttätutkimukseen liittyen eläytymisen ja etäännyntymisen välisen dialektiikan yhtenä tapana käsitteellistää kenttätöön ja sen jälkeisen tutkimustyön suhdetta. Eläytyminen tarkoittaa, että tutkija integroituu ja tulee osaksi tutkimuskenttäänsä. Se on kokemusten ja elämän jakamista tutkittavassa yhteisössä. Etäännyntymisen puolestaan viittaa älylliseen kykyyn, jonka avulla tutkija vähitellen irtautuu emotionaalisista kytköksistä tutkittaviin ja alkaa tarkastella asioita etäännyntyneestä näkökulmasta. Konkreettisesti se voi merkitä esimerkiksi päiväkirjan pitämistä ja havaintojen kirjaamista muistiin sekä tieteellisen kirjallisuuden lukemista, ja tässä vaiheessa tutkija myös reflektoi itseään ja kokemuksiaan. Gothóni huomauttaa, että kriittinen tutkimusote mahdollistaa sen, ettei tutkija menetä identiteettiään, vaikka hänet luettaisiin osaksi tutkimaansa yhteisöä.⁶⁵⁹ Tässä

655 Ks. Eräsaari 2004, 62–63.

656 Haastateltavat J ja B.

657 Kouri 2017, 288.

658 Hyry 2011, 181.

659 Gothóni 1997, 142–146; 2000, 73–74.

suhteessa edellinen lainaus on mielenkiintoinen, koska kertoja esittää siinä tutkimuspäiväkirjan kirjoittamisen merkinneen hänelle osalliseksi tulemista, ei kriittistä etäännyttämistä tutkimuskohteesta. Näin kirjoittaminen voi toimia myös eläytymisen ja lähentymisen välineenä. Tutkimukseni johtopäätöksissä esitän, että analyyttisyys ja emotionaalisuus muodostavat yhden dikotomisen vastinparin tutkijan narratiivisessa rakentumisessa.

Aineistoni valossa eläytymisen ja etäännyttämisen dynamiikka ei toteudu suoraviivaisesti, vaan tutkija voi esimerkiksi joiltain osin eläytyä tutkittavien kokemusmaailmaan, vaikka samalla kokee näihin etäisyyttä ja tarkastelee heitä ikään kuin ulkopuolisena. Haapoja kirjoittaa väitöskirjassaan, että hän koki nykykansanmuusikoiden keskuudessa olevansa sisäpiiriläinen, joka on samalla tutkijan roolissa. Tästä seurasi hänelle tietynlainen epäaitouden ja ulkopuolisuuden kokemus, jota hän ei halunnut paljastaa. Haapoja viittaa Päivikki Suojaseen, jonka mukaan tutkija voi olla yhtä aikaa sekä sisällä kentässä että sen ulkopuolella tutkijan positiossaan. Tämä asetelma haastaa perinteisen näkemyksen osallisuudesta ja vieraudesta etnografisessa kenttätyössä.⁶⁶⁰

Omassa työssäni tuttuus, osallisuus ja vieraus limittyvät ja lankeavat kunkin tutkimuksen osapuolen harteille: folkloristina ja kenttätöiden tekijänä olen ”kotona” tutkimusalallani, toisin kuin tutkimuksen osallistajat. Toisaalta monella haastateltavalla on vankka ymmärrys tieteenalan linjoista, yhtä lailla kuin minulla muusikkona kansanmusiikin kentästä, jolloin vierauden ja tuttuuden asetelma on kyseenalainen ylipäänsä.⁶⁶¹

Osallisuuden ja vierauden, eläytymisen ja etäännyttämisen näin limittyessä toisiinsa on selvää, että tutkija voi samanaikaisesti joiltain osin samaistua tutkittaviinsa samalla kun hän tarkkailee heitä analyyttisesti ulkoapäin. Mielekkäämpää onkin tässä suhteessa hahmottaa osallisuus/ eläytyminen ja vieraus/ etäännyttäminen asteittaisina ilmiöinä, joita tutkija voi sekä kenttätyössään että kirjoittaessaan kohdata. Sanon ‘kohdata’, koska haluan painottaa, että tutkija voi myös pyrkimättä huomata olevansa ulkopuolinen tai eläytyvänsä syvästi tutkittavien kokemuksiin. Se, miten tutkija asemoituu kentällä, ei ole loppuun asti hallittavissa, ja tutkija voi myös yllättyä niistä monenlaisista tunteista, jotka prosessin aikana syntyvät.⁶⁶² Kirjoittamisen osalta eläytyminen ja etäännyttäminen näyttävät vieläkin monimutkaisemmilta, sillä kirjoittaminen mahdollistaa tutkijalle, kuten todettua, näkökulmien vaihtamisen ja erilais-

660 Haapoja 2017, 52–53.

661 Haapoja 2017, 53.

662 Ks. Suopajarvi 2019, 42–43; Ahmed 2014.

ten positioiden ottamisen. Tämän lisäksi tutkimusta kirjoitetaan usein prosessinomaisesti, useassa eri vaiheessa, joten alkuperäiset ajatuskulut kentällä olost saattavat hioutua ja muuttua sitä mukaa kun kirjoittaminen edistyy. Tieteelliset tekstit eivät useinkaan paljasta syntyhistoriaansa, vaan se kätkeytyy teosmaisen kuoren alle.⁶⁶³ Toisaalta aineistoni etnografisissa teksteissä on paljon refleksiivisyyttä ja pyrkimystä avata tutkijan ajattelua lukijalle. Katkelmat kenttäpäiväkirjoista myös lisäävät tutkimustekstin autenttisuuden ja välittömyyden tuntua.

Kasvatustieteilijä Ulla-Maija Salo on todennut, että ”kielen avulla etnografi luo käsityksiä todellisuudesta ja myös itsestään”, sillä kirjoittajan läsnäolo on kietoutunut tekstin rakenteisiin.⁶⁶⁴ Eläytymisen ja etääntymisen dialektiikka toteutuu siten *uudestaan* kirjoittaessa, kun tutkija on tekstinsä kanssa kahden. Kirjoittamisen kautta tutkija saa tarvittavaa analyttistä etäisyyttä tutkimuskohteeseen, mutta samalla hän tuottaa osallisuuttaan ja läsnäoloaan tekstuaalisella kentällä.⁶⁶⁵ Tästä näkökulmasta emotionaalinen yhteys kenttään ja analyttisyys eivät ole toisensa poissulkevia, vaan luodakseen uskottavan ja lukijaan vetoavan kuvauksen olemisestaan kentällä kirjoittaja voi turvautua molempiin. Tai oikeastaan kirjoittaja ei ainoastaan luo vaikutelmaa kentän dynamiikasta, vaan kenttä todella rakentuu uudestaan kirjoittamisen (ja lukemisen) myötä. Tästä johtuen myös tutkijan narratiivinen subjekti peilaa samanaikaisesti sekä eläytymistä tutkittaviin että etäännyttävää itsenäisyyttä ja omaehtoisuutta.

Jos kenttätöiden mittarina pidetään kylläntymistä tutkimuskohteeseen, voin sanoa kokeneeni ainakin jonkinlaista kenttä-ähkyä kolmannen kenttätöiden kohdalla. Myös jokaisen laivan kohdalla viimeisellä matkalla kohti paluusatamaa alkoi olla jo paitsi haikeutta, myös lähdön tuntua, mikä johtui jo tiedossa olevasta kenttätöiden päättymisestä. Mieli oli jo siirtymässä kotia kohti. Myös tässä uskon päässeeni lähelle merimiesten kokemusmaailmaa heidän eläessään laivan ja kodin liminaalisessa tilassa.⁶⁶⁶

Tekstikatkelmassa ilmenee mielestäni hyvin, miten emotionaalinen kerronta yhdistyy analyttiseen näkökulmaan. Minäkertoja ensinnäkin tietää, että kenttätöiden yhteydessä puhutaan kylläntymisestä (saturatiosta), joka tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa sitä, että aineistoa on riittävästi, kun se alkaa toistaa itseään. Sen jälkeen kertoja kuvailee tuntemaansa hai-

663 Ks. Luostarinen & Väliverronen 1991, 79.

664 Salo 2007, 229, 232.

665 Ks. Atkinson 1992, 9; myös Palmu 2007, 138.

666 Ala-Pöllänen 2017, 30.

keutta kenttätöiden päättymisestä ja kotiinlähdistä. Hän uskoo tässä haikkeassa mielentilassa kokevansa jotain samaa kuin merimiehet, joihin hän on tutustunut. Liminaalisen tilan käsitteen kautta kerronta vielä palaa takaisin tutkijuuden kontekstiin. Kentältä lähdön tilanne rakentuu tässä selkeästi yhdistelmänä eläytyvää tunnepuhetta ja analyttistä ajattelua. Lukijana puolestaan voin samastua kertojan kokemuksiin lähdön haikkeudesta: vaikka en ole tehnyt kenttätöitä laivalla, olen joskus tuntenut haikkeutta jonkun vaiheen päättymisestä. Tekstillä on siis voima luoda yhteyden tuntemuksia lukijassa, jonka elämänhistoria on toisenlainen. Tällä tavoin etnografinen kerronta voi toimia myös itsetuntemuksen välineenä: vaikka kuvattu maailma olisi ennalta lukijalle vieras, inhimillinen kokemus, jonka kertoja välittää, tarjoaa tarvittavan samaistumispuheen.

5.4. Refleksiivinen ja näkymätön tutkija

Jeremy Gould on esittänyt, että refleksiivisyys ei tapahdu tutkimustekstin painetuilla sivuilla, vaan tutkijaminän sisäisessä dialogissa.⁶⁶⁷ Toisaalta Outi Fingerroosin mukaan refleksiivisyys on nimenomaan subjektisidonnaisuuden ja tutkimusprosessiin liittyvien sidonnaisuuksien *julkituontia* (tekstissä).⁶⁶⁸ Tässä tutkimuksessa olen käsitellyt refleksiivisyyttä ensisijaisesti jälkimmäisessä merkityksessä, mutta on selvää, että jako sisäisen dialogin ja painetun sanan välillä on tässä yhteydessä hieman keinotekoinen: ajattelu ja kirjoittaminen kulkevat usein rinnakkain, ja se kumpi niistä on ensisijainen kunkin tutkijan kohdalla ei ole ratkaisevaa tässä kohden. Tärkeää on sen sijaan ymmärtää mikä refleksiivisyyden merkitys on suhteessa tutkimustyön kokonaisuuteen. Refleksiivisyys palautuu ajatukseen siitä, että tutkimuksella on juurensa, jotka ovat kietoutuneet tutkijan henkilöhistoriaan ja opilliseen sivistykseen. Se muistuttaa, että tieto ja tietäminen ovat aina *paikantuneita* siinä mielessä, että ne syntyvät tiettyssä historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (ja tietynlaisen kehon omaavan tutkijan kautta) ja niihin vaikuttavat määräytyt tutkimukselliset reunaehdot.⁶⁶⁹ Refleksiivisyyteen sisältyy siten radikaali näkemys siitä, että tutkimus ei ole koskaan arvovapaata tai persoona-tonta, vaan sen 'objektiivisuus' on sidoksissa subjektiivisiin premisseihin.⁶⁷⁰

667 Gould 2016, 11.

668 Fingerroos 2003.

669 Esim. Haraway 1991.

670 Pels 2000, 2; myös Gould 2016, 14–15. Humanististen tieteiden objektiivisuus/subjektiivisuus -debatti ei ole tutkimukseni keskiössä, mutta Inkeri Koskiseen (2016, 39–40) viitaten

Mut se reflektio, mä halusin kirjoittaa oman itseni sinne tutkimukseen sisään, et mä en halunnut kirjoittaa sellaista tutkimusta jossa mulla on [tutkittavien] kertomia tarinoita, mikä vois olla semmonen puisevan vanhanaikainen folkloristinen tutkimus. Halusin kirjoittaa sellaisen tutkimuksen, että niissä aineistoesimerkeissä mä kerron minkälaisissa tilanteissa ne on tullut ja mitä muuta siihen kerrontatilanteeseen liittyy, mitä mä olin sanonut, ja mitä muut oli sanonut.⁶⁷¹

Aineistossani refleksiivisyyttä on kuvattu esimerkiksi prosessiksi, jossa tutkija pyrkii avaamaan ja analysoimaan omaa suhdettaan tutkimusaiheeseen, tutkittaviin ja tiedon muodostumiseen. Toisaalta se on merkinnyt tutkimuskysymyksen kannalta relevanttien käsite-, menetelmä- ja muiden ratkaisujen analyysia tavalla, joka avaa tulkintaprosessin etenemistä.⁶⁷² Refleksiivisyys kiinnittyy siten sekä tutkijan subjektiin että tutkimuksellisiin valintoihin ja käsitteisiin, jotka ovat ohjanneet sitä, miten tieto on muodostunut. Tästä näkökulmasta refleksiivisyys on nimenomaan epistemologinen väline, joka koskee tietämisen ehtoja ja rajoja. Samalla siihen kuuluu itsestään selvästi myös eettinen ulottuvuus, joka liittyy kysymykseen siitä, millä tavoin jokin ilmiö tai ihmisryhmä tulee kuvatuksi ja mikä ylipäänsä on tutkijan vastuu ihmisiä tutkittaessa.⁶⁷³ Kuten etnografi Henri Onodera huomauttaa, kysymys ”*Miksi haluan tietää?*” on tutkijalle ajankohtainen työn kaikissa vaiheissa.⁶⁷⁴ Kysymys on myös itsessään mitä refleksiivisin, sillä se kutsuu pohtimaan syitä siihen, miksi etnografista tutkimusta ylipäänsä tehdään samalla kun se suuntaa huomion kysymyksen esittäjään ja hänen omiin, ehkä ristiriitaisiinkin ajatuksiin tutkimustyöhön liittyen.

Refleksiivisyyden tekee erityiseksi käsitteen notkeus ja monimerkityksisyys. Koska jokainen tutkimus muodostaa omanlaisensa kokonaisuuden, se millä tavoin ja millä laajuudella reflektiota harjoitetaan vaihtelee suuresti. Lisäksi reflektion kohteena olevat tilanteet ovat usein eettisesti tai muuten monimutkaisia tavalla, joka pakenee helppoja ratkaisuja.⁶⁷⁵ Refleksiivisyyden

on nähdäkseni perusteltua ajatella, että tieteen objektiivisuus tulee ymmärtää asiayhteydestä riippuvaksi, kontekstisidonnaiseksi asiaksi, joka ilmenee tutkimuksessa paremminkin aseteittain kuin absoluuttisesti. Objektiivisuutta ja subjektiivisuutta ei ole myöskään mielekäästi asettaa vastakkain tarkentamatta mitä niillä kulloinkin tarkoitetaan. Esimerkiksi etnografian subjektiivisidonnaisuus ei tarkoita, etteikö tutkimuksessa voitaisi jäljittää ja korjata subjektiivisia vinoumia ja siten parantaa tulkinnan luotettavuutta. Yhtenä keinona tähän on juuri refleksiivisyys.

671 Haastateltava E.

672 Ala-Pöllänen 2017, 21; Kouri 2017, 32.

673 Ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 11.

674 Onodera 2016, 78.

675 Gould 2016, 34.

teorian ja käytännön välillä on siten paljon liikkumavaraa, mikä näkyy myös aineistossani.

Eino: Miten refleksiivisyys ilmenee tutkimuksessasi?

- No kyl mä ainakin yritin kirjoittaa itseni siihen sisään. Siis senhetkisenä toimijana joka mä olin kun mä kohtasin niitä ihmisiä. En muista kirjoitinko jopa sen, että mä olin [...] ja kaikkee sellaista aika henkilökohtaistakin.⁶⁷⁶

[Refleksiivisyys] on asia joka on varmaan kaikessa läsnä. Että sehän on tavallaan oman itseni paikantamista siinä tutkimuksessa ja niitten mun valintojen kirjoittamista auki, sillä tavalla että lukija ymmärtää tutkijan valitsevan niitä asioita, että tää ei oo sillä tavalla kuvaus jostain olemassa olevasta, vaan tää on niinku täysin tutkijan vallankäyttöä ja sitä valintaa, et miten se tutkija on sen nähnyt... Mut et jo niiden tutkimuksen lähtökohdissa tavallaan ja kuka mä olin siellä kentällä, mihin mä kuuluin, mihin ryhmiin, minkä näköinen ja minkä ikäinen, mitä sukupuolta, et kaikki se niinku vaikutti siinä.⁶⁷⁷

Keskeinen huomio ensimmäisestä katkelmasta on se, että refleksiivisyys toteutuu kirjoittamisen kautta ja se koskee tutkijaa itseään: ”yritin kirjoittaa itseni siihen (tekstiin) sisään”. Jälkimmäinen katkelma puolestaan nostaa esiin tutkijan vallankäyttäjänä ja valintojen tekijänä. Näkökulmat heijastavat refleksiivisyyden eri puolia. Kaikki mikä tulee kirjoitetuksi etnografiseen tekstiin ja jää näkyviin editoinnin jälkeen, on seurausta tutkijan tekemistä valinnoista. Samoin se, millä tavoin tutkija kirjoittaa itsensä sisään tekstiin, on pohjimmiltaan valintakysymys. Tulkinnessani olen lähtenyt siitä, kirjoittaja on aina läsnä tutkimuksessaan tavalla tai toisella – jopa äärimmäisen etäännytyssä tekstissä. Lukemissani väitöskirjoissa tutkijat olivat esillä sekä kertojina että toimijoina; toisin sanoen sekä siinä *miten* asioista tekstissä kerrotaan (ääni, tyylikeinot) että *mitä* kerrotaan (henkilöiden toiminta, tapahtumat).⁶⁷⁸ Tutkijan näkyminen tekstissä tulee erityisesti esiin minälauseissa, joissa tutkija viittaa omaan toimintaansa. Näkyminen vertautuu refleksiivisyyteen, mutta ei nähdäkseni ole sama asia.

Työhuoneeni seinällä oli Karjalankannaksen kartta, johon merkitsin kulkemamme reitit, kuvauspaikat ja liitin valokuvia. Myöhemmin lisäsin karttaan haastateltavieni ja kirjeitä lähettäneiden henkilöiden asuinpaikkoja. Työn edetessä kartasta syntyi

⁶⁷⁶ Haastateltava G.

⁶⁷⁷ Haastateltava A.

⁶⁷⁸ Salo (2007, 231) mukaan etnografille ominaisesta tavasta tai tyylistä kirjoittaa käyteen englanninkielisessä kirjallisuudessa nimitystä *signature*. Se viittaa tyylliseen ominaislaatuun, josta kirjoittaja tunnetaan. Se, kuinka vahvasti tai heikosti kirjoittaja tekstiinsä asettuu, on viime kädessä tyyllinen valinta, Salo toteaa.

eräänlainen ”manuaalinen GIS”, josta yhdellä silmäyksellä pystyi hahmottamaan paikat, joissa olimme käyneet ja samalla palauttamaan mieliin tilanteita kentältä.⁶⁷⁹

Tutkijana olen ensisijaisesti kiinnostunut kokemuksellisesta tiedosta, tutkimustani varten haastattelemieni ihmisten palveluja koskevista subjektiivisista näkemyksistä.⁶⁸⁰

Ensimmäinen katkelma kuvaa toisaalta sitä, miten tutkija käytännössä järjesti aineistoaan, mutta samalla se avaa alustavaa analyysiprosessia, jossa tutkija palauttaa mieleensä tilanteita kentällä karttaa silmäilemällä. Kuvaus tulee lukijaa lähelle, sillä jokaisella on kokemusta kartan käytöstä, ja tässä tilanteessa se vielä oivallisesti kertoo jotain merkittävää siitä, mitä Wolcott kutsuu etnografian *työpöytätyöskentelyksi* (engl. deskwork).⁶⁸¹ Katkelmaa voi verrata myös siihen, mitä Bönisch-Brednich sanoo omaan työhönsä liittyen: aineiston järjestely on välttämätön edellytys etnografisen narratiivin tuottamiseksi, mutta järjestely itsessään on sotkuista puuhaa.⁶⁸² Oletan, että moni etnografi tunnistaa ajatuksen siitä, että aineiston kanssa työskentely on varsinakin aluksi sotkuista ja epämääräistä. Katkelman osalta on kuitenkin olenaisempaa se, että lukijalle *näytetään*, miten tutkija on toiminut aineistoa muodostaessaan ja sitä käsitellessään. Tutkijan näkyminen tekstissä ei siten ole itseisarvo, vaan saa merkityksensä sitä kautta, että lukija voi paremmin ymmärtää tutkijan työskentelyä osana tutkimusprosessin kokonaisuutta.

Jälkimmäisessä katkelmassa kiinnittää heti huomiota sanamuoto *tutkijana*. Viittaamalla itseensä tutkijana minäkertoja asemoi itsensä suhteessa siihen, mitä hän sanoo seuraavaksi. Hän ei ole liikkeellä yksityishenkilönä, vaan tutkijana, ja siinä ominaisuudessa hän on kiinnostunut kokemuksellisesta tiedosta. Vaikutelmaa korostaa vielä se, että kertoja käyttää ilmaisua *tutkimustani varten*. Toisin sanoen tutkijalla on tietty tarkoitus ja intentio, joka ohjaa hänen toimintaansa tässä kyseisessä tilanteessa. Se, että tutkija ilmaisee olevansa kiinnostunut tietyistä aiheista, on osaltaan refleksiivisyyttä, koska se auttaa lukijaa hahmottamaan tutkijan tarkoitusperiä. Tutkija ei ole vain mekaaninen tallennin, joka sattuu olemaan paikalla, vaan toimija, jolla on monenlaisia motiiveja – ennen kaikkea tutkimuksellisia ja tietoon liittyviä motiiveja, mutta usein myös henkilökohtaisia motiiveja mitä tulee tutkijana pätevytykseen ja akateemiseen uraan. Molemmissa katkelmissa lukija

679 Korjonen-Kuusipuro 2012, 38.

680 Hämeenaho 2014, 29.

681 Wolcott 2008, 71.

682 Bönisch-Brednich 2018, 14

kohtaa subjektin, joka toimii ja tekee valintoja eli käyttää tutkijan valtaansa. Olennainen tavoite refleksiivisydessä onkin tehdä näkyviksi ja arvioitaviksi tutkijan valinnat ja niihin liittyvä vallankäyttö.⁶⁸³

Näkymättömyys etnografian yhteydessä voi viitata moniin eri asioihin. Esimerkiksi Diana Forsythe on puhunut siitä, miten jotkut etnografisen tutkimuksen osa-alueet voivat olla huomaamattomia tai näkymättömiä sille, joka ei ole harjaantunut tunnistamaan kenttätöyömenetelmiä.⁶⁸⁴ Sarah Pink taas on esittänyt, että moniaistisen etnografisen kenttätöyön avulla voidaan ymmärtää jokapäiväisen elämän *näkymättömiä resursseja*, kuten sähkön ja muiden energialähteiden kulutusta.⁶⁸⁵ Toisin sanoen etnografiassa tarvittavat taidot eivät välttämättä ole kaikille ilmeisiä, mutta samalla juuri hienovaraisen, aisteja hyödyntävän tutkimusotteen avulla voidaan päästä kiinni siihen, mikä on näkymätöntä arjessa. Etnografisen tutkimustekstin tasolla tekijän näkymättömyyttä on kuvattu *vaiennetuksi ääneksi* tai hiljaiseksi tekijyydeksi. Tässä paradigmassa saatetaan ajatella, että ”faktat” puhuvat puolestaan eikä tutkijan läsnäoloa siten edellytetä.⁶⁸⁶ Tutkimuksessani olen tietoisesti torjunut näkemyksen siitä, että tutkija voisi piiloutua tekstin taakse ja vaientaa äänensä. Sen sijaan olen analysoinut tekstejä narratiiveina, joissa kertoisuus ja muut narratiiviset elementit, kuten juonellisuus ja ajallisuus, ovat lähtökohtaisesti aina läsnä muodossa tai toisessa. Aineistossani ilmeni kuitenkin paikoin pyrkimystä piiloutua tekstin taakse, ja muutenkin näkymättömyys on mainittava etnografisen kirjoittamisen ja tekstuaalisen kentän reunaehtona, jota jokainen tutkija joutuu miettimään. Johtopäätöksissäni esitän, että refleksiivisyys ja näkymättömyys muodostavat yhden vastinparin tutkijasubjektin rakentumisessa.

Refleksiivisyys, kuten olen tässä tulkinut, on pääasiallisen keino, jonka kautta tutkija tuo tekijyyttään ja henkilöään esille; muina keinoina voidaan pitää esimerkiksi tunnistettavaa kirjoitustyyliä tai sitä omaperäistä tapaa, jolla kirjoittaja rakentaa narratiivinsa. Esimerkiksi Kourin autoetnografinen tutkimusote heijastui hänen kokemukselliseen kerrontaansa:

Osa kirjoittamisen hetkistä oli ristiriitaisten ja tunnepitoistenkin ongelmien ratkaisuyrityksiä, keino kokemuksen sanoittamiseen ja tarkentumiseen. Ne ovat

683 Esim. Fingerroos & Jouhki 2014, 88–89. Tutkijan vallankäyttöä olen käsitellyt myös luvussa 4.5.

684 Forsythe 1999, 128.

685 Pink 2011, 118.

686 Charmaz & Mitchell 1997, 194.

tutkija-kyläisen kokemuksellista, paikantuvaa ruumiillista tietoa. Ne kertovat myös prosessin vaiheista ja niihin liittyvistä keskeneräisyyksistä.⁶⁸⁷

Tutkimuspäiväkirjan lainaukseni loppu kuvaa pelonsekaista tunnettani. Aamun puhdistavan ja raikastavan hetken jälkeinen pettymys voimistui koko vesiympäristöä koskevaksi tulevaisuuden kauhukuvitelmaksi. Tunteen voimistuminen johtui veden saastumisen merkkien tulemisesta sanatarkasti iholle, oman ruumiin sisä- ja ulkopuolen rajalle. Kyläläisten puheet ja yhteinen huoli saastumisesta olivat siinä hetkessä henkilökohtaisen rajalla ja kosketuspinnalla.⁶⁸⁸

Kourin väitöskirjaa lukiessa todella tuntuu siltä, että kirjoittaja yrittää sanoittaa ja hahmottaa kehollisia kokemuksiaan kielen avulla. Se ilmenee kielen vivahteissa ja sanamuodoissa ja siinä, miten kertoja välillä ikään kuin pysähtyy miettimään jotain asiaa jatkaakseen kohta taas matkaansa. Kenttätönn fyysisuus ja emotionaalisuus heijastuvat etnografin kielessä, mikä kertoo siitä, että tekijä voi näkyä myös ilman minälauseita tai suoraa viittausta tutkijaan henkilönä. Tämä on olennaista huomata, koska se viittaa siihen, että tekijän näkymättömyys ei välttämättä tarkoita vain minän poissaoloa, vaan myös sitä, että teksti on tyyliltään etäinen ja virkamiesmäinen. Tällöin tutkija henkilönä ja tuntevana persoonana siivilöityy pois tekstin rakenteista, ja kerronta saattaa vaikuttaa tylsältä ja mekaaniselta siitä huolimatta, että aihe olisi mielenkiintoinen. Etäällä pysyvä kuvaileva kerronta voi jossain tilanteessa tuntua (nuoresta) tutkijasta houkuttelevalta, luohan se vaikutelman neutraalista positioista suhteessa tapahtumiin. Mutta itse asiassa juuri etnografian *subjektiivisuus* luo perustan intersubjektiiviselle ymmärrykselle, ja tässä mielessä minän hukkaava teksti voi menettää myös *sinän*, eli tutkittavat ja heidän kokemuksensa.⁶⁸⁹

Viimeisten kenttäpäiväkirjamerkintöjen jälkeen olen palannut kentälle virtuaalisesti, puhelimitse sekä ennen kaikkea muistoissani. Erityisesti valokuvat sekä haastattelunauhut tuovat fyysisesti etäisen kentän kokemuskäheiseksi jälleen. Olen pystynyt toteamaan, kuinka fyysisesti etäantynyt arki on kokemuksellisesti jaettu biografisten merkitysten kautta.⁶⁹⁰

Etnografiassa tutkija muodostaa kokemuksellisen suhteen kenttään, tai jopa niin, että kenttä rakentuu tutkijan kokemusten kautta. Kourin mukaan kenttä ”muuttuu vähitellen itsen ja toisten, ihmisten ja kulttuurien väliseksi

687 Kouri 2017, 61.

688 Kouri 2017, 260.

689 Ks. Boellstorff et al. 2012, 41–42.

690 Pietilä-Litendahl 2014, 41

kokonaisvaltaiseksi kokemukseksi”⁶⁹¹ Tämä viittaa siihen, että suhde kenttään samoin kuin se, miten kenttä kulloinkin ilmenee, muuttuu kenttätöiden edetessä. Pietilä-Litendahl kuvaa edellisessä katkelmassa sitä, miten tutkija voi ylläpitää kokemuksellista suhdettaan kenttään valokuvien ja nauhojen avulla. Kenttätöihin liittyvien kokemusten analyttinen reflektointi kirjoittamalla liittyy feministisessä etnografiassa tutkijan paikantamiseen.⁶⁹² Terhi Utriainen puolestaan käyttää *asento*-metaforaa korostaakseen tutkijan paikantumisen kehollisuutta kenttätöiden ja kirjoittamisen eri tilanteissa.⁶⁹³ Tutkijan subjektiivinen ja kokemusperäinen ymmärrys kentästä on siten etnografisen epistemologian ytimessä, ja tämän aukikirjoittaminen tutkimustekstissä on edellytys tiedon paikantamiselle. Tästä seuraa väitteeni siitä, että tutkijan näkymättömyys tutkimuksessa merkitsee subjektiin sitoutuneen kokemuksellisen näkökulman poissaoloa, ja siten etnografisen tiedon paikantumattomuutta.

Olen kirjoittanut itseni tutkimustekstiin tiedon paikantuneisuuden näkökulmasta. Tarkoituksena ei ole kaventaa refleksiivisyyttä itsereflektioksi tai olla korostuneen tunnustuksellinen, sillä refleksiivisen työtavan ei tule olla päämäärätöntä henkilökohtaisuutta tai rippi, joka siirtää lukijan huomion tutkijan yksityiselämään.⁶⁹⁴

Rajankäynti siinä, kuinka paljon refleksiivisen kirjoittamisen kautta on suotavaa tuoda itseään yksityishenkilönä esille, kuuluu etnografian sisällä käytäviin keskusteluihin, joihin en tässä yhteydessä ota kantaa. Tutkimuskysymysteni kannalta olennaisempaa on ymmärtää, että tutkijan subjektiivinen näkökulma, joka osaltaan mahdollistaa tiedon paikantamisen, voi tulla tekstissä esiin useilla tavoilla: tyyliä, sävyä, rakenteesta ja sisällössä, eli siinä, mitä kertojan välityksellä tulee kerrotuksi ja miten. Hahmotan siten kirjoittajan roolia nimenomaan valintojen tekijänä. Ja koska kaikki mitä tekstissä ilmaistaan, perustuu enemmän tai vähemmän tietoisiin valintoihin, tekijä näkyy kaikessa sanotussa ja kaikissa tekstiin liittyvissä ratkaisuisissa. Refleksiivisyyden tarve hahmottuu tässä suhteessa jopa laajempaan kuin mitä tähän asti etnografiassa on ajateltu. Narratiivisen subjektin kannalta kirjoittajan kokonaisvaltainen läsnäolo tekstissä puolestaan tarkoittaa jatkuvuutta. Viittaan tässä yhteydessä Nina Sääskilahteen, jonka mukaan Ricœurin muotoileman subjektikäsityksen kautta *omaelämäkerrallinen* kirjoittami-

691 Kouri 2017, 40.

692 Esim. Denzin 1996, xiii–xiv.

693 Utriainen 1996, 271.

694 Tiili 2016, 37.

nen näyttäytyy kirjoittajan aktiivisena tekona, jossa minä murtautuu (esiin) ja muuttaa muotoaan. Kerronnallisesti rakentuvaa minuutta ei tule käsittää pysyväksi ja muuttumattomaksi, vaikka siinä säilyykin samuuden piirteitä.⁶⁹⁵ Tutkimustekstin kerronnassa tutkijasubjekti on kuitenkin kiinnittynyt tutkimuskohteen tulkinnan ja teoreettisen keskustelun ympärille toisin kuin omaelämäkertakirjoituksessa. Ja juuri tämä kiinnittyminen tutkimuksellisiin koordinaatteihin luo narratiiviseen tutkijuuteen *jatkuvuutta*.

5.5. Kehollisuus etnografisessa narratiivissa

Käsittelen tässä osiossa kehollisuuden yhteyttä narratiivisen subjektin rakentumiseen. Ymmärryksen kehosta ja kehollisuudesta pohjautuu erityisesti fenomenologiaan ja kulttuurintutkimuksen parissa käytyyn keskusteluun kehollisuuden merkityksestä tutkijan työssä. Kirjallisuudentutkimuksen puolella tärkeä viittauskohta on Daniel Pundayn luoma käsite *narratiivinen keho* (engl. narrative body).⁶⁹⁶ Etnografiassa on erityisesti viime vuosikymmenten aikana alettu korostaa kenttätyön kokemusperäisyyttä ja kehollisten tunteiden reflektoinnin merkitystä tiedonmuodostuksessa. Sarah Pink on kehittänyt aistietnografian metodologiaa sillä ajatuksella, että aistiminen ja kokemustiedon kriittinen reflektointi avaa väyliä uudelle tietämiselle, johon ei ole pääsyä vain ulkokohtaisen havainnoinnin tai haastattelun avulla. Pinkin mukaan aistietnografiassa on olennaista tietämisen paikantuminen *toimintaan* ja keholliseen vuorovaikutukseen.⁶⁹⁷ Tähän liittyen Aromaa ja Tiili ovat esittäneet, että kehollinen ja emotionaalinen herkkyys havainnoida ja aistia kentän tapahtumia sekä kyky tulkita sanatonta informaatiota ovat erottamaton osa etnografian työkalupakkia. Nämä taidot kytkeytyvät *ruumiillisen* (kehollisen) *tiedon* käsitteeseen, joka on kirjoittajien mukaan etnografian keskeinen, mutta vaikeasti tavoitettava ja sanallistettava tietämisen muoto.

Maurice Merleau-Pontyn fenomenologisen tulkinnan mukaan käsityksemme maailmasta syntyy ennen kaikkea kokemuksen ja osallisuuden kautta: ihminen on suuntautunut maailmaan aistivana kehona. Kokemusperäinen kehollinen tietäminen muodostuu siten vuorovaikutuksessa elinympäristön ja maailman kanssa.⁶⁹⁸ Johanna Uotisen mukaan kehollisella tiedolla

695 Sääskilahti 2011, 81.

696 Punday 2003. Kertojan kehollisuudesta ja sen vaikutuksesta luetun tulkintaan, ks. Carracciolo & Kukkonen 2021, 44–59.

697 Pink 2009, 8–10.

698 Merleau-Ponty 2009, 167–169.

viitataan sekä kehosta tietämiseen että kehon kautta tietämiseen, tietoisuuteen ja aisteihin. Kehollista tietämistä kutsutaan myös *hiljaiseksi tiedoksi*, koska sitä on vaikea eksplikoida tai hahmottaa tietoisesti.⁶⁹⁹ Kansatieteilijä Anna Rauhala kuvaa neulonnän taitoa käsittelevässä väitöskirjassaan, miten neulonnassa tehdyt valinnat tuntuvat henkilökohtaisilta, kokemusperäiseen tietoon pohjautuvilta ja vaikeasti sanallistettavilta. Neulojaa ohjaa vaistonvarainen intuitio ja tunne siitä, miten työn tulisi edetä, ilman että tunnetta olisi tarvetta kyseenalaistaa. Hiljainen tieto on tutkimuksessa liitetty usein käsi-työammatteihin.⁷⁰⁰

Omalla kohdallani ruumiillisessa interaktiossa kentän kanssa korostuu samastuminen: kun muusikot puhuivat minulle haastatteluissa laulamisen kokemuksestaan, pystyin omalla tavallani kokemaan ja samastamaan nämä tunteet omaan kehooni laulaja- ja muusikkotaustani takia. [...] En ole tutkimukseeni kirjoittanut auki omia ruumiillisia laulamisen kokemuksiani, mutta kaikki analyysi heijastuu niiden kautta ja näkyy ja kuuluu tekstissä hiljaisena yhteisymmärryksenä.⁷⁰¹

Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on hahmottaa sitä, miten etnografisessa tutkimusprosessissa muodostunut hiljainen ja kokemusperäinen tieto suodattuu ja sanallistuu tutkimusteksteihin, ja mitä sen perusteella voidaan sanoa narratiivisen subjektin rakentumisesta. Ensimmäinen näkökohta liittyy siihen, miten kielellä ylipäänsä voidaan välittää tunteita tai kokemuksia. Merleau-Pontyn mukaan kielellisen luovuuden lähtökohtana on keholisuus, joka tarkoittaa tässä yhteydessä ihmisen kokonaisvaltaista olemusta. Kieli ei tässä mielessä ole itsestämme irrallinen merkkikokoelma, vaan ilmaisu, joka on kiinni olemisessamme.⁷⁰² Soveltaen tätä ajatusta voidaan sanoa, että se, mitä ilmaisemme kielellisesti, perustuu keholisuuteen ja elettyyn kokemukseen omasta kehosta, vaikka se on samalla myös yhteydessä yhteiseen kielijärjestelmään, jossa sanoilla on määrätty merkitykset. Kirjoittaminen on luonteeltaan erityyppinen kielenkäyttötilanne kuin puhuminen tai keskustelu. Puhuminen on sidoksissa vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin rooleihin, kun taas kirjoittaminen tapahtuu yleensä omassa rauhassa ja välittömän sosiaalisen tilanteen ulkopuolella, mikä tekee siitä jossain mielessä autonomisempaa ja harkitumpaa toimintaa. Tutkimustekstin kirjoittaminen on lisäksi usein toisteista ja kertautuvaa, joten yhteys 'alkuperäisen' kokemuksen ja kirjoituk-

699 Uotinen 2010, 86–87; hiljaisesta tiedosta ks. Polanyi 1966.

700 Rauhala 2019, 17–19.

701 Haapoja 2017, 54.

702 Ks. Törmä 2015, 124–129.

sen välillä voi oheta prosessin edetessä. Lisäksi täytyy huomata, että esimerkiksi kenttämuistiinpanot ovat jo kertaalleen tulkittuja. Palaan jälleen siihen haastateltava J:n huomioon hitaasti muodostuvasta tiedosta ja siitä, miten kirjoittaessa voi ottaa uudenlaisia katsantokantoja.⁷⁰³

Hidas tieto muistuttaa siitä olennaisesta seikasta, että tutkijan kannattaa olla kriittisen refleksiivinen omia tuntemuksiaan kohtaan.⁷⁰⁴ Ensireaktio jossain tilanteessa tai jonkun ihmisen kohdalla voi sinänsä olla arvokasta tietoa, mutta sen pohjalta ei voi vielä vetää lopullisia johtopäätöksiä. Myös tästä syystä etnografiassa on korostettu, että kenttätyössä tulisi viettää *kohtuullisesti aikaa*.⁷⁰⁵ Samalla on ilmeistä, että kenttätyön jälkeinen työpöytätyöskentely on yhtä lailla aikaa vievää ja vaativaa. Analyysivaiheessa, jota Bönisch-Brednich kutsuu *liminaalitulaksi*, tutkija pyrkii rakentamaan aineistostaan koherentin narratiivin, joka on eettisesti kestävä ja tulkinnallisesti luotettava.⁷⁰⁶ Kehollinen tieto seuraa tutkijaa kentältä työpöydän ääreen ja suodattuu tekstiin reflektion kautta. Kouri sanookin, että kirjoittaessaan kokemuksistaan, hän kirjoittaa kehollisen, aistillisen kentän havainnoista muististaan.⁷⁰⁷ Toisessa kohtaa hän tuo esiin soutamisen merkityksen nimenomaan kehollisena kokemuksena:

Myös itse soutuessa opin ymmärtämään paikan kuuntelemista, sen kokonaisvaltaista aistimista. Se oli lyyrytteläisten kulttuuristen merkitysten pohdintaa minussa, myös kehollisina havaintoina. Siinä ruumiillistuivat yhteisön käsitykset luonnon ja kulttuurin suhteesta.⁷⁰⁸

Kehollisten kokemusten reflektointi tutkimuksessa on keskeistä, koska juuri jaettujen kokemusten kautta tutkija pääsee parhaiten ymmärtämään, minkälaista on elää arkea siinä ympäristössä, jossa tutkimus tapahtuu. Esimerkiksi paikassa, jossa veneellä soutaminen on yleinen kulkumuoto, sen merkityksestä ja siihen liittyvistä aistimuksista saa kiinni vain soutamalla itse. Kokemalla oppiminen on etnografiassa keskeistä, samoin kuin kokemuksistaan kirjoittaminen. Tiili kertoi tutkittavilleen tekevänsä tutkimusta ”perstuntumalta” ja luonnehti menetelmäänsä myös ”hengailuksi”, sillä hän halusi olla läsnä myös joutilaisuuden hetkinä, silloin kun mitään merkittävää ei tapahdu.

703 Haastateltava J.

704 Ks. Clandinin & Connelly 2000, 182.

705 Esim. O'Reilly 2009, 210–213; Lappalainen 2007a. Etnografian uudet muodot ovat kuitenkin haastaneet kenttätyöhön liittyviä oletuksia, ks. Günel, Varma & Watanabe 2020.

706 Ks. Bönisch-Brednich 2018, 3.

707 Kouri 2017, 42.

708 Kouri 2017, 172.

Hän kuvaakin sitä, miten hälytysvalmiudessa oleminen, odottaminen ja jou- tenolon sietäminen kuuluvat olennaisesti merivartioston työnkuvaan. Kehol- lista ja kinesteettistä tietoa merivartiostossa tutkiessaan hän halusi sopeutua kyseiselle ympäristölle ominaiseen toiminnan rytmiin.⁷⁰⁹ Tämä muistuttaa etnografi Henni Alavan kuvailua kenttätyöstään Pohjois-Ugandassa. Hän kertoo ”heilurimaisen tulkintojen liikkeen” olleen arvokas löydös tutkimansa yhteiskunnan muuttuvasta tilasta. Staattinen kokonaiskuva levottomalta alueelta olisi ollut illuusio.⁷¹⁰ Ala-Pöllänen puolestaan kuvaa alkaneensa hei- jastaa tutkittaviensa puhetapaa, käytöstä ja olemusta. Hän alkoi esimerkiksi ”kävellä samalla tavalla nopeasti syöksähdellen ja kulmat oikoen kuin laivan päällikkö”.⁷¹¹

Tutkijan ruumiillinen läsnäolo kenttätyössä, hänelle annetut ja hänen omaksuman- sa sosiaaliset roolit, tutkijan ja tutkittavien välinen vuorovaikutus ja kaiken tämän reflektointi muovaa tutkijan näkemystä tutkittavista ilmiöistä, tutkijasta itsestään tiedon tuottajana, tutkimuskysymyksistä ja siitä, miten niihin on mahdollista löytää vastauksia. Esimerkiksi se, miten toimin hääjuhlassa – olinko koko ajan tanssilat- tialla tanssimassa vai istuinko salin seinustalla – tekivät kokemuksen läsnäolos- ta erilaiseksi. Tanssin liikekieli, ruokien maku sekä vuorovaikutukseen liittyvät ruumiilliset käytännöt tervehtimisestä elekieleen on mahdoton ilmaista, oppia tai ymmärtää ainoastaan sanallisesti.⁷¹²

Näissä huomioissa nousee esiin kehollinen ja intersubjektiivinen vuo- rovaikutus, joka on juuri tutkittavalle ympäristölle ominainen. Ja oikeastaan tämän vuorovaikutuksen ja sen herättämien tunteiden ja ajatusten ymmärtä- minen ja avaaminen refleksiivisesti kirjoittamalla on sitä erityistä etnografista tietoa, jota ei voi löytää muista tutkimuksista.⁷¹³ Alava sanookin, että kaikki etnografinen tieto tuotetaan tutkijan ja tutkittavien, tutkijan ja yhteiskunnan (tai ympäristön) sekä tutkijan ja aineiston välisissä suhteissa.⁷¹⁴ Nämä suhteet ovat älyllisiä ja kirjallisia mutta myös aistillisia, keholliseen vuorovaikutuk- seen perustuvia. Edellisessä katkelmassa korostuu erityisellä tavalla, miten tutkijan keho näkyä tekstissä sekä teoreettisena näkökulmana että koettuna kehollisuutena. Ensin tutkijasta puhutaan kolmannessa persoonassa toimija- na, jonka ruumiillinen läsnäolo vaikuttaa tiedon tuottamisen prosessiin. Sit-

709 Tiili 2016, 35, 111.

710 Alava 2016, 139.

711 Ala-Pöllänen 2017, 38.

712 Isotalo 2015, 58–59.

713 Kehollisen vuorovaikutuksen refleksiivisestä kuvaamisesta, ks. esim. Puuronen 2004; Utriainen 1999.

714 Alava 2016, 139.

ten, esimerkin kautta, huomio kiinnittyy häätjuhlaan, jossa kirjoittaja on ollut läsnä, ja kerrontaan tulee äkkiä kokemuksellinen taso, joka valaisee edeltänyttä teoreettista pohdintaa. Tämä vuorottelu teoreettisen ja henkilökohtaisen näkökulman välillä kertoo tutkijasubjektin joustavuudesta suhteessa kehollisuuteen.

Hyvä esimerkki siitä, mitä kehollinen ymmärrys voi etnografiassa tarkoittaa, löytyy Terhi Utriaisesta uskontoantropologisesta tutkimuksesta *Läsnä, riisuttu, puhdas*. Tutkimus käsittelee ”kuolettajanaisten” kertomuksia siitä, miltä tuntuu olla kuolevan lähellä tämän elämän viimehetkillä, ja sen teoreettisena lähtökohtana on henkilön ruumiillinen asento kuolevaa kohdatessa. Vaikka tutkimus ei ole varsinaisesti aistietnografiaa, tekstistä heijastuu vahvasti kehollisuuteen ja toisaalta kehon kulttuurisuuteen palautuva tutkimusote. Samalla se tuo näkyviin niitä haasteita, joita kehollisten kokemusten ilmaisuun aina liittyy.⁷¹⁵

Laskeuduttaessa kirjallisen representaation tasolle kehollinen tieto ja vuorovaikutus kontekstualisoidaan uudestaan. Siitä kokemuksesta, joka ilmeni hetkellisesti, tilanteisesti ja epämääräisesti kentällä, tehdään tekstuaalisessa ympäristössä jotain suhteellisen tarkkarajaista ja kokonaisuuden kannalta merkitsevää. Kielen kommunikatiivinen luonne tarkoittaa myös sitä, että henkilökohtaisista, yksilön kokemusmaailmaan nivoutuneista ilmiöistä muodostetaan kirjoittamisvaiheessa kieliopin sääntöjä ja sanavaraston laajuutta myötäilevä, jaettava kuvaus. Vaikka etnografinen tieto syntyy aikaan ja paikkaan sidotuissa olosuhteissa – paikantuneena, se representoidaan tutkimustekstissä tavalla, joka altistaa sen ylipaikantuneille tulkinnoille.

Kertomusten voima ei ole niinkään siinä, miten uskollisesti ne kuvaavat tosiasiallisia tapahtumia, vaan siinä, että ne laajentavat inhimillisen ymmärryksen horisontteja kertomalla siitä, mikä on mahdollista. Daniel Punday käyttää nimitystä ”kuvitteellinen maailma” kuvaamaan narratiivien sisältämää potentiaalia luoda uutta. Samalla on huomattava, että kuvitteellisen maailman merkitys ihmiselle syntyy siitä, että kertomuksessa säilyy jonkinlainen yhteys inhimilliseen kokemukseen ja ymmärrykseen. Ricœurin mukaan kertomus on merkityksellinen silloin, kun se tuo esille kokemuksen ajasta.⁷¹⁶ Toisin sanoen, vaikka kertomuksen maailma olisi täysin fiktiivinen, siinä on samalla elementtejä, jotka ovat lukijalle kokemuksen perusteella tuttuja. Tie-

715 Utraiainen 1999.

716 Ricœur 1991a.

teelliseen tekstiin pätee sama sääntö: jotta se aukeaisi lukijalle, sillä tulee olla edes jonkinlainen yhteys inhimilliseen kokemuspiiriin.

Etnografiassa yhteys inhimilliseen kokemukseen ja ymmärrykseen on koko tutkimuksen selkäranka. Sen kuvauksen kohteena ovat (useimmiten) inhimilliset toimijat, tutkija ja tutkittavat, sekä heidän välinen vuorovaikutus tietystä kontekstista. Mutta tarkemmin sanottuna nämä toimijat ovat kehollisia, aistillisia ja tuntevia olentoja, joiden ajatus- ja kokemusmaailmat ovat usein hankauksessa keskenään. Tutkimustekstin kohdalla on kyse siitä, että kentän moniulotteiset, keholliset subjektit esitetään tavalla, joka tekee heille jossain mielessä *oikeutta* mutta samalla suojaa henkilöiden yksityisyyttä.⁷¹⁷ Tunnistetietoja tai esimerkiksi ulkonäköön liittyviä luonnehdintoja ei ilman huolellista eettistä harkintaa tule tutkimuksessa esittää. Tässä mielessä etnografinen teksti poikkeaa usein fiktiivisistä kertomuksista, joissa henkilöhahmojen luonnehdinta eli karakterisointi liittyy olennaisesti esimerkiksi jännitteiden luomiseen ja siihen, miten samaistuttavia he ovat lukijoiden kannalta. Karakterisoinnin avulla henkilöahmosta tehdään elävä ja uskottava tarinan kuvaamassa maailmassa.⁷¹⁸

Ihmiset toimijoina kuuluvat jokaiseen kertomukseen, mutta miten kehollisuus oikeastaan ilmenee narratiivissa ja mikä merkitys sillä on tekstin kokonaisuuden kannalta? Pundayn mukaan on neljä narratiivista edellytystä sille, että keho esiintyy merkittävänä tekijänä kertomuksessa: 1) kehojen on oltava erotettavissa muista tekstin objekteista, 2) ne voidaan jakaa eri tyyppeihin, 3) niillä on suhde ympäristöönsä ja 4) niillä on jonkin verran kehollisuutta (esimerkiksi niin, että hahmon kehollisiin tai aistillisiin piirteisiin viitataan tekstissä).⁷¹⁹ Nämä huomiot tarjoavat keinon pohtia kehollisuuden näkymistä myös etnografisessa tekstissä. Aineistossani ensimmäinen edellytys täyttyy selvästi, sillä tutkittavista puhutaan usein kehollisina subjekteina, joilla on tahtoa ja toimijuutta.⁷²⁰ Toinen kohta tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kehoja jaetaan tekstissä eri ryhmiin, kuten miehiin ja naisiin tai nuoriin ja vanhuksiin. Myös tämä edellytys täyttyy: teksteissä on monia viittauksia henkilöiden sukupuoleen, ikään tai asemaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että esimerkiksi henkilön sukupuoli otettaisiin annettuna tai se kuvattaisiin essentialistisessä mielessä muuttumattomaksi. Päinvastoin sukupuolisuutta, samoin kuin

717 Ks. Fingerroos & Jouhki 2014, 94–95.

718 Ks. Keen 2003, 64–66.

719 Punday 2003, 12.

720 Esim. Näkkäläjärvi 2013, Pietilä-Litendahl 2014 ja Tiili 2016.

muita kehollisuuteen kytkeytyviä ominaisuuksia, käsiteltiin teksteissä usein sosiaalisesti ja diskursiivisesti rakentuvina ilmiöinä.⁷²¹

Hilmassa ruumiillistuu ja jopa myytistyy aiempi lyyprtiläinen elämäntapa ja ympäristösuhde, joka oli katoamassa tai ratkaisevasti muuttumassa juuri suurimman osan kesämökkiläisistä saapuessa kylään. Hilma edustaa kylän pitkää ajallista historiaa monta elämänvaihetta eläneenä vanhana naisena.⁷²²

Katkelmassa näkyy, miten lyhyessä tilassa voidaan luonnehtia henkilöä kehollisena toimijana samalla kun luonnehdinta – joka on itse asiassa tutkijan tulkinta Hilman tunteneiden kerronnan pohjalta – liitetään osaksi tutkimuksellista kehystä. Katkelmassa myös korostuu Pundayn kolmas huomio siitä, että (henkilön) keholla tulee olla suhde sitä ympäröivään todellisuuteen: Hilmaa kuvaillaan nimenomaan ihmisenä, jolla oli erityinen ympäristösuhde, ja siinä mielessä hän myös edusti katoavaa luonteenlaatua lyyprtiläisten keskuudessa. Kourin kuvaus edustaa nähdäkseni elämäkerrallista kerrontaa siinä mielessä, että se keskittyy yhteen tutkimuksen kannalta keskeiseen henkilöön ja tarjoaa tiiviin luonnehdinnan hänen merkityksestään Lyyprtin kyläläisille.⁷²³ Toista kerrontamuotoa, jossa kehollisuus tulee vahvasti esiin, kutsun refleksiiviseksi kerronnaksi, ja siinä tutkija tarkastelee omia kokemuksiaan suhteessa kenttään ja tutkittaviin.

Havainnointijakson aikana vuonna 2006, ollessani 26-vuotias, tallityttömuistoni aktivoituivat voimallisesti, jopa niin, että voin sanoa aina välillä siirtyneeni osallistuvan havainnoijan tai tutkijan asemasta tallitytöksi ja käyttäytyneeni sen mukaisesti. Melko äärimmäisenä esimerkkinä saatoin puuttua tyttöjen hoitotapoihin ja pyytää heitä kiinnittämään enemmän huomiota esimerkiksi hevosten jalkojen harjaamiseen. Tulkitsin talliyhteisön tapahtumia 15-vuotiaan vanhemman tallitytön muistoistani ja asemasta käsin.⁷²⁴

Katkelma on monessa suhteessa mielenkiintoinen, mutta keskityn tässä vain siihen, miten se kertoo kehollisuudesta. Ihmiskehot erottuvat tekstissä asemansa ja toimintansa kautta hevosista, joita talleilla hoidetaan. Kertoja mainitsee tekstissä ikänsä havainnointijakson aikana ja toisaalta sen, miten hän ikään kuin liukui tutkijasta takaisin 15-vuotiaaksi tallitytöksi. Tekstiyhteys osoittaa, että tämä siirtymä oli kuvaannollinen, ja tosiasiaa tutkija oli aikuinen tyttöjen joukossa, erilainen suhteessa muihin. Edelleen Pundayn jaottelun pohjalta voidaan huomata, että tutkijan keholla on tekstissä yhteys

721 Esim. Ojanen 2011, Isomäki 2015, Tiili 2016.

722 Kouri 2017, 238.

723 Ks. Ukkonen 2000, 21; myös Saresma 2007, 62.

724 Ojanen 2011, 66.

ympäristöönsä sekä havainnoijana että aktiivisena toimijana. Havainnointi, samoin kuin hevosten jalkojen harjaaminen, viittaa aisteihin ja siihen, että hoitotyö on ruumiillista työtä. Vaikka siis tekstissä ei ole suoraa mainintaa kehosta, siinä ilmenee epäsuorasti paljon tietoa, jonka lukija osaa yhdistää kehon toimintaan ja aisteihin.

Porot teurastettiin Talvaduksen kenttäteurastamossa. Sen suorittivat poronostajien palkkaamat rengit. Teurastuskonttorin luukulla poron korvaan kiinnitettiin piltta. Myyntikonttorin portilla kirjuri merkitsi piltan numeron ja poron omistajan nimen myyntivihkoonsa punnituksen jälkeen painon koordinoimiseksi. Myyntikonttorissa eläinlääkäri tutki teuraan ja yleensä hyväksyi sen, ellei sillä ollut tauteja. Sen jälkeen poro lopetettiin teurastuspistoolilla.⁷²⁵

Tässä katkelmassa etäännytetty kerronta tuntuu lukijan suojelemiselta: eläimen teurastaminen kuvataan mekaanisena toimenpiteenä, jossa tunteilla ei ole sijaa. Kohdassa on sekä ihmistoimijoita että eläin, jolta on käytännössä riistetty toimijuus ja yksilöllisyys. Kehollisuus on kerronnassa läsnä, mutta se on tyypistetty toiminnan ehdoilla. Näkkäläjärven väitöksen eläinkuvaa on hyvä verrata esimerkiksi Karoliina Ojasen tekstiin, jossa hevosille on annettu tilaa kehollisina toimijoina, joilla on merkittävä roolinsa tallityttökulttuurin luomisessa.⁷²⁶ Toisaalta on tarpeellista huomata, että tutkimusten kysymyksenasettelut ovat hyvin erilaiset ja tämä osaltaan selittää sitä, missä määrin ja miten kehollisuus nousee niissä esiin.

Aineistoni väitöskirjoissa kehoja ja kehollisuutta sekä erityisesti sukupuolta käsitellään lähtökohtaisesti *tuotettuina*.⁷²⁷ Michel Foucault'n teoretoinnin mukaan keho, sukupuoli ja seksuaalisuus eivät palaudu mihinkään alkuperäiseen tai luonnolliseen olotilaan, vaan ne ovat historiallisesti ja kulttuurisesti muokkautuvia. Diskursiivinen vallankäyttö edeltää subjektia.⁷²⁸ Vastaavasti Judith Butler esitti, että sukupuolta tuotetaan ja uusinnetaan performatiivisten tekojen kautta. Sukupuolella ei siten ole luonnollista perustaa, vaan se syntyy sosiaalisissa käytännöissä, joita on myös mahdollista muuttaa.⁷²⁹ Keho elettyinä ja koettuna saa vähemmän tilaa analyyseissä. Sosiologi Henna Pirskanen onkin todennut, että sosiaalinen konstruktionismi kertoo, kuinka yhteiskunta on muokannut ja luokitellut kehoja ja kuinka valtasuhteet vaikuttavat niihin, mutta se ei juurikaan kerro siitä, mitä keho todella on ja

725 Näkkäläjärvi 2013, 111.

726 Ojanen 2011, 99.

727 Esim. Isotalo 2015; Ojanen 2011.

728 Foucault 1998.

729 Butler 1990.

miksi sillä on niin suuri sosiaalinen merkitys. Kehon teoretisointi edellyttää sekä sosiaalisen että eletyn kokemuksen huomioimista.⁷³⁰

Halusin olla vuorovaikutuksessa tutkittavalla kentällä olevien ihmisten kanssa ja tehdä heidän kanssaan musiikkia, jotta minulla olisi kentän toimijoiden kanssa samoja kokemuksia ja samanlaisia ruumiillisia aistimuksia, siis ruumiillistettua tietoa. Tutkijanakin halusin nähdä, kuulla, kokea ja tehdä itse, ja kirjata sitten havaintoni ylös niitä pohtien, jotta saattaisin syvällisemmin peilata empiirisiä havaintojani teoreettiseen viitekehykseen.⁷³¹

Narratologisessa tutkimuksessa kehoa ja kehollisuutta on tarkasteltu varsinkin sairauden aiheuttaman kriisin kannalta. Frankin mukaan vakavasti sairastuneet ihmiset kertovat tarinoita kehonsa kautta ja kehostaan, sillä sairaus on järkyttänyt ihmisen minäkuvan eheyttä. Sairaalla keholla on tarve kertoa uusia tarinoita entisten, sairauden myötä rikkoutuneiden korvaajiksi.⁷³² Tarinankerronta toimii siten välineenä, jonka kautta ihminen yrittää sopeutua kriisin aiheuttamiin muutoksiin kehossa ja minäkuvassa. Etnografia ei ole tässä mielessä tutkijan kehoon keskittyvää, vaan keholliset kokemukset saavat merkityksensä vain suhteessa kenttään ja sen toimijoihin. Tutkijan kehollisuus on etnografiassa ennen kaikkea *väline*, jonka kautta tutkija reflektoi kenttäkokemuksiaan ja osallisuuttaan tiedonmuodostuksessa. Tämä johtuu siitä, että etnografian fokus on kulttuurisen ilmiön ymmärtämisessä, ei niinkään terapeutisessa, subjektiä koskevassa kerronnassa, vaikka silläkin voi olla osansa tutkimusprosessissa. Tutkija voi esimerkiksi kenttäpäiväkirjassaan käsitellä hyvinkin henkilökohtaisia kokemuksia, mutta tutkimustekstiin päätyvä kerronta valitaan yleensä sen perusteella, miten se palvelee tutkimuksen kokonaisuutta. Tutkimustekstissä kehollisuuden käsittelyn on perustuttava tutkimuskysymyksiin ja -kontekstiin. Tässä mielessä tutkijasubjektin kehollisuus tekstissä on ennen kaikkea tiedollisesti fokuoitunutta; tutkijan kehoa tuodaan esiin tiedon tuottamisen instrumenttina.

730 Pirskanen 2006, 99.

731 Nenola 2019, 57.

732 Frank 1995, 2.

6. NARRATIIVINEN TUTKIJUUS POSTMODERNISMIN JÄLKEISESSÄ ETNOGRAFIASSA

6.1. Jännitteet tutkijasubjektin rakentumisessa

Tutkimuksessani tutkijuus liittyy sekä tutkijan subjektiin että tutkijan toimintaan, jotka ovat käytännössä toisiinsa kietoutuneet. Ei ole ylipäänsä mielekasta ajatella subjektia tai yksilöä erillään toiminnan maailmasta, jossa hän elää. Kiinteän ja määrätynlaisen tutkijuuden sijaan tutkijuus rakentui tutkimuksessani narratiivisesti ja suhteisesti tekstien narratiiveissa ja haastattelupuheessa. Tässä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni keskeisen annin, vastaan tutkimuskysymyksiini ja reflektoin tutkimusprosessia omasta näkökulmastani.

Etnologi Erkka Pehkonen käsitteli väitöskirjassaan kahden miehen identiteettikerrontaa jatkosodan aikaisessa kirjeenvaihdossa. Pehkosen mukaan kirjoitettua subjektia ei tule sekoittaa tekstin kirjoittajaan, vaan sen sijaan se merkitsee kirjeissä tekstuaalista entiteettiä, jonka muodostumista voidaan tarkastella eri näkökulmista. Oleellinen seuraus tämänkaltaisesta narratiivisesta subjektikäsitelmästä on ajatus yksilön mahdollisuudesta rakentaa kertomus omasta elämästä suhteellisen vapaasti siinä kulttuurisessa kontekstissa, jossa hän elää.⁷³³ Toisaalta on huomioitava, että etnografinen tutkimusteksti on biografisista vivahteistaan huolimatta tulkitseva kuvaus jostain muusta

733 Pehkonen 2013, 119–121.

kuin tutkijasta itsestään. Tutkimukseen on sisäänkirjoitettu ajatus siitä, että siinä on tietty tutkimuksellinen fokus ja tiedonintressi.

Tutkimukseni aineistossa tutkijuus rakentuu erilaisten kokemusten, pyrkimysten ja reunaehtojen ristipaineessa. Kiinteyden ja pysyvyyden sijaan tutkijoiden narratiiveissa näkyy jännitteinen liike erilaisten mahdollisuuksien ja positioiden välillä. Nämä jännitteet kiteytyivät tulkinnassani kuuteen dikotomiseen vastinpariin: akateemisuus ja henkilökohtaisuus, vapaus ja vastuullisuus, kertoisuus ja välittäisyys, omaperäisyys ja dialogisuus, emotionaalisuus ja analyttisyys, sekä refleksiivisyys ja näkymättömyys. Mainitut sanaparit eivät ilmaise tutkijuuden muodostumista tyhjentävästi, mutta piirtävät eräänlaisen mahdollisuuksien kartan, jonka puitteissa tutkijuutta aineistossani rakennetaan. Lopuksi kiinnitän huomiota myös tutkijasubjektin ja etnografisen tiedon keholliseen puoleen.

Akateemisuus ja henkilökohtaisuus. Hahmotan akateemisuutta käytäntöinä, jotka ohjaavat, suuntaavat ja rajaavat kaikkea yliopistossa tehtävää tutkimus- ja opetustoimintaa sekä sanallistettuina ohjeina ja normeina että sanattomina konventioina ja hiljaisena tietona.⁷³⁴ Käytännöt ohjaavat myös väitöskirjan tekemistä hyvin konkreettisesti erilaisina ohjeina ja sääntöinä siitä, mitä sen tulee sisältää ja mitä siinä tulee huomioida, ja näitä asioita tarkastellaan tutkimusta arvioitaessa. Akateemisten käytäntöjen ohella on myös tieteenalakohtaisia käytäntöjä, jotka ehkä vielä voimakkaammin näkyvät tutkijan tavassa olla ja toimia. Van Maanenin mukaan institutionaaliset tekijät, kuten erilaiset traditiot ja tieteenalat, vaikuttavat siihen minkälaisen teoreettisen position etnografi ottaa esimerkiksi suhteessa kulttuuriin ja sen ilmiöihin. Tieteelliset esioletukset suuntaavat tutkijan huomiota, sitä mitä hän näkee, kuulee ja lopulta kirjoittaa tutkimukseensa. Tämän lisäksi etnografiaa muokkaavat myös tutkijan elämänsä aikana omaksumat narratiiviset ja retoriset keinot.⁷³⁵ Akateemiset käytännöt ja kirjoittamisen keinot muodostavat ikään kuin reunaehdot tutkijuuden rakentumiselle.

Akateemisuuden ohella toinen olennainen rakennuspuu tässä suhteessa on *henkilökohtaisuus*, jolla tarkoitan tutkijan henkilökohtaista persoonaa, ominaisuuksia, taipumuksia ja kykyä. Etnografiaa ja erityisesti kenttätöitä on kuvattu aineistossani tavoilla, jotka korostavat sen eksistentiaalista ja henkilö-

734 Ks. Henttonen & Lapointe 2015, 59–66. Ylijoki (1998, 35) puhuu *akateemisesta kulttuurista* viitattaessaan yliopistomaailman jaettuun taustaletuksiin, arvoihin, normeihin ja toimintatapoihin. Akateemisuus käytäntöinä tarkoittaa tässä jokseenkin samaa asiaa.

735 Van Maanen 1988, 5–6.

kohtaista luonnetta.⁷³⁶ Tutkimuskirjallisuuden mukaan etnografian keskeinen tutkimusväline on hänen oma kehollisesti ja kulttuurisesti paikantunut tutkimusvälinensä.⁷³⁷ Coffey on todennut kenttätutkimuksen olevan väistämättä subjektiivista ja persoonallista, koska kentällä oleminen koetaan henkilökohtaisesti omassa kehossa. Tutkijan persoona ja kehollinen olemus voivat myös vaikuttaa siihen, miten hänet otetaan kentällä vastaan, ketä hänet päästetään tapaamaan ja miten haastattelut sujuvat – toisin sanoen siihen, minkälaista aineistoa ja tietoa hänellä on käytettävissään tutkimusta kirjoittaessa.⁷³⁸ Toisaalta tutkijan positio usein muuttuu kenttätutkimuksen aikana, ja yksittäisen tekijän, kuten sukupuolen, merkityksen korostamisen sijaan vuorovaikutusta tutkittavien kanssa on tärkeää tarkastella kokonaisuutena, johon vaikuttavat monet tilannekohtaiset tekijät.

Etnografian samaistuminen kenttätutkimukseen ilmenee tutkimuksessani siinä, että tutkijuuksia tuodaan esiin ensisijaisesti suhteessa kenttään ja sen tapahtumiin. Tutkija henkilönä saa tunnistettavuutensa kentän kuvaamisen ja toisaalta paikantumisen kautta. Sen sijaan etäännyessä (fyysisesti ja tekstuaalisesti) kentästä ja sen tapahtumista tutkija alkaa ikään kuin menettää narratiivista itseyyttään, ja hänestä saattaa tulla lähes tunnistamaton, anonyymi. Henkilökohtaisuus ja akateemisuus on pyritty pitämään aineistossani tasapainossa: biografiset juonteet näkyvät akateemisen tekstin kudoksessa siltä osin kuin se palvelee tiedon paikantamista, tulkinnan läpinäkyvyyttä ja tutkittavan ilmiön ymmärtämistä.

Vapaus ja vastuullisuus. Vapaus on yksi tieteen keskeisistä periaatteista. Rajoitukset tai tieteen ulkopuoliset intressit ovat sen sijaan tieteen peruseriaatteita vastaan.⁷³⁹ Aineistossani vapautteen liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan nousseet merkittävästi esiin ja tulkitsenkin niin, että etnografiasa on luontevampaa puhua tutkijan eettisestä vastuusta (tutkittaviaan kohtaan) kuin vapaudesta tai sen rajoituksista. Toisaalta voidakseni puhua tutkijan narratiivisesta rakentumisesta jouduin olettamaan, että kirjoittajalla on tietty määrä autonomiaa päättää, miten ja mistä näkökulmasta hän tutkittavaa ilmiötä tarkastelee ja miten hän siitä kirjoittaa. Tutkijan autonomia, eli itsenäisyys tai riippumattomuus muodostaa perusedellytyksen sille, että on ylipäänsä mielekästä puhua tutkimusetiikasta. Vain jos tutkijoilla on jossain

736 Esim. Tiili 2016, 39; Isotalo 2015, 84.

737 Eriksen 2004, 46; Gould 2016, 11, 15; Collins & Gallinat 2010, 17.

738 Coffey 1999, 68.

739 Väliaverron & Ekholm 2020, 7.

määrin vapautta päättää omasta työskentelystään, voidaan heidän myös olettaa olevan eettisessä mielessä vastuussa siitä.⁷⁴⁰

Tieteellinen autonomia tai itsenäisyys ilmenee siinä, että tutkija voi eettisten normien puitteissa tehdä sellaista tutkimusta kuin haluaa ja osaa. Tämä itsenäisyys tulee ymmärtää suhteellisenä ja erilaisissa suhdeverkostoissa toteutuvana, mutta yhtä kaikki se on tärkeä kulmakivi etnografista tutkijuutta arvioitaessa. Vapautta rajoittaa tutkijan vastuu, joka aineistossani näyttäytyi ennen kaikkea tutkijan eettisenä vastuuna tutkittavilleen. Tutkijan tulee osata kunnioittaa tutkittaviaan ja varjella heidän yksityisyyttään. Samalla tutkija on viime kädessä vastuussa siitä minkälaisen tutkimuksen hän kirjoittaa. Etnografiseen kirjoittamiseen sisältyvät valinnat edustavat tutkimuksellista vallankäyttöä, ja tästä johtuen olen peräänkuuluttanut refleksiivisyyden ulottamista myös kirjoitusprosessiin.⁷⁴¹

Kertojuus ja välittäjäys. Tutkimukseni keskeisiä näkökohtia on se, että etnografisen narratiivin kertoja on vastuussa siitä, mikä tulee kerrotuksi ja miten; hän vastaa ja ottaa vastuun kertomuksen sisällöstä. Kertojan ja tutkijan erottaminen edes käsitteellisesti osoittautui hankalaksi, mutta se toi teksteistä näkyviin kerrostumia, joita en muuten olisi huomannut. Etnografiassa on totuttu puhumaan tutkijan äänestä, kun tarkoitetaan sitä, miten tutkija näkyy tekstissä, mutta nähdäkseni kertoja tuo ääntä paremmin näkyviin tekstin *tekijyyden* ja siihen liittyvät valinnan ja vastuun kysymykset. Samalla tutkijan ja kertojan ilmeinen yhteenkietoutuminen tekstissä on perusteena tutkimukseni kokonaisuutta ajatellen keskeisimmälle väitteelle siitä, että etnografisen tiedon muodostumista ei voi irrottaa tekstin narratiivisesta rakenteesta ja sen osatekijöistä.

Postmodernin tieteen kritiikin seurauksena myös etnografisista representaatioista on tullut entistä fragmentaarisempia. Fragmentaariset tekstit ottavat etäisyyttä sellaisiin representaatioihin, joissa kulttuuri rekonstruoidaan ja esitetään yhtenäisenä narratiivina tutkijan dominantin äänen kautta.⁷⁴² Aineistossani fragmentaarisuus ei esiintynyt niinkään kerronnan tasolla kuin eräänlaisena tietoteoreettisena premissinä, jonka mukaisesti tieto on aina osittaista ja näkökulmaan sidottua. Kerronnan yhtenäisyys ei kuitenkaan merkinnyt tutkimuksessani yksinäisyyttä tai yhden näkökulman dominans-

740 Hammersley & Traianou 2014, 227.

741 Ks. Atkinson 1990, 180.

742 Atkinson 1992, 41.

sia. Sen sijaan esitän, että etnografioissa esiintyi *moniääninen kertoja*, jolla on tietynlainen äänirekisteri. Paikoin kertoja saattoi olla etäinen ja liki näkymätön ja vain välittää jonkin asiasisällön, ja toisella hetkellä tulla minäkertojana hyvin lähelle lukijaa.

Etnografisen tekstin viehäytys syntyy usein yhtä paljon omakohtaisuudesta kuin varsinaisesta asiasisällöstä, jonka se kertoo. Narratiivinen tutkiuus muodostuu teksteissä nimenomaan kertojuuden kautta, ja se tulee ilmeisemmäksi ja läheisemmäksi lukijalle sitä mukaa kun minäkertoja pääsee ääneen. Etäisen, tiedon välittämiseen keskittyvän kertojan myötä subjekti painuu takaa-alalle, mutta ei missään vaiheessa täysin katoa. Siten narratiivinen tutkija-subjekti näyttäytyy aineistossani paremminkin kertojaääneltään vaihtelevana kuin postmoderniin tapaan pirstaleisena.⁷⁴³

Omaperäisyys ja dialogisuus. Etnografian lähtökohtana voidaan pitää sitä, että se perustuu tutkijan ensikäden tietoon ja kokemukseen jostain kulttuurista.⁷⁴⁴ Kaikki mitä kentällä tapahtuu, tulee tulkituksi ja lopulta myös kirjoitetuksi etnografian kautta, unohtamatta tutkimuksellisia reunaehtoja ja niitä teoreettisia keskusteluja, joista tutkija on ammentanut tulkintaa rakentaessaan. Etnografiassa kokemuksellisuus ja kehollisuus ovat kiinteä osa tulkinnan rakentumista, ja tästä johtuen on sanottu tutkijan itsensä olevan etnografian keskeinen tutkimusinstrumentti. Tästä seuraa se, että etnografiasta tutkimustekstistä muodostuu tekijänsä näköinen, eli määrättyllä tavalla omaperäinen ja -ääninen.

Tämän päivän etnografiassa elää kuitenkin vahvana dialogisen tiedonmuodostuksen ideaali, ja se on nostettu esiin myös puhuttaessa postmodernin, erityisesti feministisestä ja postkolonialistisesta tieteenkriitikistä ammentavan etnografian tunnuspiirteistä. Tärkeänä on nähty esimerkiksi tutkijan empaattinen vuorovaikutus tutkittavien kanssa, ja Coffey on esittänyt, että etnografisen tutkimus saa merkityksensä kenttätyön aikana solmituista ihmissuhteista.⁷⁴⁵ Tutkijan ensikäden tieto ei rakennu irrallaan kentän monimuotoisista ihmissuhdeverkostoista, vaan niiden osana ja niiden kautta muovautuen.⁷⁴⁶

743 Postmodernin identiteetin pirstaleisuudesta on kirjoittanut esim. Stuart Hall (1999). Saresma (2007, 23–24) käyttää ilmaisua *fragmentaarinen subjekti* kuvaamaan sitä, miten subjekti luodaan jatkuvasti kerronnan avulla, vaikka samanaikaisesti siinä säilyy jonkinlainen jatkuvuus, ja tämä käsitys tulee lähemmäs sitä, miten tutkimuksessani aihe esiintyy.

744 Atkinson et al. 2007, 4–5.

745 Coffey 1999, 56–57; ks. Myös Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 18–19.

746 Ks. Ranta 2016, 46.

Aineistoni pohjalta esitän, että dialogisuuden ytimessä on ymmärtämään pyrkivä *kuunteleminen*, joka toimii edellytyksenä sille, että kertoja tai haastateltava saa ja uskaltaa kertoa tarinansa omin ehdoin ja myös sille, että tutkija voi osallistua kerronnan merkitysten rakentamiseen. Kuunteleminen ilmentää tutkijan kunnioitusta tutkittavaa kohtaan. Se ei kuitenkaan kohdistu vain sanoihin – tutkija voi kuunnella yhtä hyvin paikan ilmapiiriä, ympäristön ääniä sekä tutkittavien sanattomia viestejä ja eleitä.⁷⁴⁷ Dialogisuus voidaan tässä mielessä ajatella jatkuvana vuorovaikutuksena tutkijan ja kentän rikkaan, aistittavan todellisuuden välillä. Samalla dialogisuus on merkinä siitä, että tutkittavilla on valtaa vaikuttaa siihen, minkälainen tutkimuksesta muovautuu. Toimiva dialogi pohjautuu siten tasavertaisuuden periaatteelle.

Erilaisiin suhdeverkostoihin ja niiden valta-asetelmiin kytkeytyvä dialoginen tiedontuotanto yhdistää aineistoni etnografioita. Vuoropuhelu tutkittavien kanssa ei pääty edes kenttätyöjakson loputtua, vaan jatkuu aineiston analyysissä ja yltää parhaimmillaan kirjoittamiseen. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että tutkija on lopulta vastuussa aineistosta tehdyistä tulkinnoista ja myös siitä, mikä tulee kirjoitetuksi tutkimustekstiin. Tutkijalla on keskeinen rooli läpi etnografisen tutkimusprosessin, mutta nimenomaan kirjoituksen ja kerronnan kautta tulevat näkyviin prosessia muokanneet valinnat. Tutkimuksessani kertoisuus tarkentui aineiston, teorian ja tutkijan välisessä vuorovaikutuksessa merkitsemään sitä tapaa ja tyyliä, jolla etnografinen narratiivi on kerrottu.

Narratiivisen tutkijuuden kannalta kertoja on tekstuaalinen väline, jonka kautta tutkimusprosessin dialogisuus tulee ilmaistuksi. Koska kirjoittaminen ei ole läpinäkyvä raportointimuoto, vaan keskeinen osa tutkimusta ja tiedonmuodostusta, myöskään kertoja ei määrity avoimesti vaan aina suhteessa tekstin tulkintaan.⁷⁴⁸ Tutkijuuden kannalta etnografisen narratiivin kertoja on tutkijan subjektin ja dialogisen tutkimusprosessin yhteensulautuma, jonka kautta tutkijuus heijastuu monitulkintaisena. Kertoja ei siten osoita suoraan tutkijaan henkilönä, vaan niihin mahdollisuuksiin ja ehtoihin, joiden kautta tutkijuus toteutui tutkimuksessa. Kuitenkin on perusteltua sanoa, että tutkijasubjekti on läsnä kertojassa.

⁷⁴⁷ Kuunteleminen vertautuu tällöin *tutkimushavainnointiin*, joka tarkoittaa paitsi jotain kohti katsomista myös tarkkaavaista kuuntelemista ja havaintojen tekemistä (Vilkkä 2006, 8).

⁷⁴⁸ Saresma 2007, 56.

Emotionaalisuus ja analyttisyys. Ghassan Hage on kirjoittanut *etnografisesta häilyvyydestä* tarkoittaen etnografeille tyypillistä tilannetta, jossa ilmiön analyttinen tarkastelu, emotionaalinen samaistuminen tutkittaviin ja poliittiset näkemykset risteävät keskenään.⁷⁴⁹ Tieteellisen tutkimustyön tarkoituksen pohjalta voidaan argumentoida, että tutkijan ei tulisi antaa tunteiden vaikuttaa työnsä tuloksiin. Mutta etnografiassa empaattinen ja emotionaalinen eläytyminen tutkittavien tilanteeseen on tuotu esiin yhtenä keskeisenä keinona saavuttaa ymmärrystä tutkimuskohteesta. Tutkija oppii tuntemaan tutkimuskohteensa paitsi älyllisesti myös – ja ehkä ennen kaikkea – emotionaalisesti, tunteiden tasolla.

Etnografinen tutkimus mahdollistaa tutkijan oman tietämisen purkamisen ja omien oletusten kyseenalaistamisen. Kenttätöössä kohtaamisten henkilökohtaisuus, kehollisuus ja välittömyys tuottavat tutkijan ja tutkittavien välille intensiivistä vuorovaikutusta, joka potentiaalisesti vaikuttaa molempien osapuolten käsityksiin elämästä.⁷⁵⁰ Toisaalta kirjoittamista kuvataan aineistossani paitsi koko tutkimusprosessia yhdistäväksi tekijäksi myös kohdaksi, jossa tutkija ikään kuin asettuu kentästä hieman etäämmäs ja ”kirjoittaa itsensä ulos” tutkittavien välittömästä vaikutuspiiristä.⁷⁵¹ Kirjoittamalla tapahtuvan etäntymisen tarkoituksena on nähdä tarkemmin ja kirkkaammin tutkimuskohteen ja -aineiston eri puolet sekä sisäiset yhteydet ja ristiriidat. Analyttisen syvyyden saavuttamiseksi tutkijalla tulee olla riittävästi aikaa kirjoittamiseen ja ajatteluun.

Etnografi luo kielen avulla käsityksiä todellisuudesta ja myös itsestään, mikä tarkoittaa, että kenttätööhön kuuluva eläytymisen ja etäntymisen dialektiikka toteutuu *uudestaan* kirjoittaessa, kun tutkija on tekstinsä kanssa kahden. Kirjoittamisen kautta tutkija saa tarvittavaa analyttistä etäisyyttä tutkimuskohteeseen, mutta samalla hän tuottaa osallisuuttaan ja läsnäoloaan tutkimuksensa tekstuaalisella kentällä.⁷⁵² Tästä näkökulmasta emotionaalinen yhteys kenttään ja analyttisyys eivät ole toisensa poissulkevia, vaan luodakseen uskottavan ja lukijaan vetoavan kuvauksen kenttätööstään kirjoittajan tulee turvautua molempiin.

Refleksiivisyys ja näkymättömyys. Refleksiivisyys perustuu ajatukselle siitä, että tutkimuksella on juurensa, jotka ovat kietoutuneet tutkijan

749 Hage 2009.

750 Hakala & Hynninen 2007, 214.

751 Nissi 2017, 84; Nenola 2019, 64.

752 Ks. Atkinson 1992, 9; myös Palmu 2007, 138.

henkilöhistoriaan ja opilliseen sivistykseen. Se muistuttaa, että tieto ja tietäminen ovat aina *paikantuneita* ja että ne rakentuvat tietystä historiallisesta ja kulttuurisesta kontekstista.⁷⁵³ Aineistossani refleksiivisyyttä on kuvattu esimerkiksi prosessiksi, jossa tutkija pyrkii avaamaan ja analysoimaan omaa suhdettaan tutkimusaiheeseen, tutkittaviin ja tiedon muodostumiseen. Refleksiivisyys kiinnittyy siten sekä tutkijan subjektin että tutkimuksellisiin valintoihin ja käsitteisiin, jotka ovat ohjanneet sitä, miten tieto on muodostunut. Tekstitasolla refleksiivisyys merkitsee tutkijasubjektin ja (muiden) tiedon muodostukseen liittyvien tekijöiden näkyvää julkituontia.⁷⁵⁴

Kaikki mikä tulee kirjoitetuksi etnografiseen tekstiin ja jää näkyviin editoinnin jälkeen, on seurausta tutkijan tekemistä valinnoista. Tutkimukseni pohjalta esitän, että kirjoittaja on aina läsnä tutkimustekstissään tavalla tai toisella, myös etäännettyssä ja virkakielisessä kerronnassa. Tämä asettuu selkeästi vastaan postmodernia ajatusta tekijän kuolemasta.⁷⁵⁵ Kirjoittaja on tulkintani mukaan läsnä kertojuudessa ja siinä, miten narratiivi on rakennettu. Näin ollen postmodernismin jälkeisessä etnografiassa tutkija ikään kuin rakentuu uudestaan ja ottaa vastuun kerronnasta.

Lukemissani väitöskirjoissa tutkijat olivat esillä sekä kertojina että toimijoina – toisin sanoen sekä siinä *miten* asioista tekstissä kerrotaan (ääni, tyylikeinot) että *mitä* kerrotaan (henkilöiden toiminta, tapahtumat). Tutkijan näkyminen ei ollut kuitenkaan itseisarvo, vaan sai merkityksensä sen kautta, että lukija voisi ymmärtää tutkimusprosessin eettisiä, epistemologisia ja metodologisia kiinnikkeitä ja tulkintaan liittyvää subjektisidonnaisuutta.

Etnografisen tutkimustekstin tasolla tekijän näkymättömyyttä on kuvattu *vaiennetuksi ääneksi* tai hiljaiseksi tekijyydeksi. Tässä paradigmassa voidaan ajatella, että ”faktat” puhuvat puolestaan, eikä tutkijan esiinnostaminen ole perusteltua.⁷⁵⁶ Tutkimukseni osoittaa, että tutkija ei käytännössä voi piiloutua tekstinsä taakse tai vaientaa ääntään. Etnografisten tekstien narratiivissa tutkijasubjektia ilmaiseva kertojuus ja muut narratiiviset elementit, kuten juonellisuus, ajallisuus ja metaforien käyttö, ovat lähtökohtaisesti aina

753 Ks. Hänninen, Kajander & Lappi 2022, 56–57; Venäläinen & Kinnunen 2022, 19–20.

754 Esim. Fingerroos 2003; Gould 2016. Huomattakoon, että refleksiivisyys toimii tekstissä usein myös retorisenä keinona, ja on tutkijan vastuulla osoittaa, mikä sen merkitys on analyysin ja tiedon muodostamisen kannalta.

755 Ks. Barthes 1977, 142; Grbich 2004, 67.

756 Charmaz & Mitchell 1997, 194.

läsnä. Narratiivinen näkökulmani mahdollisti sen, että saatoin analysoida tutkijan näkymistä ja merkitystä tekstissä laaja-alaisesti.

Tutkija ei välttämättä ole kovinkaan tietoinen tyylikeinoistaan tai tavastaan kirjoittaa, jos ei ole saanut kirjoittamisestaan palautetta. Selkeä, asiantyylinen teksti edustaa normaalia tieteellisen kirjoittamisen rekisteriä, jota ei välttämättä tule itse pohtineeksi. Refleksiivisyyden ulottaminen myös kirjoitusprosessiin voisi kehittää tutkijoita etnografian kirjoittajina ja parantaa tutkimuksen epistemologista läpinäkyvyyttä.

Kehollisuus ja etnografinen tieto. Tutkijan subjektin rakentumiseen liittyvien jännitteiden ohella olen tutkimuksessani tuonut esiin etnografisen tiedon kehollisuutta ja kiinnittymistä materiaalsiin olosuhteisiin. Etnografiassa on viime vuosikymmenten aikana alettu korostaa kenttätyön kokemuseräisyyttä ja kehollisten tunteiden reflektoinnin merkitystä tiedonmuodostuksessa. Sarah Pink on kehitellyt aistietnografian metodologiaa sillä ajatuksella, että aistiminen ja kokemustiedon kriittinen reflektointi avaa väyliä uudenaikaiselle tietämiselle, johon ei ole pääsyä vain ulkokohtaisen havainnoinnin tai haastattelun avulla.⁷⁵⁷ Kiinnittyminen kehollisen tietämisen premisseihin ilmeni aineistossani vaihtelevasti.

Kehollisten kokemusten reflektointi on etnografisessa tutkimuksessa tärkeällä sijalla, koska juuri jaettujen kokemusten kautta tutkija pääsee parhaiten ymmärtämään, minkälaista on elää arkea siinä ympäristössä, jossa tutkimus tapahtuu. Kehollisuus merkitsee siten myös osallisuutta tutkittavien materiaalsiin todellisuuteen. Osallisuuden kautta tutkijalle kehittyy vähitellen kehollista tietoa ja ymmärrystä yhteisön arjesta, ja tätä ymmärrystä puretaan refleksiivisen kirjoittamisen välityksellä päiväkirjoissa ja tutkimus-tekstissä. Etnografisen tiedon subjekti on kehollinen, mutta samalla kertaa kirjallinen ja narratiivinen; kehollisuus kirjoittuu tutkimustekstiin.

Kenttätyön kirjallisessa representaatiossa kehollinen tieto ja materiaallinen vuorovaikutus kontekstualisoidaan uudestaan. Siitä kokemuksesta, joka ilmeni hetkellisesti, tilanteisesti ja epämääräisesti kentällä, tehdään tekstuaalisessa ympäristössä jotain tarkkarajaista ja kokonaisuuden kannalta merkitsevää. Kielen kommunikatiivinen luonne tarkoittaa myös sitä, että henkilökohtaisista, yksilön kokemusmaailmaan nivoutuneista ilmiöistä muokataan kirjoittamisvaiheessa kielen sääntöjä myötäilevä, jaettava kuvaus. Sillä vaikka etnografinen tieto syntyy aikaan ja paikkaan sidotuissa suhteissa – paikantu-

⁷⁵⁷ Pink 2009, 8–10.

neena tietona –, se representoidaan tutkimustekstissä tavalla, joka mahdollistaa ylipaikantuneet tulkinnat. Ristiriita paikantuneen tiedon ja tutkimustekstin ylipaikallisuuden välillä tiivistyy nimenomaan kehollisen tietämisen kohdalla.

Myös silloin kun keho vaikuttaa olevan sivuosassa etnografisessa kerroksessa, sillä on suuri merkitys siihen, mitä ja miten kerromme, miten tulkitsemme tekstiä ja miten suhtaudumme lukemaamme.⁷⁵⁸ Elämme yksilöinä pysyvästi kehossa ja kehona, ja se väistämättä muokkaa elämäämme ja niitä kertomuksia, joita elämästä kerromme. Keho merkitsee eräänlaista rajaa suhteessa siihen, mitä on mahdollista ilmaista ja havaita.⁷⁵⁹ Se ei tarkoita, että mielikuvitus ei voisi kurottua omakohtaisesti koetun ulkopuolelle, vaan päinvastoin: juuri jaetun kehollisuuden kautta ihmisellä on mahdollisuus samaistua toisen, jopa täysin erilaisen kehon asemaan, kuvitella miltä tuntuisi olla tuo toinen. Ja tähän perustuu myös etnografian voima koskettaa lukijaa: kerroksen kautta voi ymmärtää ainakin ripauksen siitä, miltä tuntuu elää toisenlaisena kuin itse on ja ehkä toisenlaisessa kulttuurisessa ympäristössä kuin mihin on itse tottunut.

6.2. Tieteen kielen rajoilla

Oma kokemukseni sairastumisesta vei luottamukseni tieteen kieleen. Aloin ymmärtää, että elämänmuutoskokemukset ovat syvästi henkilökohtaisia, eikä niitä läheskään aina edes voi kuvata sanoin. Aloin miettiä, miten joku toinen voisi ymmärtää minun kokemustani, kun en itsekään sitä ymmärrä. Olin ei-kenenkään-maalla, keskellä tuntematonta. Miten joku muu kuin kokija voisi edes kuvitella astuvansa tälle maalle, sanoittavansa sitä ja kertovansa siitä muille? Ja vielä: miten minä itse voin edes kuvitella pystyväni sanoittamaan toisten elämänmuutoskokemuksia?⁷⁶⁰

Katja Hyry sairastui väitöskirjatyönsä aikana vakavasti ja ajautui sen myötä pohtimaan tieteen kielen mahdollisuuksia sanoittaa toisten ihmisten kokemuksia. Vaikka kohdalleni ei ole sattunut vastaavaa äärimmäistä kokemusta, tieteen kielen rajat ovat tässäkin tutkimuksessa olleet esillä. Toisaalta lukiessani väitöskirjoja ja kirjoittaessani niistä olen koko ajan pysytellyt akateemisen kielen rekisterissä ja ollut sillä tavalla turvallisella maaperällä. Olen myös ajatellut, että kirjoitan vertaisistani, joskin hieman kokeneemmista tutkijoista, joilla on ymmärrystä tieteen kielestä ja konventioista. Vertaisuus ei

758 Thanem & Knights 2019, 123–124.

759 Heavey 2015, 432–433.

760 Hyry 2015, 523.

tietenkään poista sitä, että suhtauduin aineistooni tieteellisellä kriittisyydellä ja tein sen pohjalta omat johtopäätökseni. Pysin huomioimaan tiedonmuodostuksen dialogisuuden esimerkiksi haastatteleamalla tutkijoita ja luetuttamalla tekstiäni, mutta viime kädessä vastaan tehdyistä tulkinnoista itse.

Tieteen kieli ja sen rajat ovat olleet tutkimuksessani esillä myös toisessa merkityksessä. Tieteen kielelle asetettuja vaatimuksia ovat esimerkiksi asiallisuus, selkeys ja täsmällisyys. Kaunokirjallisuudesta poiketen ihanteena on kieli, joka on mahdollisimman yksiselitteistä.⁷⁶¹ Poststrukturalistinen teoria ja siihen kytkeytyvä feministinen kritiikki ovat pyrkineet kumoamaan ajatuksen yleispätevästä ja objektiivisesta kielestä, ja sen sijaan korostaneet kielen (ja tiedon) paikantuneisuutta ja subjektisidonnaisuutta. Tutkimukseni edetessä huomasin, että etnografiassa ilmenee usein tasapainoilua näiden kahden ääripään välillä: yhtäältä on selkeä pyrkimys täsmällisyyteen ja totuudellisuuteen, mutta samalla sitoudutaan paikantuneen tiedon lähtökohtiin. Tämä jännite sai minut kiinnittämään enemmän huomiota epistemologisiin kysymyksiin kuin mitä tutkimukseni alussa olin ajatellut.

Toisaalta huomasin, että narratiivinen teoria soveltuu hyvin myös tietoteoreettiseen analyysiin, kunhan tutkimuksen fokus on selvä. Narratiivinen subjekti ei toisaalta ole selkeärajainen analyttinen käsite, vaan paremminkin tulkintakehys, joka mahdollistaa monenlaiset kysymyksenasettelut. Koska kiinnostukseni läpi tutkimuksen on kohdistunut tutkijan merkitykseen etnografisessa tekstissä, päädyin käyttämään narratiivisuutta eräänlaisena linssinä, jonka kautta tarkastelin tutkijuuden eri puolia. Tutkimukseni ei siten tarjoa yksiselitteistä vastausta siihen, minkälainen narratiivinen subjekti tutkijalla on, vaan se paremminkin kartoittaa niitä ehtoja, joiden puitteissa se aineistossani toteutuu.

Etnografisen tutkimuksen moninaisuus perustelee osaltaan sitä, miksi tutkijuus tai tutkijan subjekti ei näyttäydy aineistossani selkeärajaisena, vaan ennemmin erilaisissa suhteissa rakentuvana – tutkijuus rakentuu reflektiivisessä suhteessa tutkimuskysymyksiin, tutkittaviin, kenttään ja teorioihin. Tässä mielessä se myötäilee sellaisia subjekti- ja identiteettiteorioita, joissa minuuden ajatellaan muuttuvan ja rakentuvan vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja kertomalla menneisyydestä suhteessa ympäröivään todellisuuteen.⁷⁶² Myös Ricœurin subjektikäsitys korostaa minuuden muuntuvuutta

761 Luostarinen & Väliverron 1991, 63.

762 Eakin 1999, x,1; Hall 1999, 225–226.

ja tulkinnallisuutta, mutta samalla se kietoutuu voimakkaasti narratiivisuuden ympärille: subjekti ilmenee kerrontana ja kerronnan kautta. Minuus on yhtä kuin subjektin jatkuvaa kertomista elämästään. Sen sijaan etnografista tutkijuutta ei voi ymmärtää ilman suhteisuutta: tutkija tulee näkyväksi nimenomaan erilaisissa vuorovaikutussuhteissa.⁷⁶³ Tästä johtuen tutkijan kehollisuuden huomiointi muodostaa tärkeän lisän arvioitaessa tutkijuuden narratiivista rakentumista. Tutkijuus ei ole vain jotain mitä kerrotaan, vaan mitä eletään kehossa ja kehona, joka on kiinteässä yhteydessä materiaaliseen todellisuuteen ja muihin kehoihin. Myös kirjoittaminen ja kerronta on nähtävä pohjimmiltaan kehollisuuden ilmaisuina. Siten subjekti, jota tuotetaan kertomalla, saa kiintopisteensä kehollisesta kokemuksesta, ei niinkään kielestä. Utriainen on todennut samansuuntaisesti, että kehollisen subjektin situaatio ja asento ilmaisevat jotain sellaista, mitä asenteiden on perinteisesti ajateltu ilmaisevan.⁷⁶⁴ Kehollinen edeltää tässä mielessä kirjallista.⁷⁶⁵

Tulkitsessa etnografisen tiedon muodostumista narratiivisesta näkökulmasta on tärkeää yrittää pysytellä kirjoitetun sanan tasolla ja olla lukematta tekstiin sellaista, mitä siinä ei sanota.⁷⁶⁶ Tämä on tutkimustekstin kohdalla haasteellista, koska lukija ymmärtää, että tutkimusprosessiin sisältyy paljon sellaista työtä ja ajattelua, joka ei saa kirjallista ilmaisua tai joka editoituu pois jossain vaiheessa kirjoittamista. Kirjoittamisen toisteisuus ja prosessimaisuus leimaavat koko etnografista tiedontuotantoa, sillä tieto suodattuu ja saa ilmaisunsa kirjoituksena. Tähän kytkeytyvät väistämättä kysymykset tutkijan valinnoista, vallasta ja vastuusta. Konstruktivistisesti ajatellen ilmiön nimeäminen tai sanoittaminen tuottaa asiantiloja samalla kun sen kautta suljetaan jotakin muuta pois. Todellisuutta tuotetaan osaltaan puhumalla ja kirjoittamalla.⁷⁶⁷ Tästä johtuen kirjoittamiseen liittyvät valinnat tulisi tehdä etnografiassa entistä paremmin näkyviksi reflektion kautta.

Kirjoittamisen valinnat koskevat esimerkiksi tekstin tyyliä, narratiivisia ominaisuuksia ja rakenteellisia ratkaisuja. Etnografiassa on käsitelty paljon sitä, kenen tai keiden äänet tekstissä kuuluvat. Mutta mielestäni on olennaisempaa ymmärtää, että tekstin kertoja käytännössä määrittää kerron-

763 Goffmanin rooliteoriaa (1971) mukaillen voisi sanoa, että subjekti toteutuu etnografiassa tilannekohtaisesti erilaisten roolien kautta.

764 Utriainen 1999, 45.

765 Vrt. Saresma 2007, 19.

766 Ks. Eco 1990, 25.

767 Hakala & Hynninen 2007, 222.

nan sisällön ja näkökulman. Kertoisuus ilmentää tutkijan tahtoa ja intentiota. Tutkimustekstin äänet palautuvat siten kertojaan ja sitä kautta tutkijan teke-miin valintoihin. Tutkija ei voi etnografiassa piiloutua tekstin taakse: hän tulee kertojan kautta näkyväksi osaksi kerrontaa.⁷⁶⁸ Tästä ei kuitenkaan seuraa se, että etnografinen teksti olisi täysin biografinen. Oikeastaan päinvastoin: koska kertoja on tekstuaalinen konstruktio, joka on osa tutkimuksen narra-tiivia (ja usein myös yksi kuvatuista henkilöahmoista), tutkija voi kertojan kautta operoidessaan hyödyntää kerronnan eri keinoja ja siten vuoroin lähen-tyä, vuoroin etäännyä tutkittavasta aiheesta.

Äänen ohella toinen paljon puhuttu aihe etnografiassa koskeekin tutkijan suhdetta kenttään ja tutkittaviin. Eläytymisen ja etäännyttämisen dialektis-ta suhdetta käsiteltiin myös aineistossani kuvaten sitä esimerkiksi positiosta toiseen siirtymisenä tai rinnakkaisina positioina. Tulkintani mukaan tutkija voi saada kirjoittamisen kautta tarvittavaa analyttistä etäisyyttä tutkittavaan kohteeseen, mutta tämä ei ole koko totuus. Koska kirjoittamalla 'tuotetaan todellisuutta' ja tutkija on kertojana läsnä tekstissä, eläytyminen ja etäännytti-minen tulee avata hienosyisemmin. Väitänkin, että tutkija kirjoittamalla paitsi representoi kenttää ja sen vuorovaikutussuhteita myös uusintaa ja muokkaa niitä. Kirjoittaja voi siten kerronnan keinoin säädellä etäisyyttään (tekstuaa-liseen) kenttään.

Tutkijan suhde kenttään määrittää käytännössä etnografisen tiedon laatua, ja tästä johtuen kenttä ja sen rajat ovat toistuvan keskustelun aiheena etnografiassa.⁷⁶⁹ Kentän rajat on piirretty tutkimuksessa milloin maantieteel-lisesti, milloin sosiaalisesti ja milloin kielellisesti, mutta nähdäkseni kaikista olennaisin kysymys puhuttaessa kentän rajoista on se, miten tieto etnogra-fiassa syntyy ja mihin se paikantuu. Tutkimuksessani saatu vastaus tähän on monitahoinen: tieto syntyy dialogisessa suhteessa tutkittaviin, fyysiseen ympäristöön ja teoreettisiin keskusteluihin, mutta myös suhteessa tutkijan omiin ennakkokäsityksiin, kehollisiin kokemuksiin, kielen käytäntöihin ja akateemisiin vaatimuksiin. Nämä kaikki osatekijät vaikuttavat etnografisen tutki-mustekstin muotoutumiseen.

Tutkijuutta ei voi ymmärtää erillään tutkimuksen tarkoituksesta, joka on tiedon tuottaminen.⁷⁷⁰ Tutkimuksessa fokusoin siihen, miten tutkijan sub-

768 Vrt. Salo 2007, 229–232.

769 Esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Coffey 1999; Marcus 1995; Atkinson 1992.

770 Hakala & Hynninen 2007, 219.

jekti tulee näkyviin kirjoitettuna, mutta samalla halusin huomioida kontekstin merkityksen. Ricœurin ajattelussa narratiivinen subjekti on kiinteässä yhteydessä ihmisen elettyyn kokemukseen ja ajallisuuteen, ja myös tästä johtuen oli perusteltua rakentaa tulkintani puhtaan tekstianalyysin sijaan holistisesti, pyrkien aiheen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.⁷⁷¹ Tulkittessani olen yrittänyt tehdä päätelmiä muun muassa kirjoittajan tavoitteista, tekstin syntyhistoriasta, tekstien suhteesta muihin teksteihin (haastatteluihin ja tutkimuskirjallisuuteen) ja tekstien suhteesta ulkopuoliseen todellisuuteen.⁷⁷² Se, miten olen tässä onnistunut, on lukijan lopulta arvioitava.

Kulttuuriantropologi Helena Oikarinen-Jabai on kirjoittanut ”kuuhun viittaamisen” dilemmasta, mikä tarkoittaa vapaasti tulkiten sitä, että määrätyn kohteen tarkastelun sijaan huomio voi keskittyä liikaa niihin keinoihin, joilla kohdetta tarkastellaan tai tuodaan esiin. Tutkimuskontekstissa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija keskittyy liikaa erilaisiin teoreettisiin näkökulmiin, jolloin aineiston käsittely jää vähemmälle. Oikarinen-Jabai sanookin omaan tutkimukseensa viitaten suurimman haasteen olleen se, että pystyy fokuoimaan samanaikaisesti sekä sormeen (teoria) että sen osoittamaan ilmiöön (aineisto).⁷⁷³ Haasteeni tämän työn kohdalla on ollut samansuuntainen. Etnografista kirjallisuutta paljon lukeneena minulle on muodostunut tietynlainen ennakkokäsitys etnografisesta tavasta tutkia ja kirjoittaa, ja tämä ohjasi aineiston tulkintaa voimakkaasti erityisesti työn alkuvaiheessa. Tekstissä on paikoin liikaakin teoreettista pohdintaa viemässä tilaa aineiston käsitteilyltä. Toisaalta näkisin, että keskustelu suomalaisesta etnografiasta ansaitsee uusia teoreettisia avauksia, ja tältä osin tutkimukseni puolustaa paikkaansa.

Työskentelyni on ollut jatkuvaa tasapainoilua lukijan ja tutkijan roolien välillä. Lukijana olen opetellut lukemaan, kuulemaan ja ymmärtämään tekstien vihjeitä ja tekstien välisiä yhteyksiä. Eroistaan huolimatta aineistoni etnografioilla on toki myös paljon yhteistä, mikä mahdollisti niiden välisen karkeahkon vertailun. Toisaalta tutkijan ominaisuudessa olen rakentanut teksteistä tulkintaa, jota edessäsi oleva teksti representoi. Kieli ei tässäkään suhteessa ole läpinäkyvä väline: kirjoittaessani pyrin avoimuuteen ja tieteelliseen luotettavuuteen, mutta tekstiin on silti varmasti jäänyt myös hämäryyttä, virkamiesmäistä etäännytyttä ja sidonnaisuuksilleen sokeaa puhetta. Kirjoit-

771 Ricœur 1991c.

772 Ks. Luostarinen & Väliverronen 1991, 81.

773 Oikarinen-Jabai 2008, 15.

tamisen subjektiivisuus tuntuu olevan jatkuvassa hankaussuhteessa tieteellisen kommunikointivaateen kanssa. Tutkijana seison kuitenkin tulkintojeni takana: ne edustavat sitä ymmärryksen tasoa, joka minulla tällä hetkellä etnografiasta ja tutkijuudesta on.

Suomalaisen etnografian uudet suuntaukset, jotka ammentavat esimerkiksi posthumanismista ja affektiteorioista, tulevat viemään tutkimusta uusille jännittäville poluille. Ne saattavat myös muuttaa sen, miten etnografiaa tulevaisuudessa tehdään. Antropologi Stef Jansenin mukaan affektiivinen teoria kyseenalaistaa sellaiset käsitteet kuin kieli, järki, kognitio, merkitys ja identiteetti, jotka ovat pitkään olleet kulttuurintutkimuksen keskiössä. Koska affektin ajatellaan edeltävän tietoisuutta ja kieltä, huomio kiinnittyy siihen, mikä on läsnäolevaa ja kehollista ja mikä ilmenee kehon ja ympäristön välisissä suhteissa. Jansenin mielestä tämä tarkoittaa, että affekteja tarkasteleva tutkimus kääntyy pois sosiaalisesta konstruktionismista ja toisaalta kriittisistä lähestymistavoista, joissa analysoidaan ilmiöiden merkityksiä ja rakennetaan niiden pohjalta yleistyksiä, eräänlaisia 'kulttuurisia kaavoja'.⁷⁷⁴ Huomiot ovat kiinnostavia myös tämän tutkimuksen osalta. Ehkä sosiaalinen konstruktionismi, johon itse tukeudun ja joka on merkittävässä asemassa myös aineistosani, on väistymässä uudenlaisen teoretisoinnin tieltä. Ehkä subjekti kieleen sidottuna käsitteenä on osoittautumassa tyhjäksi hypoteesiksi? Aika näyttää.

Etnologiassa subjektin ja minuuden muodostumista erilaisissa diskursseissa, teksteissä ja narratiiveissa on tutkittu paljon. Tällöin huomiota on kiinnitetty esimerkiksi siihen, miten sukupuolta tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja miten sosiaaliset kategoriat liittyvät osaksi yhteiskunnallisia valtasuhteita. Kritiikin mukaan etnologinen tutkimus on kuitenkin keskittynyt liiaksi siihen, miten minuus rakentuu diskurssiivisesti ja jättänyt huomiotta sen, miten sitä *eletään* käytännön tilanteissa.⁷⁷⁵ Kritiikki käy yksiin edellä kuvaillun affektiivisen teorian kanssa. Tieto siitä, miten subjekti rakentuu kielen välityksellä ei ole sama kuin tietää, miltä tuntuu elää *minänä* arjessa. Tutkimukseni narratiivinen näkökulma on tässä suhteessa rajallinen. Toisaalta korostaisin sitä, että narratiivisuus on edelleen tärkeässä roolissa subjektia tutkittaessa, sillä vasta kertominen tekee minuudesta jaettavan. Ja vaikka olen tuonut esiin kehollisuuden ja kokemustiedon keskeisen merkityksen etnografiassa, on huomattava, että alalle on aina kuulunut myös kirjoitta-

774 Jansen 2016, 60–61.

775 Frykman & Gilje 2003, 9.

minen ja kielen kautta toimiminen. Etnografi ei voi suhtautua kirjoittamiseen ja ilmiöiden kielellistämiseen naiivisti, sillä viime kädessä juuri kielen kautta hän tuottaa ymmärrystä kokemuksistaan meille lukijoille. Etnografian ydin on vuorovaikutuksen rakentamisessa.

Hyryn tavoin suhteeni tieteelliseen kirjoittamiseen ja kieleen on kokenut muutoksia tutkimusprosessin aikana. Minusta on tullut entistä kriittisempi lukija – ja kirjoittaja. Kuitenkaan luottamukseni sen keinoihin ei niinkään ole karissut, vaan ymmärrän entistä selkeämmin tieteen kielen rajat ja sen sidonnaisuudet yhtäältä tutkijan subjektiin ja toisaalta tutkimusalakohtaisiin kirjoittamisen konventioihin. Etnografinen kertomus on tässä suhteessa poikkeuksellisen rikas tutkimuskohde, koska postmodernismi on tuonut uudenlaista vapautta ja kokeilunhalua suhteessa sen traditioihin. Etnografia uudistuu tutkimuksen mukana.

6.3. Kertomuksen vaarat ja mahdollisuudet

Kuten alussa totesin, tutkimukseni liittyy *kerronnallisen käänteen* aiheuttamiin keskusteluihin kertomusten ja narratiivisuuden käytöstä ja merkityksestä yhteiskunnallisissa ja humanistisissa tieteissä. Tämän käänteen myötä kertomusten ja kerronnallisuuden tutkimus laajeni perinteisen kirjallisuustieteen ulkopuolelle muun muassa kulttuurintutkimukseen. Samanaikaisesti tutkimukseni keskustelee *refleksiivisen käänteen* vaikutuksista suomalaisessa postmodernismin jälkeisessä etnografiassa. Refleksiivisen käänteen seurauksena kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota tutkijaan rooliin osana tutkimusprosessin muotoutumista ja kirjoittamista. Tavoitteeksi tuli moniääninen ja refleksiivinen etnografia, joka ilmentää tutkijan tietoisuutta niistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet tutkimuksen tekemiseen ja tulkintoihin. Tällöin myös yleistyivät näkemykset etnografian yhteyksistä kaunokirjallisuuteen ja fiktion, jota ilmensivät 1980-luvulla erityisesti *Writing Culture* -artikkelikoelma ja siitä inspiroituneet kirjalliset kokeilut. Suomalaisessa keskustelussa on kuitenkin nähdäkseen sivuutettu kysymykset siitä, minkälaisia epistemologisia reunaehtoja liittyy siihen, että etnografia mielletään kertomukseksi ja mitä se tarkoittaa tutkijan subjektin kannalta.

Osaltaan tutkimukseni kommentoi laajempaa suuntausta tutkimustiedon tarinallistamisesta. Tarinankerronnalla on suuresti valtaa nykyisessä kulttuurissamme, mikä näkyy päivittäisessä mediassa esimerkiksi koskettavien yksilötarinoiden yleistymisenä. Toisaalta narratiivista sisältöä tuottavan

journalismin myötä tutkimuskohteeksi on noussut myös tarinankerrontaan ja niin sanottuun *tarinatalouteen* liittyvät riskit. Esimerkiksi hankkeessa *Kertomuksen vaarat* ja sitä seuranneessa kirjassa on käsitelty kokemuksellista puhetta sosiaalisessa mediassa sekä niin sanottuja mallikertomuksia, joiden kautta rakennetaan mielikuvia oikeanlaisesta elämäntyylistä. Kirjassa esitetty kritiikki kohdistuu nykyaikaista tarinataloutta kohtaan, jossa kertomus on valjastettu poliittisiin ja kaupallisiin tarkoitukseen.⁷⁷⁶ Kertomusten käyttöä on aiheellista tarkastella kriittisesti, sillä niiden avulla pyritään usein jollain tavalla vaikuttamaan ihmisten ajattelutapoihin ja käyttäytymiseen.

Historioitsija Yuval Noah Harari on maailmanlaajuisen suosion saavuttaneissa historiateoksissaan nostanut esiin *fiktio* merkityksen ihmislajin selviytymisessä ja menestyksessä. Fiktio tarkoittaa Hararille laajasti ottaen ihmisen kykyä kielen avulla luoda yhteisölle yhteinen todellisuus, johon uskotaan, vaikka sitä ei ole olemassa. Esimerkiksi rahajärjestelmä, kansakunnat ja uskonnot ovat tällaisia ihmisryhmiä ja yhteiskuntia yhdistäviä fiktioita ja kertomuksia.⁷⁷⁷ Tämä havainnollistaa sitä, miten kertomuksia tarkastellaan nykyisin yhä enemmän yhteiskunnallisessa kontekstissa vaikuttavina voimina. Kertomukset eivät ole vain kirjoissa ja ihmisten puheessa, vaan ne ilmenevät kautta yhteiskunnan kaupallisissa ja poliittisissa yhteyksissä. Toinen huomionarvoinen asia on, että kertomusten ja narratiivisten rakenteiden nähdään kuuluvan elimellisesti siihen, miten ihminen ymmärtää itsensä suhteessa muihin ihmisiin, ympäristöön ja yhteiskuntaan. Myös identiteettiä on tarkasteltu kertomuksena, jota yksilö kertoo itselleen ja toisille.⁷⁷⁸ Vastakkainen eivät siten ole kerronnallisuus ja ei-kerronnallisuus, joka toimisi psykologisena ja kulttuurisena rakenteena kertomusten sijaan, vaan paremminkin erilaiset, kilpailevat kertomukset ja narratiivit. Voidaankin väittää, ettei ole olemassa sellaista inhimillistä todellisuuden hahmotus- tai kuvaustapaa, joka olisi puhdas narratiivisuudesta.

Narratiivista tietoa ja tieteellistä tietoa on yleensä käsitelty toisistaan erillisinä tiedon lajeina. Esimerkiksi antropologi James W. Dow on esittänyt narratiivisen, kerronnallisen tiedon edustavan ihmiskunnan historiassa vanhempaa ja primitiivisempää tiedon muotoa siinä missä tieteellinen tieto on suhteellisen uusi käsite, joka on edellyttänyt ihmisiltä erityisiä teknisiä edis-

⁷⁷⁶ Mäkelä, Björninen, Hämäläinen, Karttunen, Nurminen, Raipola & Rantanen (toim.) 2020.

⁷⁷⁷ Harari 2016.

⁷⁷⁸ Polkinghorne 1988, 150; Ronkainen 1999, 73.

tysaskeleita. Dowin mukaan narratiivinen tieto ammentaa ihmisen omista kokemuksista, mikä tekee siitä tietyssä suhteessa edelleen käyttökelpoista, mutta sitä ei tule sekoittaa empiirisen tutkimuksen tuottamaan tieteelliseen tietoon, jonka ihanteita ovat universaalius, systemaattisuus ja falsifioitavuus.⁷⁷⁹ Itse suhtaudun kuitenkin varauksella ajatukseen siitä, että narratiivisuus olisi jokin, joka voitaisiin kulttuuritieteissä eristää tiedon muodostuksesta tai sen esittämisestä. Kertomukset seuraavat tutkijaa kaikkialle ja hän myös itse tuottaa niitä. Sen sijaan olen vahvasti sitä mieltä, että etnografiaa tekevän tutkijan tulee olla tietoinen ja refleksiivinen siinä suhteessa, miten ja mitä kirjallisia keinoja hyödyntäen hän tutkimustaan kirjoittaa.

Kertomuksilla on voima liikuttaa ihmisiä, ja etnografisten tekstien vetovoima perustuu osaltaan niiden kerronnallisiin tekijöihin. Narratiivisuus lisää tieteelliseen tekstiin inhimillisen, kokemusta ja tunteita ilmentävän ulottuvuuden, joka kutsuu samaistumaan ja välittämään kuvatuista asioista. Myös kehollisuudella on tässä merkitystä; tutkijan kerrottu keho on etnografisen tiedon kiinnittymiskohta ja samalla peilauspinta lukijan kokemuksille. Kehollinen läsnäolo tekstissä ilmaisee paikantunutta, aikaan ja tilanteeseen sidottua subjektia, mikä tarkoittaa, että keho on osa tutkimuksen refleksiivistä tiedonmuodostusta. Kehollisen tiedon kautta tulevat näkyviin myös etnografiaan usein liitetyt jokapäiväiset ristiriidat, jotka kumpuavat esimerkiksi kentällä heränneistä hankalista tunteista.⁷⁸⁰ Narratiivinen kirjoittaminen on yksi tapa käsitellä näitä tilanteita ja tunteita. Tutkimustiedon kerronnallistaminen ei ole ilman riskejä, mutta samalla se avaa tutkijalle mahdollisuuksia tarkastella asioita eri perspektiiveistä ja laajentaa ymmärrystään tutkittavasta ilmiöstä ja itsestään tutkijana.

Aihe, jota en ole työssäni käsitellyt ja joka edellyttää jatkotutkimusta, on se, miten kenttätöön erilaiset hybridimuodot, joissa yhdistyvät verkkoalustoilla tehtävä digitaalinen etnografia ja toisaalta kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuva kenttätö, vaikuttavat etnografiseen kerrontaan. Günel et al. kutsuvat *tilkkutäkkietnografiaksi* (engl. patchwork ethnography) tutkimustapaa, joka lähtee siitä havainnosta, että etnografista kenttätöitä tehdään COVID-pandemian seurauksena yhä useammin jonkinlaisissa hybriditiloissa, joissa kodin ja kentän rajat ovat hämärtyneet. Etänä tai etä- ja lähitapaamisten yhdistelminä toteutettava kenttätö vaikuttaa olennaisesti esimerkiksi siihen,

779 Dow 2006.

780 Ks. Šikić-Mićanović 2010, 51.

kuinka paljon aikaa havainnointiin on käytettävissä ja minkälaiseksi vuorovaikutus tutkittavien kanssa muodostuu.⁷⁸¹ Tämä kaikki heijastuu väistämättä etnografiseen kirjoitusprosessiin ja siten kerrontaan. On todennäköistä, että pandemian ja muiden poikkeustilojen vaikutuksia tutkimustyön tullaan käsittelemään kirjoituksissa ja konferensseissa merkittävästi lisää lähivuosien aikana.

Toinen näkökulma, jonka päädyin työssäni valtaosin sivuuttamaan, koskee sukupuolen merkitystä kirjoitusprosessin ja kertomisen kannalta. Esimerkiksi Eräsaari on korostanut sukupuolieroa siinä, miten kirjoittaja kohtaa lukijan, väittäen, että naispuoliset kirjoittajat pyrkivät miehiä enemmän kirjoittamaan ”intiimiä” tekstiä, joka houkuttelee lukijan puolelleen.⁷⁸² Ajatus kirjoituksen ja kerronnan sukupuolisuudesta on merkittävä erityisesti feministisen tutkimuksen piirissä, ja joiltain osin voin siihen myös yhtyä. En kuitenkaan tässä tutkimuksessani voinut tarkastella sukupuolta erikseen, koska se olisi vienyt paljon tilaa analyysistani ja vaatinut tuekseen teoreettisia keskusteluja, joihin minulla ei työn puitteissa ollut resursseja perehtyä. Sukupuoli on osa kirjoittajaa ja kerronnan henkilökohtaisuutta joka tapauksessa. Rajoitteistaan huolimatta uskon tutkijasubjektia koskevan analyysini antavan tilaa erilaisille tavoille ilmaista itseään osana tutkimusta.

Työssäni olen painottanut tutkijuuden ja tietämisen toteutuvan postmodernismin jälkeisessä etnografiassa monenlaisissa vuorovaikutussuhteissa. Narratiivisen näkökulman avulla olen tehnyt näitä suhteita näkyväksi ja osoittanut niihin liittyvät jännitteet. Samalla tapaa kuin postmodernismin jälkeisen kertomuksen tutkimuksessa nykytilaa on kuvattu ”heiluntana” postmodernien ja modernien ajatusten välillä, voin todeta, että suomalaisessa etnografiassa näkyy tänä päivänä juonteita, jotka yhtäältä kiinnittyvät postmodernistiseen moniäänisyyteen ja toisaalta näkemykseen tutkijan subjektista kiintopisteenä, jonka paikantuneen kehon ja kielen kautta tieto suodattuu ja rakentuu.⁷⁸³ Tässä tilanteessa tutkimuksen kriittisyyden tulee kohdistua niin yhteiskunnan rakenteisiin kuin tiedon rakentumisen välineisiin.

781 Günel, Varma & Watanabe 2020.

782 Eräsaari 2004, 65–68.

783 Narratologiassa tätä heiluntaa on kutsuttu myös *metamoderniksi*, ks. Leinonen 2021.

Tutkimusaineistot ja lähteet

Väitöskirja-aineisto

- Ala-Pöllänen, Anne 2017. *Happy ship? Etnografinen tutkimus suomalaisista ja filippiiniläisistä merimiehistä suomalaisilla rahtilaivoilla*. Helsingin yliopisto.
- Haapoja, Heidi 2017. *Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykykansanmusiikin kentällä*. Helsingin yliopisto.
- Hämeenaho, Pilvi 2014. *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Jyväskylän yliopisto.
- Hyyry, Katja 2011. *Meistä jäi taas jälki. Miten Vienan pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa*. Lapin yliopisto.
- Isotalo, Anu 2015. *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Turun yliopisto.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 2012. *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin*. Oulun yliopisto.
- Kouri, Jaana 2017. *Vesi kuljettaa ääntä. Autoetnografinen tutkimus Lyyryntin kylän historian-tuottamisesta*. Turun yliopisto.
- Lukin, Karina 2011. *Elämän ja entisyyden maisemat. Kolgujev nenetsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa*. Helsingin yliopisto.
- Näkkäläjärvi, Klemetti 2013. *Jauristunturin poropaimentolaisuus. Kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995*. Oulun yliopisto.
- Nenola, Pirjo 2019. *Kuorolaulaminen Suomessa. Etnografinen tutkimus performansista*. Jyväskylän yliopisto.
- Nissi, Kaisa 2017. *Uskonnot, kulttuurit ja perhe. Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerronnoista Suomessa*. Jyväskylän yliopisto.
- Ojanen, Karoliina 2011. *Tyttöjen toinen koti. Etnografinen tutkimus tyttökulttuurista ratsastustalleilla*. Helsingin yliopisto.
- Pietilä-Litendahl, Piritta 2014. *Kasvatus, toimijuus ja voimaantumisen. Kasvatusantropologinen tutkimus andalusialaisten naisten arjesta*. Lapin yliopisto.
- Raunola, Ilona 2018. *Tulkintoja valosta ja henkisydestä. Etnografinen tutkimus uususkonnollisesta Valorukous-toiminnasta*. Itä-Suomen yliopisto.
- Roivainen, Päivi 2017. *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. Turun yliopisto.
- Ruotsalainen, Jari 2015. *Iholla kaiverrettu. Tatuoimisen kulttuurinen murros Suomessa*. Itä-Suomen yliopisto.
- Tiili, Miia-Leena 2016. *Ammattilaisuuden ankkuripaikat: Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomen merivartiostossa*. Helsingin yliopisto.

Haastattelut

- Haastateltava A, 19.8.2020.
- Haastateltava B, 25.11.2020
- Haastateltava C, 28.8.2020

Haastateltava D, 18.8.2020
 Haastateltava E, 24.8.2020
 Haastateltava F (kirj.)
 Haastateltava G, 18.8.2020
 Haastateltava H, 24.8.2020
 Haastateltava I, 25.11.2020
 Haastateltava J, 28.12.2020
 Haastateltava K (kirj.)
 Haastateltava L (kirj.)

Haastatteluaineisto on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon väitöstilaisuuden jälkeen. Haastateltavien henkilötiedot on hävitetty.

Painamattomat lähteet

Internetsivut

American Anthropological Association 2012. Statement on Ethics: Principles of Professional Responsibility [online]. Arlington: American Anthropological Society. <http://ethics.americananthro.org/category/statement/> [28.8.2022].

Cambridge Dictionary 2020a. Story. Verkkosanakirja. Cambridge: Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/story> [24.11.2020].

Cambridge Dictionary 2020b. Fiction. Verkkosanakirja. Cambridge: Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fiction>. [24.11.2020].

Eronen, Helena 2019. Käsitteletkö kuitenkin henkilötietoja? Vastuullinen tiede -verkkosivusto. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/kasitteletko-kuitenkin-henkilotietoja> [24.11.2021].

Günel, Gökçe, Varma, Saiba & Watanabe, Chika 2020. A Manifesto for Patchwork Ethnography. *Member Voices, Fieldsights*, June 9. Society for Cultural Anthropology. <https://culanth.org/fieldsights/a-manifesto-for-patchwork-ethnography>. [2.6.2022].

Tieteen termipankki 12.1.2023. Folkloristiikka: tarina. Tieteen kansallinen termipankki -verkkosivusto. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:tarina>. [12.1.2023].

Konferenssiesitelmät

Dow, James 2008. The Evolution of Knowledge Systems: Narrative Knowledge versus Scientific Knowledge. A paper presented at the Society for Anthropological Sciences meeting. https://www.researchgate.net/publication/238108750_The_Evolution_of_Knowledge_Systems_Narrative_Knowledge_versus_Scientific_Knowledge [25.5.2022].

Duffy, Deirdre & Bailey, Simon 2010. Whose voice is speaking? Ethnography, pedagogy and dominance in research with children and young people. Conference paper: Oxford Ethnography Conference. https://www.researchgate.net/publication/272350143_Whose_voice_is_speaking_Ethnography_pedagogy_and_dominance_in_research_with_children_and_young_people [25.5.2022].

Kirjallisuus

- Abramson, Corey M. & Dohan, Daniel 2015. Beyond Text: using arrays to represent and analyze ethnographic data. *Sociological methodology* Vol. 45(1), 272–319. <https://doi.org/10.1177/0081175015578740>.
- Agar, Michael 2006. An Ethnography by Any Other Name. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* Vol. 7(4). <https://doi.org/10.17169/fqs-7.4.177>.
- Ahmed, Sara 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University.
- Alava, Henni 2016. Hiljaisuuden ja hämmennyksen etnografia Pohjois-Ugandassa. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 113–143.
- Aldridge, Meryl 2001. Confessional culture, masculinity and emotional work. *Journalism* Vol. 2(1), 91–108. <https://doi.org/10.1177/146488490100200107>.
- Amerian Majid & Jofi L. 2015. Key concepts and basic notes on narratology and narrative. *Scientific Journal of Review* Vol. 4(10), 182–192. https://www.researchgate.net/publication/320172355_Key_concepts_and_basic_notes_on_narratology_and_narrative.
- Aro, Laura 1996. *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. SKST 650. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Atjonen, Päivi & Niukkanen, Sanna 2018. Väitöskirja tohtorin kisällinnäytteenä: analyysi kolmen yliopiston kasvatustieteellisen alan väitöskirjoista vuosilta 2010–2016. Teoksessa Arto Jauhainen, Joel Kivirauma & Heikki Kinnari (toim.) *Koulutus hallinnassa: juhla- ja tutkimusprofessori Heikki Silvennoisen täyttämässä 60 vuotta 23.2.2018*. Turku: Turun yliopisto, 367–398.
- Atkinson, Paul 1990. *The Ethnographic Imagination. Textual constructions of reality*. London & New York: Routledge.
- Atkinson, Paul 1992. *Understanding Ethnographic Texts*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Atkinson, Paul & Hammersley, Martyn 1994. Ethnography and participant observation. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 248–261.
- Badley, Graham 2004. Reading an Academic Journal is Like Doing Ethnography. *Forum: Qualitative Social Research* Vol. 5(1). <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/660>.
- Bagayoko, Sidylamine & Tawah, Sanna 2014. Vallankäyttöä linssin edessä ja takana: visuaalinen etnografia ja kaksi tutkimusta Länsi-Afrikasta. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 185–211.
- Barthes, Roland 1977. *Image, music, text. Essays*. Trans. Stephen Heath. London: Fontana Press.
- Berlin, Isaiah 2001. *Vapaus, ihmisyyys ja historia*. Suom. Timo Soukala. Helsinki: Gaudeamus.
- Birindelli, Pierluca 2014. *The Passage from Youth to Adulthood: Narrative and cultural thresholds*. University press of America.
- Björninen, Samuli (toim.) 2021. *Kertomus postmodernismin jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Bochner, Arthur P. & Ellis, Carolyn 1996. Talking over Ethnography. Teoksessa Carolyn Ellis & Arthur P. Bochner (toim.) *Composing Ethnography. Alternative forms of qualitative writing*. Lanham, Maryland: AltaMira Press, 13–45.
- Boellstorff, Tom, Nardi, Bonnie, Pearce, Celia & Taylor, T. L. 2012. *Ethnography and Virtual Worlds. A handbook of method*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Bowles, H. C. R., Fleming, S. & Parker, A. 2021. A Confessional Representation of Ethnographic Fieldwork in an Academy Sport Setting. *Journal of Contemporary Ethnography* Vol. 50(5), 683–715. <https://doi.org/10.1177/08912416211003152>.
- Brockmeier, Jens & Carbaugh, Donal 2001. Introduction. Teoksessa Jens Brockmeier & Donal Carbaugh (toim.) *Narrative and Identity. Studies in autobiography, self and culture*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–24.
- Brooks, Peter 1985. *Reading for the Plot. Design and intention in narrative*. New York: Vintage books.
- Brown, Karen McCarthy 2001. *Mama Lola: A vodou priestess in Brooklyn*. Berkeley: University of California Press.
- Bruner, Edward M. 1986. Experience and Its Expressions. Teoksessa Victor M. Turner & Edward M. Bruner (toim.) *The Anthropology of Experience*. Chicago: University of Illinois Press, 3–32.
- Bruner, Jerome 1987. Life as Narrative. *Social Research: An International Quarterly* Vol. 54(1), 11–32. <https://www.jstor.org/stable/40970444>.
- Bruner, Jerome 1991. The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry* Vol. 18(1), 1–21. <https://www.jstor.org/stable/1343711>.
- Bruner, Jerome 2001. Self-making and World-making. Teoksessa Jens Brockmeier & Donal Carbaugh (toim.) *Narrative and Identity. Studies in autobiography, self and culture*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25–38.
- Brunila, Kristiina 2019. Kiihdyttävä yliopisto. Teoksessa Tero Autio, Liisa Hakala & Tiina Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 349–376.
- Burr, Vivien 2015. *Social Constructionism*. 3rd ed. London & New York: Routledge.
- Bönisch-Brednich, Brigitte 2018. Writing the Ethnographic Story: Constructing narrative out of narratives. *Fabula* Vol. 59(1). <https://doi.org/10.1515/fabula-2018-0002>.
- Butler, Judith 1990. *Hankala sukupuoli*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Caracciolo, Marco & Kukkonen, Karin 2021. *With Bodies: Narrative theory and embodied cognition*. Columbus: Ohio State University Press.
- Cerwonka, Allaine & Malkki, Liisa H. 2007. *Improvising theory. Process and temporality in ethnographic fieldwork*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Chang, Heewon 2008. *Autoethnography as Method*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Charmaz, Kathy & Mitchell, Richard G. 1997. The Myth of Silent Authorship. Teoksessa Rosanna Hertz (toim.) *Reflexivity & Voice*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 193–215.
- Cixous, Hélène 1991: Coming to Writing. Teoksessa Deborah Jenson (toim.) ”Coming to writing” and other essays. Cambridge: Harvard University Press, 1–58.

- Cixous, Hélène 1993. *Three Steps on the Ladder of Writing*. New York: Columbia University Press.
- Cixous, Hélène 2013. *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia*. Suom. Heta Rundgren & Aura Sevón. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Clifford, James 1986. Introduction: Partial Truths. Teoksessa James Clifford & George E. Marcus (toim.) *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: California University Press, 1–26.
- Coffey, Amanda 1999. *The Ethnographic Self. Fieldwork and the representation of identity*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Collins, Peter & Gallinat, Anselma 2010. The Ethnographic Self as Resource: An introduction. Teoksessa Peter Collins & Anselma Gallinat (toim.) *The Ethnographic Self as Resource*. New York & Oxford: Berghahn Books, 1–24.
- Costello, Leesa, McDermott, Marie-Louise & Wallace, Ruth 2017. Netnography: Range of Practices, Misperceptions, and Missed Opportunities. *International Journal of Qualitative Methods* Vol. 16(1), 1–12. <https://doi.org/10.1177/1609406917700647>.
- Crapanzano, Vincent 1980. *Tuhami: Portrait of a Moroccan*. Chicago: University of Chicago Press.
- Crapanzano, Vincent 1990. On Dialogue. Teoksessa Tullio Maranhão (toim.) *The Interpretation of Dialogue*. Chicago: The University of Chicago Press, 269–291.
- Creswell, John W. 2014. *Research Design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. 4th ed. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Davies, Charlotte Aull 2008. *Reflexive Ethnography. A guide to researching selves and others*. 2nd ed. London & New York: Routledge.
- Davis, Dána-Ain & Craven, Christa 2016. *Feminist Ethnography: Thinking through methodologies, challenges, and possibilities*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Day, Eileen 2002. Me, My*self and I: Personal and professional re-constructions in ethnographic research. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* Vol. 3(3). <https://doi.org/10.17169/fqs-3.3.824>.
- Deegan, Mary Jo 2001. The Chicago School of Ethnography. Teoksessa Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland & Lyn Lofland (toim.) *Handbook of ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 11–23.
- Denzin, Norman K. 2003. *Performance Ethnography: Critical pedagogy and the politics of culture*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Denzin, Norman K. 1996. *Interpretive Ethnography: Ethnographic practices for the 21st century*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. 1994. Entering the Field of Qualitative Research. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1–18.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. 2005. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *The Sage handbook of qualitative research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1–32.
- Eakin, Paul John 1999. *How Our Lives Become Stories: Making selves*. New York: Cornell University Press.
- Eco, Umberto 1990. *The Limits of Interpretation*. Indiana: Indiana University Press.

- Ehn, Billy & Klein, Barbro 1999. *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2007. *När ingenting särskilt händer: nya kulturanalyser*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Ehn, Billy 2014. Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 59–78.
- Elliot, Danielle & Culhane, Dara (toim.) 2017. *A Different Kind of Ethnography: Imaginative practices and creative methodologies*. Toronto: University of Toronto Press.
- Ellis, Carolyn & Bochner P. Arthur (toim.) 2001. *Ethnographically Speaking: Autoethnography, literature, and aesthetics*. Lanham, Maryland: AltaMira Press.
- Emerson, Robert M., Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L. 2011. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. 2nd ed. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ersäari, Leena 1995. *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ersäari, Leena 2004. Antaudu vieteltäväkseni. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, 59–90.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman 2001. *Language and power*. 2nd ed. Essex, UK: Pearson Education Limited.
- Fingerroos, Outi 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* Vol. 10(2). <https://doi.org/10.30666/elore.78407>.
- Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki 2008. Tihenevä ja laajeneva äänien kenttä. Teoksessa Outi Fingerroos & Tuulikki Kurki (toim.) *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.
- Fingerroos, Outi & Jouhki, Jukka 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 98–108.
- Fingerroos, Outi, Lillbroända-Annala, Sanna, Koskihaara, Niina & Lundgren, Maija 2017. Yhteiskuntaetnologia – arkinen mutta kriittinen katse maailmaan. Teoksessa Outi Fingerroos, Niina Koskihaara, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Lundgren (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. Tietolipas 255. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–26.
- Fingerroos, Outi & Kajander, Konsta 2022. Etnografia, paradigmat ja agendahypyt. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–44.
- Fingerroos, Outi, Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta 2022. Johdanto: menetelmäkirjan logos. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 8–22.
- Fornäs, Johan 1998. *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Tampere: Vastapaino.

- Forsythe, Diana. E. 1999. "It's just a matter of common sense": Ethnography as invisible work. *Computer Supported Cooperative Work* Vol. 8(1–2), 127–145. <https://doi.org/10.1515/9781503619371-012>.
- Foucault, Michel 1998. *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Frank, Arthur W. 1995. *The Wounded Storyteller: Body, illness, and ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Frim, Daniel 2018. Textual Ethnography: The art of listening to texts. *New Proposals: Journal of Marxism and Interdisciplinary Inquiry* Vol. 9(2), 7–18. <https://ojs.library.ubc.ca/index.php/newproposals/article/view/188392>
- Frow, John 2006. *Genre*. London & New York: Routledge.
- Frykman, Jonas & Gilje, Nils 2003. Being there. An Introduction. Teoksessa Jonas Frykman & Nils Gilje (toim.) *Being There. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press, 7–51.
- Geertz, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
- Geertz, Clifford 1988. *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. California: Stanford University Press.
- Geertz, Clifford. 1975. On the Nature of Anthropological Understanding: Not extraordinary empathy but readily observable symbolic forms enable the anthropologist to grasp the unarticulated concepts that inform the lives and cultures of other peoples. *American Scientist* Vol. 63(1), 47–53. <https://www.jstor.org/stable/27845269>.
- Gibbs, Anna 2007. Writing as Method: Attunement, Resonance, and Rhythm. Teoksessa Britta Timm Knudsen & Carsten Stage (toim.) *Affective Methodologies*. London: Palgrave Macmillan, 222–236.
- Goffman, Erving 1971. *Arkielämän roolit. Oikeilla jäljillä rooliviidakossa*. Suom. Erkki Puranen. Porvoo: Werner Söderström.
- Goffman, Erving 1989. On Fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography* Vol. 18(2), 123–132. <https://doi.org/10.1177/089124189018002001>.
- Goffman, Erving 2005 (1967). *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. New Brunswick NJ: Aldine Transaction.
- Gordon, June A. 2002. *Beyond the Classroom Walls: Ethnographic Inquiry as Pedagogy*. New York: Routledge.
- Gothóni René 1997. Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa. Teoksessa Viljanen, Anna-Maria & Lahti, Minna (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta*. Vammala: Suomen Antropologinen Seura, 136–148.
- Gothóni, Rene 2000. *Tuntematon pyhiinvaeltaja*. Helsinki: WSOY.
- Gould, Jeremy 2016. Refleksiivisyyden poluilla. Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 9–37.
- Gould, Jeremy & Uusihakala, Katja (toim.) 2016. *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Grbich, Carol 2004. *New approaches in social research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications

- Gubrium, Jaber & Holstein, James 2008. Narrative Ethnography. Teoksessa Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Leavy (toim.) *Handbook of Emergent Methods*. New York: Guilford, 241–264.
- Gubrium, Jaber F & Holstein, James A. 2012. Narrative Practice and the Transformation of Interview Subjectivity. Teoksessa Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *Sage Handbook of Interview Research: The complexity of the craft*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 27–44.
- Hacking, Ian 2009. *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Suom. Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Hage Ghassan 2009. Hating Israel in the Field: On ethnography and political emotions. *Anthropological Theory* Vol. 9(1), 59–79. <https://doi.org/10.1177/1463499609103547>.
- Hakala, Katariina & Hynninen Pirkko 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209–225.
- Hakamies, Inkeri 2016. Tutkimuksen monet dialogit. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry, 200–234.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hallila, Mika 2008. Kertomus, aika ja ihminen: Paul Ricoeurin Temps et récit ja jälkiklassinen narratologia. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* 2008/ 3, 22–37. <https://doi.org/10.30665/av.74738>.
- Hamilton, Lindsay & Taylor, Nik 2017. *Ethnography after Humanism*. London: Palgrave Macmillan.
- Hammersley, Martyn 2018. Values in Social Research. Teoksessa Ron Iphofen & Martin Tolich (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research Ethics*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 23–34.
- Hammersley, Martyn 2006. Ethnography: Problems and prospects. *Ethnography and Education* Vol. 1(1), 3–14. <https://doi.org/10.1080/17457820500512697>.
- Hammersley, Martyn 1993. The Rhetorical Turn in Ethnography. *Social Science Information* Vol. 32(1), 23–37. <https://doi.org/10.1177/053901893032001002>.
- Hammersley, Martyn 1992. *What's Wrong with Ethnography?* London: Routledge.
- Hammersley, Martyn 1990. *Reading Ethnographic Research: A critical guide*. London: Longman.
- Hammersley, Martyn & Traianou, A. 2014. Foucault and Research Ethics: On the autonomy of the researcher. *Qualitative Inquiry* Vol. 20(3), 227–238. <https://doi.org/10.1177/1077800413489528>.
- Hannerz, Ulf 2010. *Anthropology's World. Life in a Twenty-first-century Discipline*. London: Pluto Press.
- Harari, Yuval Noah 2016. *Sapiens. Ihmisen lyhyt historia*. Helsinki: Bazar Kustannus.
- Haraway, Donna 1991. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* Vol. 14(3), 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>.

- Harris, Marvin 1990. Emics and Etics Revisited. Teoksessa Thomas Headland, Kenneth Pike & Marvin Harris (toim.) *Emics and etics. The insider/ outsider debate*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 48–61.
- Heavey, Emily 2015. Narrative Bodies, Embodied Narratives. Teoksessa Anna de Fina & Alexandra Georgakopoulou (toim.) *The Handbook of Narrative Analysis*. Hoboken: Wiley Publishing, 429–446.
- Hegelund, Allan 2005. Objectivity and Subjectivity in the Ethnographic Method. *Qualitative health research* Vol. 15(5), 647–668. <https://doi.org/10.1177/1049732304273933>.
- Henttonen, Elina & Lapointe, Kirsi 2015. *Työelämän toisinajattelijat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hokka, Johanna & Kurtti, Elisa & Olsson, Pia 2022. Zoom-ryhmähaastattelun vuorovaikutusta rakentamassa: uusmaterialistisia tulkintoja verkkovälitteisestä kenttätyöstä. *Elore* Vol. 29(1), 114–136. <https://doi.org/10.30666/elore.112294>.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. Etnografia terveyden, sairauden ja terveydenhuollon tutkimuksessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* Vol. 45(1), 4–17. <https://journal.fi/sla/article/view/587>.
- Honko, Lauri 1992. Dialogisesta kenttämestodista. *Sananjalka* Vol. 34(1), 123–138. <https://doi.org/10.30673/sja.86546>.
- Horner, Bruce 2004. Critical Ethnography, Ethics, and Work. Rearticulating Labor. Teoksessa Stephen Gilbert Brown & Sidney I. Dobrin (toim.) *Ethnography Unbound: From Theory Shock to Critical Praxis*. New York: University of New York Press, 13–34.
- Huttunen, Laura 2010. Tiheä kontekstointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.
- Hyy, Katja 2015. Kun tutkimusmatkan suunta muuttuu. *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 80(5), 523–529. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201601283964>.
- Hytönen, Kirsi-Maria 2014. ”Ei elämäni lomina mahtunut.” – Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Hyvärinen, Matti 2004. Narratologia ja kerronnallinen käänne. AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti 1, 53–59. <https://doi.org/10.30665/av.74599>.
- Hyvärinen, Matti 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 11–45.
- Hägg, Samuli 2010. Narratologisten käsitteiden soveltaminen kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantiedon Tutkijain Seura, 117–137.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.) 2014. *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry.
- Hämeenaho, Pilvi & Suopajarvi, Tiina & Ylipulli, Johanna (toim.) 2018. *Soveltava kulttuurintutkimus*. Tietolipas 259. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Hänninen, Riitta 2012. *Puuterilumen lumo: tutkimus lumilautailukulttuurista*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Hänninen, Riitta, Kajander, Konsta & Lappi Tiina-Riitta 2022. Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 45–63.
- Hänninen, Sakari 2005. Huono-osaisuuden mieli. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 94–116.
- Härkönen, Heidi 2016. Intiimin etnografia. Seksuaalisuus, sukupuolittunut väkivalta ja perhesuhteet Kuubassa. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 165–192.
- Immonen, Mari 2014. Museo goes rock 'n roll – Vantaalaisen bänditoiminnan dokumentointihanke. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 308–332.
- Iphofen, Ron & Tolich, Martin 2018. Foundational Issues in Qualitative Research Ethics. Teoksessa Iphofen & Tolich Martin (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research Ethics*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1–16.
- Jalas, Mikko 2011. Kiireestä, kellosta ja kalenterista. Teoksessa Leif C. Andersson, Ilari Hentemäki, Riitta Mustonen & Ari Sihvola (toim.) *Kaikki irti arjesta*. Helsinki: Gaudeamus, 105–118.
- Jansen, Stef 2016. Ethnography and the Choices Posed by the 'Affective Turn'. Teoksessa Jonas Frykman & Maja Povrzanovic Frykman (toim.) *Sensitive Objects: Affect and Material Culture*. Nordic Academic Press, 55–77.
- Jerolmack, Colin & Khan, Shamus 2017. The Analytic Lenses of Ethnography. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* Vol. 3, 1–11. <https://doi.org/10.1177/2378023117735256>.
- Jonathan Skinner 2012. *The Interview: An Ethnographic Approach*. London: Routledge
- Jouhki, Jukka & Steel, Tytti 2016. Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry, 13–42.
- Järviluoma, Helmi 1997. *Musiikki, identiteetti ja ruohonjuuritaso. Amatöörimuusikkoryhmän kategoriatyöskentelyn analyysi*. Acta Universitatis Tamperensis 555. Tampereen yliopisto.
- Kaiser, Karen 2012. Protecting Confidentiality. Teoksessa Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 457–464.
- Kajander, Anna 2020a. *Kirja ja lukija digitalisoituvassa arjessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kajander, Konsta 2013. Mitä annettavaa filosofisella hermeneutiikalla on etnologialle? *Elore* Vol. 20(2), 66–76. <https://doi.org/10.30666/elore.79088>.
- Kajander, Konsta 2020b. *Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

- Kanerva, Kirsi 2017. Kumma ja tunteet. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 87–123.
- Karkama, Pertti 1998. *Kulttuuri ja demokratia. Kirjoituksia kulttuurin nykytilasta*. Tietolipas 161. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Katz, Jack 2004. On the Rhetoric and Politics of Ethnographic Methodology. Teoksessa Elijah Anderson, Scott N. Brooks, Raymond Gunn & Nikki Jones (toim.) *Being Here and Being There: Fieldwork encounters and Ethnographic Discoveries*. The Annals Vol. 595. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 280–308.
- Katz, Jack 2019. On Becoming an Ethnographer. *Journal of Contemporary Ethnography* Vol. 48(1), 16–50. <https://doi.org/10.1177/0891241618777801>.
- Kazubowski-Houston, Magdalena 2017. Performing. Teoksessa Danielle Elliot & Dara Culhane (toim.) *A Different Kind of Ethnography: Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Toronto: University of Toronto Press, 113–132.
- Keen Suzanne 2003. *Narrative Form*. London: Palgrave Macmillan.
- Kennedy, A. L. 2014. *On Writing*. New York: Vintage Publications.
- Kerby, Anthony Paul 1991. *Narrative and the Self*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Khalil, Atif & Cowie, Bronwen 2020. A research note: Video conferencing interviews. *Waikato Journal of Education* Vol. 25(1), 101–107. <https://doi.org/10.15663/wje.v25i0.778>.
- Knuuttila, Maarit 2006. *Kansanomainen keittämisen taito*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Knuuttila, Seppo 1994. Kaiken kattava kulttuuri? Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurintutkimus*. Jyväskylä: Gummerus, 9–31.
- Knuuttila, Seppo 2010. Tutkimusaineistojen muodostaminen. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantiedon Tutkijain Seura, 19–42.
- Koivunen, Tuija & Ylöstalo, Hanna 2017. Tutkimushaastattelu ruumiillisena kohtamisena. *Janus* Vol. 25(3), 240–247. <https://journal.fi/janus/article/view/63092>.
- Kolozova, Katerina 2021. Poststructuralism. Teoksessa Kim Q. Hall & Ásta (toim.) *The Oxford Handbook of Feminist Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 99–108.
- Komulainen, Sirkka 2014. Etnografin katse erityispäiväkodissa: reflektiota aineiston tuottamisesta ja etiikasta. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 235–257.
- Koski, Kaarina 2007. Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyyden haasteita ”kertomusten” tarkastelussa. *Elore*, Vol. 14(1), 1–11. <https://doi.org/10.30666/elore.78633>.
- Koskinen, Inkeri 2014. Alkuperäiskansojen tieto tutkimuksessa: tieteenfilosofinen näkökulma. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 128–152.
- Koskinen, Inkeri 2016. Objektiivisuus humanistisissa tieteissä. *Niin & näin* 2016/4, 35–42.
- Koskinen-Koivisto, Eerika 2013. *A Greasy-Skinned Worker – Gender, Class and Work in the 20th Century Life Story of a Female Labourer*. University of Jyväskylä.

- Koskinen-Koivisto, Eerika 2014. Tutkimuskohteena läheinen ihminen. Refleksiivisen ja dialogisen tutkimusotteen mahdollisuudet ja rajoitteet etnografisessa tutkimuksessa. *Elore* Vol. 21(2). <https://doi.org/10.30666/elore.79152>.
- Koskinen-Koivisto, Eerika & Lehtovaara, Tytti 2020. Embodied Adventures: An Experiment on Doing and Writing Multisensory Ethnography. Teoksessa Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija Čeginskas & Aino-Kaisa Koistinen (toim.) *Challenges and Solutions in Ethnographic Research: Ethnography with a Twist*. London and New York: Routledge, 21–35.
- Kouri, Jaana (toim.) 2015. *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto.
- Kouri, Jaana & Mahlamäki, Tiina 2022. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 379–403.
- Krieger, Susan 1983. *The Mirror Dance: Identity in a Woman's Community*. Philadelphia: Temple University Press.
- Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.) 2013. *Kulttuurintutkimus*. Johdanto. 3 p. Tietolipas 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuula, Arja 2011. *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2 p. Tampere: Vastapaino.
- Kvale, Steiner 1996. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Kwame Harrison, Anthony 2018. *Ethnography: Understanding Qualitative Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Käyhkö, Mari 2006. *Siivojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Väitöskirja. Joensuu: Joensuu University Press.
- Lappalainen, Sirpa 2007a. Johdanto: Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- Lappalainen, Sirpa 2007b. Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 113–134.
- Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) 2007. *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Lassiter, Luke Eric 2005. *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Latva, Otto & Lähdesmäki, Heta 2020. Miten kertoa menneisyydestä ja rakentaa tulevaisuutta – historiasta, ihmisistä ja muista eläimistä. Teoksessa Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg (toim.) *Me ja muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Tampere: Vastapaino, 19–42.
- Latvala, Johanna & Peltonen, Eeva & Saresma, Tuija 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat? Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, 17–58.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1972. *U. T. Sirelius ja kansatiede*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

- Leinonen, Valtteri 2021. Metamoderni tulkinta: Shane Carruthin Upstream Color ja heiluva kriittinen luenta. Teoksessa Samuli Björninen (toim.) *Kertomus postmodernismin jälkeäen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 195–226.
- Linell, Per 2009. *Rethinking Language, Mind, and World Dialogically*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Lund, Rebecca 2012. Publishing to become an "ideal academic": An Institutional Ethnography and a Feminist Critique. *Scandinavian Journal of Management* Vol. 28(3), 218–228. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2012.05.003>.
- Luostarinen, Heikki & Väliaverronen, Esa 1991. *Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Tampere: Vastapaino.
- Lykke, Nina, Brewster, Anna, Davis, Kathy, Koobak, Redi, Lie, Sissel & Petö, Andrea 2014. Editorial Introduction. Teoksessa Nina Lykke (toim.) *Writing Academic Texts Differently: Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing*. New York & London: Routledge, 1–13.
- Lyytikäinen, Pirjo 1995. Johdatus subjektiin. Teoksessa Pirjo Lyytikäinen (toim.) *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Tietolipas 139. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–12.
- Lähdesmäki, Tuuli, Koskinen-Koivisto, Eerika, Čeginskas, Viktorija L. A. & Koistinen Aino-Kaisa (toim.) 2021. *Challenges and Solutions in Ethnographic Research. Ethnography with a Twist*. London & New York: Routledge.
- Lämsä, Riikka 2016. Kokemuksia ja metodologisia pohdintoja etnografiasta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* Vol. 53, 211–214. <https://journal.fi/sla/article/view/59159>
- Lönnqvist, Bo 1999. Mitä etnologia on? Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13–33.
- Madden, Raymond 2017. *Being Ethnographic. A Guide to the Theory and Practice of Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Madison, Soyini D. 2020. *Critical Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Maihoub, Amani 2015. Ethnography and the Dialogical Principle. *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies* Vol. 9(1), 11–18. <https://doi.org/10.18848/2327-008X/CGP/v09i01/53208>.
- Malinowski, Bronislaw 1961 (1922). *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Malinowski, Bronislaw 1989 (1967). *A Diary in the Strict Sense of the Term*. 2nd ed. Stanford: Stanford University Press.
- Mantzoukas, Stefanos 2012. Exploring ethnographic genres and developing validity appraisal tools. *Journal of Research in Nursing* Vol. 17(5), 420–435. <https://doi.org/10.1177/1744987110389375>.
- Marcus, George E. 1995. Ethnography in/of the World System: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* Vol. 24, 95–117. <https://www.jstor.org/stable/2155931>.
- Marcus, George E. 2007. Ethnography two decades after writing culture: From the experimental to the Baroque. *Anthropological Quarterly* Vol. 80(4), 1127–1145. <https://www.jstor.org/stable/30052775>.

- Marcus, George E. 2014. Etnografian uudet haasteet ”Writing Culture” -liikkeen jälkeen. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 32–58.
- Marttila, Annamari 2014. Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa: kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen Etnografia*. Ethnos ry, 362–392.
- Marzano, Marco 2012. Informed Consent. Teoksessa Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 443–456.
- Maso, Ilja 2001. Phenomenology and Ethnography. Teoksessa Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland & Lyn Lofland (toim.) *Handbook of Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 136–144.
- McLaughlin, Thomas 2015. *Reading and the Body. The Physical Practice of Reading*. New York: Palgrave Macmillan.
- McNay, Lois 2000. *Gender and Agency. Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Malden: Polity Press.
- Meretoja, Hanna 2009. Inhimillisen todellisuuden narratiivisuus ontologisena ja epistemologisena kysymyksenä. Teoksessa Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207–237.
- Merleau-Ponty, Maurice 2009. *Phenomenology of Perception*. 2 ed. Trans. Colin Smith. (Phénoménologie de la perception, 1945.) London & New York: Routledge.
- Michalowski, Raymond J. 1997. Ethnography and Anxiety. Teoksessa Teoksessa Rosanna Hertz (toim.) *Reflexivity & Voice*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 45–69.
- Mietola, Reetta 2007. Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151–176.
- Miettinen, Sonja 2006. *Eron aika: Tyttären kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Mills, David & Morton, Missy 2013. *Ethnography in Education*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Morris, David B. 2002. Narrative, Ethics, and Pain: Thinking with stories. Teoksessa Rita Charon & Martha Montello (toim.) *Stories Matter: The role of narrative in medical ethics*. New York: Routledge, 196–218.
- Morson, Gary Saul 1998. Sideshadowing and Tempics. *New Literary History* Vol. 29(4), 599–624. <https://www.jstor.org/stable/20057502>.
- Mutman, Mahmut 2006. Writing Culture: Postmodernism and Ethnography. *Anthropological Theory* Vol. 6(2), 153–78. <https://doi.org/10.1177/1463499606065033>.
- Mäkelä, Maria, Björninen, Samuli, Hämäläinen, Ville, Karttunen, Laura, Nurminen, Matias, Raipola, Juha & Rantanen, Tytti (toim.) 2020. *Kertomuksen vaarat — Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Neimanis, Astrida 2021. *Ruumiimme ovat veden vallassa*. Suom. Kaisa Kortekallio. *Niin & näin* 2021/1.

- Nikander, Pirjo 2012. Interviews as Discourse Data. Teoksessa Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 397–414.
- Oesch, Erna 1994. *Tulkinnasta: tulkinnan tiedolliset perusteet modernissa ja filosofisessa hermeneutiikassa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Oikarinen-Jabai, Helena 2008. *Syrjän tiloja ja soraääniä: Performatiivista tutkimista ja kirjoittamista Gambian ja Suomen välimaastoissa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A, 84. Aalto yliopisto.
- Onodera, Henri 2016. Etnografinen häilyvyys ja tietämisen halu. Kriittisiä peilauksia kenttätöihin Egyptin aktivistinuorten parissa. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 62–87.
- O'Reilly, Karen 2009. *Key concepts in ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Olsson, Pia 1999. *Eteen vapahan valkean Suomen. Kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Olsson, Pia 2016. Kyselyaineistojen dialogisuus. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.) *Kirjoittamalla kerrotut: Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Ethnos ry, 155–184.
- Olsson, Pia 2018. Kaikki vähä erilaisii: yläkoulun sosiaaliset suhteet. Helsinki: Gaudeamus.
- Paju, Elina, Salo, Ulla-Maija, Guttorm, Hanna, Hohti, Riikka, Lappalainen, Sirpa, Mietola, Reetta & Niemi, Anna-Maija 2014. Feministinen etnografia. Tietämistä ja tutkimista kasvatuksen kentillä. *Sukupuolentutkimus* Vol. 27(4), 30–41.
<http://hdl.handle.net/10138/232929>
- Palmu, Tarja 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 137–150.
- Paltridge, Brian 1997. *Genre, Frames and Writing in Research Settings*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Parviainen, Jaana 1994. *Tanssi ihmisen eksistenssissä: filosofinen tutkielma tanssista*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, Vol 51. Tampereen yliopisto.
- Parviainen, Jaana 2002. Bodily Knowledge: Epistemological Reflections on Dance. *Dance Research Journal* Vol. 34(1), 11–26. <https://www.jstor.org/stable/1478130>.
- Peacock, James L. 1986. *The Anthropological Lens: Harsh Light, Soft Focus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pehkonen, Erkkä 2013. ”Poikasi täältä jostakin” Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Pels, Dick 2000. Reflexivity: One Step Up. *Theory, Culture & Society* Vol. 17(3), 1–25.
<https://doi.org/10.1177/02632760022051194>.
- Petäjä, Jukka 2019. Autofiktio nousi kirjallisuuden trendiksi, ja yksi syy siihen on tosi-tv:n suosio. Lauantai-essse. *Helsingin Sanomat* 16.11.2019.
- Piirainen, Timo 1993. *Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes).

- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Pink, Sarah 2011. Ethnography of the invisible: Energy in the multisensory home. *Ethnologia Europaea* Vol. 41(1), 117–128. <https://doi.org/10.16995/ee.1082>.
- Pink, Sarah 2013. *Doing Visual Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Pink, Sarah 2021. The Ethnographic Hunch. Teoksessa Andrea Ballesterio & Brit Ross Winthereik (toim.) *Experimenting with Ethnography. A companion to analysis*. Durham: Duke University Press.
- Pirskanen, Henna 2006. Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere University Press, 90–122.
- Polanyi, Michael 1966. *The Tacit Dimension*. London: Routledge and Kegan.
- Polkinghorne, Donald 1988. *Narrative knowing and the human sciences*. New York: Suny Press.
- Punday, Daniel 2003. *Narrative Bodies: Toward a Corporeal Narratology*. London: Palgrave Macmillan.
- Puuronen, Anne 2004. *Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 42. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Pöysä, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantiedon Tutkijain Seura, 331–360.
- Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka 2010. Luotuja kulkemaan: johdatus vaeltaviin metodeihin. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantiedon Tutkijain Seura, 5–18.
- Rahtu, Toini 2018. Tutkimustekstin minätekijä. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 41–79.
- Ranta, Eija Maria 2016. Vastavuoroisuuden ja hyväksikäytön rajapinnoilla: Etnografin positiot Bolivian poliittisen murroksen kontekstissa. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 38–61.
- Ranta-Tyrkkö, Satu 2005. Lihaa ja verta. Etnografisen kenttätöiden ruumiillisuus. Teoksessa Anu Hirsiaho, Mari Korpela & Liisa Rantalaiho (toim.) *Kohtaamisia rajoilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 225–246.
- Rapport, Nigel 2000. The narrative as fieldwork technique: processual ethnography for a world in motion. Teoksessa Vered Amit (toim.) *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London and New York: Routledge, 71–95.
- Rapport, Nigel 2012. The Interview as a Form of Talking-partnership: Dialectical, focused, ambiguous, special. Teoksessa Jonathan Skinner (toim.) *The Interview: An ethnographic approach*. London: Bloomsbury Academic, 53–68.
- Rastas, Anna 2009. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rauhala, Anna 2019. *Neulonnan taito*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

- Reyes, Victoria 2020. Ethnographic toolkit: Strategic positionality and researchers' visible and invisible tools in field research. *Ethnography* Vol. 21(2), 220–240. <https://doi.org/10.1177/1466138118805121>.
- Ricœur, Paul 1990 (1985). *Time and Narrative III*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ricœur, Paul 1991a. The Human Experience of Time and Narrative. Teoksessa Mario J Valdés (toim.) *A Ricoeur reader: reflection and imagination*. Toronto: University of Toronto Press, 99–118.
- Ricœur, Paul 1991b. The Function of Fiction in Shaping Reality. Teoksessa Mario J Valdés (toim.) *A Ricoeur reader: reflection and imagination*. Toronto: University of Toronto Press, 117–136.
- Ricœur, Paul 1991c. Life: A Story in Search of a Narrator. Teoksessa Mario J Valdés (toim.) *A Ricoeur reader: reflection and imagination*. Toronto: University of Toronto Press, 425–440.
- Ricœur, Paul 2000. *Tulkinnan teoria: diskurssi ja merkityksen lisä*. Suom. Heikki Kujansivu. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Riessman, Catherine Kohler 2012. Analysis of Personal Narratives. Teoksessa Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 367–380.
- Rolin, Kristina 2005. Tutkimuksen näkökulmasidonnaisuuden paradoksi. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 97–111.
- Ronkainen, Suvi 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ropo, Eero 2015. Identiteetti tutkimuskohteena. Teoksessa Eero Ropo, Eero Sormunen & Jannica Heinström (toim.) *Identiteetistä informaatiolukutaitoon. Tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija*. Tampere University Press, 26–47.
- Ruotsala, Helena 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos ry, 45–88.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Saarikoski, Helena 2006. *Kateus, juoru, kiusaaminen – Esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta*. Helsinki: Nemo.
- Saarikoski, Helena 2008. Kuultavia ääniä ja kuuntelemisen keinoja. Teoksessa Outi Fingerroos & Tuulikki Kurki (toim.) *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–53.
- Saariluoma, Liisa 1998. Saatteeksi. Teoksessa Liisa Saariluoma & Marja-Leena Hakkarainen (toim.) *Interteksti ja konteksti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–12.
- Salin, Sari J. 2022. Kerrontaa ilman kertojaa? *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* Vol. 19(2), 96–100. <https://doi.org/10.30665/av.115700>.
- Salmons, Janet 2012. Designing and Conducting Research with Online Interviews. Teoksessa Janet Salmons (toim.) *Cases in Online Interview Research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1–30.

- Salo, Ulla-Maija 2007. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 227–246.
- Salonen, Toivo 2008. *Filosofian sanat ja konseptit*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Samudra, Jaida Kim 2008. Memory in our Body: Thick participation and the translation of kinesthetic experience. *American Ethnologist* Vol. 35(4), 665–681.
<https://www.jstor.org/stable/27667518>.
- Schechtman, Marya 2011. The Narrative Self. Teoksessa Shaun Gallagher (toim.) *The Oxford Handbook of the Self*. Oxford: Oxford University Press, 394–416.
- Scott, Craig 2005. Anonymity in Applied Communication Research: Tensions between IRBs, researchers, and human subjects. *Journal of Applied Communication Research* Vol. 33(3), 242–257. <https://doi.org/10.1080/00909880500149445>.
- Scheer, Monique. 2012. Are Emotions a Kind of Practice (And is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion. *History and Theory* 51(2), 193–220. <https://www.jstor.org/stable/23277639>.
- Siikala, Anna-Leena 1997. Toisiinsa virtaavat maailmat. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 46–68.
- Siikala, Anna-Leena & Oleg Uljašev 2003. Maailmojen rajoilla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttilla & Ulla Piela (toim.) *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 130–147.
- Siikala, Jukka 1997. Kulttuurin käsite ja etnografian ongelma. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 20–34.
- Šikić-Mićanović, Lynette 2010. Foregrounding the Self in Fieldwork among Rural Women in Croatia. Teoksessa Peter Collins & Anselma Gallinat (toim.) *The Ethnographic Self as Resource*. New York & Oxford: Berghahn Books, 45–62.
- Silvasti, Tiina 2001. *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Silverman, David 1993. *Interpreting Qualitative Data: Methods for analysing talk, text and interaction*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Skeggs, Beverley 1999. Seeing differently: Ethnography and explanatory power. *The Australian Educational Researcher* 1999/26, 33–53. <https://doi.org/10.1007/BF03219687>.
- Sluka, Jeffrey S. & Robben, Antonius C. G. M. 2012. Fieldwork in Cultural Anthropology: An Introduction. Teoksessa Antonius C. G. M. Robben & Jeffrey S. Sluka (toim.) *Ethnographic Fieldwork. An Anthropological Reader*. 2 ed. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 1–47.
- Snellman, Hanna 1997. Kansatiede – kansallisuus – kansainvälisyys. *Tiedepolitiikka* Vol. 22(4), 25–31. <http://hdl.handle.net/10224/4768>.
- Snyder, Carey 2008. The Possibilities and Pitfalls of Ethnographic Readings: Narrative Complexity in ‘Things Fall Apart.’ *College Literature* Vol. 35(2), 154–74.
- Sparkes, Andrew C. & Smith, Brett 2012. Narrative Analysis as an Embodied Engagement with the Lives of Others. Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Varieties of Narrative Analysis*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 53–74.

- Spencer, Jonathan 2001. Ethnography After Postmodernism. Teoksessa Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland & Lyn Lofland (toim.) *Handbook of Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 443–451.
- Spradley, James P. 1979. *The Ethnographic Interview*. New York: Holt.
- Steinby, Liisa 2009. Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus. Teoksessa Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 238–280.
- Suojanen, Päivikki 1997. Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa Viljanen, Anna Maria & Lahti, Minna (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 149–157.
- Suopajarvi, Tiina, Koskinen-Koivisto, Eerika, Korjonen-Kuusipuro, Kristiina, Hytönen, Kirsi-Maria & Hämeenaho, Pilvi 2019. *Tunteilla on väliä: tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Swartz, Sharlene 2011. 'Going Deep' and 'Giving Back': Strategies for Exceeding Ethical Expectations When Researching amongst Vulnerable Youth. *Qualitative Research* Vol. 11(1), 47–68. <https://doi.org/10.1177/1468794110385885>.
- Sääskilahti, Nina 2011. *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylän yliopisto.
- Tarkka, Lotte 2020. Myyttirunouden mieli: Metafora, perinne ja utopia vernakulaarissa mielikuvituksessa. Teoksessa Aila Viholainen, Jaana Kouri & Tiina Mahlamäki (toim.) *Kuvittelu ja uskonto: Taustoja, tulkintaa ja sovelluksia*. Tietolipas 264. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 111–145.
- Tavory, Iddo & Timmermans, Stefan 2009. Two Cases of Ethnography: Grounded Theory and the Extended Case Method. *Ethnography* Vol. 10(3), 243–263. <https://www.jstor.org/stable/24048099>.
- Tedlock, Barbara 1991. From Participant Observation to the Observation of Participation: The emergence of narrative ethnography. *Journal of Anthropological Research* Vol. 47(1), 69–94.
- Tedlock, Dennis 1979. The Analogical Tradition and the Emergence of a Dialogical Anthropology. *Journal of Anthropological Research* Vol. 35(4), 387–400. <https://www.jstor.org/stable/3629537>.
- Thanem, Torkild & Knights, David 2019. *Embodied research methods*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Thompson, Paul 1988. *The Voice of the Past*. Oral History. Oxford: Oxford University Press.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvoori, Johanna 2009. Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 89–112.
- Trueba, Henry 1981. The Meaning and Use of Context in Ethnographic Research: Implications for Validity. *NABE Journal* Vol. 6(2–3), 21–34. <https://doi.org/10.1080/08855072.1981.10668422>.

- Turner, Mark 1996. *The Literary Mind. The Origins of Thought and Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Turunen, Johanna, Čeginskas, Viktorija. L., Kaasik-Krogerus, Sigrid, Lähdesmäki, Tuuli & Mäkinen, Katja 2020. Polyspace: Creating new concepts through reflexive team ethnography. Teoksessa Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija L. Čeginskas & Anna-Kaisa Koistinen (toim.) *Challenges and Solutions in Ethnographic Research: Ethnography with a Twist*. London & New York: Routledge, 3–20.
- Turunen, Kari E. 1998. *Minusta näyttää: Johdatus reflektiiviseen filosofiaan*. Jyväskylä: Atena.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: TENK.
- Törmä, Terhi 2015. *Oma ruumis ja kerronnan kaari. Merkityksen muodostuminen Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologisen ja Paul Ricoeurin narratiivisen imaginaatiokäsityksen mukaan*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.
- Törrönen, Jukka 2002. Tieteellisen tekstin rakenne. Teoksessa Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.) *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino, 29–49.
- Töttö, Pertti 2000. *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Vastapaino: Tampere.
- Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelukerronta oman historian ja kokemuksestomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uotinen, Johanna 2010. Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. *Elore* Vol. 17(1), 86–95. <https://doi.org/10.30666/elore.78851>.
- Utriainen, Terhi 1996. Paikalla silmänä ja ruumiina. Sanoja moninaisesta kenttätyöstä, tiedon asennoista ja kesäisistä päivistä vanhojen naisten kylässä Aunuksessa. Teoksessa Pekka Hakamies (toim.) *Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 269–287.
- Utriainen, Terhi 1999. *Läsnä, riisuttu, puhdas. Uskontoantropologinen tutkimus naisista kuolevien vierellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Utriainen, Terhi 2017. *Enkeleitä työpöydällä. Arjen ja lumon etnografiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vakimo, Sinikka 2010. Periaatteista eettiseen toimijuuteen – tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat menetelmät*. Joensuu: Suomen Kansantiedon Tutkijain Seura, 79–115.
- Van Hulst, Merlijn 2020. Ethnography and Narrative. *Policing and Society* Vol. 30(1), 98–115. <https://doi.org/10.1080/10439463.2019.1646259>.
- Van Maanen, John 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Veijola, Anna, Sulkunen, Sari & Rautiainen, Matti 2019. Historiallisen tiedon luonne ja historian tekstikäytänteet lukiolaisten kuvaamana. *Kasvatus & Aika* Vol. 13(2), 53–67. <https://doi.org/10.33350/ka.75134>.
- Venäläinen, Juhana & Kinnunen, Taina 2022. Johdanto: kulttuurintutkimuksellinen tietäminen – miksi taas? Teoksessa Taina Kinnunen & Juhana Venäläinen (toim.) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Tampere: Vastapaino, 7–44.

- Vine, Tom, Clark, Jessica, Richards, Sarah & Weir, David 2018. Introduction. Teoksessa Tom Vine, Jessica Clark, Sarah Richards & David Weir (toim.) *Ethnographic Research and Analysis. Anxiety, Identity and Self*. London: Palgrave Macmillan, 1–12.
- Virtanen, Mikko T., Rahtu, Toini & Shore, Susanna 2018. Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–40.
- Vitalis, Ngambouk 2010. Intersubjectivity and Power in Ethnographic Research. *Qualitative Research Journal* Vol. 10(2), 3–19.
- Väliverronen, Esa & Ekholm, Kai 2020. Johdanto: Vapaan ajattelun ja tutkimuksen tila kaivettu maailmalla. Teoksessa Väliverronen, Esa & Ekholm, Kai (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 7–24.
- Väliverronen, Esa 2019. Tieteen vapauden ja tutkijan sananvapauden ongelmat yhä näkyvämpiä. *Tieteessä tapahtuu* 2019/4.
- Walmsley, Ben 2018. Deep Hanging Out in the Arts: An anthropological approach to capturing cultural value. *International Journal of Cultural Policy* Vol. 24(2), 272–291. <https://doi.org/10.1080/10286632.2016.1153081>.
- Wilk, Richard 2011. Reflections on orderly and disorderly ethnography. Special Issue: Irregular Ethnographies. *Ethnologia Europaea* Vol. 41(1). <https://doi.org/10.16995/ee.1074>.
- Wolcott Harry F. 1995. *The Art of Fieldwork*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Wolcott, Harry F. 1994. *Transforming Qualitative Data: description, analysis and interpretation*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Wolcott, Harry F. 2008. *Ethnography: A Way of Seeing*. 2 ed. Walnut Creek: Altamira Press.
- Wood, James 2009. *How Fiction Works*. London: Vintage Books.
- Ylijoki, Oili-Helena 1998. *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Tampere: Vastapaino.
- Ylijoki, Oili-Helena 2020. Tiede markkinoilla. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 135–165.

Liitteet

Liite 1. Kysymykset kirjallista kyselyä ja haastattelua varten

Taustatiedot

- Nimi ja syntymävuosi?
- Missä tehtävässä toimit nykyisin?

Etnografaan ja etnografiseen kirjoittamiseen liittyviä kysymyksiä

- Miten päädyit käyttämään etnografista tutkimustapaa väitöskirjassasi?
- Miten kuvailisit omaa kirjoittamisprosessiasi väitöskirjan aikana?
- Mitä asioita halusit erityisesti huomioida kirjoittaessasi väitöskirjaasi?
- Kuvaile vapaasti, minkälainen kirjoittaja olet.
- Minkälainen kirjoittaja haluaisit olla?
- Minkälaisia kirjoittajaominaisuuksia haluaisit vahvistaa itsessäsi?
- Mikä oli tärkein oppisi etnografisen väitöskirjaprosessin aikana?
- Miten koet kirjoittamisen nivoutuneen osaksi kenttätöitä?
- Onko jotain, jonka jätit kirjoittamatta tutkimukseesi (josta olisit halunnut kirjoittaa)?
- Mitkä tekijät mahdollisesti rajoittivat kirjoittamistasi?
- Onko tutkimuksessasi kohtia, jotka kirjoittaisit nyt toisin?
- Miten välineitä käytit kirjoittaessasi?
- Koitko kenttätöistäsi ja kokemuksistasi kirjoittamisen haasteellisena? Miten?
- Mistä oli helppo kirjoittaa?
- Minkälaista oli kirjoittaa tutkimuksesi eri osioita?
- Mitä tyylikeinoja hyödynsit kirjoittaessasi?
- Miten refleksiivisyys ilmenee tutkimuksessasi?
- Miten koet, että identiteettitekijät (kuten ikä, sukupuoli tai sosiaaliluokka) näkyvät kirjoittamisessasi ja tavassasi tehdä tutkimusta?
- Miten dialogisuus tutkittavien kanssa näkyi kirjoittamisessasi?
- Oletko saanut työhösi palautetta tutkittaviltasi?
- Miten he ovat kokeneet tekstisi?
- Miten heidän palautteensa on vaikuttanut työhösi?
- Oletko tyytyväinen lopputulokseen väitöskirjasi kohdalla?
- Mihin olet tai et ole tyytyväinen?
- Miten koet väitöskirjaprosessin muuttaneen sinua tutkijana ja ihmisenä?
- Jotain muuta mitä haluat sanoa väitöskirjaasi liittyen?

Liite 2. Suostumuslomake kirjallista kyselyä ja haastattelua varten

Minua on pyydetty osallistumaan Eino Heikkilän väitöskirjatutkimusta varten tehtävään kirjalliseen kyselyyn tai vaihtoehtoisesti videopuhelun välityksellä tapahtuvaan haastatteluun. Minulle on annettu riittävässä määrin tietoa tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista. Olen tietoinen siitä, antamiani tietoja tullaan käyttämään osana tutkimusta. Jos osallistun videopuheluhaastatteluun, annan tällä lomakkeella luvan tallentaa haastattelun. Ymmärrän, että kyselyyn tai haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja että minulla on oikeus keskeyttää tai kieltäytyä osallistumasta milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Oma nimeni ei, niin halutessani, näy tutkimuksessa kyselyvastausten tai haastatteluotteiden yhteydessä. Tuotettu aineisto luovutetaan arkistoon tutkimuksen päätyttyä (arkistotallennuksesta erillinen lomake). Arkistoon menevän aineiston voi anonymisoida niin halutessani. Kaikkia antamiani tietoja käsitellään luottamuksellisesti.

Paikka ja aika _____

Annan suostumukseni:

Henkilön allekirjoitus

Suostumuksen vastaanottaja:

Henkilön allekirjoitus

Tutkimuksen tekijän yhteystiedot

Tiivistelmä

Väitöskirjani aiheena on tutkijan subjektin merkitys 2010-luvun suomalaisessa etnografisessa tutkimuskirjallisuudessa. Tutkimustapani yhdistää etnografiaa narratiiviseen tutkimustapaan: olen kiinnostunut siitä, miten tutkiuus rakentuu osana etnografista kerrontaa ja tiedon muodostusta. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Mikä on tutkijan merkitys etnografisen tiedon tuottamisessa, 2) Miten etnografisen tiedon muodostumista käsitellään tutkimustekstissä, 3) Mitkä kirjoittamisen reunaehdot ohjaavat tutkijaa työssään, ja 4) Miten tutkijan subjekti rakentuu aineistossa narratiivisesti ja kontekstuaalisesti? Tutkimukseni aineistona on 17 suomenkielistä etnografista väitöskirjaa, jotka on julkaistu suomalaisissa yliopistoissa 2010-luvulla. Lisäksi haastattelin videopuhelun kautta yhdeksää väitöskirjantekijää ja sain kirjalliset vastaukset kolmelta.

Tutkimuksessani tarkastelen lähiluvun ja refleksiivisen kirjoittamisen avulla etnografista metodologiaa, kirjoittamista ja tiedon tuottamista, ja tutkijan subjektia näiden osana. Narratiivisen tutkimustavan kautta analysoin etnografista tutkimustekstiä tieteellisenä narratiivina, jossa tutkija representoi ja konstruoi tutkimaansa kulttuuria ja myös itseään tekstuaalisesti. Teoreettinen viitekeh്യkseni pohjautuu narratiiviseen kulttuurintutkimukseen, kognitiiviseen narratologiaan, konstruktivistiseen tietoteoriaan ja hermeneutiikkaan. Tutkimukseni liittyy keskusteluihin tutkijan roolista ja etnografisen tiedon merkityksestä humanistisissa ja yhteiskunnallisissa tieteissä, sekä laajempiin keskusteluihin siitä, miten tutkimustietoa kerronnallistetaan nykyajassa.

Tutkimukseni aineistossa tutkijan subjekti rakentuu erilaisten kokemusten, pyrkimysten ja reunaehtojen ristipaineessa. Kiinteyden ja pysyvyyden sijaan etnografisissa narratiiveissa näkyy jännitteinen liike erilaisten mahdollisuuksien ja positioiden välillä. Nämä jännitteet kiteytyivät tulkinassani kuuteen dikotomiseen vastinpariin: akateemisuus ja henkilökohtaisuus, vapaus ja vastuullisuus, kertoisuus ja välittäjyys, omaperäisyys ja dialogisuus, emotionaalisuus ja analyttisyys, sekä refleksiivisyys ja näkymättömyys. Johtopäätöksissä esitän lisäksi, että etnografinen tieto kytkeytyy monin tavoin tutkijan kehollisuuteen ja toisaalta niihin narratiivisiin keinoihin, joita tekstissä hyödynnetään. Koska tutkija on kertojana osa etnografisen tekstin epistemologiaa, tutkimuksen refleksiivisyys tulisi ulottaa myös itse kirjoittamisprosessiin.

Summary

In this dissertation, I examine the role and the meaning of the researcher in Finnish ethnography of the 2010s. My research method is a combination of ethnographic approach and narrative research: I am interested in how the subject of the researcher is constructed as part of ethnographic narration and the formation of knowledge. The subject of the researcher refers here to the individual who has written the research text, speaks in the text as a narrator and is one of the actors of the narrative. This dissertation answers to the following research questions: 1) What is the researcher's role in producing ethnographic knowledge, 2) How is the formation of ethnographic knowledge discussed in the research text, 3) What kind of boundary conditions of writing affect the researcher in their work, and 4) How is the subject of the researcher constructed in the research material narratively and contextually? The research material consists of 17 ethnographic dissertations written in Finnish and published in Finnish universities in the 2010s. In addition, I interviewed 9 of the authors via video call and got 3 written answers.

In this research, I examine the subject of the researcher as an integrated part of ethnographic methodology, writing and knowledge production, by utilizing the methods of close reading and reflexive writing. Through the narrative research method, I examine the ethnographic text as a scientific narrative, where the researcher textually represents and constructs the culture they are studying, as well as themselves. My theoretical framework is based on narrative cultural research, cognitive narratology, constructivist knowledge theory and hermeneutics.

In the research material, the subject of the researcher is constructed in the cross-pressure of different experiences, aspirations and boundary conditions. Instead of fixity and permanence, ethnographic narratives show a tense movement between different possibilities and positions. In my interpretation, these tensions are formed into six dichotomous opposite pairs: academic and personal, freedom and responsibility, narrative and mediation, originality and dialogicity, emotionality and analyticity, and reflexivity and invisibility. I conclude that ethnographic knowledge is connected in many ways to the researcher's physicality and, on the other hand, to the narrative means that are used in the text. Since the researcher as the narrator is part of the epistemology of the ethnographic text, the reflexivity of the research should also be extended to the writing process itself.